

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

**MERSİN FIKRALARININ BAĞLAM MERKEZLİ HALKBİLİMİ KURAMLARI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Zeynep İrem DEGER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2015

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

MERSİN FIKRALARININ BAĞLAM MERKEZLİ HALKBİLİMİ KURAMLARI
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zeynep İrem DEGER

Danışman
Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2015

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

Tarih

23.07.2015

Zeynep İrem DEGER

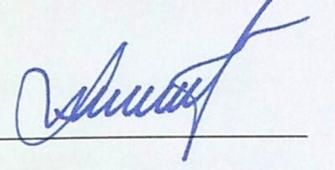
Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Zeynep İrem DEGER tarafından hazırlanan “Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

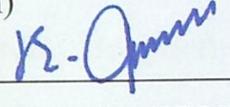
Üye

Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK
COŞKUN
(Danışman)

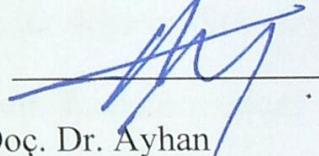
Üye

Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK
ŞENESEN

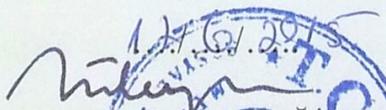
Üye

Yrd. Doç. Dr. Ayhan
KARAKAŞ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Anlatı geleneği içerisinde edebi bir tür olarak fıkralar, özünü gerçek hayattan bir olay ya da düşünceden alan ve çoğu zaman bir tip etrafında şekillenerek toplumun aksayan yönlerini, kusurlarını ve eksik taraflarını ince bir mizah anlayışı ve ironik bir üslupla karşı tarafa ileten anlatılardır.

Anonim halk edebiyatının önde gelen anlatı türlerinden biri olan fıkralar ile ilgili olarak bugüne kadar pek çok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar, daha ziyade sahadan derlenen fıkra metinlerinin biçim ve içerik yönünden yapısal olarak incelenmesiyle sınırlı kalmıştır. Metin merkezli bu tür çalışmalar anlatıcı, dinleyici ve icra ortamının fıkra üzerindeki etkisini göz ardı etmişlerdir. Bu yüzden fıkraların incelenmesinde sadece metin üzerinde çalışmak yerine, fıkra metinlerini anlatıcı, dinleyici ve icra ortamı ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu tür değerlendirmeler de bağlam merkezli halkbilimi kuramları aracılığıyla yapılabilmektedir. Bağlam merkezli halkbilimi kuramları sayesinde halkbilimi ürünleri anlatıcısı, dinleyicisi ve yaratıldıkları sosyal ortam içerisinde değerlendirilmektedir.

Halk edebiyatı türlerinin yaşatıldıkları ortamın özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmesi, bu ürünlerin tüm özelliklerinin belirlenmesinde araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacaktır. Bu düşünceden hareketle yüksek lisans tez konusu olarak seçilen Mersin fıkraları, bağlamsal halkbilimi kuramları çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Mersin ve çevresi anlatı geleneği bakımından, özellikle de fıkralar açısından oldukça zengin örneklere sahip olup bugüne kadar söz konusu türle ilgili bu yörede kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür.

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı bu yüksek lisans tezi, giriş ve sonuç kısmı hariç 7 ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında çalışmamızın konusu, amacı, kapsamı, sınırları ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, araştırma alanı olan Mersin’in coğrafi, tarihi, nüfus ve ekonomik yapısı ile sosyo-kültürel özellikleri hakkında bilgi verilmiş; daha sonra Türkiye ve Mersin’de fıkralar üzerine yapılmış çalışmalar kitaplar, tezler ve makaleler şeklinde sınıflandırılarak tanıtılmıştır.

İkinci bölümde, metin merkezli ve bağlam merkezli halkbilim kuramları ve yöntemleri tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde, halk edebiyatı içerisinde fıkranın bir tür olarak tanımı yapılmış, daha sonra fıkraların konu, yapı, şahıs, zaman, mekân, dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, anlatmaya dayalı diğer türlerle fıkra arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkralar tiplerine ve konularına göre sınıflandırılmıştır.

Beşinci bölümde, Mersin fıkraları “performans teorii” doğrultusunda oluşturduğumuz tahlil modeline göre “anlatıcı-dinleyici, icra ortamı ve metin” şeklinde incelenmiştir. Öncelikle anlatıcıların genel özellikleri üzerinde durulmuş, daha sonra icra ortamında fıkra anlatıcılarının özellikleri değerlendirilmiştir. Anlatıcı kısmına paralel olarak dinleyiciler de genel özellikleri ve icra ortamındaki hareketlerine göre incelenmiştir. İncelemenin devamında fıkraların icra ortamları yer, zaman ve icrayı etkileyen dış

etmenler gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir. Son olarak Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkra metinleri yapı, dil ve içerik özellikleri bakımından incelenmiştir.

Altıncı bölümde, Mersin fıkraları “işlevsel halkbilimi yöntemi” çerçevesinde incelenmiştir.

Yedinci bölümde, Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkra metinlerine yer verilmiştir.

Çalışmamızın sonunda fıkra derlemesi esnasında kaynak kişilere yönelttiğimiz soruların listesi, kaynak kişiler tablosu, fotoğraflar ve derleme çalışması yaptığımız bölge olan Mersin’in fizikî haritası bulunmaktadır.

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışması boyunca bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyerek bana yol gösteren, çalışmamı zenginleştiren ve manevi desteğiyle her zaman yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN’a teşekkür ederim. Ayrıca tezimi yazdığım süre boyunca manevi destekleriyle yanımda olan Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca desteği ve yardımlarıyla yanımda olan sevgili eşim Mete Bülent DEGER’e, öğrenim hayatım boyunca hep yanımda olan sevgili ablam Sanem FIRATLIGİL’e ve aileme, ayrıca bu çalışmanın oluşmasında en önemli paya sahip olan kaynak kişilere teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep İrem DEGER

Haziran 2015, MERSİN

ÖZET**MERSİN FIKRALARININ BAĞLAM MERKEZLİ HALKBİLİMİ KURAMLARI
AÇISINDAN İNCELENMESİ****Zeynep İrem DEGER****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Danışman: Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN****Haziran, 2015, XXVII + 282 sayfa**

Bu tez çalışmasında Mersin ve ilçelerinde derlenen fıkralar bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından olan “performans teori” ve “işlevsel halkbilim yöntemi” çerçevesinde incelenmiştir.

Tez çalışması yedi ana bölümden meydana gelmektedir. 1. bölümde araştırma alanı ve fıkra türü hakkında genel bilgiler verilmiştir. 2. bölümde metin merkezli ve bağlam merkezli kuramlar tanıtılmıştır. 3. bölümde fıkranın bir tür olarak tanımı yapılmıştır. Ayrıca, anlatmaya dayalı diğer türlerle fıkra arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. 4. Bölümde Mersin’den derlenen fıkralar tiplerine ve konularına göre sınıflandırılmıştır. 5. bölümde Mersin fıkraları performans teoriye göre incelenmiştir. Bu bölümde yapılan incelemeler tablo ve şekillerle desteklenmiştir. 6. bölümde derlenen fıkralarının işlevleri tespit edilmiştir. 7. bölümde derlenen fıkra metinlerine yer verilmiştir.

Son olarak, derleme çalışmaları sırasında kaynak kişilere yöneltilen soruların listesi, derleme yapılan alanın haritası, kaynak kişiler tablosu ve fotoğraflar eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anonim halk edebiyatı, anlatı türleri, fıkra, Mersin Fıkraları, performans teori, işlevsel halkbilim yöntemi

ABSTRACT**EXAMINATION OF MERSİN JOKES IN TERMS OF CONTEXT CENTERED
FOLKLORE THEORIES****Zeynep İrem DEGER****M. Thesis, The Turkish Language and Literature Department****Supervisor: Prof. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN****June, 2015, XXVII + 282 pages**

In this thesis study, jokes which compiled in Mersin were examined in the framework of “performance theory” and “functional method of folklore” which are context-based theories of folklore.

Thesis consists of seven main sections. In the 1st section, the general information were given about research area and jokes. In the 2nd section, text-based and context-based theories were introduced. In the 3rd section, jokes as a type were defined. Also, the relationship between jokes with the other species based on description were evaluated. In the 4th section, jokes which compiled in Mersin were classified according to types and subjects. In the 5th section, Mersin jokes were analyzed according to performance theory. In this section, the examinations were supported by tables and figures. In the 6th section, the functions of jokes which compiled were determined. In the 7th section, texts of jokes which compiled in Mersin were included.

Finally, there are list of questions that asked to resource persons during the compilation, maps of compilation area, table of resource persons and photographs were added.

Key Words: Anonymous folk literature, narrative types, joke, Mersin Jokes, performance theory, functional method of folklore

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
TABLO VE ÇİZİMLER ÇİZELGESİ	xxvii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
I. ARAŞTIRMA ALANI VE KONUSU HAKKINDA BİLGİ	4
I.1. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler	4
I.1.1. Coğrafi Yapı	4
I.1.2. Tarihi Yapı	5
I.1.3. Nüfus Yapısı ve Ekonomik Yapı.....	5
I.1.4. Sosyo-Kültürel Yapı.....	8
I.2. Fıkra Üzerine Yapılan Çalışmalar	9
I.2.1. Türkiye’de Fıkralarla İlgili Yapılan Çalışmalar	9
I.2.1.1. Kitaplar	10
I.2.1.2. Tezler	12
I.2.1.2.1. Doktora Tezleri.....	13
I.2.1.2.2. Yüksek Lisans Tezleri	13
I.2.1.3. Makaleler	14
I.2.2. Mersin Fıkralarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	15
I.2.2.1. Kitaplar	16
I.2.2.2. Tezler	16
I.2.2.3. Makaleler	16

II. BÖLÜM

II. HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN KURAMLAR VE

YÖNTEMLER HAKKINDA BİLGİ..... 18

II.1. Metin Merkezli Halkbilimi Kuramları ve Yöntemleri 20

II.1.1. Gelişme Kuramı 20

II.1.2. Yayılma Kuramı..... 21

II.1.3. Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi 21

II.1.4. Psikoanalitik Kuram ve Yöntem 25

II.1.5. Yapısalcı Kuram ve Yöntem..... 26

II.2. Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları ve Yöntemleri 28

II.2.1. İşlevsel Halkbilim Yöntemi 28

II.2.2. Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi 31

II.2.3. Performans Teori..... 33

II.3. Değerlendirme 44

III. BÖLÜM

III. FIKRA TÜRÜ HAKKINDA BİLGİ 46

III.1. Fıkranın Tanımı 46

III.2. Fıkraların Oluşumunu Hazırlayan Sosyal ve Kültürel Ortam..... 49

III.3. Fıkralarda Konu, Yapı, Zaman, Mekân, Şahıs, Dil ve Üslup 50

III.3.1. Fıkralarda Konu 50

III.3.2. Fıkralarda Yapı 51

III.3.3. Fıkralarda Şahıs 52

III.3.4. Fıkralarda Zaman..... 53

III.3.5. Fıkralarda Mekân..... 53

III.3.6. Fıkralarda Dil ve Üslup	53
III.4. Anlatmaya Dayalı Diğer Türlerle Fıkra Arasındaki İlişki	54
III.4.1. Fıkra-Masal İlişkisi.....	59
III.4.2. Fıkra-Efsane İlişkisi.....	60
III.4.3. Fıkra-Halk Hikâyesi İlişkisi	61
III.5. Değerlendirme.....	62
IV. BÖLÜM	
IV. MERSİN FIKRALARININ SINIFLANDIRILMASI	65
IV.1. Mersin Fıkralarının Fıkra Tiplerine Göre Sınıflandırılması	69
IV.1.1. Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan Ferdi Tipler.....	69
IV.1.2. Zümre Tipleri.....	73
IV.1.3. Azınlık Tipleri	74
IV.1.4. Bölge ve Yöre Tipleri.....	74
IV.1.5. Yabancı Tipler	75
IV.1.6. Gündelik Tipler:	75
IV.1.7. Moda Tipler	77
IV.1.8. Diğer Tipler	78
IV.2. Mersin Fıkralarının Konularına Göre Sınıflandırılması	78
IV.3. Değerlendirme.....	83
V. BÖLÜM	
V. MERSİN FIKRALARININ PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA	
İNCELENMESİ.....	86
V.1. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Anlatıcıları ve Fıkra Ortamları	86
V.1.1. Fıkra Anlatıcılarının Genel Özellikleri	86

V.1.1.1. Fıkra Anlatıcılarının Cinsiyeti ve Yaşı.....	87
V.1.1.2. Fıkra Anlatıcılarının Doğum Yerleri ve İkametleri.....	90
V.1.1.3. Fıkra Anlatıcılarının Öğrenim Durumları	92
V.1.1.4. Fıkra Anlatıcılarının Meslekleri ve Uğraşları	94
V.1.1.5. Fıkra Anlatıcılarının İnanç Yapısı.....	97
V.1.1.6. Fıkra Anlatıcılarının Mahlasları ve Lakapları	97
V.1.2. Fıkra Anlatıcılarının Yetiştirilmesi.....	98
V.1.3. İcra Ortamında Fıkra Anlatıcıları	99
V.1.3.1. Fıkra Anlatıcılarının Oturuş Şekli	99
V.1.3.2. Fıkra Anlatıcısının Kıyafeti ve Aksesuarları.....	100
V.1.3.3. Fıkra Anlatıcısının Yüz ve Beden Hareketleri	101
V.1.3.4. Fıkra Anlatıcısının Fıkra Anlatma Yöntemi	106
V.1.3.5. Fıkra Anlatıcısının Fıkra Anlatmadaki Amacı	108
V.1.3.6. Fıkra Anlatıcısının Fıkralara Yaklaşımı	109
V.1.4. Fıkra Anlatıcıları ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi	110
V.2. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Dinleyicileri ve Fıkra Ortamları	112
V.2.1. Fıkra Dinleyicilerinin Genel Özellikleri	112
V.2.1.1. Fıkra Dinleyicilerinin Cinsiyeti ve Yaşı.....	112
V.2.1.2. Fıkra Dinleyicilerinin Doğum Yerleri ve İkametleri.....	115
V.2.1.3. Fıkra Dinleyicilerinin Öğrenim Durumları	117
V.2.1.4. Fıkra Dinleyicilerinin Meslek ve Uğraşları.....	118
V.2.1.5. Fıkra Dinleyicilerinin İnanç Yapısı.....	119
V.2.2. İcra Ortamında Fıkra Dinleyicileri	120

V.2.2.1. Fıkra Dinleyicilerinin Fıkralara Yaklaşımı	120
V.2.2.2. İcra Ortamında Dinleyicilerin Fıkraya Etkileri	122
V.2.3. Fıkra Dinleyicileri ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi	123
V.3. Fıkraların İcra Yeri ve Zamanı	125
V.3.1. Fıkraların İcra Yeri	125
V.3.2. Fıkraların İcra Zamanı	127
V.3.3. İcra Ortamında İcrayı Etkileyen Dış Etmenler	128
V.3.4. Fıkraların İcra Yeri ve Zamanının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi	130
V.4. Mersin Fıkralarının Sözel Dokusu	131
V.4.1. Fıkraların Biçim Özellikleri	131
V.4.2. Fıkraların Dil ve Üslup Özellikleri	134
V.4.2.1. Tahkiye	134
V.4.2.2. Diyalog	135
V.4.2.3. Tasvir	139
V.4.2.4. Klişe Sözler	140
V.4.2.5. Alkış ve Kargış	142
V.4.2.6. İkileme ve Tekrar	143
V.4.2.7. Arasözler	143
V.4.2.8. Atasözleri ve Deyimler	148
V.4.2.9. Abartı	149
V.4.2.10. Taklit, Jest ve Mimikler	150
V.4.2.11. Benzetmeler	151

V.4.3. Fıkraların İçerik Özellikleri	152
V.4.3.1. Konu	152
V.4.3.2. Şahıs	154
V.4.3.3. Zaman.....	159
V.4.3.4. Mekân.....	163
V.4.4. Mersin Fıkralarının Sözel Dokusunun Değerlendirmesi	166

VI. BÖLÜM

VI. MERSİN FIKRALARININ İŞLEVSEL HALKBİLİMİ YÖNTEMİ

BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	169
VI.1. Hoşça Vakit Geçirme	170
VI.2. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması	172
VI.3. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme	175
VI.4. Bireysel ve Sosyal İçerikli Aksaklıkları Eleştiri	176
VI.5. Tarihi Olaylara Işık Tutma	179
VI.6. Mersin Fıkralarının İşlevsel Halkbilimi Yöntemi Bağlamında Değerlendirilmesi.....	..180

VII.BÖLÜM

VII. METİNLER

SONUÇ

KAYNAKÇA.....

EKLER

EK.1.Fıkra Derleme Soruları

EK.2. Kaynak Kişiler Tablosu

Ek. 3. Fotoğraflar

EK.4. Harita

EK.5. Özgeçmiş

KISALTMALAR LİSTESİ

I- Jest, Mimik, Ses Tonu, Taklit ve Duygularla İlgili Kısaltmalar

I.1. Jestler

[J/ADD] Arkasına doğru dönme

[J/AGÖ] Alnını gösterme

[J/AHK] Ayağını havaya kaldırma

[J/AK] Ayağa kalkma

[J/BAÇ] Başını arkaya çevirme

[J/BAYS] Başını aşağı yukarı sallama

[J/BG] Boğazını gösterme

[J/BÖE] Başını öne eğme

[J/BSAÇ] Başını sağa çevirme

[J/BSOÇ] Başını sola çevirme

[J/BYK] Başını yukarı kaldırma

[J/BYS] Başını iki yana sallama

[J/EAG] Eliyle aşağıyı gösterme

[J/EAĞ] Elini ağızına götürme

[J/EAK] Eliyle ağızını kapatma

[J/EBD] Eliyle başına dokunma

[J/EHE] Ellerini hareket ettirme

[J/EHK] Elini havaya kaldırma

[J/EİG] Eliyle ileriye gösterme

[J/EMV] Eliyle masaya vurma

- [J/EOD] Eliyle omzuna dokunma
[J/EU] Elini uzatma
[J/EYA] Ellerini iki yana açma
[J/EYG] Eliyle yukarıyı gösterme
[J/GDY] Geriye doğru yaslanma
[J/İDB] İleriye doğru bakma
[J/KG] Kolunu gösterme
[J/KHE] Kafasını hareket ettirme
[J/KİA] Kollarını iki yana açma
[J/OHE] Omuzlarını hareket ettirme
[J/OYK] Omuzlarını yukarı kaldırma
[J/ÖDE] Öne doğru eğilme
[J/PS] Parmağını sallama
[J/SG] Sırtını gösterme
[J/YÜG] Yüzünü gösterme

I.2. Mimikler

- [M/BK] Burnunu kaşıma
[M/G] Gülme
[M/GAİ] Gözlerini aşağıya indirme
[M/GK] Gözlerini kapatma
[M/GYK] Gözlerini yukarı kaldırma
[M/İG] İmalı gülme
[M/K] Kaş çatma
[M/SA] Surat asma

[M/YE] Yüzünü ekşitme

I.3. Ses Tonu

[S/A] Ses tonunu alçaltma

[S/DS] Düdük sesi çıkarma

[S/F] Fısıldanmak

[S/Y] Ses tonunu yükseltme

I.4. Taklit

[T/AAY] Abdest alır gibi yapma

[T/AHD] Asker gibi hazır olda durma

[T/BCK] Bir şeyi cebine koyar gibi yapma

[T/BKF] Birinin kulağına fısıldar gibi yapma

[T/BSY] Bardaktan su içermiş gibi yapma

[T/BVY] Bir şeye vuruyormuş gibi yapma

[T/EAK] Elinde asayla koşar gibi yapma

[T/EAY] Elinde asa tutar gibi yapma

[T/EBF] Eliyle bir şey fırlatıyormuş-atıyormuş gibi yapma

[T/EBG] Eliyle bir şey giyermiş gibi yapma

[T/EBİ] Eliyle bir şey içermiş gibi yapma

[T/EBK] Eliyle bir şey karıştırır gibi yapma

[T/EBK] Eliyle bir şeyi keser gibi yapma

[T/EBÖ] Eliyle yere bir şeyi bölermiş gibi yapma

[T/EBÖV] Eliyle beline kadar ölçü verir gibi yapma

[T/EBS] Eliyle bir şey sıkarmış gibi yapma

[T/EBT] Eliyle bir şey (para, makas, mendil, çuval vb.) tutar gibi yapma

- [T/EBY] Eliyle bir şey yermiş gibi yapma
- [T/EDY] Eliyle dur işareti yapma
- [T/EİS] Eliyle inek sağar gibi yapma
- [T/EİR] Eliyle iki rakamını yapma
- [T/EİY] Elleriyle bir şeyi inceler gibi yapma
- [T/EKÇ] Eliyle kahve çeker gibi yapma
- [T/EKÇ] Eliyle kapı çalar gibi yapma
- [T/ENY] Eliyle nah işareti yapma
- [T/ETA] Eliyle tüfikle ateş ediyormuş gibi yapma
- [T/ETY] Eliyle tokalaşır gibi yapma
- [T/EÜY] Eliyle üç rakamını yapma
- [T/EVY] Eliyle birine vuruyormuş gibi yapma
- [T/EYBA] Eliyle yerden bir şey alıyormuş gibi yapma
- [T/KKT] Kafasına kavuk (şapka, takke vb.) takar gibi yapma
- [T/KTY] Kayaya tünere gibi yapma
- [T/SVY] Secdeye varır gibi yapma
- [T/ZBY] Zile basar gibi yapma

I.5. Duygu Değerleri

- [D/H] Heyecanlanma
- [D/Ö] Öfkelenme
- [D/Ş] Şaşırma
- [D/U] Utanma

II. Anlatıcının İcrasını Etkileyen Dış Etmenlerle İlgili Kısaltmalar

- [E/DALB] Dinleyici anlatıcının lafını böldü

[E/EO] Ezan okundu

[E/KH] Köpek havladı

[E/OBG] Ortama biri geldi

[E/OG] Oto geçti (Kamyon, otomobil, traktör vs.)

[E/TÇ] Telefon çaldı

III. Fıkra Metinlerinin Adlarının Kısaltmaları

(OŞ) Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan Ferdi Tipler

(OŞ/TK) Türkçenin Konuşulduğu Coğrafi Alan İçinde ve Dünyada Ünü Kabul Edilen Tipler

(OŞ/TK-AVA) Ancak Varırım

(OŞ/TK-BCY) Beni Cumaya Yetiştirebilirse

(OŞ/TK-ETD) Elin Ağzı Torba Değil

(OŞ/TK-ESB) Eşeğin Sözüne Bakma

(OŞ/TK-HGM) Hoca Göle Maya Çalmış

(OŞ/TK-HEŞ) Hocanın Eşeği

(OŞ/TK-HGO) Hocanın Gocuğu

(OŞ/TK-HKA) Hocanın Karısı

(OŞ/TK-İFG) İçerinin Fırtınasını Görünce

(OŞ/TK-İOD) İçinde Olmayın da

(OŞ/TK-KSB) Küçük Sadaka Büyük Sadaka

(OŞ/TK-NBA) Nasıl da Buldunuz Ayaklarınızı

(OŞ/TK-PFİ) Padişahın Fili

(OŞ/TK-PKU) Pencerenin Kenarında Kafasını Unutmasın

(OŞ/TK-SAA) Sol Ayağımın Abdesti

(OŞ/TK-YKY) Ye Kavuğum Ye

(OŞ/TK-YKS) Yemeğin Kokusu Satan

(OŞ/TK-YBT) Yeni Bir Torba

(OŞ/TK-YGY) Yürü Git Yoluna

(OŞ/TB) **Türk Boyları Arasında Tanınan Tipler**

(OŞ/TB-ADM) Adama Göre Adam

(OŞ/TB-BİY) Bolca İçki İhsan Eyle Yarabbi

(OŞ/TB-DOİ) Doldurur Doldurur İçerim

(OŞ/TB-İAY) İçki Âlemi Yapılan Yer

(OŞ/TB-OAN) Onlar Anlar

(OŞ/TB-SDP) Sizin mi Dalkavuğunuzum Yoksa Patlıcanın mı?

(OŞ/THZ) **Türk Boyları Arasında Halkın ve Zümrelerin Ortak Unsurlarının**

Birleştirilmesinden Doğan Tipler

(OŞ/THZ-ASB) Allahım Sen Biliyorsun

(OŞ/THZ-ARB) Aramız Bozuk

(OŞ/THZ-BYA) Bektaşî ve Yağmur Duası

(OŞ/THZ-BBR) Bektaşî ile Berber

(OŞ/THZ-BHC) Bektaşî ile Hoca

(OŞ/THZ-BNK) Bektaşî'nin Namaz Kılması

(OŞ/THZ-BAY) Ben de Âdem Yaparım

(OŞ/THZ-BGF) Bir Gün Fazla Tutmuş

(OŞ/THZ-BİB) Bu İş İddiaya Bindi

(OŞ/THZ-BNA) Bu Namaz da Abdestsizdim

(OŞ/THZ-BDU) Buradan Duyulmuyormuş

(OŞ/THZ-HRM) Haram

(OŞ/THZ-HEG) Her Yıl Erken Gelir mi?

(OŞ/THZ-HÖİ) Hz. Ömer ile Bektaşî

(OŞ/THZ-İTİ) İtibar

(OŞ/THZ-PNZ) Peşin Namaz

(OŞ/THZ-YYV) Yakmayan Yeri Var mı?

(OŞ/AY) **Aydınlar Arasından Çıkan Tipler**

(OŞ/AY-AYÇ) Allah'tan ki Yüzümüzün Karası Çıkar Cinsinden

(OŞ/AY-BAĞ) Bir Yerinizi mi Ağrıyor ?

(OŞ/AY-EHM) Ehli Müslim

(OŞ/AY-EBK) Elimle Bile Kaldırırım

(OŞ/AY-İÜS) İstihkakın Üstteydi

(OŞ/AY-KDE) Kendini Değil Evini Soruyorum

(OŞ/AY-LKA) Limonata-Kahve

(OŞ/AY-MAE) Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret

(OŞ/MA) **Mahalli Tipler**

(OŞ/MA-AÇU) Ali Çavuş'un Uyanıklığı

(OŞ/MA-DDİ) Dikine Dikine Gömün

(OŞ/MA-BDG) Beylerin Devesini Güderim

(OŞ/MA-AÇA) Ali Çavuş ve Gavurlar

(OŞ/MA-ODY) Osuruk Değmemiş Yatak

(OŞ/MA-MUY) Musalısı'nın Uyanıklığı

(OŞ/MA-ADO) Avradın Donu

(OŞ/MA-BGÇ) Balık Gavağa Çıktığı Zaman

- (OŞ/MA-BDP) Bir Deri Pekmez
- (OŞ/MA-BEM) Bursalı Emmi
- (OŞ/MA-ÇEV) Çivit Emmi ve Doktor
- (OŞ/MA-EÇS) En Çok Siz Yersiniz
- (OŞ/MA-GOK) Gaste mi Okutacam
- (OŞ/MA-HPD) Hepinize Birer Dilim
- (OŞ/MA-HGT) Her Gün Tartarlar mı?
- (OŞ/MA-KKM) Katrancı İle Köse Mehmet
- (OŞ/MA-KAM) **Kokuyu Almışlar**
- (OŞ/MA-MMH) **Molla Memet'in Hanımı**
- (OŞ/MA-MVK) Molla Veli Kilime Geldi
- (OŞ/MA-ÖGT) Önüne Geleni Taşla
- (OŞ/MA-SHB) Sen Hâlâ Böylesin
- (ZÜ) **Zümre Tipleri**
- (ZÜ-BYO) Biraz Yoldaşçılığımız Oldu
- (ZÜ-DKB) Daha Kırk Gün Buralı
- (ZÜ-DEL) Delbek
- (ZÜ-DZO) Develere Zararı Olur mu?
- (ZÜ-GYÖ) Gemideki Yörük
- (ZÜ-MIY) Motor Işığı Yakmamış
- (ZÜ-BNZ) Bitmeyen Namaz
- (ZÜ-AİY) Allah'ın Yapmadığı İş Yapıyorsun
- (ZÜ-SDB) Senin Deveni Bilmem Napım
- (ZÜ-DVZ) Davul Zurna

(ZÜ-PEK) Pekmez

(AZ) Azınlık Tipleri

(AZ-BYD) Ben Yeni Duydum

(BY) Bölge ve Yöre Tipleri

(BY-AKI) Akıllı Gelin

(BY-AGN) Akıllı Gelin ve Küp

(BY-AGE) Akıllı Gelin 2

(BY-AGB) Akıllı Gelin Bilir Demedik mi?

(BY-AAD) Akıllı Adam

(BY-AVÇ) Aklın Varsa Çamura Çök

(BY-BSB) Bir Sizden Bir Bizden

(BY-TEK) Tuz Ekme

(BY-KVM) Kafası Var mıydı?

(BY-AKA) Akıllı Kaymakam

(BY-DGÜ) Davalık Güneş

(BY-AEM) Allah'a Emanet

(BY-ÇAT) Çataklı

(BY-DDG) Dikine Dikine Gömün

(BY-DVH) Dereköylü ve Havuç

(BY-DVM) Dereköylü ve Motorsiklet

(BY-DED) Duz Eken Dereköylüler

(BY-TEC) Ters Ceket

(BY-DYT) Dereköylü ve Yassı Tavuk

(BY-YHZ) Yassı Horoz

- (BY-YAT) Yassı Tavuk
- (BY-BBD) Bu Bizim Değil
- (BY-İHA) Işıklının Harman Attığı Gibi
- (BY-NDK) Nimeti Döktük
- (BY-OHS) Olmazsa Hamur Suyu
- (BY-TKO) Tekenin Kokusu
- (BY-SGV) Sabah Gel Vereyim
- (BY-GGG) Goyun Gurt Guzu
- (BY-AES) Anamur-Ermenek Sınırı
- (BY-BFD) Ben O... Fadime'ye Döndüm
- (BY-EZY) Eteği Zaten Sana Yakışmazdı
- (BY-HDT) Hadi Bir Daha Tekrarlayalım
- (BY-HGD) Her Gün Yer Değiştiriyor
- (BY-HAL) Hesabınızı Alın
- (BY-İŞA) İslam'ın Şartı
- (BY-ÖKB) Özrün Kabahatinden Büyük Olsun
- (BY-SKO) Sol Koltuk
- (BY-OGG) Onları Geri Getir
- (BY-TFD) Temel, Fadime ve Dursun
- (YA) Yabancı Tipler**
- (YA-BDH) Behlül Dana ve Harun Reşid
- (YA-HHV) Hangi Hayvanla Vurduruyor
- (YA-HGY) Hepimizin Geleceği Yer
- (YA-NOH) Ne Olacak Halin

(GÜ) Gündelik Tipler**(GÜ/AF) Aile Fertleriyle Alâkalı Olanlar**

(GÜ/AF-AGL) Acemi Gelin

(GÜ/AF-AKO) Aklımdaki Olursa

(GÜ/AF-BYİ) Baba Yüreği İşte

(GÜ/AF-BDE) Bir Daha Edersin

(GÜ/AF-BBS) Bir Gün Biriniz Süpürün

(GÜ/AF-BKG) Bir Kaynana ve Gelinleri

(GÜ/AF-BOH) Bir Tek Ortadakinden Hoşlanmadım

(GÜ/AF-ESS) En Sonunda Senin Baban

(GÜ/AF-İBA) İkisini Bir Arada

(GÜ/AF-KAD) Kaç Ayda Doğurursan Doğur

(GÜ/AF-OYE) Orayı Yol Etti

(GÜ/AF-ÖOD) Öküz Olsa Düşünüyordum

(GÜ/MK) Mariz ve Kötü Tipler

(GÜ/MK-CAD) Cimri Adam

(GÜ/MK-DVR) Duvar

(GÜ/MK-ÖKY) Önce Kaçanları Yiyelim

(GÜ/MK-PAK) Pek Aklım Kesmiyor

(GÜ/MK-ŞTL) Şeytan Taşlıyoruz

(GÜ/MK-ÖAD) Önümüzdeki Ay Dokuz

(GÜ/MK-UKM) Uçan Kuş Misali

(GÜ/MK-ÜDD) Üç Defadır Diyorum

(GÜ/MK-ZYD) Zehirli Yılan Değiliz

(GÜ/SM) Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler**(GÜ/SM/DM) Dini Meslekler**

(GÜ/SM/DM-AMV) Altımda Müftü Var da

(GÜ/SM/DM-CBM) Cumartesiye Bilemem

(GÜ/SM/DM-CGV) Cennete Gidesin Var

(GÜ/SM/DM-EFD) El Fatiha Deyin

(GÜ/SM/DM-HBO) Hocanın Borcu

(GÜ/SM/DM-YSB) Yarısı Sana Yarısı Bana 1

(GÜ/SM/DM-YSY) Yarısı Sana Yarısı Bana 2

(GÜ/SM/DM-MNB) Münasebetsiz

(GÜ/SM/ÖĞ) Öğretmenler

(GÜ/SM/ÖĞ-GRO) Gönlüm Razı Olmadı

(GÜ/SM/ÖĞ-KME) Kaç Mevsim

(GÜ/SM/ES) Esnaf ve Sanatkârlar

(GÜ/SM/ES-KKA) Koca Kazan

(GÜ/SM/ES-TİK) Tilkinin Kuyruğu

(GÜ/SM/ES-VOM) Veresiye Olur mu?

(GÜ/SM/AS) Askerler

(GÜ/SM/AS-AOL) Angarya Olsaydı

(GÜ/SM/AS-CCA) Cortuna Carttt

(MO) Moda Tipler**(MO/YE) Yerli Moda Tipler**

(MO/YE-BSG) Bir Seyis Gerek

(MO/YE-BKR) Biri Klasik Biri Romantik

- (MO/YE-BDD) Bu Düzen Değişecek
- (MO/YE-BVT) Buğdayınız Var Ama Taneniz Yok
- (MO/YE-BTS) Bütün Türkiye Sevinsin
- (MO/YE-EBB) Ekinler Bu Boyda
- (MO/YE-ENS) Elini Sıkmayıp da Neresini Sıkacaktık
- (MO/YE-EAN) Evin Anahtarı
- (MO/YE-DCH) DP-CHP
- (MO/YE-OKY) Onun Kalayına Yetemiyoruz
- (MO/YE-TBK) Tarla Bekçisiyim Kızım
- (MO/YA) **Yabancı Moda Tipler**
- (MO/YA-ÜDS) Üçüncü Dünya Savaşı
- (Dİ) **Diğer Tipler**
- (Dİ-ANB) Avukatı Nereden Bulalım
- (Dİ-BED) Beddua
- (Dİ-BÜY) Benim Üstüme Yıkılsın
- (Dİ-BDK) Bırak Dağınık Kalsın
- (Dİ-BŞÇ) Bu da Sapık Çıktı
- (Dİ-DDA) Dokuzuncusu Domuz Arıyor
- (Dİ-EİÖ) Eşek ile Öküz
- (Dİ-FMY) Faiz mi Koyuyormuş
- (Dİ-GHG) Gözüme Hoş Göründüğünde
- (Dİ-İSV) İlk Sayfada Verilecek
- (Dİ-İYİ) İster Yaz İster Yazma
- (Dİ-NGÖ) Ne Götüreceksin

(Dİ-NGT) Neden Götürmez

(Dİ-UZA) Uzaylı

(Dİ-ÜAÖ) Ülkede Adalet Öldü

(Dİ-YGE) Yan Gelip Yatıyorum

(Dİ-ZAN) Zaten Abdestsiz Namaz Kıldım

TABLO VE ÇİZİMLER ÇİZELGESİ

Tablo 1: Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi (Art Zamanlı ve Eş zamanlı Olarak) (s.55)

Tablo 2: Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi (s.56)

Tablo 3: Nesir Anlatıların Üç Türü (s.57)

Tablo 4: Nesir Anlatıların Temel Özellikleri (s.57)

Tablo 5: Fıkraların Temel Özellikleri (s.58)

Tablo 6: Mersin Fıkralarının Tiplerine Göre Sınıflandırılması (s.83)

Tablo 7: Mersin Fıkralarının Konularına Göre Sınıflandırılması (s.84)

Tablo 8: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı (s.87)

Tablo 9: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (s.89)

Tablo 10: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Doğum Yerleri (s.91)

Tablo 11: Mersin Fıkra Anlatıcılarının İkamet Yerleri (s.92)

Tablo 12: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Öğrenim Durumları (s.93)

Tablo 13: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Meslekleri ve Uğraşları (s.95)

Tablo 14: Mersin Fıkra Anlatıcılarının Fıkraları Öğrendikleri Yerler (s.98)

Tablo 15: Mersin Fıkra Anlatıcısının Kıyafeti ve Aksesuarı (s.100)

Tablo 16: Mersin Fıkra Anlatıcılarının İcra Sırasında Yüz ve Beden Hareketleri (s.102)

Tablo 17: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı (s.113)

Tablo 18: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (s.114)

Tablo 19: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin Doğum Yerleri (s.116)

Tablo 20: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin İkamet Yerleri (s.116)

Tablo 21: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin Öğrenim Durumları (s.117)

Tablo 22: Mersin Fıkra Dinleyicilerinin Meslekleri ve Uğraşları (s.118)

GİRİŞ

Mersin, stratejik konumu itibariyle, tarih boyunca hem Akdeniz'de bir liman kenti olması hem de Anadolu ve Doğu medeniyetleri arasında köprü vazifesi görmesinden dolayı pek çok millete ev sahipliği yapmıştır. Mersin ili, tarih içerisinde; Hititler, Firigler, Asurlular, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Dolayısıyla birçok devletin hâkimiyeti altında bulunan bu şehir, zengin ve çeşitli bir halk kültürüne sahiptir. Hem sözlü kültür geleneği içerisinde hem de bir edebi tür olarak önemli bir yere sahip olan fıkralar, Mersin'in sahip olduğu zengin halk kültürünü açıkça yansıtmaktadır.

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasının konusunu Mersin ili ve ilçelerinde anlatılan fıkraların bağlam merkezli halkbilim kuramlarından "Performans Teori" ve "İşlevsel Halkbilim Yöntemi" çerçevesinde incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmamızda öncelikle derlediğimiz fıkralar “performans teori” çerçevesinde anlatıcı, dinleyici, icra ortamı ve metin olmak üzere dört aşamalı tahlil yöntemine göre incelenmiş, daha sonra “işlevsel halkbilimi yöntemi” aracılığıyla Mersin halk kültüründeki işlevleri tespit edilmiştir.

Bu tez çalışmasının amacı, sözlü kültür geleneğinde önemli bir yere sahip olan Mersin fıkralarının derlenmesi, derlenen bu fıkraların bağlam merkezli halkbilimi kuramları ve yöntemleri çerçevesinde incelenerek anlatıcı, dinleyici ve icra ortamının fıkralara etkisinin belirlenmesi; ayrıca fıkra türünün kültürel hayattaki işlevlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Bunun yanı sıra daha önce sözlü gelenek içerisinde yok olup giden Mersin fıkralarının yazılı bir eser haline getirilerek gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

Bu çalışmanın kapsamı Mersin ve çevresidir. Buna göre merkez ve merkeze bağlı Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir ilçeleri ile Anamur, Aydıncık, Bozyazı,

Çamlıyayla, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke ve Tarsus şeklinde olmak üzere 13 yerleşim birimi araştırma alanını oluşturmaktadır.

Derleme çalışmalarının yapıldığı bölgeler; ilçe merkezleri ile bu merkezlere bağlı kasaba ve köylerdir. Bu bölgelerdeki kaynak kişilere ulaşmak için belediyelerin halk kültür merkezleri, muhtarlıklar ve amatör halk kültürü araştırmacıları ile irtibat kurularak kaynak kişiler tespit edilmiş ve derleme çalışmaları yapılmıştır.

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı bu çalışmada alan araştırması yapılmış, bunun yanı sıra yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Yazılı kaynaklardan yararlanırken çalışmanın konusuyla ilgili çeşitli kitaplara, makalelere, ansiklopedilere, tezlere ve internet kaynaklarına başvurulmuştur. Alan araştırmasında ise gözlem ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Kaynak kişilerle birebir ve yüz yüze yapılan görüşmelerde daha önce belirlediğimiz sorular kaynak kişilere yöneltilmiş, icra sırasında fıkralar ses kayıt cihazı ve video kamera aracılığıyla kaydedilmiştir. Kaydedilen bu veriler daha sonra bilgisayar ortamında konuşma diline ait unsurlar ve içeriğe zarar vermeyecek bir şekilde düzeltilerek yazıya geçirilmiştir.

Türk halk edebiyatında fıkralarla ilgili yapılan birçok kitap, makale ve tez çalışması bulunmaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar ya sahadan derlenen fıkra metinlerinin yayınlanması ya da derlenen bu metinler üzerinde yapısal incelemeler yapılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu tarz metin merkezli kuramlarla yapılan incelemeler fıkraların ortaya çıktığı sosyal ortamı incelemek yerine sadece metne odaklanmışlardır. Metin merkezli kuramlar halkbilimi ürünlerinin ortaya çıktığı ve yaşatıldığı sosyal ortamı gözden kaçırdığı için eleştirilmiştir. Bağlam merkezli kuramlar ise halkbilimi ürünlerini farklı sosyal ortamlar içerisinde değişime uğrayan canlı varlıklar olarak kabul etmiştir.

Türkiye'de bağlam merkezli kuramların ön plana çıkması ve bu yöntemlerin metin inceleme yöntemi olarak kullanılması son yıllarda yaygınlık kazanmıştır. 20. yüzyılda bağlam merkezli kuramların ortaya çıkmasına rağmen, bu kuramların Türkiye'de kullanılması çok yeni ve bu yöntemlerin kullanıldığı çalışmaların sayısı ise yetersizdir. Bu noktadan hareketle, sahadan derlenen metinlerin, canlı ve dinamik ürünler olduğu göstermek amacıyla tezimizde inceleme yöntemi olarak bağlam merkezli halkbilim yöntemleri kullanılmıştır. Böylece sahadan derlenen fıkra metinleri üzerinde anlatıcı, dinleyici ve icra ortamının etkisi ortaya çıkarılmıştır.

Bu tez çalışmasında yöntem olarak bağlam merkezli halkbilimi kuramları içerisinde “performans teori” ve “işlevsel halkbilim yöntemi” kullanılmıştır. Bağlam merkezli halk bilimi kuramları ve yöntemleri içerisinde olan “sözlü formül kuramı ve yöntemi” kullanılmamıştır. Sözlü formül kuramı ve yönteminde derlenecek metnin nasıl oluşturulduğunun pek çok defa gözlenerek değişen ve değişmeyen unsurlarının ortaya çıkarılması gerekmektedir. Çalışmamızda anlatıcı ve metin sayısının fazla olması aynı metnin aynı anlatıcıdan birçok defa derlenmesini zorlaştırdığından dolayı sözlü formül kuramı ve yöntemi kullanılmamıştır.

I. BÖLÜM

I. ARAŞTIRMA ALANI VE KONUSU HAKKINDA BİLGİ

I.1. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler

I.1.1. Coğrafi Yapı

Mersin ili, Akdeniz bölgesinin Çukurova bölümünün batısında yer alır. 15.853 km² yüzölçümüyle Türkiye topraklarının % 2'sini kaplayan il, doğudan Adana'nın Karataş, merkez, Karaisalı ve Pozantı; kuzeydoğudan Niğde'nin Ulukışla; kuzey ve kuzeybatıdan Konya'nın Ereğli, Karaman ve Ermenek; batıdan Antalya'nın Gazipaşa ilçeleriyle çevrelenmiş durumdadır. Güneyden Akdeniz ile kuşatılmış olan il, kuzeyden Batı ve Orta Toros Dağlarının yüksek plato ve zirveleriyle Adana'nın iç kesimlerinden ayrılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 3625-3626).

Mersin ilinde genel olarak Akdeniz iklimi hâkim olmakla birlikte, coğrafi yapıya göre iklim farklılık gösterebilmektedir. Kıyı kesimlerde Akdeniz ikliminin, iç kesimlerde ise karasal iklimin etkisi görülür. Buna göre, ilin kıyı kesimleri yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı; yüksek kesimleri ise yazları serin ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 3625-3626).

Mersin ilinin büyük bir kısmını oldukça yüksek, engebeli ve kayalık Batı ve Orta Toros Dağları oluşturmaktadır. Ovalık ve hafif eğimli alanlar ise bu dağların denize doğru uzandığı il merkezi, Tarsus, Silifke gibi alanlarda gelişmiştir. Bunun dışında kalan düzlük veya hafif eğimli alanlar, kuzeyde dağların arasında veya yüksek kesimlerinde görülmektedir. Mersin ve çevresinde yer alan ovaların büyük bir kısmı Toros Dağları'nın güney eteklerinde akarsular tarafından ve yamaç eğimine bağlı olarak taşınan tortularca oluşturulmuştur. Tarıma oldukça elverişli olan bu alanlar, Mersin-Adana sınırından başlayıp Silifke'ye kadar, dağlara paralel, şerit şeklinde uzanmaktadır. Bunlar yerleşim

alanlarına bağlı olarak; Yenice, Tarsus Mersin, Erdemli ve Silifke Ovaları olarak adlandırılmaktadır. Mersin ilinin en büyük iki akarsuyu Göksu Irmağı ve Tarsus Berdan Çayı'dır. Bunun dışında Akdeniz'e dökülen çok sayıda irili ufaklı çay ve dere yer almaktadır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Mersin_%28il%29).

I.1.2. Tarihi Yapı

Mersin, Akdeniz Bölgesinde kıyıları ve verimli ovalarıyla Neolitik dönemden bu yana sürekli yerleşim bölgesi olmuştur. Ancak bölgenin bilinen en eski adı, Hititler döneminden kalma Kizuvatna'dır. Antik çağda Kilikya adını alan bölgeye, sonraları dağlık ve aşılması güç engebelerle dolu olması nedeniyle Taşlık Kilikya da denilmiştir. Mersin 19. yy'ın sonlarından Cumhuriyet dönemine değin Adana vilayetine bağlı, merkezi Silifke'de olan bir sancak durumunda varlığını sürdürmüştür; 1924'te il olmuştur. 1933'te Mersin iliyle birleştirilerek il merkezi Silifke'den Mersin'e taşınmıştır. Yörenin eski adı olan "İçel" isminin, Anadolu Selçuklularınca verildiği ve "Torosların ötesindeki iç ülke, iç diyar" anlamına gelen iç-il, iç-eli sözcüklerinden kaynaklandığı sanılmaktadır. 2002 yılına kadar İçel adıyla anılan il, bu tarihten itibaren merkez ilçe Mersin'in adını almıştır. İl merkezi Mersin'in adı ise burada konaklayan Mersinoğlu Türkmen aşiretinden kaynaklanmaktadır. 17. yy'ın ikinci yarısında bu yöreden geçen Evliya Çelebi de Mersinoğlu köyünden söz etmektedir (YA, 1983: 3626).

I.1.3. Nüfus Yapısı ve Ekonomik Yapı

Mersin ili ekonomik potansiyeli ve coğrafî konumu sebebiyle nüfus yoğunluğu yüksektir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan olmak üzere, yurdun her yöresinden yoğun göç almıştır. Bu durum ilin nüfus yoğunluğunu arttırdığı gibi; kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemiş, mahalli hizmet ve ihtiyaçları da arttırmıştır. 2014 yılı verilerine göre Mersin il nüfusu 1.727.255'dir (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>). Bu

nüfusun 860.360'sı erkek, 866.949'u ise kadınlar oluşturmaktadır. Yüzde olarak ise %49,81'i erkek, %50,19'u kadındır (<http://www.nufusu.com/il/mersin-nufusu>).

Mersin, Türkiye'nin her bakımında en gelişmiş illerinden biridir. Bu gelişmenin başta gelen sebepleri topraklarının çok verimli olması, sanayi bakımından ileri durumda bulunması, maden bakımından zengin olması ayrıca Mersin limanının faaliyeti ve Mersin petrol rafinerisinin bulunuşudur. Gayri sâfi hâsılanın (Brüt gelirin) % 40'ı sanâyi, % 30'u tarım ve % 10'u ticâret sektöründen elde edilmektedir.

Tarım: Faal nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışır. Tarım (bitkisel) yapılan bölge toprakların % 25'ini oluşturur. Bölgede en çok tahıl ekimi yapılır. Elde edilen başlıca tarım ürünleri, buğday, arpa, çavdar, pirinç, nohut, mercimektir. Sanayi ürünlerinden en çok pamuk yetişir. Ayrıca yerfıstığı ve susam yetiştirilir. Bunun yanı sıra Mersin ilinde domates, biber, patlıcan, fasulye, kabak, bakla, bamya, hıyar, ıspanak, lahana, marul, soğan ve karnabahar yetiştirilen başlıca sebzelerdir. Seracılık oldukça ilerde olup, Antalya'dan sonra en çok sera alanı Mersin'de bulunur. Turunçgiller bol miktarda yetişir. Üzüm, keçiboynuzu, zeytin, nar, muz, incir, erik, badem ve kayısı yetiştirilen diğer meyvelerdir. Kavun, karpuz da oldukça fazla ekilir.

Hayvancılık: Hayvancılık dağlık bölgede ve yaylalarda yapılır. Arazinin % 15'e yakını çayır ve meralık olmasına rağmen hayvan mal varlığı fazla değildir. Arıcılık gelişmiştir. Balıkçılık ise Akdeniz'de geniş sahilleri olmasına rağmen, balık üretimi iki bin tondan biraz fazladır. Mut'ta ise alabalık üretme çiftliği vardır.

Ormancılık: Mersin ili orman bakımından çok zengindir. Günümüzde arazinin %55'i orman ve fundalıklarla kaplıdır. Anamur'dan Tarsus'a kadar kıyı kuşağı fundalıklardan (makilerle) oluşur. Makiler arasında "Delice" denilen yabani zeytin ve fıstık çamları bulunur. Maki kuşağından 2200 m yüksekliğe kadar sık ağaçlı ormanlara,

daha yükseklerde bodur ve seyrek ormanlara rastlanır. 600 m yüksekliğe kadar olan ormanlarda meşe, sakız, tespih, mersin ve sandal ağaçları bulunur. Daha yükseklerde çeşitli çam türleri, köknar ve sedir ağaçları fazladır. Ormanlardan her sene 3500 ton reçine ve 250 bin m³ sanayi odunu elde edilir.

Madenleri: Mersin maden bakımından da zengin sayılır. Krom, bakır, demir, kuvarsit, alüminyum, barit ve dolomit çıkarılır ve bir kısmı Mersin limanından dış ülkelere ihraç edilir.

Sanayi: Mersin, Akdeniz bölgesinde Adana'dan sonra, sanayi sektöründe en çok gelişmiş ildir. Başlıca sanayi kuruluşları şunlardır: Anadolu Tasfiyehanesi Rafineri) A.Ş. (ATAŞ) Senelik kapasitesi 5 milyon tona yakındır. Çukurova Sanayi İşletmeleri A. Ş. Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş. ,Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (ÇİMSA), Anadolu Çam Sanayii A.Ş. , Plâstik Sanayii ve Ticaret A.Ş., Soda Sanayii A.Ş. , Mustafa Saman Çelik Döküm Makinaları Sanayii A.Ş. , Akdeniz Tuğla Beton Boru Fabrikası, Narenciye Ambalaj Fabrikası, Kâğıt ve Karton Fabrikası, meyve suyu fabrikaları, mobilya atölyeleri, Çukurova İplik Dokuma Fabrikası, Çukurova Çırçır Pres Fabrikası, Sabun ve Deterjan Fabrikası, Yapıştırıcı Fabrikası, Buzdolabı Fabrikası, Akfa Akümülatör Sanayii, Metal Kapak Fabrikası, Oska Profil Eşya Fabrikası, Güneş Isıtıcı ve Çelik Büro Sanayii, Treyler İmalatı, Çelik Döküm ve Makina Sanayii.

Ulaşım: Mersin karayolu, denizyolu ve demiryolu ulaşımı bakımından çok müsaittir. Adana Havaalanından havayolu ulaşımı bakımından faydalanır. Türkiye'nin her köşesi ile ulaşım bakımından irtibatı vardır. Akdeniz sahillerini paralel olarak kat eden E-24 karayolu Anamur, Silifke, Erdemli, Mersin ve Tarsus'tan geçer. Ankara-Konya E-35 Karayolu Silifke'ye inerek E-24 karayolu ile birleşir. Mersin denizyolu taşımacılığı bakımından çok önemli bir merkezdir. Mersin limanı Avrupa ve ABD ile Ortadoğu

arasında bir transit merkezidir. Mersin limanından başka Anamur, Taşucu ve Aydincık'ta iskele; Aydincık ve Karaduvar'da ise balıkçı barınakları bulunur (<http://www.cografya.gen.tr/tr/mersin/ekonomi.html>).

I.1.4. Sosyo-Kültürel Yapı

Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme sürecinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünü; bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2011: 1558). Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi kültür, bir toplumun sahip olduğu bütün ortak değerler toplamına verilen addır. Bir toplumun yani halkın sahip olduğu bu değerler bütününe ise halk kültürü denir. Halk kültürü içerisinde masal analarının anlattığı masallardan, nüktedanların köy kahvelerinde anlattığı fıkralara kadar bütün anonim halk edebiyatı ürünleri, halk inanışları, halk mutfağı, halk oyunları vb. alanlar yer almaktadır.

Mersin ilinde, 1950'lerden başlayarak toplumsal yapı hızla değişmiştir. Bölgede, değişik kültürlere sahip toplulukların kendilerine özgü yaşam biçimleri ile bunların örf, âdet ve inanç yapılarındaki farklılıkları uğraş alanlarına da yansımış; bundan dolayı da ilde çok boyutlu kültürel yapı oluşmuştur. Kentleşmenin başladığı yıllarda Mersin, yerli halk, göçebe hayatı sürdürenler, Mısır'dan gelip "fellağ" diye adlandırılanlar, Beyrut kökenli Hıristiyan Araplar, Lazkiye Arapları ve Girit göçmenleri olmak üzere farklı kültürlere sahip birçok topluluktan meydana gelmiştir. Kendi içlerinde kapalı bir toplum olma özelliğı gösteren bu gruplar, 1950 sonrasında büyük ölçüde dışa açılmışlardır (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 3626).

Mersin'de birçok şair, bilim adamı ve sanatçı yetişmiş, zaman içinde zengin bir kültür birikimi meydana gelmiştir. Ayrıca tarihi boyunca çeşitli dinlerin, inançların bir

arada yaşadığı Mersin kültürü geçmişten günümüze kültür mozaiği şeklinde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Fakat Mersin halk kültürü, zenginliğine karşın küreselleşmenin sonucu yabancı kaynakların olumsuz etkisinden kurtulamamıştır. Popüler kültürün engellenemez etkisi sonucunda kayıt altına alınamayan folklorik öğeler hızla yok olmaya başlamıştır. Özellikle derleme esnasında tespit ettiğimiz noktalardan biri de bu olmuştur. Eskiden köy kahvelerinde ya da akşamları ev sohbetlerinde önemli bir yer tutan fıkra anlatma geleneği kitle iletişim araçlarının yaygınlığı sonucu yok olmaya başlamıştır. Kürselleşme sonucu hızlı tahribe uğrayan Mersin halk kültürü yine de zenginliğini korumaktadır. Mersin halk kültüründe; halk inanışları, halk hekimliği, geçiş dönemleri, halk oyunları, kıyafetler, efsaneler, masallar, türküler, fıkralar olsun birçok folklor ürünü hala zenginliğini koruyarak varlığını sürdürmektedir. Modernitenin getirdiği bu hızlı yıkıma karşı bizim üzerimize düşen görev ise Mersin halk kültüründeki folklorik öğeleri yok olup gitmeden bir an önce derlenip yazıya geçirmek ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

I.2. Fıkra Üzerine Yapılan Çalışmalar

I.2.1. Türkiye’de Fıkralarla İlgili Yapılan Çalışmalar

Türk halkbiliminde konusunu fıkraların oluşturduğu pek çok çalışma bulunmaktadır. Tezimizin bu bölümünde fıkra konulu bazı çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında Türkiye’de yapılan fıkra konulu çalışmalar kitaplar, tezler ve makaleler başlığı altında tanıtılmıştır. İkinci kısımda ise Mersin yöresine ait fıkralarla ilgili olarak yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Türk fıkraları üzerine çalışma yapan önemli araştırmacılar arasında Pertev Naili Boratav, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu, Nevzat Gözaydın, İlhan Başgöz, Şükrü Elçin gibi isimler yer almaktadır.

I.2.1.1. Kitaplar

Mehmed Fuad Köprülü'nün, *Nasreddin Hoca* (1918) adlı eseri Türk dünyasında Nasreddin Hoca ile ilgili yapılmış ilk bilimsel çalışma olmasıyla önem taşımaktadır. Eserde Fuad Köprülü, Nasreddin Hoca'nın hayatı ve kişiliği üzerine sunduğu bilgiler dışında Nasreddin Hoca fıkralarına da yer vermiştir.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Nasreddin Hoca* (1961) adlı kitabında hocanın kimliği ve kim olduğu farklı kaynaklardaki kişilerin görüşleri çerçevesinde değerlendirilerek Nasreddin Hoca'ya ait fıkralardan örnekler verilmiştir.

Alpay Kabacalı, *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, Tarihi Kişiliği-Fıkraları* (1991) adlı eserinde öncelikle Nasreddin Hoca'nın tarihi kişiliği üzerinde durmuştur. Bunun yanı sıra kitapta Nasreddin Hoca fıkralarının özelliklerine, Nasreddin Hoca fıkraları üzerine kişilerin görüşlerine ve Nasreddin Hoca kaynakçasına yer verilmiştir.

Saim Sakaoğlu'nun, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca* (1992) adlı eseri, "Fıkralar Üzerine" adlı giriş bölümü dışında iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "Türk Fıkraları-Fıkra Tipleri" başlığı altında sekiz tane makaleyi içermektedir. İkinci bölüm "Nasreddin Hoca" başlığını taşımakta ve yedi makaleden oluşmaktadır.

Pertev Naili Boratav, *Nasreddin Hoca* (1996) adlı kitabında Nasreddin Hoca hakkında görüşlerini içeren yazılarına ve bildiri metinlerine yer vermiş, ayrıca 594 tane Nasreddin Hoca fıkra örneğini de çalışmasına dahil etmiştir.

Fikret Türkmen, *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi): Transkripsiyon, İnceleme, Metin* (1999) adlı eserinde Nasreddin Hoca fıkralarının yayılma sahalarını, ayrıca mizah teorilerine göre Nasreddin Hoca fıkralarını inceleyerek değerlendirmiştir.

Mikail Bayram, *Nasreddin Hoca ve Ahi Evren* (2001) adlı eserinde "Ahi Evren" olarak bilinen Hacı Nasirü'd-din Mahmud hakkında yeni bulgu ve bilgileri değerlendirmiş, daha sonra bu bilgiler ışığında Nasreddin Hoca ile lakabı Nasirü'd-din olan Ahi Evren'in aynı kişi olduğu konusundaki görüşlerine yer vermiştir.

Memet Fuat, *Nasrettin Hoca Fıkraları* (2002) adlı eserinde ülkeden ülkeye ve dilden dile yayılmış Nasreddin Hoca fıkralarını derlemiş ve günümüz Türkçesine çevirerek değerlendirmiştir.

Sabri Koz, *Nasreddin Hoca Kitabı* (2005) adlı eserinin birinci bölümünde Nasreddin Hoca hakkında farklı görüşleri barındıran üç yazıya yer vermiştir. İkinci bölümde Azeri araştırmacıların yazılarına, ayrıca Nasreddin Hoca hakkında yazılmış olan on bir yazıya, üçüncü bölümde ise Nasreddin Hoca fıkralarının bilinen en eski basımı olan *Letâ'ife* ayrılmıştır. Yazar metnin yanı sıra bu bölümde görüş ve değerlendirmelerine de yer vermiştir.

Saim Sakaoğlu, *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler* (2005) adlı eserinde Nasreddin Hoca'nın hayatı, ailesi ve diğer Nasreddin Hocalar üzerinde durmuştur. Bunun yanı sıra Nasreddin Hoca fıkralarının özelliklerini inceleyerek bu fıkralardan örnekler de vermiştir.

Nail Tan, *Nasreddin Hoca Senfonisi* (2006) adlı eserinde hikâye tadında Nasreddin Hoca fıkralarına yer vermiştir.

Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin'in, *Nasreddin Hoca* (2009) adlı eseri Nasreddin Hoca hakkında yapılmış en detaylı çalışmalardan birisidir. Bu eserde Nasreddin Hoca'nın kim olduğu, gerçekte yaşayıp yaşamadığı pek çok kaynaktaki görüşler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Nasreddin Hoca fıkralarının yapısal özellikleri

incelenerek fıkralardan örnekler verilmiştir. Eserin son bölümünde araştırmacı ve okuyucuların yararlanması için kapsamlı bir Nasreddin Hoca kaynakçası yer almaktadır.

Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* (1999) adlı eserinde öncelikle Türk edebiyatında fıkra türü ve fıkraların tasnifi konusunu ele almıştır. Diğer bölümde ise Bektaşî fıkralarının doğuşu, yayılışı, Bektaşî tipi ve Bektaşî tipine bağlı fıkraların tahlili yer almaktadır. Eserde ayrıca 389 tane Bektaşî fıkrasına yer verilmiştir.

Bu çalışmalardan görüldüğü üzere fıkralar üzerine ilk çalışmalar bir fıkra tipi olan Nasreddin Hoca etrafında şekillenmiştir. Bir anlatı türü olarak fıkranın incelenmesi üzerine yapılan çalışmalar yeterli sayıda değildir.

Aşağıda bu çalışmaların dışında Türk halk biliminde fıkralar hakkında yazılan ve içeriğinde fıkra metinlerine yer veren kitaplardan bazılarının isimleri bulunmaktadır:

Şükrü Kurgan, *Nasreddin Hoca* (1986); İlhan Başgöz, *Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca* (1999); Yusuf Çotuksöken, *Anadolu ve Dünya Bilgesi Nasreddin Hoca ve Fıkraları* (2003), Tahir Galip Seratlı, *Mizahımızın Üç Ustası Nasreddin Hoca/İncili Çavuş/Bekri Mustafa* (2004); Selçuk Maviengin, *Dünya Fıkra Antolojisi* (2005); Ebru Şenocak, *İronik Yaşamda Sonsuza Yürüyen Kahraman: Nasreddin Hoca* (2007); Mustafa Duman, *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası* (2008); Erhan Erarslan, *Sivas Fıkraları ve Fıkra Tadında Yaşanmış Olaylar* (2012); Necdet Yaşar Bayatlı, *Bağdat Yöresi Halk Fıkraları İnceleme Metin* (2013); Nahit Sertdemir, *Bir Mutasavvıf Gözüyle Nasreddin Hoca* (2014).

Türk halkbiliminde fıkralar konusunda burada isimlerini yazamadığımız çalışmalar da mevcuttur.

1.2.1.2. Tezler

Bu bölümde fıkralar konusunda Türkiye’de yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinden örnekler verilerek bu çalışmalar hakkında tanıtıcı bilgiler bulunmaktadır.

I.2.1.2.1. Doktora Tezleri

İbrahim Altunel, *Anadolu Fıkra Tipleri Üzerine Bir Araştırma, İnceleme-Metinler*" (1990) adlı doktora tezinde, Türkiye genelinde 515 fıkra tipine ait 811 fıkra metnini derlemiş ve incelemiştir.

Gökhan Cenikoğlu Tarıman, *Nasreddin Hoca Fıkralarında İnsan Kadrosu* (1998) adlı doktora tezinde Nasreddin Hoca fıkralarının yer aldığı el yazmaları, taşbaskı ve matbu eserlerde geçen bütün şahısları araştırarak fıkralarda yer alan 178 tipi tespit etmiştir.

Cengiz Gökşen, *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma* (2002) adlı doktora tezinde Temel tipine bağlı olarak anlatılan fıkraları; konu, teşekkül, yapı ve muhteva gibi çeşitli açılardan incelemiştir. Gökşen çalışmasında Temel tipine ait 530 fıkra metnine yer vermiştir.

I.2.1.2.2. Yüksek Lisans Tezleri

Yakup Topal, *Mahalli Trabzon Fıkraları* (1999) adlı çalışmasında öncelikle fıkra türünün tanımını yaparak fıkra tasnifi üzerinde çeşitli görüşleri değerlendirmiştir. Tezin diğer bölümünde Trabzon'daki mahalli fıkra tiplerine ve bu fıkra tiplerine ait fıkra metinlerine yer vermiştir.

İkrami Hangün, *Elazığ Fıkraları* (2002) adlı çalışmasında Elazığ yöresinden derlediği 555 fıkra metnini "Elazığ Fıkralarında Ortak Unsurlar" başlığı altında "Kahramanlar, Mekânlar, Hayvanlar, Eşyalar, Giyecekler, Yiyecekler, İnanış ve Gelenekler, Oyunlar" yönünden ele almıştır. konularına göre tasnif etmiştir.

Birsen Akpınar, *Sivas Fıkraları (Yapı, İşlev, Bağlam)* (2007) adlı tezinde, Sivas ilinden derlenmiş 204 fıkrayı Performans teori doğrultusunda incelemiş, ayrıca yazılı ve elektronik kültür ortamında yer alan Sivas fıkralarına da yer vermiştir.

Hakan Dedebağı, *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi* (2007) adlı çalışmasında Nasreddin Hoca'nın eğitsel kimliği üzerinde durmaktadır. Dedebağı, ayrıca Nasreddin Hoca fıkralarını yapısal özelliklerine göre incelemiş, bu fıkraların eğitici yönlerini çeşitli başlıklar altında değerlendirmiştir.

Erol Civelekoğlu, *Senirkent Fıkraları Üzerine adlı Bir Araştırma* (2010) adlı tezinde Isparta ilinin Senirkent ilçesinden derlenmiş ve yazılı kaynaklardan alınmış 170 tane fikrayı konularına ve tiplerine göre incelemiştir. Ayrıca yöredeki mahalli fıkra tiplerini tespit etmiştir.

Nurdan Kılınç, *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma* (2010) adlı tezinde Antalya yöresinden derlediği Yörük fıkralarını konu, yapı, dil ve üslup, şahıs, zaman ve mekân gibi yapısal özellikleri bakımından incelemiş ve derlediği 140 fıkra metnine yer vermiştir.

Ferhat Özmen, *Mizah Dili Bağlamında Polis Konulu Fıkralar* (2012) adlı çalışmasında polislerin yer aldığı fıkra metinleri ve emniyet teşkilatında yaşanan mizahi olaylar, iletişim türlerine göre tasnif edilerek değerlendirilmiş ve çatışma nedenleri analiz edilmiştir. Bununla birlikte televizyonda ve gazetelerde karşımıza çıkan polisle ilgili yaşanmış komik olaylar, mizah penceresi etrafında ele alınmıştır.

I.2.1.3. Makaleler

Fıkralar üzerine yapılan çalışmalarda “makaleler” adlı bu bölümde Türk halk biliminde fıkralar konusunda yayınlanmış makalelerden bazılarına yer verilmiştir:

Saim Sakaoğlu, *Nasreddin Hoca Fıkralarının Motif Yapısı* (1977); Pertev Naili Boratav, *Bektaşî ve Bektaşî Fıkraları Üzerine* (1982); Saim Sakaoğlu, *Fıkra Tiplerinin Değişmesi* (1984); İlhan Başgöz, *Fıkralarımız Üstüne* (1986); Saim Sakaoğlu, *Mut'lu Bir Fıkra Tipi: Çivit Emmi* (1989); Saim Sakaoğlu, *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri*

(1991); Saim Sakaoğlu, *Türkiye’de Mahalli Fıkra Tipleri* (1993), Ali Duymaz, *Mahalli Bir Zümre Tipi: Çepni Fıkraları* (1994); Erman Artun, *Yaşayan Adana Karatepeli Fıkraları* (1995); Şeref Boyraz, *Nasreddin Hoca Fıkralarında Zaman, Mekân ve Şahıslar* (1996); Fikret Türkmen, *Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları* (1996) Ali Duymaz, *Türkmen Fıkra Tipi Kemine ve Nasreddin Hoca* (1997); Erman Artun, *Kıbrıs Yerel Fıkra Tipi: Kırk Bir Deliler* (2000), Ali Çelik, *Tarih Araştırmalarında Sözlü Kaynakların Önemi ve Fıkraların Tarihini Öğrenmek* (2001); Hakan Ülper, *Nasrettin Hoca Fıkralarının Eğitimsel İşlevleri* (2006); Erman Artun, *Çukurova Halk Kültüründe Yerel Fıkra Tipi: Abdal Fıkraları* (2011); Erman Artun, *Çukurova Fıkra Söyleme Geleneğinde Yerel Fıkra Tipi: Karakülâh Hoca Fıkraları* (2011); Zekeriya Batur, *Nasreddin Hoca Fıkralarında Değer Yargıları ve Eğitim* (2012); Yusuf Kotan, *Mahalli Fıkra Tipine Bir Örnek: Erzurumlu Naim Hoca* (2012); Saim Sakaoğlu, *Kalıp Fıkra Üzerine Düşünceler* (2012).

Fıkra konulu makalelerin yer aldığı bu bölümde daha fazla makaleye yer verilebilirdi. Ancak, hem tezimizin kapsamının sınırlı olması hem de ana konumuzdan uzaklaşabilme kaygısı sebebiyle bu başlıkta sadece bazı makaleler burada tanıtılmıştır.

I.2.2. Mersin Fıkralarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Türk Halk biliminde Mersin yöresine ait fıkralarla ilgili yapılan çalışmalar bir bütün halinde bulunmamaktadır. Mersin fıkraları ile ilgili çalışmalar bazı kitaplar, makaleler ve tezlerdeki fıkra metinleriyle sınırlı kalmıştır. Aşağıda Mersin fıkralarını inceleyen veya fıkra örneklerine yer veren kitap, makale ve tezlerden örnekler yer almaktadır.

I.2.2.1. Kitaplar

Sait Uğur, *İçel Folkloru* (1947) adlı kitabında Mersin halk kültüründe yer alan fıkralardan örneklere yer vermiştir.

Ensar Köse ve Doğan Atlay, *Mut Clausiopolis* (2005) adlı kitaplarında Mersin'in Mut ilçesinden derlenmiş 14 fıkra metnine yer vermişlerdir.

Nilgün Çıblak, doktora tezini kitap haline getirdiği *Mersin Tahtacılar Halkbilim Araştırmaları* (2005) başlıklı çalışmasında Mersin Tahtacıları arasından derlediği 18 fıkra metnine yer vermiştir.

Saadet Bilir ve Ali Bilir, *Orta Asya'dan Toroslara Gülnar (Dil, Kültür, Toplumsal Yaklaşım)* adlı kitaplarında Gülnar ilçesinden derlenmiş 85 fıkra metnine yer vermişlerdir.

I.2.2.2. Tezler

Aslı Ağcalar, *Silifke Halk Kültürü* (2009) adlı yüksek lisans tezinde Silifke yöresinden derlediği 18 fıkra metnine yer vermiştir.

Döndü Can, *Mersin Abdalları Halkbilimi Araştırması* (2010) adlı yüksek lisans tezinde Mersin Abdalları arasından derlediği 10 fıkra metnine yer vermiştir.

E. Betül Şimşek, *Arslanköy (Mersin) ve Çevresinde Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi* (2010), adlı yüksek lisans tezinde Mersin/Toroslar ilçesi Arslanköy'den derlediği 15 fıkra metnine yer vermiştir.

I.2.2.3. Makaleler

Mersin yöresine ait fıkralar konusunda yayınlanmış makalelerden bazılarında yer vereceğiz.

İbrahim Usta, *Espriyle Karaca Bey* (1988); Saim Sakaoğlu, *Mut'lu Bir Fıkra Tipi: Çivit Emmi* (1989); İbrahim Usta, *Karacabey'den Fıkralar* (1989); Doğan Atlay,

Mut'ta Söylenen Fıkralar (1990); Ayşe Alptekin, *Silifkeli Fıkra Tipi: Hacı Kiya* (1990); İbrahim Usta, *Karacabey'den Fıkralar* (1990), Doğan Atlay, *Mut Folklorundan Örnekler* (1990); Doğan Atlay, *Mut Folklorundan Damlalar* (1991); Sıtkı Soylu, *Mut'tan Fıkracı Tipler ve Bir Öneri* (1994); Sıtkı Soylu, *Mut'tan Fıkracı Tipler* (1994); Eflatun Yüzbaşıoğlu, *Silifke'den Av Fıkraları* (1998); Ali Osman Öztürk, *Gülнар'lı Mahalli Fıkra Tipi Kirit Hoca, Torunu ve Yöreye Ait Fıkra ve Deyimler* (1998). Ayrıca Çömelek dergisinin birçok sayısında Mersin ve ilçelerinden derlenmiş fıkra örnekleri yer almaktadır.

II. BÖLÜM

II. HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN KURAMLAR VE YÖNTEMLER HAKKINDA BİLGİ

Sözlü kültür ürünleri; her toplumun kendine özgü duygu, düşünce ve tecrübelerinin birleşimi ile oluşan, nesilden nesile aktarılan unsurlardır ve pek çoğu anonim olan bu ürünler ortaya çıktıkları toplumların ortak malı olma özelliği gösterirler. Yazının icat edilmediği dönemlerde toplumların kültürel belleğinde ortaya çıkan bu halkbilimi yaratmaları öncelikle sözlü kültür yoluyla daha sonra yazı vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Sözlü kültür, toplumun ortak malı olan hazır kalıpların deneyimleri pekiştirecek şekilde biçimlendirmesiyle oluşmuş ve metinden yoksun olduğu için de toplum belleğinde yüzyıllarca gelişerek varlığını halkın bilincine yerleştirerek sürdürmüştür (Ong, 2010: 50-52). Yazının icadıyla beraber toplumsal hafızada yer edinen sözlü kültür ürünleri yazıya aktarılıp muhafaza edilmeye başlanmıştır.

İnsanoğlunun dünya üzerindeki varlığı 30.000 ile 50.000 yıl öncesine aittir. Buna karşılık ilk yazı 6000 yıl öncesine aittir (Ong, 2010: 14). Bu zaman çerçevesinde insanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesi olan sözlü gelenek ürünlerinin incelenmesi üzerine yapılan çalışmaların tarihi ise 19. yüzyılın başlarıdır. Avrupa'da 19.yüzyılın başlarında sosyal bir araştırma alanı olarak ortaya çıkan halkbilimi çalışmaları ülkemizde ancak 20. yüzyılda başlayabilmiştir.

Avrupa'da sözlü kültür ürünlerinin oluşum ve incelemeleri üzerine yapılan çalışmalar öncelikle metin odaklı olan metin merkezli kuramların ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Gelişme Kuramı, Yayılma Kuramı, Tarihî- Coğrafi Fin Kuramı, Psikoanalitik Kuram ve Yöntem, Yapısalcı Kuram ve Yöntem ve bu kuram ve yöntemlere bağlı birçok

kuram ve yöntemle halkbilimi ürünlerinin oluşum ve incelemeleri üzerine teoriler ortaya atılmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise metin merkezli kuramlar halkbiliminin canlı ve sosyal özelliğini göz ardı ettiği için eksik bulunup eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden ve farklı alanlarda yapılan çalışmalardan yola çıkılarak “Bağlam Merkezli Kuramlar” oluşturulmuştur. Bağlam merkezli kuramlar sayesinde halkbilimi ürünleri, farklı ortam ve koşullara göre değişime uğrayabilen canlı değerler olarak kabul edilmiştir (Çıblak Coşkun, 2014: 22).

Bağlam merkezli kuramlar ortaya çıkana kadar kullanılan inceleme yöntemleri ve kuramların icra, anlatıcı ve dinleyici gibi metin üzerinde çok önemli etkileri bulunan noktaları göz ardı etmelerinin temel nedeni, ortaya çıkışlarının farklı nedenlere bağlı olması, ayrıca bu yaklaşımları ortaya atanlar antropoloji ve sosyoloji gibi alanlarla çalıştıkları için asıl amaçlarının farklı olması ve kendi amaçları doğrultusunda çalışmalarına yön vermeleri olmuştur (Ekici, 2010: 128).

“Metni anlamak için metnin anlatıldığı ortamı anlamak gerekir” (Oğuz, 2002: 551) ilkesinden yola çıkan bağlam merkezli kuramlar bu eksilikleri kapatmışlardır. Bu kuramlar sayesinde sahadan derlenen ürünler incelenip yorumlanmış, anlam ve derinlik kazanmıştır.

Bağlam merkezli kuramlar, “İşlevsel Halkbilimi Yöntemi”, “Performans Teori” ve “Sözlü Formül Kuramı”ndan oluşmaktadır. Bu kuramlar sayesinde ele alınan metnin hangi düzlem ve koşullarda yaratıldığının yani anlatı yeri, anlatı tarihi, anlatı zamanı, anlatı nedeni, anlatı biçimi, anlatıcı kimliği, dinleyici kimliği gibi unsurların sorgulanmasıyla halkbiliminin inceleme alanı “arkaik”ten “güncel”e doğru genişlemiş hem de halkbilim olayının neden sonuç ilişkisinin yorumlanıp değerlendirilmesine katkı

sağlamıştır (Oğuz, 2002: 551).

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasında Mersin ve ilçelerinden derlenmiş olan fıkralar “İşlevsel Halkbilimi Yöntemi” ve “Performans Teori” kapsamında incelemeye alınmıştır, bununla birlikte halkbilimi kuramlarının bir bütün olarak tanıtılması, bağlam merkezli kuramların metin merkezli kuramlardan farkının ortaya konması için tezimizde “metin merkezli kuramlar” hakkında da kısaca bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde metin merkezli ve bağlam merkezli kuramlar kısaca tanıtılacaktır.

II.1. Metin Merkezli Halkbilimi Kuramları ve Yöntemleri

II.1.1. Gelişme Kuramı

Esasta kültür ve medeniyetlerin nasıl oluştuğu ve geliştiği, dünya üzerindeki kültür ve medeniyetlerin benzer ve farklı oluşlarının nedenleri, bazı kültür ve medeniyetlerin daha ileri olmasına rağmen, bazılarının neden az gelişmiş veya hiç gelişmemiş olduklarından hareketle ortaya atılan bu kuramın ana temsilcisi Edward B. Taylor’ dur (Kafesoğlu, 2005: 18).

Bu kuram “halk” kavramının açıklamasında önemlidir. Kuramın en önemli iddiası; “insan ruhu her yerde bir ve aynıdır ve bu özelliği dolayısıyla, zaman içinde birbirinden habersiz olarak gereksinim duyduğu anda benzer ürünler yaratacaktır" (Ekici, 2010a: 58).

Bu teori halk edebiyatı yaratmalarının aynı anda farklı iki ya da daha fazla toplumda var olması ve bu varoluşun, bir toplumdaki diğerine geçmesi veya ödünç alma ile açıklanamadığı durumları açıklamaya yöneliktir. Örneğin; Dede Korkut kitabı içindeki “ Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek" ve “ Basat’ın Tepegöz’ü öldürmesi" anlatımları ile Yunan Destanı İlyada ve Odysseia arasında benzerlikler vardır. Von Diez bunlardan birinin asıl,

diğerinin ondan kopyalama olduğunu, Dede Korkut'un İlyada ve Odysseia'a kaynaklık etmiş olabileceğini iddia etmişse de, Avrupa ve Amerikalı bilim adamları İlyada ve Odysseia'nın daha eski bir eser olmasından dolayı, Dede Korkut'un İlyada ve Odysseia'den kopya edilmiş olması gerektiğini iddia etmiştir (Ekici, 2010a: 59). Dünya üzerindeki kültür ve medeniyetler aralarında herhangi bir bağ olmamasına rağmen birbirlerinden habersiz bir şekilde ihtiyaç duyduklarında benzer ürünler ortaya çıkarabilmektedirler. Dede Korkut ve İlyada-Odysseia arasındaki benzerlik bu kuramın poetikasıyla açıklanabilmektedir.

II.1.2. Yayılma Kuramı

Yayılma (Diffusion) Kuramı, özellikle 19. yüzyıl arkeoloji ve antropoloji araştırmalarının sonucunda farklı toplumlarda benzer kültür unsurlarının tespiti ve benzer yaratmaların farklı toplumlarda varoluş nedenlerini açıklamak ve dünyada bir ilk kültür merkezinin bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Ekici, 2010b: 103).

Bir halk edebiyatı yaratması bir yerden bir yere genel olarak sözlü ya da yazılı olarak yayılmaktadır. Bu yayılma sırasında metinler arasında farklılıklar ortaya çıkmakta, böylece bu metinlerin ilk defa nerede ve kim tarafından yaratıldığı gibi sorular bu kuramı oluşturmaktadır.

II.1.3. Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi

İskandinav ülkeleri adıyla anılan İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda bölgesindeki halkbilimi ve siyasal hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kuram ve yöntem "Fin Folklor Kuramı" adıyla da bilinmektedir (Çobanoğlu, 2010: 119).

Bu yöntemin temelinde, Finlilerin kendi varlıklarını ve varoluşlarını kültürel varlıklarıyla kanıtlama ve kendi kültürel yaratmalarını ortaya koyma çabası yatar. Tarihî-

Coğrafi yöntemin kurucusu Julius Krohn' dur. Ölümünden sonra yarım kalan çalışmasını Kaarle Krohn tamamlamıştır (Ekici, 2010a: 62).

Bu kurama göre halkbilimi araştırmacısının yapması gereken, bulabildiği bütün eş metinleri toplamak, bunlardan birini asıl metin kabul edip, daha sonra bütün metinler arasında yapacağı karşılaştırma sonucunda bu anlatmanın ilk şeklini kurmak olacaktır. Bu işlemler sırasında metnin yayılma yolları ve ilk defa nerede yaratılmış olduğu ve hatta bu ilk şeklin hangi döneme ait olduğu sonucuna da ulaşmak mümkündür (Ekici, 2010b: 106).

II.1.3.1. Axel Olrik'in Epik Yasaları

Axel Olrik, “ Epik Yasaları “ ortaya koyarken, halk anlatılarının içerik ve yapısal düzenini oluşturan bazı temel kuralları tanımlamayı hedeflemiştir. Bu kuralları belirleme düşüncesinin ortaya çıkışını şöyle açıklar: “Halk anlatılarıyla ilgilenen herhangi bir kimse uzaktaki bir halkın edebiyatını okuyunca, bu halk ve onun anlatıları o kimseye tamamen yabancı olsa bile, bu anlatılarla daha önce karşılaşmış gibi bir duyguya kapılır” (Ekici, 2010a: 65).

Alex Olrik, bu tanıdık gelmenin iki nedene dayandığını ve bunların: “1. İlkel insanın ortak zihin özelliği, 2. Bu özelliğe uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitoloji”, farklı toplumların anlatıları arasındaki benzerliğin bu kadar kolay tanımlanamayacağını söyleyerek, halk anlatılarını alt türlere ayırmadan hepsini “sage” adı altında toplamanın uygun olacağını belirtir (Ekici, 2010a: 65). “Bu kategori mitleri, türküleri, kahramanlık destanlarını ve yerel efsaneleri kapsar. Bütün bu sage biçimlerinin meydana getirilmesinde ortak olan kurallara halk anlatılarının ortak kuralları olarak tanımlayabiliriz” şeklinde açıklamaktadır (Ekici, 2010b: 108).

II.1.3.2. Antti Aarne, Stith Thompson ve Hans- Jörg Uther'in Masal Tipleri Kataloğu

Antti Aarne, 1910 yılında FFC serisinden yayınlanan “ Verzeichnis der Marchentypen “(Masal Tipleri Dizini)" adlı masal tipleri katalogunda masalları üç ana başlık altında sınıflandırmıştır;

- I. Hayvan Masalları (1 – 299)
- II. Günlük (Asıl) Masallar (300 – 1199)
- III. Anekdolar ve Şakalar (1200 – 1999)

Aarne bu tasnifi Finlandiya, Danimarka ve Almanya'dan derlenmiş (Grimm Masalları) masallardan hareketle hazırlamıştır (Ekici, 2010a: 67-68).

Stith Thompson bu sınıflandırmayı genişletir ve 1961'de “The Types of the Folktale” adıyla ikinci kez yayımlar. Masal araştırmalarında “Aa Th”, “AT” ve “Aarne – Thompson” olarak kısaltılan katalogda masallar beş ana başlık altında toplanmıştır. Stith Thompson'ın 1961'de yaptığı sınıflandırma şöyledir:

- I. Hayvan Masalları
- II. Günlük (Asıl) Masallar
- III. Fıkralar ve Anekdolar
- IV. Zincirlemeli Masallar
- V. Sınıflandırmaya Girmeyen Masallar

Hans-Jörg Uther tarafından “ Masal Tipleri Katalogu “ 2004 yılında geliştirilip genişletilerek yayınlanmıştır. “ The Types of International Folktales (Uluslararası Masal Tipleri Katalogu) adıyla 3 cilt halinde yayınlanan bu katalog masal araştırmalarında “ATU (Aarne- Thompson – Uther)” şeklinde kısaltılmaktadır (Ekici, 2010a: 67-68). Bu sınıflandırma işe şöyledir:

- I. Hayvan Masalları
- II. Sihir (Büyü) Masalları
- III. Dini Masallar
- IV. Gerçekçi Masallar-Kısa Hikâyeler
- V. Aptal Dev Masalları
- VI. Fıkralar ve Şakalar
- VII. Zincirleme Masallar

II.1.3.3.Stith Thompson ve Halk Edebiyatı Motif İndeksi

Tarihi-Coğrafi Fin Yöntemi'nin ağırlıklı olarak çalıştığı masal çalışmalarında, temel araştırma birimi olan motifi bu yöntemin temsilcilerinden birisi olan Stith Thompson (1885-1976), şöyle tanımlamaktadır: “Gelenekte yaşama gücüne sahip olan masalın en küçük unsurudur.”, bu en küçük unsurdan hareketle Thompson halk anlatılarının tasnifine yönelik çalışmalar yapmıştır (Çobanoğlu, 2010: 128).

Bu bağlamda, Stith Thompson ilk baskısını 1932-36 yıllarında yapan altı ciltlik, Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı çalışmasını hazırlamıştır. S. Thompson özellikle masal araştırmacıları tarafından kullanılan motifleri 23 ana başlık ve kendi aralarında alt başlıklar halinde tasnif etmiştir (Çobanoğlu, 2010: 129). Motif indeksin konu başlıkları şöyledir:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Tabu (Yasak)
- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler

- G. Devler
- H. Sınavlar, denemeler
- I. Akıllı ve Aptal
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin ters dönmesi
- M. Geleceğin tayini
- N. Şans ve Talih
- P. Toplum
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Esirler ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motif Grupları

II.1.4. Psikoanalitik Kuram ve Yöntem

Psikoanalitik kuram ve yöntemin asıl temeli Sigmund Freud tarafından atılmıştır. En önemli temsilcileri Wilhelm Wundt, Sigmund Freud ve Carl G. Jung'tur (Ekici, 2010a: 74).

Freud, asıl çalışmasını insanın rüyalarının oluşumu ve anlamı üzerine kuran, ancak bu rüyaları açıklamada bilinçaltının nasıl çalıştığını açıklamada zorlanarak, bu çalışmalara destek için mit, masal, fıkra, tabu ve batıl inanışlara yönelen Freud "Rüyaların

Yorumları” adlı eserinde bilinçaltını ve bilinçaltının işleyiş yöntemini açıklar (Ekici, 2010a: 74).

Freud’a göre rüyalarda ortaya çıkan sembol ve olgular, olaylar ve yaşanılması olanaksız pek çok şey, aslında çocukluk döneminde arzu edilip gerçekleştirilemeyen ve bu nedenle de bastırılmış ve bilinçaltına itilmiş cinsel arzu ve korkuların rüyalarda bazı semboller ve imgeler halinde ortaya çıkmasıdır (Ekici, 2010b: 116).

Freud’un bu temel yaklaşımından sonra Karl Abraham “Rüyalar ve Mitler adlı eserinde “rüya bireyin mitidir” ifadesini kullanmaktadır. Böylece rüyalar ve diğer halk bilgisi yaratmalarının temelinde aynı bilinç ve bilinçaltı mekanizmasının olduğu ileri sürülmüştür Buna göre; “rüya bireyin çocukluk dönemindeki bastırılmış arzu ve isteklerinin ifadesi ise, mitler de onları yaratan toplumun ilköğretim dönemindeki ruhsal bastırılmışlıklarının ifadesidir” denir (Ekici, 2010a: 75).

Psikoanalitik Yöntem halk edebiyatı yaratmalarının metin anlamı hakkında farklı ve yeni bir pencere açmış görünmekle birlikte, bu yöntemin ortaya koyduğu sonuçlar ucu açık ve “fantastik” olması gibi nedenlerle çok eleştirilmiştir (Ekici, 2010a: 75).

II.1.4. Yapısalcı Kuram ve Yöntem

Yapısalcı yöntemler belli bir bölge veya anlatı grubu üzerinde inceleme yapıp, ortaya çıkan yapıyı bir formül haline getirmekte ve ortaya çıkarılan bu yapısal formülün evrensel seviyede uygulanabilir olması beklenmektedir (Ekici, 2010a: 78).

Dilbilim çalışmalarından esinlenerek ortaya çıkmış olan yapısalcı yöntemlerin bir tür “halk edebiyatı yaratmaları grameri” oluşturması ve bu yöntemin metin incelemesi ve karşılaştırmalı metin incelemelerinde kullanıp, insan düşüncesinin ve halk edebiyatı yaratmalarının nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklaması beklenir (Ekici, 2010b: 119).

Yapısalcı Kuramının halkbilimi çalışmalarında yaygın olarak kabul görmüş, birbirinden bağımsız birkaç temel bakış açısı veya ekolü vardır. İlki, “Halk anlatılarındaki kahramanın biyografisini çözümleyen yapısal yöntemler”, ikincisi V. Propp’un “Masalların yapısal çözümlemesi”dir (Ekici, 2010a: 78).

II.1.4.1. Kahramanın Biyografisini Çözümleyen Yapısal Yöntemler

19. yüzyılda Avrupalı araştırmacılar dünyada anlatılan çeşitli dini, mitik ve epik anlatımlarla kendi ülkelerindeki halk yaratmaları arasındaki benzerlikleri fark etmişler. Bu anlatılardaki kahramanların başlarından geçen olaylar arasında önemli yakınlıklar olduğunu fark etmişler ve bundan hareketle ortak bir kahraman modeli oluşturmaya çalışmışlar. Kahramanın biyografisini inceleyen bu model 22 başlıktan oluşmaktadır (Ekici, 2010a: 79-80).

II.1.4.2. Vladimir Propp ve Masalların Yapısal Çözümlemesi

Vladimir Propp tarafından ortaya atılan ve “ Morfolojik Yöntem” adıyla bilinen bu yöntem, bir masalın tarihselliğinden ziyade, yani nerede, ne zaman ve hangi toplum tarafından üretilmiş ve aktarılmış olmasından ziyade, yapısını inceleyerek nasıl bir işlevsel özelliğe sahip olduğunu ve bu işlevlerin tarihsel köklerini ortaya koymaya çalışmıştır (Ekici, 2010b: 122).

Vladimir Propp, bir masalın bir dönem içinde geçirdiği değişimlere yoğunlaşmak, yani “diyakronik” tahlil yapmak yerine, herhangi bir zaman dilimindeki masaldaki unsurlar üzerine yoğunlaşan “senkronik” bir yapı incelemesi yapmayı teklif etmiştir (Ekici, 2010a: 81).

Tarihi-coğrafi yönetime karşıt olarak ortaya çıkan bu yöntem, tarihi-coğrafi yöntemin uyguladığı tek bir masal tipinin pek çok eş metnini karşılaştırmak yerine, çeşitli

masallardaki aynı göreve sahip yapıları ortaya çıkararak masalların yapısal mantığının kurgulandığını açıklamaya çalışmaktadır (Ekici, 2010a: 81).

II.2. Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramlar ve Yöntemler

II.2.1. İşlevsel Halkbilim Yöntemi

Halk edebiyatı ürünlerini inceleyen antropologlar tarafından geliştirilen işlevsel yöntem, aynı zamanda “Antropolojik Yöntem” olarak da bilinmektedir.

İşlevsel yöntemin temsilcileri arasında Bronislaw K.Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Mellville Herkovits, Ruth Benedict, A. Reginald Radcliffe-Brown, R. Thurnwald gibi ünlü antropologlar bulunur ve bu kuram, halkbilimi çalışmalarına farklı bir bakış açısı getirmektedir (Ekici, 2010a: 83).

İşlevsel yöntemin temelinde halk edebiyatı yaratmalarının sadece metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır görüşü yatmaktadır (Ekici, 2010a: 83). Daha önce yapılan çalışmalar sadece metin (text) odaklıyken bu kuramın ortaya çıkmasıyla birlikte halkbilimi ürünlerinin anlatılmasının nedenleri, anlatıcının bu metinleri neden anlattığı, dinleyicinin metinden nasıl bir çıkarım yaptığı gibi kavramlar devreye girmektedir.

Bu noktada bir halk edebiyatı ürününün anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı veya icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin bu ürünleri dinleme, anlama ve kullanma nedenleri, bunların dışındaki nedenler işlevsel halkbilimi yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır (Ekici, 2010a: 83).

İşlevsel yönteme göre metin, tepki gösterecek bir izleyici kitlesi önünde icra edilmezse anlamsızlaşır. Malinowski'nin dediği gibi bağlamsız metinler ölü metinlerdir. İşlevsel halkbilim yöntemi bağlam (context) kavramını esas alan bir kuramdır. Kısacası bu

yönteme göre icra edilen bir folklor ürününün onu anlatan ve dinleyende oluşturduğunun veya oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır (Çobanoğlu, 2010: 256). İşlevsel yöntem sayesinde, folklor üzerine yapılan kuramsal çalışmaların sadece metin üzerinde yürütülmemesi gerektiği, bir tiyatro gibi icra edilen folklor ürününün anlatıldığı fiziki şartlar, anlatıcı ve dinleyicinin icra sırasındaki davranışlarının da derlenmesi gerektiğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bağlam merkezli halkbilimi kuramları sayesinde folklor ürünleri artık geçmişin ölü metinleri olmaktan çıkmaktadır. Canlı ve dinamik bir yapı içerisinde olan bu metinlerin anlatılış nedenlerine bağlı olarak pek çok işleve sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat metne yüklenen bu işlevler icra edildiği ortama veya hitap edilen kişiye ya da kitleye göre değişebilmektedir.

William R. Bascom, halk edebiyatı ürünlerinin işlevlerini şu şekilde açıklar:

1. Hoşça vakit geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi

Folklor ürünlerinin icraları genel olarak hoş vakit geçirme olarak görülse de tek işlevi bu değildir. Şurası açıktır ki, çoğu gülme unsurunun altında daha derin anlamlar barındırmaktadır. Masal, efsane, fıkra gibi halk edebiyatı anlatı türlerinin ana işlevinin eğlendirmek olduğu düşünülse de pek çok farklı işlevi de bulunmaktadır.

2. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

Folklorun ikinci işlevine göre, anlatıcı ve dinleyicilerin içinde buldukları kültürdeki ritüelleri, toplumsal kurumları ve değerleri doğrularak güncelleşmesini ve köklenmesini sağlamaktadır.

3. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması Yoluyla Yeni Neslin Eğitilmesi İşlevi

Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgilerin tarihsel olarak gerçek ve öğretim açısından son derece önemli olarak kabul edilmesidir. İnançlar, âdetler, örfler, tecrübeler yazılı kültür içerisinde yer almasa bile sözlü kültür içerisinde gelenek sayesinde dilden dile yayılır. Örneğin; ahlaki değer ve kuralları öğretmek için çocuklara masal anlatılması ya da iyi bir kişiliğe sahip olabilmeleri için ninni söylenmesi.

4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulmak İçin Bir Kaçıp Kurtulma Mekanizması İşlevi

Toplum tarafından yasaklanan söz, düşünce ve davranışlar halkbilimi ürünleri aracılığıyla ifade edilmesi toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmektedir (Bascom, 2010: 71-86).

Bu maddelerden dördüncü madde tam olarak açık değildir. Aslında antropolojik yöntemle, psikanalistlerin birleştiği bir noktayı gösteren bu maddede, toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce özellikle de davranışların folklor ürünleri aracılığıyla ifade edilmesidir (Ekici, 2010b: 125). Bazı arzu ve isteklerin yerine getirilememesi durumunda folklor ürünlerinden yararlanılarak bu duygular karşı tarafa iletilmektedir. Örneğin, cinsellikle ilgili bir fıkra.

William Bascom'un saydığı yukarıdaki işlevlere ek olarak özellikle Marksist düşünceye mensup halkbilimciler son bir işlev daha eklemektedirler, bu da "protesto işlevi" olarak adlandırılır (Başgöz, 1996: 1-4). Dördüncü maddede belirtilen toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi içinde değerlendirilebilecek olan protesto işlevine göre, normal şartlar altında gerçekleştirilemeyen zengin-fakir, yönetici-yönetilen mücadelesinde sınıf çatışması halk edebiyatı ürünlerine yansıtılır (Ekici, 2010b: 126). Hikâyede, masalda,

fıkra da türküde, manide haklıyla haksızın çatışması, alt sınıfın sosyo-psikolojik durumu, zorluklar karşısındaki durumları bu türler aracılığıyla ifade edilir.

Halkbilimi ürünlerine yüklenen bu işlevler kültürün devamlılığı ve sürekliliği açısından önemli bir yere sahiptir. Folklorun işlevleri, bireyin toplumsal değerlere ve ahlaki kurallara uymasını ayrıca, bu kuralların ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Fakat bu işlevler anlatıcı veya dinleyici için farklı anlamlara da gelebilmektedir. Örneğin; dini konuda anlatılan bir fıkra anlatıcı açısından farklı, dinleyici açısından farklı değerlendirilebilmektedir. Bu değerlendirmede hem anlatıcının hem dinleyicinin dünya görüşü, yetiştiği ortam, dini inancı, içinde bulunduğu kültür gibi etkenler rol oynamaktadır.

II.2.2. Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi

Sözlü formül kuramı ve yöntemi Milman Pary ve öğrencisi Albert B. Lord tarafından 20. yüzyılın başlarında oluşturulmuştur.

Bu kuramın ortaya çıkışı Homer'in İlyada ve Odysseia adlı eserinin sözlü kültür ortamının ürünü olup olmadığını anlamaya çalışmasını ve dolayısıyla "Homer Meselesi"ni aydınlatma amacına dayanmaktadır (Çobanoğlu, 2010: 260).

Klasik filoloji çalışmalarının başlamasından itibaren ortaya çıkan, asırlar boyunca devam eden ve kısaca "Homer Meselesi" olarak bilinen bilgi ve araştırma alanı bu kuramın ortaya çıkmasında doğrudan etkili olmuştur (Çobanoğlu, 2010: 260). Homer Meselesi; meşhur İlyada ve Odysseia destanın yazarı olan Homer'in bu destanı nasıl oluşturduğu temeline dayanmaktadır. Daha açık bir ifade ile "Homer Meselesi" bu destanın bir şair tarafından mı oluşturulduğu yoksa o dönemin sözlü kültüründe söylenen şiirlerin toplanarak yazıya mı geçirildiği noktasındaki tartışmalardan oluşmaktadır.

Bu noktada tartışmaların başlangıcı; Truva savaşlarının Homer'in zamanından çok önceleri yapılmış olması ve Homer'e ulaşan ve doğrudan savaş zamanından kalma yazılı şiirler

olmayışından hareketle, söz konusu destanların daha eski zamanlardan kalma şiiirlerin hatırlanarak bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunu ve pek çok uyumsuzluğun bu nedenle ortaya çıktığını savunan M.S. 38 doğumlu Musevi haham Flavius Josephus tarafından yapılmıştır (Çobanoğlu, 2010: 260).

Bu tartışmalar üzerine pek çok araştırmacı bu konuda farklı fikirler, varsayımlar ortaya atmıştır.

Bu fikir ve varsayımlar arasında; sözlü kompozisyon teorisinin gerçek öncül kaynağı olarak kabul edilen Friedrich Wolf'un 1795 yılında yayınladığı *Prologemenna ve Homeroum* adlı eserde yer alan Homer'e ait kabul edilen destan metinlerinin daha sonraki dönemlerde ilkel sözlü şarkıların (sözlü destan parçalarının) birleştirilip düzeltilmesiyle bugünkü şekline geldiğini ileri sürmüştür (Çobanoğlu, 2010: 261). F. Wolf 'un bu görüşleri ilerleyen zamanlarda bu konuda daha sistemli bir şekle gelecek olan "Homer Meselesi" tartışmalarının temelini atmıştır.

Milman Pary 1923 yılında hazırlamış olduğu master tezinde Homer'in destan metinlerini bizzat yazan bir şair olarak görmekte iken 1928 yılında hazırladığı doktora tezinde ise Homer'in geleneği takip eden bir şair olduğunu söylemiştir. Milman Pary'nin daha sonraki çalışmalarında İlyada ve Odysseia destanlarının geleneksel destanlar olduğu ve bu destanların sözlü olarak oluşturulduğu fikrini savunmuştur (Çobanoğlu, 2010: 261). Milman Pary'nin bu fikirleri sözlü performans teorisinin ortaya çıkışı açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Milman Pary'nin tasarladığı ancak ölümu sebebiyle öğrencisi A. Lord'un tamamladığı *Destanların Söyleyicisi* (The Singer of Tales) adlı kitap sözlü performans teorisinin temel kitabı olarak görölmektedir (Çobanoğlu, 2010: 266).

Bağlam merkezli bir kuram olmasına rağmen, yapısal yöntemlerle de yakından ilgisi olması nedeniyle metin merkezli kuram ve yöntemler içinde de değerlendirilen sözlü

formül kuram ve yöntemi, metnin nasıl oluşturulduğunun pek çok defa gözlenmesi ve değişen ve değişmeyen unsurların ortaya çıkmasında metnin bağlamına etkisinin tespit edilmesi esasına dayanmaktadır (Ekici, 2010a: 85-86). Erken dönem halkbilimi çalışmalarında derleme yeri olarak alan/saha, folklor malzemesinin çıplak gözle izlenebildiği ve tasnif edilebildiği sosyal ve fizikî mekânlar iken, teknoloji ve sosyal değişme, folklor unsurlarına günümüzde yeni yaşam koşullarında, yeniden üretilme ve aktarılma ortamlarının dâhil olması halkbilimi ürünlerinin araştırılması ve incelenmesinde bu yöntemin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır (Ersoy, 2012: 5).

Sözlü formül kuramının inceleme alanı sözlü kültür ortamı olduğundan, bu kuram çerçevesinde çalışma yapan araştırmacılar dikkatlerini bu ortamın halk edebiyatı ürünlerini nasıl biçimlendirdiği, nasıl aktardığı ve aktarırken nasıl dönüştürdüğü sorularına cevap aramaya yöneltirler (Sheridan, 2011: 71). Bu kuramı uygulayabilmek için derleme çalışmalarında bir halk edebiyatı ürününün birçok kez derlenmesi gerekmektedir. Farklı bağlamlarda derlenen halk edebiyatı ürünlerinin değişen ve değişmeyen unsurları; ayrıca temel çatısı bu sayede tespit edilebilmektedir. Bu bakımdan gerek metin merkezli kuramlar gerekse diğer bağlam merkezli kuramlara kıyasla uzun süren bir çalışma ve çaba gerektiren bir yöntemdir.

II.2.3. Performans Teori

20. yüzyılda ortaya çıkan “Performans Teori”, bağlam merkezli halkbilim yöntemleri içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık yüzyıllık bir sürecin sonucunda ortaya çıkan bu teori, folkloru “geçmişin ürünü” anlayışından çıkarıp dinamik bir süreç içerisinde ele almaktadır (Çobanoğlu, 2010: 288). Performans Teori aynı zamanda “Bağlamsal Kuram”, “İcracı Kuram” ya da “Gösterimci Kuram” şeklinde tanımlanmaktadır.

Performans teorisinin ortaya çıkması sürecine kadar halkbilimi kuram ve araştırma yöntemlerinin folklor ürünlerine yaklaşımı gözlem ve görüşme yoluyla metinlerin derlenmesi ve incelemenin de yazıya geçirilmiş metinler üzerinde yapılmasına dayanmaktaydı (Çobanoğlu, 2010: 296). Performans teori sayesinde folklor ürünleri “ölü birer metin” görüşünden kurtularak aslında bir dil gibi sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan canlı bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır.

Performans teorisinin kavramsal olarak başlangıç noktaları öncelikle E. Sapir’in 1910’larda başlattığı çalışmasında yaş ve cinsiyet gruplarına ve benzeri diğer özelliklere bağlı olarak değişen konuşma ve anlatma şekilleri gibi dilin sosyal kullanımına ve icrasına önem vermesi, ayrıca işlevsel yöntemin kurucularından B. Malinowski’nin “şüphesiz metin çok önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür” şeklinde ifade ettiği “bağlam” fikrinden meydana gelmektedir (Çobanoğlu, 2010: 289).

Performans teorisinin oluşturulmasında Milmann Parry ve Albert Lord’un ileri sürdükleri “Sözlü Kompozisyon Teorisi” önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bu teoriye göre dikkat edilen nokta anlatıcı ve dinleyicinin bir metnin oluşmasındaki etkisi Performans Teori’nin de temelini oluşturmaktadır (Ekici, 2010a: 88). Bağlam merkezli kuramların ortaya çıkışına kadar halkbilimi ürünlerini inceleme çalışmalarında dinleyici ve anlatıcı göz ardı edilmekteydi. Metin merkezli kuramlara göre yapılan çalışmaların odak noktasını sadece sahadan derlenen metinler üzerinde yapılan incelemeler oluşturmaktaydı.

Malinowski’nin tanımı ve “Sözlü Formül Kuramı”nın dışında performans teorisinin ortaya çıkmasında “Prag Dilbilim Okulu”nun çalışmalarının etkisi oldukça fazladır. Roman Jakobson, Karl Bühner ve Jan Mukarovski’nin sosyal dilbilim üzerinde yaptıkları çalışmaların kavram ve kuram bakımından formüle edilmesiyle, performans teorisinin temelleri atılmıştır (Çobanoğlu, 2010: 289). Bu çalışmaların temelinde yatan dilin

farklı bağlamlarda kullanılması ve aynı cümlenin bir edebi eserde anlam kazanmasının ve doğru algılanmasının temelinde kullanıldığı bağlama dayalı olması düşüncesi, halkbilimciler tarafında da benimsenmiştir (Ekici, 2010a: 89).

Performans teori için öncül çalışmalardan bir diğeri ise Albert Lord'un "The Singer of Tales" adlı çalışmasıdır. Bu çalışma sözlü destanların doğası, yapısı ve icra özelliklerinin birçoğunu ortaya koyması açısından son derece önemlidir (Çobanoğlu, 2010: 288-290).

Performans teorisinin oluşmasında ve yürütülmesinde öncül olan isimler ise, Richard M. Dorson'un etkisinde yetişen Roger Abrahams, Dan-Ben Amos, Alan Dundes, Robert Georges, Kenneth Goldstein, R. L. Baker, J. H. Bruvand, R. Bauman, D. Hymes, H. Glassi gibi bilim adamlarıdır. Dorson, öğrencilerini daha önceki mevcut halkbilimi kuramlarına karşı yaptıkları sert eleştirilerden dolayı "haşarı, isyankâr gençler" anlamında "Genç Türkler" (Young Turks) olarak adlandırmıştır. Daha sonra bu grubu temel kavramlarından biri olan "bağlam"dan (context) hareketle "Bağlamsalcılar" ve "Amerikan Halkbilimi Çalışmalarının Muhteşem Ekibi" olarak isimlendirmiştir (Çobanoğlu, 2010: 293). Dorson, "Genç Türkler" olarak adlandırdığı bu grubun çalışmalarına şu şekilde dikkat çekmektedir:

Bu genç kuşak folklorcuları farklı kılan nokta, folklor kavramının metne değil, geleneğin icra edildiği ya da nakledildiği zamanın etkinliğine uygulanması konusundaki ısrarıydı. Bu nedenle bütün performans ya da iletişimsel hareketler kaydedilmelidir. Derlemeci artık basit bir şekilde metni not alamaz ya da teybe kaydedemez; çünkü metin artık her biricik etkinliğin sadece bir parçasıdır (Dorson, 2006: 78).

Performans teorisinin nasıl geliştirildiğini göstermesi bakımından önemli bir yeri olan bilim adamlarından biri de Rus halkbilimci Azadovski'dir (Çıblak Coşkun, 2014: 22). Azadovski "Sibirya'dan Bir Masal Anlatıcısı" adlı eserinde sadece metni ele alarak yapılan yapı ve motif gibi icra ortamından soyutlanmış incelemelerin metni etkileyen etkenleri

gözden kaçırdığını belirterek icra sırasında pek çok noktanın kaydedilmeyerek göz ardı edildiğini belirtmiştir. İcra sırasında anlatıcının sesini yükseltip alçaltması, kimi zaman susması kimi zaman da hızlı konuşması, taklit etmesi, bağlı olduğu inancın, değer yargılarının, yaşının veyahut içinde bulunduğu sınıfın metnin üzerinde önemli olduğunu vurgulamıştır (Azadovski, 2002: 25-27).

Sözlü gelenek içerisinde anlatılan hiçbir metin derlenen ilk formuyla kalmamaktadır. Bu ürünler kuşaktan kuşağa aktarılırken pek çok değişikliğe uğramakta ve yeniden yaratılmaktadır. Bu yeniden yaratım anında metni etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar; anlatıcı, dinleyici ve icra ortamıdır. Anlatıcının metni anlatmadaki yeteneği, içinde bulunduğu toplum ve sosyal çevre, yaşı, işi, eğitim durumu, dini inançları, siyasi görüşü ve daha birçok unsurun etkisi kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra dinleyiciler de metin üzerinde çok etkilidir. Dinleyicilerin kültürel düzeylerinden anlatı sırasındaki tavırlarına kadar hepsi icra üzerinde büyük rol oynamaktadır.

Performans teorisinin temel kavramı olan performans bünyesinde iki temel unsur barındırmaktadır. Bunlardan ilki “folklorun gerçekleştirilişi veya icrası” anlamıyla sanatsal veya teatral bir eylem olması, ikincisi performansın icrası, dinleyici ve izleyiciyle birlikte icranın gerçekleştiği çevre bütünü olarak artistik ve sanatsal yöndür. Bu sayede halkbilimi ürünleri iletişim biçimi şeklinde değerlendirilmiştir (Çobanoğlu, 2000: 296).

Performans teorisinde canlı bir gösterim olarak kabul edilen halkbilimi yaratmaları, aslında anlatan ve dinleyen arasında geleneksel anlatı yoluyla kurulan bir iletişim biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Çıblak Coşkun, 2014: 30).

Performans teorisinde performans bir çerçeve olarak düşünülmektedir. Bu çerçevenin içerisinde; kelimelerin sözlük anlamlarıyla değil, onlara ses tonu ve biçimiyle yüklenen anlamlarıyla; açıkça ifade edecek olursak mübalağa, kinaye, mecaz-ı mürsel gibi

sözlü sanatların kullanıldığı söz ve söz öbeklerinin kullanıldığı “yorumcul çerçeve” ve kelime ve cümlelerin mecazdan ve diğer sözel sanatlardan uzak, sözlükteki anlamlarıyla kullanılan “gerçek anlamsal çerçeve” bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2010: 297)

Halkbilimcilere göre, performans yorumcul bir çerçeve içerisinde oluşturulmaktadır. İcra sırasında icracı, sesi ve dili kullanırken dinleyiciye özel mesajlar da vermektedir. Sözcükleri gerçek anlamları dışında, icrasının ses tonu ve biçimine göre de yorumlamak gerekmektedir. Bunun dışında performans çerçevesi tiplerine dolaylı anlatım, şaka, taklit, aktarma, alıntılama gibi örnekler vermektedir (Çobanoğlu, 2010: 297-298). Anlatıcı, icra sırasında halkbilimi yaratmalarını ortaya koyarken aynı bir tiyatro eserini oynar gibi anlatıyı dinleyiciye sunmaktadır.

Bu çerçevelerin ayrıca “ıcrasal çerçeve anahtarı” ve “çerçeve anahtarı” adı verilen “özel kodlar”ı, “mecazi dil”i, “paralellik ve koşutluklar”ı, “özel yarı dilbilimsel yapılar”ı, “özel formüller”i, “geleneğe başvuru” ve “performans yalanlama” gibi anahtarları bulunmaktadır. “çerçeve anahtarı” ise, iletişimsel ilişkinin bir özelliği olarak mesajı verenin verdiği mesajın nasıl yorumlanacağı ve nasıl bir çerçeve içerisinde mesajın oluşturulduğuna dair bilgiler vermektedir (Çobanoğlu, 2010: 298-300). Anlatıcı içinde bulunduğu sosyal çevreye yani bağlama göre anlatısını şekillendirmekte ve değişiklik yapmaktadır.

Performans olayının yapısı incelenirken icranın çevresi, töresi, eylem akışı, icracı, dinleyici gibi faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (Çobanoğlu, 2010: 301). Bu tür faktörler anlatının yapısının şekillenmesinde önemli rol oynar. Çünkü her folklor ürünü anlatıldığı mekâna, zamana ve dinleyiciye göre farklı olabilmektedir. Bu faktörleri birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Performans teoriye göre de her folklor ürünü bu gibi faktörler göz önünde bulundurularak incelenmelidir.

Performans teorisinin ortaya çıkmasında öncü olan Roman Jakobson'a göre halkbilimi ürünlerini icra etmeyi bir gösterim olarak kabul etmiş ve bu iletişim olayında yer alan ortak noktaları şu şekilde sıralamıştır:

1. İletişim olayına katılanlar (Konuşmacılar, mesaj verenler, dinleyenler, sözcüler, yorumcular)
2. Kullanılacak iletişim birimleri (Yazma, konuşma, kitap basma, davul çalma, ısıklık, boru çalma, türkü söyleme, yüz ve beden hareketleri, koku verip alma, dokunma ve tatma yoluyla mesajlar)
3. İletişimin yer aldığı çevre (Mesajın verildiği, alındığı, uzatılıp kısaltıldığı, yorumlandığı, sevildiği ya da irdelendiği yer)
4. Mesaj biçimi (Şiir, hikâye, türkü, vaiz, politik konuşma, satıcıların bağırması)
5. Verilen mesajın içeriği (Anlam, ne demek istediği, ona karşı gösterilen davranış)
6. Bu gösterim olayının bütünü (Azadovski, 2002: 31).

Performans teorisinin önemli temsilcilerinden biri olan Dan Ben-Amos, folkloru canlı bir olay ve gösterim olarak düşündüğünü belirterek “iletişim” ve “gösterim” kavramlarının önemine değinmiştir. Sözlü halkbilimi ürünlerinin, önceden öğrenilmiş, zihinde kalıplar halinde tutulan, değişmez metinlerden ve birimlerden oluşmadığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak bu ürünlerin sözle verilen bir mesaj olduğu ve her zaman kişisel ve sosyal değişkenler içinde olduğunu vurgulamıştır. Bu mesajın daha öncesinden öğrenilen bir yanı vardır, ancak sözlü olarak aktarılan bu öğrenilmiş mesaj durağan değil değişkendir. Ayrıca meydana geldiği sosyal çevrenin değişkenleri ile gösterime

gelmektedir. Dan Ben-Amos görüşlerini uygulamaya dönüştürdükten sonra halkbilimi ürünleri incelemek için şu modeli önermektedir:

1. Kişisel boyut (anlatıcı / icracı –oyuncu)
2. Sosyal boyut (dinleyici, izleyici)
3. Söz boyutu (anlatılan) (Azadovski, 2002: 32).

Karl Bühler'in 1965 yılında hazırladığı modelinde iletişimin ana unsurları;

1. Verici
2. Alıcı
3. Dinleyiciye hitaplar
4. Vericinin kendine göndermeleri
5. Vericinin dış dünyaya göndermeleri
6. Objeler ve kabuller

olmak üzere altı başlıkta toplanmıştır (Çobanoğlu, 2010: 335).

Thomas Sebeok'un 1975 yılına ait çalışmasında bu unsurlar;

1. Verici / konuşmacı
2. Alıcı / dinleyici
3. Göndermede bulunulan
4. Kodlar
5. Mesaj
6. Kanal

şeklinde sıralanmıştır (Çobanoğlu, 2010: 335).

Bühler ve Sebeok'un modellerinden hareketle N. Würzbach da 1990 yılında sokak baladları üzerine yürüttüğü çalışmasında geliştirdiği araştırma modelinde ise;

1. Balad yazıcısı ve satıcısı

2. Dinleyici / okuyucu
 - 3.1. Balad yazıcısının kendine yaptığı göndermeler
 - 3.2. Okuyucuya / dinleyiciye hitaplar
 - 3.3. Dış dünyaya göndermeler
4. Kanal
5. Baladın mesajı
6. Dile ait malzeme

şeklinde sıralanan unsurlar yer almaktadır (Çobanoğlu, 2010: 335)

Özkul Çobanoğlu ise sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarından bir araya getirdiği destan metinlerini ele aldığı çalışmasında altı ana unsur etrafında tahlil etmiştir:

a) İletişim açısından destanların yapısının şekillenışı ve anlatımda kurgu teknikleri

b) İletişim açısından destanların yapısını şekillendiren altı ana unsurun meydana getirdiği kalıplaşmalar

1. Âşık
2. Seyirci / okuyucu / dinleyici
3. Âşık ile dinleyici arasında destan metinlerinde yapısal ve işlevsel olarak kalıplaşmış iletişimsel ilişkiler

- 3.1. Âşığın kendine yaptığı göndermeler
- 3.2. Âşığın dinleyiciye yaptığı göndermeler
- 3.3. Âşığın dış dünyaya yaptığı göndermeler

4. İletişim araçları ve yolları
5. Destanın mesajı
6. Destanda dilin kullanılışı (Çobanoğlu, 2010: 335-336).

A. Dundes 1964 yılında yayınladığı “Metin, Sözel Doku ve Bağlam” adlı makalesinde sözel doku, metin, bağlam, anlatıcı ve dinleyici de göz önünde bulunduran üç seviyeli bir tahlil modeli önermiştir.

Metin (Text)

Metin, halkbilimi ürününün herhangi bir bağlamda icra edilen her formuna verilen addır (Akpınar, 2007: 102). Alan Dundes’e göre ise, bir folklor ürününün metni esas itibarıyla bir masalın bir versiyonu veya tek bir anlatımı, bir atasözünün yeniden söylenmesi, bir halk türküsünün okunması şeklinde ifade edilmektedir (Çobanoğlu, 2010: 303). Metin, her zaman tek ve özeldir. Her metin aynı veya farklı anlatıcılar tarafından değişik zaman ve mekânlarda yeniden icra edilebilmektedir.

Metin, sözeldokudan bağımsız olarak ele alınabilir. Sözel doku başka bir dile çevrilemezken, metin çevrilebilmektedir. Çünkü metin, yorumcul bir çerçeve taşıyan sözeldokudan bağımsız olarak incelenebilecek bir yapıdadır (Akpınar, 2007: 103). Bu yüzden sözeldokunun aksine metnin başka dillere çevrilmesi mümkündür.

Sözel Doku (Texture)

Halkbilimi ürünlerinin dili, o metnin sözel dokusunu oluşturmaktadır. Sözel dokusal özelliklere kafiye, aliterasyon, asonans, yoğunluk, derinlik, tonlama, yansıma sesler dâhil edilebilmektedir (Çobanoğlu, 2010: 302). Sözel dokunun farklı kılınan özelliği ise, bir halkbilim ürününün metni bir kültürden başka bir kültüre aktarılabilmesine rağmen sözeldokunun yapısal özelliklerinden dolayı bir dilden başka bir dile çevrilmesinin imkânsız olmasıdır.

Günümüze kadar yapılan halkbilimi çalışmalarında sözel doku üzerinde yeterince durulmamıştır. Metni, sadece metin olarak ve standart dille aktarma yoluna gidilmiştir. Bu tarz çalışmalar sadece karşılaştırmalı halkbilim çalışmaları için malzeme temin etmektir. Ancak metnin kendine has dokusunun bulunduğu dilde yazıya geçirilmesi,

o metnin türüne ait özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu da bir metnin türünü belirlerken diline ait özelliklerini yani sözel dokusunun göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir (Ekici, 1998: 26). Sözdoku çalışmaları genellikle dilbilimciler tarafından yapılsa da halkbilimcilerin de özellikle performans teori ile ilgili çalışma yapanların incelemesi gereken bir husustur.

Bağlam (Context)

Bağlam, folklor ürününün yaratıldığı, derlendiği, icrasıyla dinleyicisiyle ve söz boyutuyla birlikte bir bütün oluşturduğu özel bir ortamdır (Akpınar, 2007: 104).

Bağlam basit teknik anlayış içerisinde, toplanılan “metin”in yeri hakkında esas veriyi, kaynak kişinin hayatı, sosyo-geçmişi, genel olarak halkbilimindeki ustaları, özellikle kendisinden derlenen ürünün orijini, kendisinin ortaya koyduğu icralar (kendi kendine ve başkalarıyla), ürünün anlamı üzerinde kaynak kişinin yorumlarını ihtiva eder. Bağlam aynı zamanda eğer mümkünse seyirci ve icracıların davranışının (fotoğraf, film vb.) görsel dokümanlarını, bütün bir tanımını (notlar alma, teyp kaydı) ve otantik icralar hakkında uzman kişinin gözlemini içerir. Ayrıca bağlama ait bilgileri araştırılan toplumların sosyo-ekonomik yapıları, fiziksel ortamı, yöresel tarihi (yeni kurulmuş yerleşim alanı, göçler vs.), kültür coğrafyası (diğer gruplarla ilişkiler, değişkenlikler) ve öğrenim yöntemi (ev, okul, kilise ve diğer kuruluşlar) hakkında esas bilgileri ihtiva eder (Honko, 2000: 82).

Dundes’a göre bir halkbilim ürününün bağlamı onun içinde bilfiil yer aldığı için özel bir sosyal ortamdır (Çobanoğlu, 2010: 304). Bağlamı meydana getiren en önemli unsurlar ise anlatıcı ve dinleyicidir.

Halkbilimi yaratmasının gerçekleştirildiği gösterimin bağlamı, söyleminin de belirlenmesi ve bundan hareketle anlatının yapısı, işlevi, biçimi ve anlamını içeren söylemin; neyin kime anlatıldığını da belli etmektedir (Yolcu, 2012: 95). Halkbilim ürünlerinin hangi şartlar altında oluştuğu, yeniden yaratıldığı, icra sırasında bağlamda meydana gelen değişikliğin metni nasıl etkilediği, sözdokunun bağlama göre değişip değişmediği bağlamın kapsamına girmektedir. Bu yüzden metin, sözdoku ve bağlamın bir bütün içerisinde incelenip değerlendirilmesi gerekmektedir.

Halkbilimi çalışmalarını “geçmişin ürünü” anlayışından kurtaran bağlam merkezli kuramlar ve yöntemler, folkloru “canlı” ve “dinamik” bir iletişim süreci olarak tanımlamışlardır. Metin kadar, performansın doğası, anlatıcının ve dinleyicinin hareketleri, jest ve mimikleri gibi pek çok etkeni içinde barındıran bağlam merkezli kuramlar antropoloji, sosyoloji, dilbilim gibi birçok farklı disiplinin çalışmalarından ortaya çıkan kuram ve yöntemlerdir. Bağlam merkezli kuramlar sayesinde metin kadar anlatıcı ve dinleyicinin de önemi ortaya çıkmış, metin; yaratıldığı sosyal çevre ve şartlardan soyutlanmadan ortaya çıktığı bağlam içerisinde değerlendirilmeye tabii tutulmuştur.

Mersin fıkralarının performans teori doğrultusunda incelenmesinde oluşturduğumuz tahlil modelinde fıkraların icrasında verici, anlatıcıdır. Bağlamı daha iyi tahlil edebilmek için anlatıcılar genel özellikleri, yetişmesi ve icra sırasındaki özelliklerine göre incelenmektedir. Fıkraların icrasında, icra ortamında bulunan dinleyiciler, iletişim modeline göre alıcılardır. Tahlil modelimize göre alıcılar yani dinleyiciler de genel özellikleri ve icra ortamındaki hareketlerine göre değerlendirilmektedir. Anlatıcı ve dinleyiciler arasında fıkralar aracılığıyla sağlanan iletişimin meydana geldiği her türlü icra ortamı da yeri, zamanı bakımından incelenmektedir.

Çalışmamızda Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkraları incelerken kullandığımız anlatıcı, dinleyici, icra ortamı ve metin odaklı tahlil modeli şu şekildedir:

1. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Anlatıcıları ve Fıkra Ortamları

1.1. Fıkra Anlatıcılarının Genel Özellikleri

1.2. Fıkra Anlatıcılarının Yetiştirilmesi

1.3. İcra Ortamında Fıkra Anlatıcıları

2. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Dinleyicileri ve Fıkra Ortamları

2.1. Fıkra Dinleyicilerinin Genel Özellikleri

2.2. İcra Ortamında Fıkra Dinleyicileri

3. Fıkraların İcra Yeri ve Zamanı

4. Mersin Fıkralarının Sözel Dokusu

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkraları performans teorisinin tahlil modeline göre incelediğimiz zaman, sözlü kültürde ortaya çıkan bu halkbilimi ürünlerinin aslında yaşayan birer canlı varlık oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır.

II.3. Değerlendirme

Halkbilimi ürünlerinin incelenme yöntemleri ve kuramları “metin merkezli” ve “bağlam merkezli” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Metin merkezli kuramlar ve yöntemler sadece metni esas alıp bu metinler üzerinde şekil, yapı ve içerik üzerinde incelemeler yaparak bunlara bağlı kuramlar ve yöntemler geliştirmişlerdir. Bağlam merkezli kuramlar ve yöntemler ise metnin yapı, şekil, içerik özelliklerinin yanı sıra anlatıcı, dinleyici ve icra ortamını da bir bütün altında değerlendirmiştir.

Halkbilimi çalışmalarını “geçmişin ürünü” anlayışından kurtaran bağlam merkezli kuramlar ve yöntemler, folkloru “canlı” ve “dinamik” bir iletişim süreci olarak tanımlamışlardır. Metin kadar, performansın doğası, anlatıcının ve dinleyicinin hareketleri, jest ve mimikleri gibi pek çok etkeni içinde barındıran bağlam merkezli kuramlar antropoloji, sosyoloji, dilbilim gibi birçok farklı disiplinin çalışmalarından ortaya çıkan kuram ve yöntemlerdir.

Bağlam merkezli kuramların ortaya çıkışına kadar halkbilimi ürünlerini inceleme çalışmalarında dinleyici ve anlatıcı göz ardı edilmiştir. Metin merkezli kuramlara göre yapılan çalışmaların odak noktasını sadece sahadan derlenen metinler üzerinde yapılan incelemeler oluşturmuştur. Bağlam merkezli kuramlarla birlikte icra sırasında anlatıcı ve dinleyicinin de metin üzerindeki etkisi önem kazanmıştır.

Sadece metni ele alarak yapılan yapı ve motif gibi icra ortamından soyutlanmış incelemelerin metni etkileyen etkenleri gözden kaçırdığını belirterek icra sırasında pek çok noktanın kaydedilmeyerek göz ardı edildiğini belirtmiştir. İcra sırasında anlatıcının sesini yükseltip alçaltması, kimi zaman susması kimi zaman da hızlı konuşması, taklit etmesi, bağlı olduğu inancın, değer yargılarının, yaşının veyahut içinde bulunduğu sınıfın metnin üzerinde önemli olduğunu vurgulamıştır.

Sözlü gelenek içerisinde anlatılan hiçbir metin derlenen ilk formuyla kalmamaktadır. Bu ürünler kuşaktan kuşağa aktarılırken pek çok değişikliğe uğramakta ve yeniden yaratılmaktadır. Bu yeniden yaratım anında metni etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar; anlatıcı, dinleyici ve icra ortamıdır. Anlatıcının metni anlatmadaki yeteneği, içinde bulunduğu toplum ve sosyal çevre, yaşı, işi, eğitim durumu, dini inançları, siyasi görüşü ve daha birçok unsurun etkisi kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra dinleyiciler de metin üzerinde çok etkilidir. Dinleyicilerin kültürel düzeylerinden anlatı sırasındaki tavırlarına kadar hepsi icra üzerinde büyük rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, metin merkezli kuram ve yöntemler sahadan derlenen metinlerin birer canlı varlık olduklarını gözden kaçırmışlardır. Metin merkezli kuram ve yöntemlerin eksik kalan bu yönü bağlam merkezli kuram ve yöntemler sayesinde tamamlanmıştır. Bağlam merkezli kuram ve yöntemlere göre halkbilimi ürünleri canlı birer varlık olduklarından dolayı sahadan anlatıcısı, dinleyicisi ve icra ortamıyla birlikte derlenip incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde metnin uğradığı değişiklikler ve farklılıklar sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmektedir.

III. BÖLÜM

III. FIKRA TÜRÜ HAKKINDA BİLGİ

III.1. Fıkranın Tanımı

Dilimize Arapçadan gelmiş olan fıkra kelimesi bent, yazı, bölük, paragraf, kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri, gazete ve dergilerin belli köşelerinde çıkan ve daha çok günlük olaylardan söz eden, onları çeşitli yönlerden inceleyen, yorumlayan kısa bir yazı türü, Tanzimat'tan sonra batı etkisinde meydana gelen tiyatro eserlerinde perdenin ayrıldığı bölümlerden biri, Edebiyat-ı Cedide döneminde ise “küçük hikâye” anlamlarında da kullanılmıştır (Elçin, 1993: 566).

Fıkra kelime anlamı olarak sözlüklerde şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Omurga kemiklerinden bir boğum, ömür. 2. Bend, madde, paragraf, 3. Kısa hikâye, masal, kıssa. 4. Kanun maddelerinin paragraflarından her biri. 5. Kısım, fasıl, bölüm (Kitap veya eserde). 6. Yazılmış kısa bir haber. 7. Gazetelerde, gündelik hadiselerin kısa ve temiz bir üslupla yazılmış şekli” (Devellioğlu, 2005: 265). “Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli ve güldürücü hikaye anekdot.” (Türkçe Sözlük, 1998, C.1: 778), “Güldürücü, küçük hikaye” (M.L., 1971, C.4: 631). A. Vefik Paşa, fıkrayı “parça, cümle, kısacık hikâye, bend, madde, omurga kemiği”; Şemseddin Sâmî ise, “1. Omurga kemiği, 2. Makale ve yazının ayrıca bir kelâm veya bahis teşkil eden ve makale veya yazının mâkabl ve mâbâdından ayrılabilen parçası, 3. Nizam ve kanun veya kâvaid-i ilmiyye ve fenniyye kitaplarında bend, madde, 4. Küçük hikâye, kıssa” şeklinde açıklamıştır (Yıldırım, 1999: 1).

Türk dilinin yazılı kaynaklarında fıkra ile ilgili ilk bilgilere Kaşgarlı Mahmut'un Divân-ü Lügât-it Türk adlı eserinde rastlanmıştır. Kaşgarlı, Küg ve Külüt kelimelerini, “Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey”, “Halk arasında gülünç olan nesne” şeklinde açıklamıştır. Bu kelimeler, İslamiyet'ten önceki Türk toplulukları

arasında anlatılan fıkralara verilen isimler olmuştur. İslamiyet'ten sonra bu tür anlatılar, Türkçede “hikâye, kıssa, masal, mizah, nükte, latife vb.” isimlerle adlandırılmıştır. Fıkra ile aynı anlamda kullanılan bu kelimeler içinde en çok latife sözü yaygınlık kazanmıştır (Yıldırım, 1999: 3).

13. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in etkisiyle dini, tasavvufi, ahlaki içerikli eserlerde fıkralar yer almaya başlamıştır. Bunun nedeni ise, din ve tasavvufu ilgili konuları halka daha açık ve anlaşılır biçimde anlatmak için fıkralar araç olarak kullanılmıştır. 16. yüzyılda ise “latife” sözü “fıkra” karşılığında kullanılan edebi bir terim haline gelmiştir. Fıkraların toplanıp yazıldığı dergilere “letâif” adı verilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru letâifin yanında fikarât sözcüğü de yer almıştır. Avrupalı araştırmacılar ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkın meydana getirdiği realist, güldürücü hikâyeleri “anectode” adı altında incelemişlerdir (Yıldırım, 1999: 4-5).

Türkiye dışındaki Türkler fıkra kelimesi yerine şu kelimeleri kullanmaktadırlar: Azerbaycan Türkçesinde “latifa”, Kazak Türkçesinde “küldürgi”, Kırgız Türkçesinde “anekdot”, Özbek Türkçesinde “latifa”, Başkurt Türkçesinde “kolamas, maraka”, Tatar Türkçesinde “mazak, Kızıklı (kökili), hal”, Türkmen Türkçesinde “anekdot, yomak, deyişme, şorta söz”, Uygur Türkçesinde ise “latipa, anekdot” (Albayrak, 2004: 173).

Edebi bir tür olarak fıkra şu şekilde tanımlanmaktadır: “Gerçek hayat bağı olan vak’aları, tam bir fikri, sosyal ve beşeri kusurları günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları eski/yeni çatışmalarını ince bir mizâh, hikemî söyleyiş, keskin bir istihza ve güçlü bir tenkit anlayışına sahip bir üslup içinde, dramatik öğeleri ağır basan bir hikâye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tip’e bağlı olarak anlatan, nesir diliyle yaratılmış küçük hacimli sözlü edebiyat kompozisyonlarından her birine verilen ad.” (Yıldırım, 1992: 333).

Fıkralar anlatı çekirdeği hayattan alınan bir olay ya da düşünceye dayanmaktadır. Bu kısa, yoğun anlatımlı tür, insan kusurları ile günlük hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, karşıtlıkları, sağduyuya dayalı ince bir mizah, keskin bir alayla anlatan, çoğunlukla düz yazı biçiminde bir yapıya sahiptir (Karadağ, 2004: 221).

Fıkralar, tek motife yer veren kısa anlatımlar olup günlük hayatta çeşitli işlevlerle icra edilmektedirler. Bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak, bazen de hoşça vakit geçirmek için anlatılmaktadır. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken bazısı sadece bir gülümsemeye vesile olmaktadır. İçlerinde sadece düşündürülenleri de bulunmaktadır. Hatta bazı fıkraları anlamak için ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olmanın gerektiği de unutulmamalıdır (Sakaoğlu 1992: 13).

Fıkraların toplum yaşamında bireyleri doğruya, iyiye, güzele ve faydalı olana yöneltme gibi bir amacı vardır. Bu ürünler sadece güldürmek, hoşça vakit geçirmek için yaratılmamışlardır. Fıkraların derinliğine inildiği zaman halkın neleri eleştirip neleri değiştirmeye çalıştığını, aksaklıklara en etkili bir şekilde nasıl dikkat çektiğini görmek mümkündür. Dolayısıyla fıkralar toplumun mizah anlayışını yansıtmasının yanı sıra derin bilgisini, dünya görüşünü ve olaylar karşısındaki düşünce yapısını sergilemesi bakımından oldukça önemli bir konumdadır (Çıblak Coşkun, 2015: 147).

Fıkra, genellikle özünü yaşamış olaylardan ya da bir düşünceden alan ve çoğu zaman bir tip etrafında şekillenerek toplumun aksayan yönlerini, kusurlarını, eksikliklerini veya bir düşünceyi ince bir mizah anlayışı ve ironik bir üslupla anlatan anonim halk edebiyatı ürünüdür.

III.2. Fıkraların Oluşumunu Hazırlayan Sosyal ve Kültürel Ortam

Fıkraların en önemli özelliği içeriğinde mizah unsurlarını taşıyor olmalarıdır. Mizah ve gülmece gibi özellikler insanoğluna dair en eski özellikler arasındadır. Dolayısıyla insanoğlunun yaşadığı her yerde ve tarih boyunca, terim olarak karşılığı ne olursa olsun, fıkralar var olmuştur.

“İnsanlar var oldukları andan itibaren karşılaştıkları sorunları kendi düşünce sistemine göre yorumlamışlardır. Dışa karşı üstünlük sağlamak isteyen insan düşüncesi, kendisini etkileyen olaylar karşısında bir takım kavramlar geliştirmiş, bu kavramları belli biçimlerde harekete geçirerek, sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini meydana getirmiştir” (Okuşluk, 1994: 8) insanoğlunun dünyada var olduğu ilk andan itibaren çevresinde meydana gelen olayları anlamlandırma içerisinde olduğunu ve bu duruma dair düşüncelerini ifade etme yolu olarak anlatı türlerinin ortaya çıktığını belirtmiştir.

Fıkraların oluşumu ise, “Bazılarını kitaplarda okuduğumuz, bazılarını başkalarından duyduğumuz, bazılarını da kendi aramızda işittiğimiz bu küçük fıkralar önce, bizden evvelki yaşanmış zamanlar, sonra da yaşadığımız zamanların birer portresi, minyatürü sayılabilir” şeklinde açıklanabilir (Hisar, 1958: 10). Fıkralar görüldüğü üzere hayatımızı, düşüncelerimizi, yaşadıklarımızı kısacası bizi yansıtan anlatı türleridir.

Bir anlatı türü olarak özellikleri ile bir arada düşünüldüğünde insan yaşamındaki herhangi bir olay fıkra malzemesi olabilmektedir. Fıkraların ortaya çıkmasında sosyal ve kültürel ortam belirleyici olmaktadır.

Fıkralar günlük hayatta ortaya çıkan aksayan, eksik, uygunsuz ve çarpık durumları anlatmak için kullandığımız bir iletişim yöntemidir. Fıkralar kimi zaman ders veren kimi zaman eğlendiren veyahut kültürün ve geleneğin sürekliliğini sağlayan bir araçtır. Sonuç olarak fıkralar insanoğlunun hayatında meydana gelen olaylardan veya

düşünce sisteminden beslenerek ortaya çıkmakta içinde taşıdığı mesaj ve sembollerle ortak kültürü paylaşan insanlar arasında iletişim sağlamaktadır.

III.3. Fıkralarda Konu, Yapı, Şahıs, Zaman, Mekân, Dil ve Üslup

III.3.1. Konu

Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan fıkralar; din, ahlak, siyaset, eğitim, adalet, ekonomi, sosyal kurumlar, gelenekler, toplumun, yöneticilerin ve kişilerin aksak yönleri gibi birçok konu fıkralarda işlenebilmektedir.

Fıkra konularının sınıflandırılmasıyla ilgili çeşitli tespitler şunlardır;

Fıkra konuları başlıca; 1. İdare edenlerle idare edilenler arasında, 2. İnançlarla dinî âdet ve merasimlerle yasaklara dair davranışlar üzerinde, 3. İçtimai, iktisadi ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalarda toplanabilir (Elçin, 1993: 566).

Fıkralar konularına göre; 1. İnanç ve itikatlarla dini adet ve merasimleri, dini yasakları, hurafe ve din adamlarıyla ilgili olanlar, 2. İdareci tabakayla halk arasında geçen olaylar, 3. Aile, hukuk, terbiye, yardımlaşma, eğitim, vb. şekilde sınıflandırılmaktadır (Yıldırım, 1999: 6).

Fıkraların bir bölümünün konusu, yönetici kesimle halk arasındaki olaylardan oluşur; bu fıkraların konusu rüşvet, adaletsizlikler, adam kayırma, zorbalık gibi konulardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra fıkralarda din adamları ve dini istismar eden tipler çokça yer almaktadır. Özellikle evliya, şeyh, imam, hoca ve dervişlerin din karşısındaki tutum ve davranışları konu edilmektedir. Türk fıkralarının konusunu genellikle toplumsal ve ekonomik zorluklar, aile içi sorunlar oluşturmaktadır (Artun, 2009: 152).

Kültürümüzün birer aynası olan fıkralar yaratıldığı toplumun tarihini, inancını, siyasetini, hayat tarzını, dünya görüşünü, düşünce yapısını, fikirlerini, geleneklerini ve

göreneklerini, değerlerini yansıtmaktadır. Bu yüzden hayatımızın her döneminde meydana gelen herhangi bir olay fıkraların konusu olabilmektedir.

III.3.2. Yapı

Temel karakteristiği kısa metin ve yoğun anlatım olan fıkralar, kültür farklılıklarından en az etkilenen sözlü anlatım biçimidir. Küçük hacimli hikâye estetiğine sahip olan fıkralarda, tiplerin içinde yer aldığı, mekânın tasviriyle başlayan bir durum ya da olay anlatılmaktadır. Olumlu/olumsuz tiplerle tasvir edilen durum, düşünce ve davranış, tartışmalarla hükme bağlanmaktadır (Yıldırım, 1998: 223-224).

Tek bir olay ya da düşünce üzerine oluşturulan fıkra, kısa ve birbirinin içine geçmiş olarak “giriş-gelişme-sonuç” bütünlüğünde verilmektedir. Kısa kompozisyonlarla oluşturulan fıkralarda tahkiyeli anlatıma, uzun tasvirlerle, ayrıntılı açıklamalara yer verilmemektedir (Öğüt Eker, 2014: 115). Fıkralarda olay örgüsü oldukça kısadır. Fıkralarda verilmek istenen mesaj sonuç bölümünde yer almakta ve fikranın yapısını oluşturmaktadır.

Ortaya çıktığı toplumun estetik duygusunun, hazırcevaplığının, söz ustalığının, zekâ seviyesinin, az sözle çok anlam ifade etme yeteneğinin, naif mizah anlayışının göstergesi olan fıkralar, “tez” ve “karşı tez” karşıtlığı üzerine kuruludur. Tez ve karşı tezin doğal sonucu olan çatışma ise, fikranın estetiğini yaratan temel unsurdur (Öğüt Eker, 2014: 115).

Fıkraların hikâye şeması “olay-tezat-değerlendirme-sonuç” olmak üzere 4 ana bölümden oluşmaktadır. Olay bölümünde kahramanların yaşadığı yer, karşılaştığı durum kısaca anlatılmaktadır. Tezat kısmında tez ile karşı tez yer almakta; burada çatışma ve tartışma başlamaktadır. Değerlendirme bölümünde tartışma kısmında fikri faaliyet, tezat, ikrar, inkâr, tekzip ve kıyaslama yollarından geçerek hükme ulaşmaktadır. Hüküm,

muhakeme edilen şeyin neticesidir. Sonuç bölümünde “karar”, hüküm cümlesinde de “hisse” bulunmaktadır (Yıldırım, 1999: 8).

Fıkralar tek bir olay ya da düşünce üzerine kurulu olan kısa anlatılardır. Fıkraların olay örgüsü oldukça kısadır. Fıkralarda verilmek istenen mesaj “olay-tezat-değerlendirme ve sonuç” bölümlerinden geçerek hükme bağlanmaktadır.

III.3.3. Şahıs

Fıkralarda meydana gelen olay bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılmaktadır. Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Behlül Dana gibi tarihi şahsiyetlerin yanı sıra, eski dönemlerden günümüze padişah, sadrazam, vezir, kadı, molla, tüccar, köylü, sanatçı, işçi, siyasetçi, kadın, erkek, çocuk gibi toplumun her yaş meslek grubundan farklı insanlar, sosyal hayatın içinde yüklendikleri işlevlerle fıkraların şahıs kadrosunda yer almaktadırlar (Öğüt Eker, 2014: 117).

Fıkralarda yer alan kişiler günlük hayatta her zaman karşımıza çıkabilecek tiplerdir. Zaten şahıs kadrosunda yer alan kişilerin, belirsiz; ancak, yaşayan, gerçek tipler olması, fıkra türüne has bir özelliktir (Öğüt Eker, 2014: 117).

Fıkraların şahıs kadrolarında yer alan kişileri olumlu/olumsuz, dinleyici/seyirci olmak üzere iki kategoride ele almak mümkündür. Tez-karşı tez esası üzerine kurulan fıkralarda asıl olay ve konuşmalar, olumlu ve olumsuz tipler arasında gerçekleşmektedir. Dinleyici konumunda bulunan, aktif rol almayan son grup ise, gerektiği yerde soru cümleleriyle fıkraya katılarak geliştirme rolü üstlenmektedir (Yıldırım, 1998: 225-226).

Fıkralardaki şahıslar, eğer adı ile belirtilmemiş birisi ise ‘adamın biri’, ‘çocuğun biri’ gibi ortak bir tipi temsil etmektedir. Günlük hayatta karşılaştığımız fıkraların çoğunda böyle bir belirsiz tip göze çarpar” (Sakaoğlu, 1992: 72).

III.3.4. Zaman

Fıkralarda zaman, geçmişten günümüze herhangi bir zaman dilimi olabilmektedir. Fıkralar, genel olarak belli bir yer ve zamana bağlı kalmadan anlatılmaktadır. Kimi zamanda tarihi bir şahsiyet ya da olay etrafında gerçekleştiği için belirli bir zamanda geçebilmektedir. Fıkraların zamanındaki bu belirsizlikten dolayı genellikle zamana dair unsurlar “Nasreddin Hoca bir gün...”, “Temel bir gün...” gibi genel ve belirsiz ifadelerle başlamaktadır.

III.3.5. Mekân

Fıkralarda olayın geçtiği mekân genellikle belirsizdir. Mekân, olay örgüsünün ortaya çıkmasında zamanla beraber kullanılan tâli bir unsurdur. Mekân, verilmek istenen mesajın kültür içinde anlamlandırılmasında, ortaya konmak istenen hükmün net ve kolay anlaşılmasında, şahısların kültürel kimliklerinin analizinde aracı olarak kullanıldığı için olay çatısını direkt olarak etkilemeyen genel, sınırsız ve belirli olmayan alanlardır (Öğüt Eker, Gülin, 2014: 118).

Fıkralarda olayın geçtiği mekân; şehir, kasaba, mahalle, sokak, ev, tarla gibi tam olarak belli olmayan yerlerdir.

III.3.6. Dil ve Üslup

Fıkralar özünde insan ve insan yaşantısını barındırdığı için dili genellikle sade ve yalındır. Fıkralarda halkın konuşma dilinde yer alan kelimeler sıkça görülmektedir. Anlatımı güçlendirmek için ikilemeler, mecazlar ve kelime tekrarlarına sıkça başvurulmaktadır. Fıkralar anlatımdaki canlılığı karşılıklı konuşma aracılığıyla sağlamaktadır. Fıkraların dili anlatıcıya ve anlatılan kitleye göre değişmektedir (Artun, 2009: 153). Fıkralar ince bir mizah anlayışı bulunduğundan dolayı kimi zaman dili

iğneleyici, alaycı ve eleştireldir. Fıkralarda okuyucuyla sohbet havasında olan samimi bir üslup hâkimdir.

Fıkralarda basit yapılı fiil cümleleri kullanılır. Genellikle fıkralarda geçmiş zaman, geniş zaman, emir cümleleri görülmektedir. (Artun, 2009: 154)

Görüldüğü üzere fıkraların dili genel anlamda sade ve yalındır. Fıkralar anlatılma amaçlarından dolayı ağır bir dile, uzun tasvirlerle, tahkiyeye gerek duymamaktadır. Fıkralarda verilmek istenen mesajı güçlendirmek için kelimeler mecazi anlamlarıyla kullanılmaktadır; ayrıca tezat, kinaye, tevriye gibi edebi sanatlardan da yararlanılmaktadır.

III.4. Anlatmaya Dayalı Diğer Türlerle Fıkra Arasındaki İlişki

İnsanoğlu, dünyaya geldiği ilk andan itibaren çevresinde meydana gelen olaylar hakkında kimi zaman çaresizliği kimi zaman da bilgisizliğinden dolayı çıkarımlarda bulunmuştur. İnsanın anlamlandıramadığı bu olaylar hakkındaki düşünceleri hem felsefi sistemlerin hem de sözlü kültürün temellerini atmıştır.

Değişik çevre ve zaman içinde gelişen insan düşüncesi, dışa karşı üstünlük kazanma tutkusu içinde şekillendirdiği bazı kavramları, olaylarla sergileyerek sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini oluşturmuşlardır (Öztürk, 1985: 141).

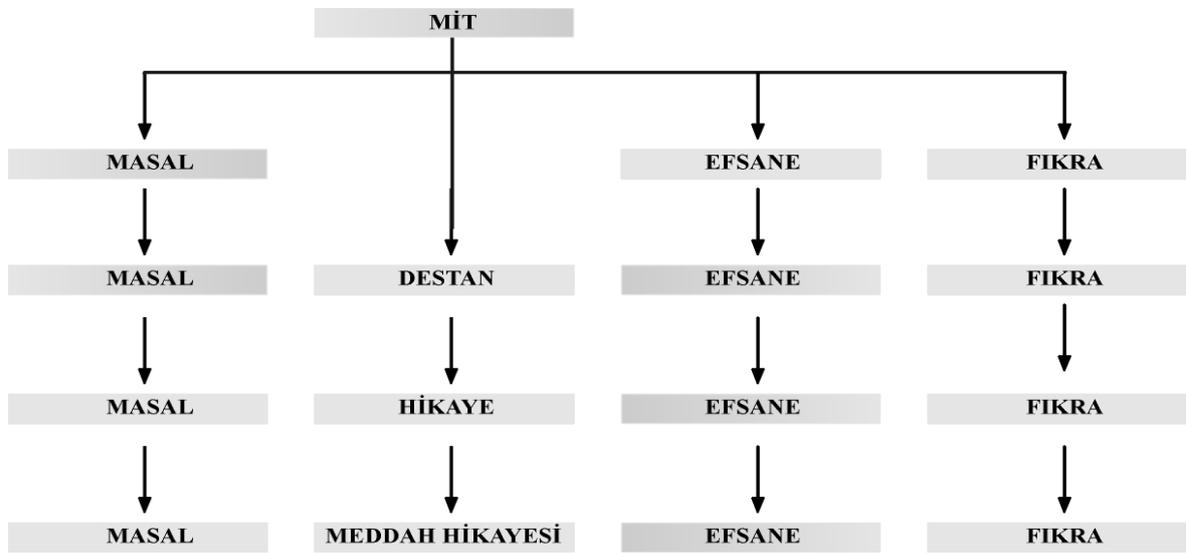
İnsanoğlunun belleğinde ortaya çıkan bu anlatı türleri ortaya çıktığı toplumun kültürünü, düşünce yapısını, sosyal hayatını, gelenekleri-göreneklerini açıkça yansıtmaktadır. Mîh, destan, efsane, halk hikâyesi, fıkra gibi anlatı türleri sözlü kültür dönemi içerisinde tarihsel olarak birbirlerinden etkilenerek ortaya çıkmışlardır. Halkın sözlü belleğinde ortaya çıkan bu anlatılar çoğu zaman birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Anlatı türleri arasındaki bu ilişki ve benzerlikler bazen birbirleriyle karıştırılabilecek kadar yakın iken bazen birkaç ortak unsurdan oluşmaktadır.

Günümüzde anlatı türlerin oluşum zamanları, içerikleri, tür özellikleri ve daha birçok unsurunun karşılaştırılmasına dair pek çok çalışma yapılmaktadır.

Halk anlatmalarının tarihsel gelişimi hakkında (Bkz. Tablo 1) ve halk anlatı türlerinin art zamanlı ve eş zamanlı gelişimi (Bkz. Tablo 2) hakkında oldukça işlevsel tablolar hazırlanmıştır.

Tablo 1

Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi (Art Zamanlı ve Eş zamanlı Olarak)

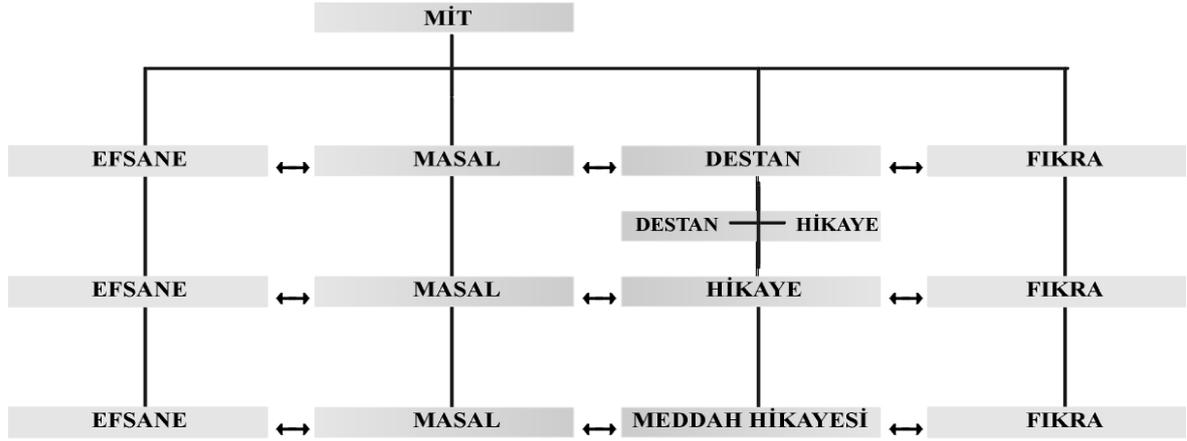
(Ekici, 2005: 227)

“Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi” adlı tabloda halk anlatmalarının ilk türü olarak mitlerin ortaya çıktığı, mitik dönemin tamamlanmasından sonra olağanüstü özelliklerin masallara, kahramanlık ve olağanüstü özelliklerin destanlara, olağanüstü dini özelliklerin efsanelere geçmiş, bu üç tür eş zamanlı olarak varlığını sürdürmüştür. Fıkralar ise mitik anlatıların olağanüstü özellikleri yerine komik unsurlarını taşıyan bir tür olarak ortaya çıkmıştır.

“Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi” adlı tabloda ise aynı anlatı türlerinin birbirleriyle etkileşimini ve ortaya çıkışını detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 2

Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi

(Ekici, 2005: 226)

Tabloya göre anlatı türlerinin art zamanlı gelişiminde önce mitlerin daha sonra ise efsane, masal, destan ve fıkra mitik anlatımların belli özelliklerini alarak ortaya çıkmıştır. Anlatı türlerinin mitlerden sonra yer almaları onların art zamanlı, bir arada bulunabilmeleri ise eş zamanlı oluşlarını göstermektedir.

Anlatı türlerinin birbirleriyle eş zamanlı şekilde ilerlemeleri birbirleriyle yakın ilişki içinde olmalarına, birbirleriyle motif ve epizot alıp vermelerine, anlatıcıların tavırlarına göre de birbirlerinin içine girebilmelerine yol açmıştır (Ekici, 2005: 228).

Halk biliminin anlatmaya dayalı türleri arasındaki ilişkileri tablollaştırarak daha anlaşılır bir hale getiren William R. Bascom “Nesir Anlatılarının Üç Türü” ve “Nesir Anlatılarının Temel Özellikleri” hakkında hazırlamış olduğu tablolarda (Bkz. Tablo 3 ve 4) halk biliminin üç temel anlatı türü olan mit, efsane ve masalı birçok yönden değerlendirmektedir.

Tablo 3

Nesir Anlatıların Üç Türü					
Tür	İnanma	Zaman	Yer	Kabul Ediş Tavrı	Temel Karakter
Mit	Gerçek	Uzak geçmiş	Farklı bir dünya: Erken veya diğer	Kutsal	İnsan dışı varlık
Efsane	Gerçek	Yakın geçmiş	Günümüz dünyası	Kutsal veya değil	İnsan
Masal	Kurmaca	Herhangi bir zaman dilimi	Herhangi bir yer	Kutsal değil	İnsan veya diğer

(Bascom, 2003: 80)

Tablo 4

Nesir Anlatıların Temel Özellikleri			
1. Biçimsel özellikler (Düzyazı anlatı biçimi)	Nesir anlatı türleri		
	Mit	Efsane	Masal
2. Geleneksel başlangıç	Yok	Yok	Çoğunlukla
3. Gece anlatma	Sınırlama yok	Sınırlama yok	Çoğunlukla
4. İnanma	Gerçek	Gerçek	Kurmaca
5. Kurgu	Herhangi bir zaman ve yere bağlı	Herhangi bir zaman ve yere bağlı	Bir yer ve zamana bağlı değil
a) Zaman	Uzak geçmiş	Yakın geçmiş	Herhangi bir zaman
b) Yer	Erken veya diğer dünya	Bugünkü gibi bir dünya	Herhangi bir yer
6. Kabul Edilme Tavrı	Kutsal	Kutsal	Kutsal değil
7. Temel karakterleri	İnsan dışı varlıklar	İnsan	İnsan veya diğer varlıklar

(Bascom, 2003: 81)

Bascom, nesir anlatılarının temel özelliklerini belirttiği bu tabloda (Tablo 4) mit, efsane ve masalı temel özelliklerine göre tablolaştırarak değerlendirmektedir.

Görüldüğü üzere iki tabloda da fıkralar yer almamaktadır. Bu yüzden biz de fıkraların temel özelliklerini tablolaştırarak (bkz. Tablo 5) değerlendirdik.

Tablo 5

Fıkranın Temel Özellikleri	
1. Geleneksel Başlangıç	Var
2. Anlatıcı	Belli bir anlatıcısı yok
3. Gece Anlatma	Sınırlama Yok
4. İnanma	Gerçek değil
5. Zaman	Herhangi bir zaman
6. Mekân	Herhangi bir mekân
7. Kabul Edilme Tavrı	Kutsal değil
8. Karakterler	İnsan veya diğer varlıklar

Anlatı türlerinin mitlerle başladığı zamandan itibaren tarihsel sıra içerisinde fıkralar, masal, efsane ya da destandan daha farklı özellikler taşıyan bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Masallar, efsaneler ve destanlar mitlerin olağanüstü özelliklerini alırken fıkralar mitlerden sadece komik unsurları almıştır. Tabloyu incelediğimizde, fıkraların masallar gibi “adamın biri”, “Bektaşî’nin biri” şeklinde başlangıç klişe sözleri bulunduğu görülmektedir. Fıkralar, masal ve efsaneler gibi belli anlatıcı tipine bağlı değildir, ayrıca anlatma zamanında sınırlama olmadan ortaya çıkan türlerdir. Fıkralar anlatıldıkları zaman efsaneler gibi kutsal kabul edilip inanılmamaktadır. Fıkralar, kurgu bakımından bir yer ve zamana bağlı değildir, herhangi bir zaman ya da mekânda geçebilmektedir. Son olarak fıkralardaki karakterler destan, masal ya da efsanelerdeki gibi olağanüstü özelliklere sahip değildir, herhangi bir insan ya da hayvan fıkraların şahıs kadrosunda yer almaktadır.

Mitolojiden destanlara, efsanelerden hikâyelere pek çok halk anlatı türleri tarihsel süreç içerisinde art zamanlı ve eş zamanlı olarak birbirlerinden etkilenecek ortaya çıkmıştır. Anlatı türlerinin arasındaki bu ilişki kimi zaman çok yakın kimi zaman da birkaç unsurdan ibarettir.

Çalışmamızın konusu fıkralar olduğu için bu bölümde fıkralar ile diğer anlatı türleri arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

III.4.1. Fıkra-Masal İlişkisi:

Fıkralar, içerik ve amaç bakımından, masal türü ile bazı benzerlikler göstermelerine rağmen masallardaki olağanüstü motifler, başlangıç-bitiş formelleri, gerçeklik, zaman ve mekân gibi unsurlar açısından farklılık göstermektedir.

Masallar tamamıyla hayal ürünü olan, gerçeklikten uzak, inandırma amacı taşımayan anlatı türüdür. Masal ve fıkra tam da bu yönden birbirinden farklıdır. Fıkralar özünü gerçeklikten, yaşamdan alırken masallar bir hayal dünyasında gerçekleşmektedir. Masallarda yer alan olağanüstü kahramanlar fıkralarda yerini günlük hayatta karşımıza çıkan insan tiplerine bırakmaktadır. Masal ve fıkra, ayrıca zaman ve mekân unsurları bakımından da birbirine benzememektedir. Masallar, genellikle Kaf Dağı'nın ardındaki bir masal ülkesinde ya da belirsiz mekânlarda geçerken fıkralar ise kahvehane, ev, köy, gibi mekânlarda gerçekleşmektedir.

Fıkra ile masal kuruluş ve kompozisyon bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Masallar birden fazla olayı ele almaktadır; birçok olay zincirinden oluşmaktadır. Masallarda her şey uzun uzun anlatılmaktadır. Oysa fıkralarda durum tam tersidir. Anlatımda kısalık, vecizlik, sadelik, az sözle anlamlı fikir söylemek, hareket etmek esastır (Yıldırım, 1999: 12-13).

Fıkralarda, her şey tabii ve akla uygun bir biçimde yer almaktadır. Türk fıkralarında mantığı zorlayan olağanüstü tesadüflere, akıl almaz varlıklara ve kudret sahiplerine rastlanmamaktadır. Hayalî ve fantastik öğeler de fıkralarda yer almamaktadır (Yıldırım, 1999: 9).

Görüldüğü üzere fıkra ve masal birbirine ne kadar yakın türler olarak düşünülse de aslında birçok unsur bakımından farklı anlatılardır. Fakat masal ve fıkra icra edilme amacı bakımından benzerlik göstermektedir. Öğüt verme, iyiyi-kötüyü öğretme, ahlak dersi verme gibi temalar hem masal hem de fikranın işlevleri arasındadır.

III.4.2. Fıkra-Efsane İlişkisi:

Efsane ve fıkra arasındaki ilişki fikranın diğer türlerle olan ilişkisinden daha zayıftır. Ancak efsanelerde zaman zaman fıkra motiflerinin kullanıldığı görülmektedir (Sakaoğlu, 1980: 72). Bir Karadeniz fikrasında, denizdeki fırtınadan kurtulan balıkçı, adağını yerine getiremez ve Allah'a kendisini kandırdığını söyler. Bu fıkra motifi, bir Anadolu efsanesinde de karşımıza çıkmaktadır (Artun, 2011: 116). Bu ve benzeri motifler aslında fıkralara özgü olmasına rağmen birçok efsanede görülmektedir.

Efsaneler olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen hikâyelerdir. Fıkra ile efsane arasında belki de en önemli fark olağanüstülükler yönünden belli olmaktadır. Efsanelerin olağanüstü unsurlar ekseninde gelişen bir tür olması, yine gülmece unsurlarının fikraya oranla yok denecek kadar az olması gibi sebepler fıkra ile efsane türü arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Efsanelerde meydana gelen olaylar halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek akıl dışı ve gerçek olmayan motiflerle meydana gelmektedir. Fıkralarda ise olay kurgusu meydana geldiği şekilde olağanüstü motifler eklenmeden anlatılmaktadır.

Efsanelerin kaynağı genelde mitolojik ve dinî kökenlidir. Bunun yanı sıra günlük hayatta meydana gelen olaylar da efsaneleştirilmektedir. Fıkralar ise kaynağını

günlük hayattan almasına rağmen fantastik ve olağanüstü unsurlara yer vermediği için efsanelerden ayrılmaktadır. Efsaneler içeriğinde olağanüstü ve akıl dışı unsurlar barındırmasına rağmen her zaman kutsal kabul edilirler. Fakat fıkraların kutsal kabul edilme özellikleri yoktur. Bunun yanı sıra efsanelerin kahramanları da olağanüstü varlıklardır. Fakat fıkraların kahramanları günlük hayatta karşımıza çıkan insan tipleri ya da hayvanlardır.

Efsaneler ve fıkralar konu, kahraman, köken, motif gibi pek çok özellik bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara rağmen bazı efsanelerde fıkra motiflerine rastlanmaktadır.

III.4.3. Fıkra-Halk Hikâyesi İlişkisi:

Halk hikâyeleri konusu aşk ve kahramanlık olan nazım-nesir karışık biçimde anlatılan hikâyelerdir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere halk hikâyesi ve fıkra arasında belirgin bir ilişki bulunmamaktadır. Halk hikâyeleri ve fıkralar öncelikle konusu bakımından farklılık göstermektedir. Fıkraların konusu günlük hayatta meydana gelen her türlü olay iken halk hikâyelerinin konusu genellikle aşk ve kahramanlıktır. Bunun yanı sıra halk hikâyelerinde de insanların başından geçebilecek olaylar işlenmektedir.

Fıkra ve halk hikâyesi yapı bakımından benzerlik göstermektedir. Fıkralarda halk hikâyelerindeki gibi “giriş-gelişme-sonuç” bölümlerinden meydana gelmektedir. Fakat halk hikâyeleri nazım-nesir karışık olarak anlatılan uzun olay kurgusu olan bir tür olmasına rağmen fıkralar tek bir olay kurgusuna sahip kısa anlatılardır. Ayrıca halk hikâyeleri ve fıkralar gerçeklik bakımından benzerlik göstermektedir. Halk hikâyelerinde meydana gelen olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Fıkralar da özünü gerçek hayatta meydana gelen olaylardan aldığı için benzerlik göstermektedirler.

Halk hikâyelerinde kahramanların başından pek çok olağanüstü olay geçmektedir. Kahramanların dünyaya gelmesi, ad verilmesi, eğitimi hep olağanüstü motiflerle çevrilidir. Bu yüzden fıkralarla benzerlik göstermezler. Fıkralarda genelde tek bir tip üzerinden tek bir olay anlatılmaktadır. Fakat halk hikâyeleri uzun zaman içerisinde birçok olaydan meydana gelmektedir.

Fıkralar ve halk hikâyeleri gerçeklik ve kurgu bakımından benzerlik göstermelerine rağmen birbirleriyle pek fazla ortak yönleri olmayan anlatı türlerdir.

III.5. Değerlendirme

Edebi bir tür olarak fıkra, genellikle özünü yaşamış olaylardan ya da bir düşünceden alan ve çoğu zaman bir tip etrafında şekillenerek toplumun aksayan yönlerini, kusurlarını, eksikliklerini veya bir düşünceyi ince bir mizah anlayışı, ironik bir üslupla anlatan anonim halk edebiyatı ürünüdür.

Fıkralar günlük hayatta ortaya çıkan aksayan, eksik, uygunsuz ve çarpık durumları anlatmak için kullandığımız bir iletişim yöntemidir. Fıkralar kimi zaman ders veren kimi zaman eğlendiren veyahut kültürün ve geleneğin sürekliliğini sağlayan bir araçtır.

Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan fıkralar; din, ahlak, siyaset, eğitim, adalet, ekonomi, sosyal kurumlar, gelenekler, toplumun, yöneticilerin ve kişilerin aksak yönleri gibi birçok konuyu işlemektedirler.

Fıkralar tek bir olay ya da düşünce üzerine kurulu olan kısa anlatılardır. Fıkraların olay örgüsü oldukça kısadır. Fıkralarda verilmek istenen mesaj “olay-tezat-değerlendirme ve sonuç” bölümlerinden geçerek hükme bağlanmaktadır.

Fıkralarda yer alan kişiler günlük hayatta her zaman karşımıza çıkabilecek tiplerdir. Fıkralardaki şahıslar, eğer adı ile belirtilmemiş birisi ise ‘adamin biri’, ‘çocuğun biri’ gibi ortak bir tipi temsil etmektedir.

Fıkralarda zaman, geçmişten günümüze herhangi bir zaman dilimi olabilmektedir. Kimi zamanda tarihi bir şahsiyet ya da olay etrafında gerçekleştiği için belirli bir zamanda geçebilmektedir. Fıkraların zamanındaki bu belirsizlikten dolayı genellikle zamana dair unsurlar “Nasreddin Hoca bir gün...”, “Temel bir gün...” gibi genel ve belirsiz ifadelerle başlamaktadır.

Fıkralarda olayın geçtiği mekân; şehir, kasaba, mahalle, sokak, ev, tarla gibi tam olarak belli olmayan yerlerdir.

Fıkraların dili genel anlamda sade ve yalındır. Fıkralar anlatılma amaçlarından dolayı ağır bir dile, uzun tasvirlerle, tahkiyeye gerek duymamaktadır. Fıkralarda verilmek istenen mesajı güçlendirmek için kelimeler mecazi anlamlarıyla kullanılmaktadır; ayrıca tezat, kinaye, tevriye gibi edebi sanatlardan da yararlanılmaktadır.

Fıkralar özünü gerçeklikten, yaşamdan alırken masallar bir hayal dünyasında gerçekleşmektedir. Masallarda yer alan olağanüstü kahramanlar fıkralarda yerini günlük hayatta karşımıza çıkan insan tiplerine bırakmaktadır. Masal ve fıkra, ayrıca zaman ve mekân unsurları bakımından da birbirine benzememektedir. Masallar, genellikle Kaf Dağı’nın ardındaki bir masal ülkesinde ya da belirsiz mekânlarda geçerken fıkralar ise kahvehane, ev, köy, gibi mekânlarda gerçekleşmektedir. Fakat masal ve fıkra icra edilme amacı bakımından benzerlik göstermektedir. Öğüt verme, iyiyi-kötüyü öğretme, ahlak dersi verme gibi temalar hem masal hem de fikranın işlevleri arasındadır.

Efsane ve fıkra arasındaki ilişki fikranın diğer türlerle olan ilişkisinden daha zayıftır. Ancak efsanelerde zaman zaman fıkra motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Fıkra ile efsane arasında belki de en önemli fark olağanüstülükler yönünden belli olmaktadır. Efsanelerin olağanüstü unsurlar ekseninde gelişen bir tür olması, yine gülmece unsurlarının fıkraya oranla yok denecek kadar az olması gibi sebepler fıkra ile efsane türü arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Efsaneler içeriğinde olağanüstü ve akıl dışı unsurlar barındırmasına rağmen her zaman kutsal kabul edilirler. Fakat fıkraların kutsal kabul edilme özellikleri yoktur.

Halk hikâyeleri ve fıkralar öncelikle konusu bakımından farklılık göstermektedir. Fıkraların konusu günlük hayatta meydana gelen her türlü olay iken halk hikâyelerinin konusu genellikle aşk ve kahramanlıktır. Fıkra ve halk hikâyesi yapı bakımından benzerlik göstermektedir. Fıkralarda halk hikâyelerindeki gibi “giriş-gelişme-sonuç” bölümlerinden meydana gelmektedir. Fakat halk hikâyeleri nazım-nesir karışık olarak anlatılan uzun olay kurgusu olan bir tür olmasına rağmen fıkralar tek bir olay kurgusuna sahip kısa anlatılardır. Halk hikâyelerinde meydana gelen olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Fıkralar da özünü gerçek hayatta meydana gelen olaylardan aldığı için benzerlik göstermektedirler.

IV. BÖLÜM

IV. MERSİN FIKRALARININ SINIFLANDIRILMASI

Halk edebiyatına ait türlerden biri olan fıkralar hakkında yapılan çalışmalar efsane, masal, destan gibi diğer türlere ait yapılan çalışmalara göre tarih bakımından çok eskiye gitmemektedir. Türk halkbilimi çalışmaları içerisinde fıkralarla ilgili yapılan çalışmalar, özellikle tasnif üzerine olanlar yok denecek kadar azdır. Araştırmacılar fıkraların tasnifi üzerine çalışma yaparken belli bir düzen içerisinde olmamışlardır. Kimi araştırmacılar fıkraları tipine göre kimi araştırmacılar da konularına göre sınıflandırmışlardır.

Fıkraların tasnifi konusunda; Faik Reşad, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoglu, Nevzat Gözaydın, Dursun Yıldırım ve Şükrü Elçin gibi isimlerin çalışmaları bulunmaktadır.

Türk edebiyatı tarihçisi olan Faik Reşad, “Külliyat-ı Letaif” adlı eseriyle ilk büyük fıkra külliyatını yayınlamış, eserinde fıkraların ilk ilmi sınıflandırmasını yapmıştır. Faik Reşad fıkraları konuya ve mekâna bakarak karışık bir şekilde tasnif etmiştir. Faik Reşad’ın fıkraları sınıflandırması şöyledir: (Yıldırım, 1999: 20-21).

1. Mülûk, Ümerâ, Vüzerâ, Hûkkam,
2. Zevât-ı Mukaddese, Ulemâ, Urefâ, Meşâyih, Hükemâ,
3. Şuarâ, Üdebâ, Müellifin, Muharririn,
4. Zürefâ, Ezkiyâ, Hazır-Cevaplar.
5. Memûrîn, Diplomatlar.
6. Mehakim, Deâvî, Müftehimîn ve Mahkûmîn, Avukatlar, Şahidler.
7. Askerlik, Harp, Atıcılık, Binicilik.
8. Etibbâ ve Mütetabbibîn, Zamir ve Mütemârizîn.
9. Eimme, Vaizin, Rehâbîn, Mürâiyân.
10. Muallimîn ve Mûte'allimîn, Mekâtib ve Medâris.
11. Âile, Zevç ve Zevce, Ebeveyn, Evlâd, Akriba.
12. Ahvâl-i Nisvân, Mu'âşekât, İzdivâcât, Mütâyebât-ı İşvebâzâne ve Harfendâzâne.
13. Cühela, Hümeka, Sâdeddilân, Köylüler, Kaba adamlar.

14. Ziyafet, Et'ime, Matbah, Lokanta, Aşçı, Vekilharç, Oburluk, Aç gözlülük,
15. Müsafirlik, Mizbanhk,
16. Fakir, Dilenci, Cerrar, Züğürt, Tufeyli.
17. Ehissâ ve Mümsikîn Taâmkârân.
18. Esnaf, Tüccar, Amele.
19. Sarhoşlar, Tiryakiler.
20. Hırsız, Dolandırıcı, Ayyâr, Yankesici, Zorba, Eşkiyâ, Çapkın, Serseri.
21. Hizmetkâr, Lala, Dâye, Mürebbî, Köle, Cârîye, Müdür-i umur, Kâhya.
22. Süfehâ.
23. Seyahat, Vesâit-i Nakliye (at, araba, tramvay, şimendifer, vapur, kayık, otel, han).
24. Eğlence mahalleri (müsamere, balo, tiyatro, kahvehane, gazino), Oyuncular.
25. Mabâlagacı, Yalancı, Tırafuruş, Lâfazan, Korkak.
26. Mütellih, Mütenebbî, Müneccim, Muabbîr, Falcı, Sihirbaz, Efsuncu.
27. Mucânîn ve Mecâzib.
28. Netâyic-i gayr Müterâkkibe, Kabahatten büyük özürler.
29. Cühela, Galat söylenen ve okuyanlarla dili dönmeyenler, İyiler, Dilsizler.
30. Hayvanât ve Cemâdâtâ müsned fikarât.
31. Letâif-i manzume.

Pertev Naili Boratav, “Az Gittik Uz Gittik” adlı eserinde Lamiî Çelebi’ye ait “Letâifnâme” adlı eserdeki fıkra sınıflandırmasına yer vermiştir. Lamiî Çelebi, fıkraları konularına göre 6 başlık altında sınıflandırılmıştır: (Boratav, 2011: 348).

1. Çocuklar üzerine hikâyeler,
2. Deliler üzerine hikâyeler,
3. Çeşitli başka insanlar üzerine hikâyeler,
4. Karı-koca üzerine hikâyeler,
5. Hayvan masalları,
6. Cansız şeyler üzerine hikâyeler.

Şükrü Elçin ise fıkraları konuları bakımından üç başlık altında sınıflandırmıştır: (Elçin, 1986: 566)

1. İdare edenlerle edilenler arasında geçen olayları konu edinen fıkralar,
2. İnançlarla ilgili, dinî âdet ve merasimlere, yasaklara dair davranışları konu edinen fıkralar,
3. Sosyal, iktisadî ve siyasî görüş ayrılıklarından doğan çatışmaları konu edinen fıkralar.

Dursun Yıldırım, fıkraları konularına göre 3 başlık altında sınıflandırmıştır: (Yıldırım, 1999: 6).

1. İnanç ve itikatlarla dini âdet ve merasimleri, dini yasakları, hürâfe ve din adamlarıyla ilgili fıkralar,
2. İdareci tabakayla halk arasında geçen olaylarla ilgili fıkralar,
3. Aile, hukuk, terbiye, yardımlaşma, eğitim, vb. konularla ilgili fıkralar.

Pertev Naili Boratav, fıkraların tiplerine göre 2 ana grupta sınıflandırılabilceğini; “1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar, 2. Belli toplumluk tipler: sıradan insanların güldürücü maceralarını konu edinir” belirtmiştir (Boratav, 2014: 96).

Şükrü Elçin fıkraları tiplerine göre iki başlık altında sınıflandırmıştır:

1. Aslı tipler: Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş.
2. Gündelik tipler:
 - a) Mevlevî, Bektaşî, Yörük, Tahtacı, Köylü, Terekeme.
 - b) Yahudi, Rum, Ermeni gibi azınlık fıkraları.
 - c) Kayserili, Karadenizli gibi bölgesel tipler üzerine fıkralar..
 - d) Ana-baba, deli, bakkal, cimri, hâkim. (Elçin, 1986: 567).

Saim Sakaoglu, fıkraları tiplerine göre şöyle sınıflandırmıştır: (Sakaoglu, 1992:

43).

- I. Tarihte yaşamış şahıslar etrafında teşekkül eden fıkralar
 1. Her bölgede tanınan ünlü tipler (Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi).
 2. Sadece yaşadıkları bölgede tanınan tipler (Tayyip ağa “Konya”, Niyazi Dede “Sivas”, Murtaza “Kastamonu”, İbik Dayı “Elazığ” gibi).
- II. Bir topluluğu temsil eden tipler etrafında teşekkül eden fıkralar
 1. Din veya bir inanış sistemiyle ilgili olanlar (Hoca, Kadı, Bektaşî, Tahtacı gibi).
 2. Bir bölge halkı ile ilgili olanlar (Karadenizli, Karatepeli, Kayserili gibi).
 3. Bir karakter veya meslek grubu ile ilgili olanlar (Ahmak, deli, cimri, sarhoş, hırsız, doktor gibi).
- III. Eş kahramanlı fıkralar (Hoca-talebe, usta-çırak, ebeveyn-evlat, komutan-asker, efendi uşak gibi).

Dursun Yıldırım, fıkraları tiplerine göre 7 ana başlık altında sınıflandırmıştır:

(Yıldırım, 1999: 24-32).

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,
 - a) Türkçenin konuşulduğu coğrafi alan içinde ve dünyada ünü kabul edilen tipler: Nasreddin Hoca
 - b) Türk boyları arasında tanınan tipler: İncili Çavuş, Bekri Mustafa...

- c) Türk boyları arasında halkın ve zümrelerin ortak unsurlarının birleştirilmesinden doğan tipler: Bektaşî, Adlar Köse.
- d) Mahalli tipler: Sadece küçük bölge ve yörelerde tanınan, bilinen fıkra tipleri, sadece o çevre halkı tarafından benimsenmişlerdir. Bunlara bağlı olarak anlatılan pek çok fıkra, zamanla kendilerinden daha ünlü fıkra tiplerine bağlanarak anlatılır.
- e) Belli bir devrin kültürü içinde yaratılan tipler: Karagöz
2. Zümre tipleri: Mevlevî, Yörük, Terekeme, Tahtacı...
 3. Azınlık tipleri: Yahudi, Rum...
 4. Bölge ve yöre tipleri: Kayserili, Konyalı, Karadenizli, Silifkeli...
 5. Yabancı tipler: Behlül-i Dârende...
 6. Gündelik tipler:
 - a) Aile fertleriyle alakalı olanlar: Ana-baba, karı-koca, gelin-kaynana, babaçocuk,
 - b) Mariz ve kötü tipler: Deli, cimri, kör, topal, sağır, hırsız, dilsiz, eşkiya, dolandırıcı.
 - c) Sanat ve meslekleri temsil eden tipler: Ressam, şair, doktor, avukat, hâkim, bezirgân, bakkal kasap, molla, imam, kadı asker...
 7. Moda tipler.

Erman Artun ise fıkraları tiplerine göre 2 ana başlık altında sınıflandırmıştır: (Artun, 2011: 169-170).

- a. Bireysel tipler: Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa vb.
- b. Ortak tipler:
 - b.1 Dinsel toplulukların temsilcileri (Bektaşî Fıkraları)
 - b.2. Azınlık tipler (Yahudi, Rum tipleri)
 - b.3. Bölge ve yöre tipleri (Kayserili, Karadenizli vb.)
 - b.4. Günlük fıkra tipleri
 - b.5. Aile bireyleriyle ilgili tipler (Karı-koca, kaynana)
 - b.6. Hastalıklı ve Kötü tipler (deli, bencil, cimri, hırsız, dolandırıcı, eşkiya)
 - b.7. Sanat ve Meslekleri temsil eden tipler (ressam, şair, doktor, hakim)

Türk Edebiyatında fıkra türü hakkında yapılan çalışmalar “Nasreddin Hoca” gibi ünlü bir fıkra tipi üzerinde yoğunlaşmıştır (Yıldırım, 1999: 15). Sahadan derlenen fıkraların hangi ölçüte göre sınıflandırılacağı üzerinde yeterince durulmamıştır. Fıkra türü üzerinde çalışma yapan araştırmacılar fıkraları kimi zaman tiplerine kimi zaman da konularına göre sınıflandırmışlardır. Bölgesel derlenen fıkraların yanı sıra Türk fıkralarının sınıflandırılması hala üzerinde çalışılması gereken önemli bir konudur.

IV.1. Mersin Fıkralarının Fıkra Tiplerine Göre Sınıflandırılması

Halk edebiyatı içerisinde fıkralar her zaman belli bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılmaktadır. *Fıkra-tipi*, halkın kendisini temsil yeteneği kazanan, her fıkra kompozisyonunda olayların etrafında geliştiği başkahraman, ana tiptir. Hayatın içerisinde, ana tip olmamasına rağmen, tipleşme eğilimi gösteren ikinci dereceden tiplere de alt tipler olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım, 1999: 18).

Fıkra-tipleri tarih içerisinde yaşamış kişiler olabileceği gibi, farklı bölge ve zihniyetlerin düşünce yapılarını, hayat tarzlarını, inanç ve uygulamalarını ortak bir şahsiyet halinde ortaya koyan tiplerden de oluşabilmektedir (Öğüt Eker, 2003: 84).

Fıkra-tipleri ortaya çıktığı toplumun olaylar ya da problemler karşısındaki tavrını, duruşunu, duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu açıdan fıkra-tipleri ortaya çıktığı toplumun ona yüklediği anlam çerçevesinde toplumun olaylar karşısındaki hassasiyetini, zekâsını, söz ustalığını, ayrıca durumları algılama ve değerlendirme kabiliyetini göstermektedir.

Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralar tiplerine göre sınıflandırırken Dursun Yıldırım'ın yapmış olduğu tip tasnifi esas alınarak Mersin fıkraları tiplerine göre 8 ana başlık ve bunlara bağlı alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

IV.1.1. Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan Ferdi Tipler (OŞ)

Türkçenin konuşulduğu ortak coğrafi alan içerisinde ya da Türk boyları arasında tanınan, bunun yanı sıra belli bir bölge ya da yörede tanınan mahalli tipler, belli bir devrin kültürü içerisinde yer eden tipler ortak şahsiyet kazanmış ferdi tiplerdir. Nasreddin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş, Karagöz gibi tipler bu gruplara girmektedir.

IV.1.1.1. Türkçenin Konuşulduğu Coğrafi Alan İçinde ve Dünyada Ünü Kabul Edilen Tipler (OŞ/TK)

Türkçenin konuşulduğu coğrafi alan içerisinde, ayrıca dünya çapında ünü kabul edilen tipler içerisinde Nasreddin Hoca yer almaktadır. Bu tip sınıfı içerisinde yer alan 20 fıkra şu şekildedir:

Ancak Varırım (OŞ/TK-AVA), Ben Sözümden Dönmem (OŞ/TK-BSD), Beni Cumaya Yetiştirebilirse (OŞ/TK-BCY), Elin Ağzı Torba Değil (OŞ/TK-ETD), Eşeğin Sözüne Bakma (OŞ/TK-ESB), Hoca Göle Maya Çalmış (OŞ/TK-HGM), Hocanın Eşeği (OŞ/TK-HEŞ), Hocanın Gocuğu (OŞ/TK-HGO), Hocanın Karısı (OŞ/TK-HKA), İçerinin Fırtınasını Görünce (OŞ/TK-İFG), İçinde Olmayın da (OŞ/TK-İOD), Küçük Sadaka Büyük Sadaka (OŞ/TK-KSB), Nasıl da Buldunuz Ayaklarınızı (OŞ/TK-NBA), Padişahın Fili (OŞ/TK-PFİ), Pencerenin Kenarında Kafasını Unutmasın (OŞ/TK-PKU), Sol Ayağımın Abdesti (OŞ/TK-SAA), Ye Kavuğum Ye (OŞ/TK-YKY), Yemeğin Kokusu Satan (OŞ/TK-YKS), Yeni Bir Torba (OŞ/TK-YBT), Yürü Git Yoluna (OŞ/TK-YGY).

IV.1.1.2. Türk Boyları Arasında Tanınan Tipler (OŞ/TB)

Bu tip grubu içerisinde İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Kemîne gibi Türk boyları arasında tanınan tipler yer almaktadır. Mersin fıkraları içerisinde 6 tane fıkra bu gruba girmektedir:

Adama Göre Adam (OŞ/TB-ADM), Bolca İçki İhsan Eyle Yarabbi Bİ(OŞ/TB-BİY), Doldurur Doldurur İçerim (OŞ/TB-DOİ), İçki Âlemi Yapılan Yer (OŞ/TB-İAY), Onlar Anlar (OŞ/TB-OAN), Sizin mi Dalkavuğunuzum Yoksa Patlıcanın mı? (OŞ/TB-SDP).

IV.1.1.3. Türk Boyları Arasında Halkın ve Zümrelerin Ortak Unsurlarının Birleştirilmesinden Doğan Tipler (OŞ/THZ)

Bu tip grubunun içerisinde Türk boyları içerisindeki halkların ve zümrelerin ortak unsurlarından meydana gelmiş olan Bektaşî ve Aldarköse tipleri yer almaktadır. Mersin fıkraları içerisinde de 17 tane Bektaşî tipi tespit edilmiştir:

Allahım Sen Biliyorsun (OŞ/THZ-ASB), Aramız Bozuk (OŞ/THZ-ARB), Bektaşî ve Yağmur Duası (OŞ/THZ-BYA), Bektaşî ile Berber (OŞ/THZ-BBR), Bektaşî ile Hoca (OŞ/THZ-BHC), Bektaşî'nin Namaz Kılması (OŞ/THZ-BNK), Ben de Âdem Yaparım (OŞ/THZ-BAY), Bir Gün Fazla Tutmuş (OŞ/THZ-BGF), Bu İş İddiaya Bindi (OŞ/THZ-BİB), Bu Namazda Abdestsizdim (OŞ/THZ-BNA), Buradan Duyulmuyormuş (OŞ/THZ-BDU), Haram (OŞ/THZ-HRM), Her Yıl Erken Gelir mi? (OŞ/THZ-HEG), Hz. Ömer ile Bektaşî (OŞ/THZ-HÖİ), İtibar (OŞ/THZ-İTİ), Peşin Namaz (OŞ/THZ-PNZ), Yakmayan Yeri Var mı? (OŞ/THZ-YYV).

IV.1.1.4. Aydınlar Arasından Çıkan Tipler (OŞ/AY)

Bu grupta yer alan fıkra-tiplerinin sayısı çok olmasına rağmen, tiplere bağlı olarak anlatılan fıkraların sayısı azdır. Bu grup içerisindeki tipler daha çok, okur-yazar arasında bilinen tiplerden oluşmaktadır. Örneğin; Fatih Sultan Mehmet, Namık Kemal, Neyzen Tevfik vb. Bu grubun içerisinde 8 fıkra yer almaktadır:

Allah'tan ki Yüzümüzün Karası Çıkar Cinsinden (OŞ/AY-AYÇ), Bir Yeriniz mi Ağrıyor (OŞ/AY-BAĞ), Ehli Müslim (OŞ/AY-EHM), Elimle Bile Kaldırırım (OŞ/AY-EBK), İstihkakın Üstteydi (OŞ/AY-İÜS), Kendini Değil Evini Soruyorum (OŞ/AY-KDE), Limonata-Kahve (OŞ/AY-LKA), Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret (OŞ/AY-MAE).

IV.1.1.5. Mahalli Tipler (OŞ/MA)

Bu grubun içerisinde küçük bölge ve yörelerde tanınan ve bilinen, sadece meydana geldiği çevre halkı tarafından benimsenen tipler yer almaktadır. Mersin ve ilçelerinden tespit ettiğimiz 11 mahalli tipe bağlı olarak anlatılan 21 fıkra aşağıda verilmiştir.

Mahalli tipler grubuna giren fıkra metnlerinin kodları verilmeden önce tipler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Abdal Musa: Abdal Musa, Mersin'in Bozyazı ilçesinde yaşamış olan nüktedan bir kişiliktir.

Ali Çavuş: Ali Çavuş, Mersin'in Mut ilçesinde yaşamış saf ama kurnaz ve hazırcevap kişiliği ile fıkralara konu olmuş bir tiptir.

Aslan Mustafa: Silifke'nin bir Alevi köyünde yaşamış olan saf ama nüktedan bir tip olan Aslan Mustafa aynı zamanda Tahtacıdır.

Bursalı Emmi: Bursalı Emmi, Mersin'in Çamlıyayla ilçesinde yaşamış, geçimini sucukçuluk yaparak kazanan hazırcevap bir tiptir.

Çivit Emmi: Çivit Emmi, Mersin'in Mut ilçesinde yaşamış olan nüktedan bir kişiliktir.

Köse Mehmet: Köse Mehmet, Mersin'in Toroslar ilçesine bağlı Arslanköy civarında yaşamış hazırcevap ve nüktedan biridir.

Molla Mehmet: Molla Mehmet, Mersin'de yaşamış, fıkraları Anamur, Gülnar, Bozyazı'da sıkça anlatılan nüktedan bir kişiliktir.

Molla Veli: Molla Veli, Mersin'in Bozyazı ilçesinde yaşamış olan kurnaz ve nüktedan bir tiptir.

Musalısı: Eski zamanlarda Mut ve Gülnar civarında yaşadığı varsayılan Musalısı, Padişah ve beylere karşı hazırcevaplığı ve kurnazlığıyla meşhur olmuş nüktedan bir kişiliktir.

Mıdış Mustafa: Mıdış Mustafa, Mersin'in Anamur ilçesinde yaşamış, geçimini kahvecilikle sağlamış olan saf, hazırcevap ve nüktedan bir tiptir.

Ömer Dayı: Ömer Dayı, Mersin/Bozyazı'da yaşamış, bahçecilikle geçimini sağlamış olan saf ve komik bir tiptir.

11 mahalli fıkra tipine bağlı olarak anlatılan 21 fıkranın kodları şunlardır:

Ali Çavuş'un Uyanıklığı (OŞ/MA-AÇU), Dikine Dikine Gömün (OŞ/MA-DDİ), Beylerin Devesini Güderim (OŞ/MA-BDG), Ali Çavuş ve Gavurlar (OŞ/MA-AÇA), Avradın Donu (OŞ/MA-ADO), Balık Gavağa Çıktığı Zaman (OŞ/MA-BGÇ), Bir Deri Pekmez (OŞ/MA-BDP), Bursalı Emmi (OŞ/MA-BEM), Çivit Emmi ve Doktor (OŞ/MA-ÇEV), En Çok Siz Yersiniz (OŞ/MA-EÇS), Gaste mi Okutacam (OŞ/MA-GOK), Hepinize Birer Dilim (OŞ/MA-HPD), Her Gün Tartarlar mı? (OŞ/MA-HGT), Katrancı İle Köse Mehmet (OŞ/MA-KKM), Kokuyu Almışlar (OŞ/MA-KAM), Molla Memet'in Hanımı (OŞ/MA-MMH), Molla Veli Kilime Geldi (OŞ/MA-MVK), Musalısı'nın Uyanıklığı (OŞ/MA-MUY), Osuruk Değmemiş Yatak (OŞ/MA-ODY), Önüne Geleni Taşla (OŞ/MA-ÖGT), Sen Hâlâ Böylesin (OŞ/MA-SHB).

IV.1.2. Zümre Tipleri (ZÜ)

Bu gruptaki tipler sadece temsil ettikleri zümrelerin karakteristik yapısını temsil etmektedir. Bu gruba ait tipler arasında; Mevlevi, Yörük, Tahtacı vb. yer almaktadır. Mersin fıkraları içerisinde 11 tane fıkra zümre tiplerine girmektedir. Bu fıkralar da aşağıda verilmiştir:

Allah'ın Yapmadığı İşi Yapıyorsun (ZÜ-AİY), Biraz Yoldaşçılığımız Oldu (ZÜ-BYO), Bitmeyen Namaz (ZÜ-BNZ), Daha Kırk Gün Buralı (ZÜ-DKB), Davul Zurna (ZÜ-DVZ), Delbek (ZÜ-DEL), Develere Zararı Olur mu (ZÜ-DZO), Gemideki Yörük (ZÜ-GYÖ), Motor Işığını Yakmamış (ZÜ-MIY), Pekmez (ZÜ-PEK), Senin Deveni Bilmem Napım (ZÜ-SDB).

IV.1.3. Azınlık Tipleri (AZ)

Bu grubun içerisinde temsil ettiği etnik grubun adı ile anılan tipler yer almaktadır. Mersin fıkraları içerisinde 1 fıkra bu grubun içerisinde yer almaktadır.

Ben Yeni Duydum (AZ-BYD)

IV.1.4. Bölge ve Yöre Tipleri (BY)

Bölge ve yöre tipleri belli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanları temsil etmekte ve bağlı oldukları yer ve mekânla isimlendirilmektedirler. Bu grupta yer alan fıkra tipleri Kayserili, Karadenizli, Mersinli vb. şekilde adlandırılmaktadır.

Mersin fıkraları içerisinde 39 tane fıkra bölge ve yöre tipleri içerisinde yer almaktadır:

Akıllı Gelin (BY-AGE), Akıllı Gelin ve Küp (BY-AGN), Akıllı Gelin (BY-AKI), Akıllı Gelin Bilir Demedik mi (BY-AGB), Akıllı Adam (BY-AAD), Aklın Varsa Çamura Çök (BY-AVÇ), Bir Sizden Bir Bizden (BY-BSB), Tuz Ekme (BY-TEK), Kafası Var mıydı (BY-KVM), Akıllı Kaymakam (BY-AKA), Davalık Güneş (BY-DGÜ), Allah'a Emanet (BY-AEM), Çataklı (BY-ÇAT), Dikine Dikine Gömün (BY-DDG), Dereköylü ve Havuç (BY-DVH), Dereköylü ve Motorsiklet (BY-DVM), Duz Eken Dereköylüler (BY-DED), Ters ceket (BY-TEC), Dereköylü ve Yassı Tavuk (BY-DYT), Yassı Horoz (BY-YHZ), Yassı Tavuk (BY-YAT), Bu Bizim Değil (BY-BBD), Işıklının Harman Attığı Gibi (BY-İHA), Nimeti Döktük (BY-NDK), Olmazsa Hamur Suyu (BY-OHS), Tekenin Kokusu

(BY-TKO), Sabah Gel Vereyim (BY-SGV), Goyun Gurt Guzu (BY-GGG), Anamur-Ermemek Sınırı (BY-AES), Ben O... Fadime'ye Döndüm (BY-BFD), Eteği Zaten Sana Yakışmazdı (BY-EZY), Hadi Bir Daha Tekrarlayalım (BY-HDT), Her Gün Yer Değiştiriyor (BY-HGD), Hesabınızı Alın (BY-HAL), İslam'ın Şartı (BY-İŞA), Özrün Kabahatinden Büyük Olsun (BY-ÖKB), Sol Koltuk (BY-SKO), Onları Geri Getir (BY-OGG), Temel, Fadime ve Dursun (BY-TFD).

IV.1.5. Yabancı Tipler (YA)

Bu grubun içerisinde başka milletlerin edebiyatına ait olup Türk edebiyatı içerisinde de yer alan tipler yer almaktadır. Örneğin; Behlül Dana ve Karakuşi Kadi gibi. Mersin fıkraları içerisinde 4 fıkra bu gruba dahildir:

Behlül Dana ve Harun Reşid (YA-BDH), Hangi Hayvanla Vurduruyor (YA-HHV), Hepimizin Geleceği Yer (YA-HGY), Ne Olacak Halin (YA-NOH).

IV.1.6. Gündelik Tipler (GÜ)

Günlük hayatın içerisinde her zaman meydana gelen olayların herhangi bir kişiye, kişinin taşıdığı sığata veya unvana dayandırarak hikâye edilmesinden ortaya çıkan fıkraların temsilcileri bu grubun içerisinde. Bu tipleri aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür:

IV.1.6.1. Aile Fertleriyle Alâkalı Olanlar (GÜ/AF)

Aile fertleriyle alâkalı tipler içerisinde ana-baba, karı-koca, kaynana-gelin, anne-çocuk, baba-çocuk vb. yer almaktadır. 12 adet fıkra aile fertleriyle ilgilidir:

Acemi Gelin (GÜ/AF-AGL), Aklımdaki Olursa (GÜ/AF-AKO), Baba Yüreği İşte (GÜ/AF-BYİ), Bir Daha Edersin (GÜ/AF-BDE), Bir Gün Biriniz Süpürün (GÜ/AF-BBS), Bir Kaynana ve Gelinleri (GÜ/AF-BKG), Bir Tek Ortadakinden Hoşlanmadım (GÜ/AF-BOH), En Sonunda Senin Baban (GÜ/AF-ESS), İkisini Bir Arada (GÜ/AF-İBA), Kaç

Ayda Doğurursan Doğur (GÜ/AF-KAD), Orayı Yol Etti (GÜ/AF-OYE), Öküz Olsa Düşünüyordum (GÜ/AF-ÖOD).

IV.1.6.2. Mariz ve Kötü Tipler (GÜ/MK)

Deli, hasis, cimri, pinti, kör, total, sağır, dilsiz, hırsız, dolandırıcı, eşkıya, yankesici ve bıçkın gibi tipler bu gruba girmektedir. Mersin fıkraları içerisinde 9 fıkra bu gruba dahildir:

Cimri Adam (GÜ/MK-CAD), Duvar (GÜ/MK-DVR), Önce Kaçanları Yiyelim (GÜ/MK-ÖKY), Pek Aklım Kesmiyor (GÜ/MK-PAK), Şeytan Taşlıyoruz (GÜ/MK-ŞTL), Önümüzdeki Ay Dokuz (GÜ/MK-ÖAD), Uçan Kuş Misali (GÜ/MK-UKM), Üç Defadır Diyorum (GÜ/MK-ÜDD), Zehirli Yılan Değiliz (GÜ/MK-ZYD).

IV.1.6.3. Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler (GÜ/SM)

Sanat ve meslekleri temsil eden tipler içerisinde hoca, imam, öğretmen, asker, avcı ve bakkal yer almaktadır.

IV.1.6.3.1. Dini Meslekler (GÜ/SM/DM)

Mersin fıkraları içerisinde 8 tane fıkra dini mesleklere girmektedir:

Altımda Müftü Var da (GÜ/SM/DM-AMV), Cumartesiye Bilemem (GÜ/SM/DM-CBM), Cennete Gidesin Var (GÜ/SM/DM-CGV), El Fatiha Deyin (GÜ/SM/DM-EFD), Hocanın Borcu (GÜ/SM/DM-HBO), Yarısı Sana Yarısı Bana 1 (GÜ/SM/DM-YSB), Yarısı Sana Yarısı Bana 2 (GÜ/SM/DM-YSY), Münasebetsiz (GÜ/SM/DM-MNB).

IV.1.6.3.2. Öğretmenler (GÜ/SM/ÖĞ)

Mersin fıkraları içerisinde 2 tane öğretmen tipi yer almaktadır:

Gönlüm Razi Olmadı (GÜ/SM/ÖĞ-GRO), Kaç Mevsim (GÜ/SM/ÖĞ-KME).

IV.1.6.3.3. Esnaf ve Sanatkârlar (GÜ/SM/ES)

Avcı ve bakkal gibi esnaf ve sanatkârların yer aldığı bu grubun içerisinde 3 tane fıkra bulunmaktadır:

Koca Kazan (GÜ/SM/ES-KKA), Tilkinin Kuyruğu (GÜ/SM/ES-TİK), Veresiye Olur mu (GÜ/SM/ES-VOM).

IV.1.6.3.4. Askerler (GÜ/SM/AS)

Mersin fıkraları içerisinde 2 tane asker fıkrası yer almaktadır:

Angarya Olsaydı (GÜ/SM/AS-AOL), Cortuna Carttt (GÜ/SM/AS-CCA).

IV.1.7. Moda Tipler (MO/YE)

Moda tipler, hayatın içerisinde meydana gelen geçişi ve değişken olaylara bağlı olarak ortaya çıkan tiplerdir. Olayları yaratan nedenler ortadan kalktığında o dönem gündemde olan moda tipler yerine başka tipler ortaya çıkmaktadır. Yerli ve yabancı moda tipler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

IV.1.7.1. Yerli Moda Tipler

Osman Bölükbaşı, Süleyman Demirel ya da Necmettin Erbakan gibi tiplerin yer aldığı 11 tane fıkra bu grupta yer almaktadır:

Bir Seyis Gerek (MO/YE-BSG), Biri Klasik Biri Romantik (MO/YE-BKR), Bu Düzen Değişecek (MO/YE-BDD), Buğdayınız Var Ama Taneniz Yok (MO/YE-BVT), Bütün Türkiye Sevinsin (MO/YE-BTS), Ekinler Bu Boyda (MO/YE-EBB), Elini Sıkmayıp da Neresini Sıkacaktık (MO/YE-ENS), Evin Anahtarı (MO/YE-EAN), DP-CHP (MO/YE-DCH), Onun Kalayına Yetemiyoruz (MO/YE-OKY), Tarla Bekçisiyim Kızım (MO/YE-TBK).

IV.1.7.2. Yabancı Moda Tipler (MO/YA)

Yabancı moda tiplerin içerisinde Adolf Hitler'in yer aldığı 1 fıkra bulunmaktadır:

Üçüncü Dünya Savaşı (MO/YA-ÜDS)

IV.1.8. Diğer Tipler (Dİ)

Mersin fıkraları içerisinde 17 tane fıkra diğer tipler grubuna girmektedir:

Avukatı Nereden Bulalım (Dİ-ANB), Beddua (Dİ-BED), Benim Üstüme Yıkılsın (Dİ-BÜY), Bırak Dağınık Kalsın (Dİ-BDK), Bu da Sapık Çıktı (Dİ-BŞÇ), Dokuzuncusu Domuz Arıyor (Dİ-DDA), Eşek ile Öküz (Dİ-EiÖ), Faiz mi Koyuyormuş (Dİ-FMY), Gözüme Hoş Göründüğünde (Dİ-GHG), İlk Sayfada Verilecek (Dİ-İSV), İster Yaz İster Yazma (Dİ-İYİ), Ne Götüreceksin (Dİ-NGÖ), Neden Götürmez (Dİ-NGT), Uzaylı (Dİ-UZA), Ülkede Adalet Öldü (Dİ-ÜAÖ), Yan Gelip Yatıyorum (Dİ-YGE), Zaten Abdestsiz Namaz Kıldım (Dİ-ZAN).

IV.2. Mersin Fıkralarının Konularına Göre Sınıflandırılması

Kültürümüzün birer aynası olan fıkralar, meydana geldiği sosyal çevre içindeki insanın dini, ekonomik, ahlaki, siyasi; kısacası toplum hayatı karşısındaki düşünce yapısını ve sorgulama yeteneğini konu edinmiştir.

Mersin fıkraları konuları bakımından 4 ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra konuları bakımından sınıflandırılırken Gülin Ögüt Eker'in (Ögüt Eker, 2014) fıkra tasnifinden yararlanılmıştır.

IV.2.1. İnsana Nesne Özelliği Veren Davranış, Nitelik ve Kusurlar/Ferdi Özellikler

Sosyal hayatla uyum sağlayamayan, toplumun düzenini bozan, insanları huzursuz eden cahillik, beceriksizlik, kurnazlık, tedbirsizlik, uyumsuzluk, dalgınlık, korkaklık, hantallık, kibirlilik, cimrilik, hırsızlık, dolandırıcılık, rüşvet, geçimsizlik,

riyakârlık, yineleme, tersine çevirme, rollerin değişmesi, yaşamın makineleştirilmesi gibi insana dair her konu ya da düşünce bu gruba girmektedir (Öğüt Eker, 2014: 113).

Mersin fıkraları içerisinde 115 fıkra toplum hayatı içerisinde doğallığını yitiren ve tekdüzeleşen insanı eleştirmekte, bireysel kusurlara, davranış ve düşüncelere yer vermektedir:

Adama Göre Adam (OŞ/TB-ADM), Akıllı Adam (BY-AAD), Akıllı Gelin (BY-AGE), Akıllı Gelin 2 (BY-AKI) , Akıllı Gelin Bilir Demedik mi (BY-AGB), Akıllı Gelin ve Küp (BY-AGN) , Akıllı Kaymakam (BY-AKA), Aklın Varsa Çamura Çök (BY-AVÇ), Ali Çavuş ve Gavurlar (OŞ/MA-AÇA), Ali Çavuş'un Uyanıklığı (OŞ/MA-AÇU), Allah'a Emanet (BY-AEM), Allah'tan ki Yüzümüzün Karası Çıkar Cinsinden (OŞ/AY-AYÇ), Anamur-Ermenek Sınırı (BY-AES), Ancak Varırım (OŞ/TK-AVA), Avradın Donu (OŞ/MA-ADO), Avukatı Nereden Bulalım (Dİ-ANB), Balık Gavağa Çıktığı Zaman (OŞ/MA-BGÇ), Beddua (Dİ-BED) , Bektaşi ile Berber (OŞ/THZ-BBR), Ben O... Fadime'ye Döndüm (BY-BFD), Ben Sözümden Dönmem (OŞ/TK-BSD), Ben Yeni Duydum (AZ-BYD), Beni Cumaya Yetiştirebilirse (OŞ/TK-BCY), Benim Üstüme Yıkılsın (Dİ-BÜY), Beylerin Devesini Güderim (OŞ/MA-BDG), Bırak Dağınık Kalsın (Dİ-BDK), Bir Deri Pekmez (OŞ/MA-BDP), Bir Sizden Bir Bizden (BY-BSB), Bir Yeriniz mi Ağrıyor (OŞ/AY-BAĞ), Biraz Yoldaşçılığımız Oldu (ZÜ-BYO), Bitmeyen Namaz (ZÜ-BNZ), Bu Bizim Değil (BY-BBD), Bu da Sapık Çıktı (Dİ-BSC), Bursalı Emmi (OŞ/MA-BEM), Cimri Adam (GÜ/MK-CAD), Cortuna Carttt (GÜ/SM/AS-CCA), Çataklı (BY-ÇAT), Çivit Emmi ve Doktor (OŞ/MA-ÇEV), Davalık Güneş (BY-DGÜ), Davul Zurna (ZÜ-DVZ), Delbek (ZÜ-DEL), Dereköylü ve Havuç (BY-DVH), Dereköylü ve Motorsiklet (BY-DVM), Dereköylü ve Yassı Tavuk (BY-DYT), Develere Zararı Olur mu (ZÜ-DZO), Dikine Dikine Gömün (BY-DDG), Dikine Dikine Gömün (OŞ/MA-DDİ),

Dokuzuncusu Domuz Arıyor (Dİ-DDA), Duvar (GÜ/MK-DVR), Duz Eken Dereköylüler (BY-DED), Elimle Bile Kaldırırım (OŞ/AY-EBK), Elin Ağzı Torba Değil (OŞ/TK-ETD), En Çok Siz Yersiniz (OŞ/MA-EÇS), Eşeğin Sözüne Bakma (OŞ/TK-ESB), Eteği Zaten Sana Yakışmazdı (BY-EZY), Gaste mi Okutacam (OŞ/MA-GOK), Gemideki Yörük (ZÜ-GYÖ), Goyun Gurt Guzu (BY-GGG), Gönlüm Razi Olmadı (GÜ/SM/ÖĞ-GRO), Hadi Bir Daha Tekrarlayalım (BY-HDT), Hangi Hayvanla Vurduruyor (YA-HHV), Hepinize Birer Dilim (OŞ/MA-HPD), Her Gün Tartarlar mı? (OŞ/MA-HGT), Hesabınızı Alın (BY-HAL), Hoca Göle Maya Çalmış (OŞ/TK-HGM), Hocanın Eşeği (OŞ/TK-HEŞ), Hocanın Gocuğu (OŞ/TK-HGO), Işıklının Harman Attığı Gibi (BY-İHA), İçinde Olmayın da (OŞ/TK-İOD), İslam'ın Şartı (BY-İŞA), İstihkakın Üstteydi (OŞ/AY-İÜS), Kaç Mevsim (GÜ/SM/ÖĞ-KME), Kafası Var mıydı (BY-KVM), Katrancı İle Köse Mehmet (OŞ/MA-KKM), Kendini Değil Evini Soruyorum (OŞ/AY-KDE), Koca Kazan (GÜ/SM/ES-KKA), Kokuyu Almışlar (OŞ/MA-KAM), Küçük Sadaka Büyük Sadaka (OŞ/TK-KSB), Limonata-Kahve (OŞ/AY-LKA), Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret (OŞ/AY-MAE), Motor Işığını Yakmamış (ZÜ-MIY), Musalısı'nın Uyanıklığı (OŞ/MA-MUY), Nasıl da Buldunuz Ayaklarınızı (OŞ/TK-NBA), Ne Götüreceksin (Dİ-NGÖ), Neden Götürmez (Dİ-NGT), Nimeti Döktük (BY-NDK), Onları Geri Getir (BY-OGG), Orayı Yol Etti (GÜ/AF-OYE), Osuruk Değmemiş Yatak (OŞ/MA-ODY), Öküz Olsa Düşünüyordum (GÜ/AF-ÖOD), Önce Kaçanları Yiyelim (GÜ/MK-ÖKY), Önümüzdeki Ay Dokuz (GÜ/AF-ÖAD), Özrün Kabahatinden Büyük Olsun (BY-ÖKB), Padişahın Fili (OŞ/TK-PFİ), Pek Aklım Kesmiyor (GÜ/MK-PAK), Pekmez (ZÜ-PEK), Pencerenin Kenarında Kafasını Unutmasın (OŞ/TK-PKU), Sabah Gel Vereyim (BY-SGV), Sen Hâlâ Böylesin (OŞ/MA-SHB), Sol Koltuk (BY-SKO), Tekenin Kokusu (BY-TKO), Temel, Fadime ve Dursun (BY-TFD), Ters Ceket (BY-TEC), Tilkinin Kuyruğu (GÜ/SM/ES-TİK), Tuz Ekme (BY-TEK), Uçan Kuş Misali

(GÜ/AF-UKM), Uzaylı (Dİ-UZA), Yan Gelip Yatıyorum (Dİ-YGE), Yassı Horoz (BY-YHZ), Yassı Tavuk (BY-YAT), Ye Kavuğum Ye (OŞ/TK-YKY), Yemeğin Kokusu Satan (OŞ/TK-YKS), Yeni Bir Torba (OŞ/TK-YBT), Yürü Git Yoluna (OŞ/TK-YGY), Zehirli Yılan Değiliz (GÜ/MK-ZYD).

IV.2.2. Sosyal Hayat, İdare Eden-İdare Edilenler

İnsan-toplum, toplum-insan merkezinde sosyal hayat içerisinde her türlü çatışma ve davranış; kişilerin dünya görüşleri; mesleki problemler; idare eden-idare edilenler arasındaki çatışma; sosyal adaletsizlik; yolsuzluk, rüşvet, haksızlık; siyasi görüş farklılıklarından çıkan çatışmalar bu grubun konuları içerisinde (Öğüt Eker, 2014: 114).

Mersin merkez ve ilçelerinden derlenmiş fıkralar içerisinde 23 tanesinde idare edenler-edilenler arasındaki problemler ve düşünce farklılıkları, ayrıca bireylerin dünya görüşlerindeki farklılıklar işlenmiştir.

Allah'ın Yapmadığı İşı Yapıyorsun (ZÜ-AİY), Angarya Olsaydı (GÜ/SM/AS-AOL), Bir Seyis Gerek (MO/YE-BSG), Biri Klasik Biri Romantik (MO/YE-BKR), Bu Düzen Değişecek (MO/YE-BDD), Buğdayınız Var Ama Taneniz Yok (MO/YE-BVT), Bütün Türkiye Sevinsin (MO/YE-BTS), DP-CHP (MO/YE-DCH), Ekinler Bu Boyda (MO/YE-EBB), Elini Sıkmayıp da Neresini Sıkacaktık (MO/YE-ENS), Eşek ile Öküz (Dİ-EİÖ), Evin Anahtarı (MO/YE-EAN), Haram (OŞ/THZ-HRM), Hepimizin Geleceği Yer (YA-HGY), İlk Sayfada Verilecek (Dİ-İSV), Ne Olacak Halin (YA-NOH), Onun Kalayına Yetemiyoruz (MO/YE-OKY), Senin Deveni Bilmem Napım (ZÜ-SDB), Sizin mi Dalkavuğunuzum Yoksa Patlıcanın mı? (OŞ/TB-SDP), Şeytan Taşlıyoruz (GÜ/MK-ŞTL), Tarla Bekçisiyim Kızım (MO/YE-TBK), Üçüncü Dünya Savaşı (MO/YA-ÜDS), Ülkede Adalet Öldü (Dİ-ÜAÖ).

IV.2.3. Dini İnanç ve Uygulamalar

İnsan ruhuna manevi güç kazandıran inanç ve ibadet bölümleri; dini âdet ve yaptırımlar; görevi suiistimal eden din adamlarını işleyen fıkraların konusu bu grup içinde değerlendirilmektedir (Öğüt Eker, 2014: 114). Mersin ve ilçelerinden derlenmiş 36 fıkra metni bu grubun içerisinde yer almaktadır:

Allahım Sen Biliyorsun (OŞ/THZ-ASB), Altımda Müftü Var da (GÜ/SM/DM-AMV), Aramız Bozuk (OŞ/THZ-ARB), Behlül Dana ve Harun Reşid (YA-BDH), Bektaşi ile Hoca (OŞ/THZ-BHC), Bektaşi ve Yağmur Duası (OŞ/THZ-BYA), Bektaşi'nin Namaz Kılması (OŞ/THZ-BNK), Ben de Âdem Yaparım (OŞ/THZ-BAY), Bir Gün Fazla Tutmuş (OŞ/THZ-BGF), Bolca İçki İhsan Eyle Yarabbi (OŞ/TB-BİY), Bu İş İddiaya Bindi (OŞ/THZ-BİB), Bu Namaz da Abdestsizdim (OŞ/THZ-BNA), Buradan Duyulmuyormuş (OŞ/THZ-BDU), Cennete Gidesin Var (GÜ/SM/DM-CGV), Cumartesiye Bilemem (GÜ/SM/DM-CBM), Doldurur Doldurur İçerim (OŞ/TB-DOİ), Ehli Müslim (OŞ/AY-EHM), El Fatiha Deyin (GÜ/SM/DM-EFD), Faiz mi Koyuyormuş (Dİ-FMY), Her Yıl Erken Gelir mi (OŞ/THZ-HEG), Hocanın Borcu (GÜ/SM/DM-HBO), Hz. Ömer ile Bektaşi (OŞ/THZ-HÖİ), İçki Âlemi Yapılan Yer (OŞ/TB-İAY), İster Yaz İster Yazma (Dİ-İYİ), İtibar (OŞ/THZ-İTİ), Molla Veli Kilime Geldi (OŞ/MA-MVK), Münasebetsiz (GÜ/SM/DM-MNB), Onlar Anlar (OŞ/TB-OAN), Önüne Geleni Taşla (OŞ/MA-ÖGT), Peşin Namaz (OŞ/THZ-PNZ), Sol Ayağımın Abdesti (OŞ/TK-SAA), Veresiye Olur mu (GÜ/SM/ES-VOM), Yakmayan Yeri Var mı (OŞ/THZ-YYV), Yarısı Sana Yarısı Bana (GÜ/SM/DM-YSB), Yarısı Sana Yarısı Bana 2 (GÜ/SM/DM-YSY), Zaten Abdestsiz Namaz Kıldım (Dİ-ZAN).

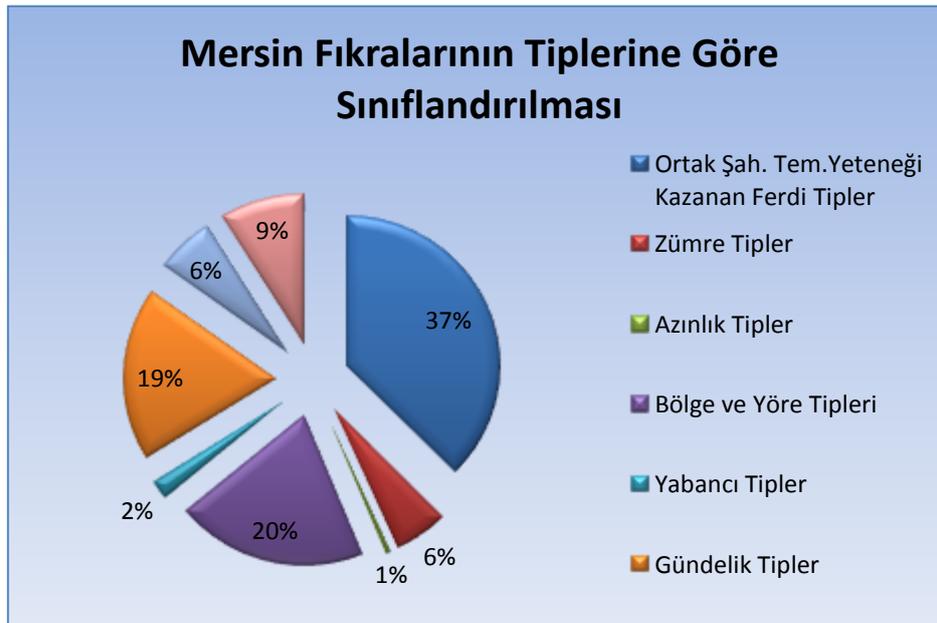
IV.2.4. Ahlakî ve Ailevî Değerler

Toplum hayatı içerisinde en önemli manevi kurum olan aile, aile bireylerinin ilişkileri bu gruba girmektedir. Mersin fıkraları içerisindeki 18 örnekte sosyal hayat içerisinde en önemli kurum olan aile ilişkileri ve değer yargılarının işlendiği görülmektedir:

Acemi Gelin (GÜ/AF-AGL), Aklımdaki Olursa (GÜ/AF-AKO), Baba Yüreği İşte (GÜ/AF-BYİ), Bir Daha Edersin (GÜ/AF-BDE), Bir Gün Biriniz Süpürün (GÜ/AF-BBS), Bir Kaynana ve Gelinleri (GÜ/AF-BKG), Bir Tek Ortadakinden Hoşlanmadım (GÜ/AF-BOH), Daha Kırk Gün Buralı (ZÜ-DKB), En Sonunda Senin Baban (GÜ/AF-ESS), Gözüme Hoş Göründüğünde (Dİ-GHG), Her Gün Yer Değiştiriyor (BY-HGD), Hocanın Karısı (OŞ/TK-HKA), İçerinin Fırtınasını Görünce (OŞ/TK-İFG), İkisini Bir Arada (GÜ/AF-İBA), Kaç Ayda Doğurursan Doğur (GÜ/AF-KAD), Molla Memet'in Hanımı (OŞ/MA-MMH), Olmazsa Hamur Suyu (BY-OHS), Üç Defadır Diyorum (GÜ/MK-ÜDD).

IV.3. Değerlendirme

Tablo 6

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra tiplerine göre sınıflandırıldığında en yüksek oranı % 37'lik oran ile 72 fıkraya karşılık gelen “ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler” oluşturmaktadır.

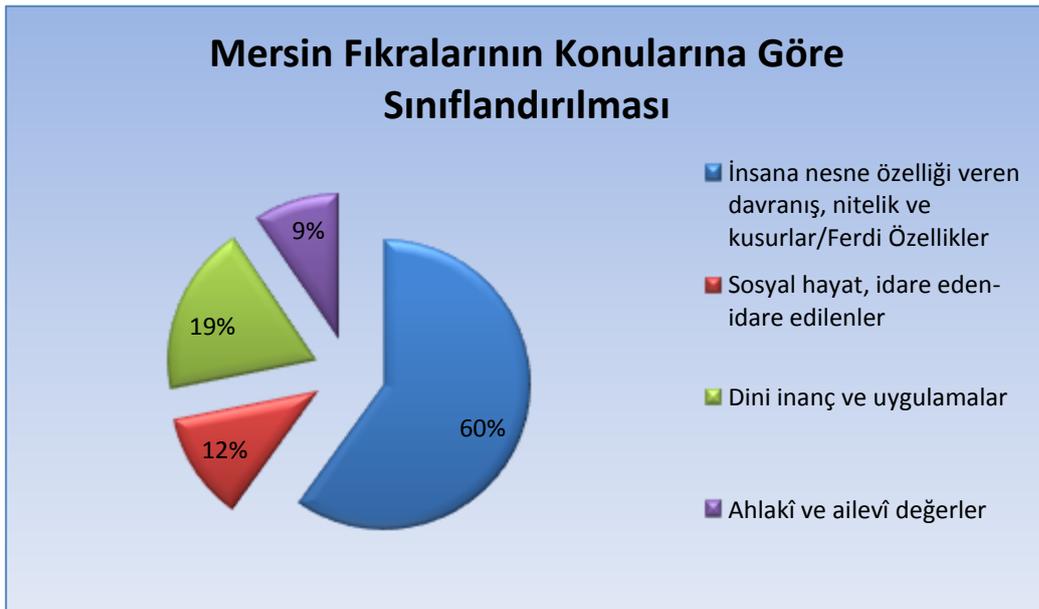
Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipleri % 20'lik oran ve 39 fıkra ile “bölge ve yöre tipleri” izlemektedir.

Sınıflandırma içerisinde üçüncü sırada % 19'luk oran ve 36 fıkra ile “gündelik tipler” yer almaktadır.

Mersin fıkralarının sınıflandırılmasında “diğer tipler” % 9'luk orana karşılık gelen 17 fıkra, % 6 oran ile “moda tipler” 12 fıkra, % 6 oran ile “zümre tipler” 11 fıkra, “yabancı tipler” % 2'lik dilim ile 4 fıkra, son olarak % 1'lik oran ile 1 fıkra olan “azınlık tipler” den meydana gelmektedir.

Mersin fıkralarını tiplerine göre sınıflandırdığımız 192 fıkra içerisinde en yüksek orana sahip %37'lik kesime karşılık gelen 72 fıkranın tipi “ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler”dir.

Tablo 7

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra konularına göre sınıflandırıldığı zaman 115 fıkra ile % 60'lık oranla “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/ferdi özellikler” en yüksek dilimi oluşturmaktadır.

Mersin fıkralarının konularına göre sınıflandırılmasında ikinci sırada % 19'luk oran ve 36 fıkra ile “dini inanç ve uygulamalar” konulu fıkralar yer almaktadır.

Sınıflandırmamızda üçüncü sırada “sosyal hayat, idare eden-idare edilenler” konulu fıkralar bulunmaktadır. Bu fıkraların oranı % 12'dir ve 23 fıkradan oluşmaktadır.

Mersin fıkralarının konuları bakımından sınıflandırılmasında son sırada % 9'luk oran ve 18 fıkra ile “ahlakî ve ailevî değerler” konulu fıkralar yer almaktadır.

Sonuç olarak Mersin fıkralarını konularına göre sınıflandırdığımız zaman “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar, ferdi özellikler” 115 fıkra ile en çok anlatılan fıkralardır. Bunun altında fıkraların özünü insandan, insana özgü davranış ve düşüncelerden alması düşünülebilmektedir. Günlük hayat içerisinde doğrudan ifade edemediğimiz duygu ya da düşüncelerimizi mizahi yolla daha rahat bir şekilde ifade etmemiz insan davranışını konu alan fıkraların daha yoğun olduğunu göstermiştir.

V. BÖLÜM

V. MERSİN FIKRALARININ PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

V.1. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Anlatıcıları ve Fıkra Ortamları

Mersin fıkralarının performans teori bağlamında incelenmesi adlı bu bölümde Mersin ve çevresindeki fıkra anlatıcıları ve icra ortamındaki anlatıcılar üzerinde durulmaktadır.

Geçmişten günümüze Mersin’de fıkra anlatma geleneği Mersin halkının duygu ve düşünce yapısını, isteklerini, arzularını, bazı durumlar karşısında açıkça ifade edemediği görüşlerini bize sergilemektedir. Mersin’de fıkra icrası mani ya da ağıt söyleme gibi belli bir ritüel içerisinde gerçekleşmemektedir. Mersin’de fıkra anlatma geleneğinde anlatıcı ve dinleyici arasında belli bir uyum gerekmektedir. İcra ortamı içerisinde dinleyicinin yaş grubu, eğitim durumu, kültür düzeyi, inanç yapısı vb. anlatıcıyı doğrudan etkilemektedir. Anlatıcılar icra sırasında fıkralarını dinleyicilere göre şekillendirmektedirler. Fıkralar genellikle köy kahvelerinde, dükkânlarda ya da tarlalarda erkekler arasında yaygın bir şekilde icra edilmektedir. Geçmişe nazaran günümüzde ise fıkra anlatma geleneği küreselleşmesinin etkisiyle gittikçe azalmaktadır. İnsanlar boş zamanlarında sohbet edip fıkra anlatmak yerine TV karşısında vakit geçirmeyi tercih etmektedir.

V.1.1. Fıkra Anlatıcılarının Genel Özellikleri

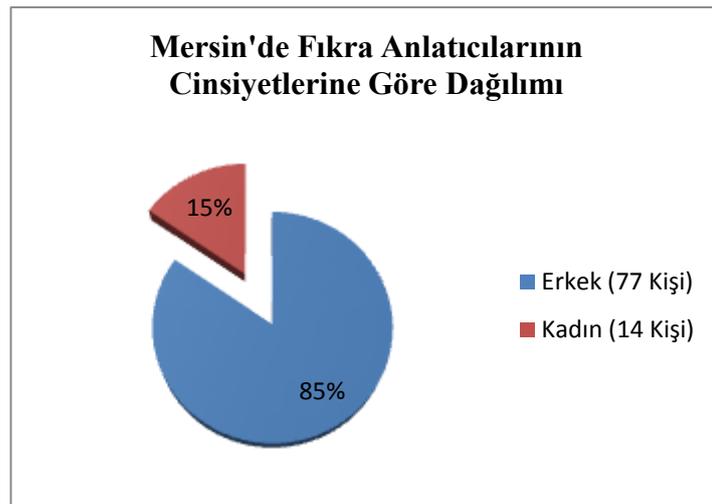
Çalışmamızda Mersin ve ilçelerindeki fıkra anlatıcılarının belirlenmesi için öncelikle köy muhtarları, belediyeler, dernekler daha sonra diğer kurumlarla görüşülerek fıkra anlatma konusunda yetenekli anlatıcılar tespit edilmiştir. Daha sonra tespit ettiğimiz kaynak kişilere önceden hazırladığımız sorular yöneltilerek saha çalışması tamamlanmıştır. Saha çalışması sırasında, çalışmamızın temelini bağlam merkezli halkbilim kuramı olan

performans teorisinin oluşturması sebebiyle anlatıcıları ve dinleyicileri etkilemeden, ayrıca icra ortamının doğal havasına müdahale edilmeden inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Derleme çalışmalarımız sırasında doğal ortamı bozmamak için her zaman anlatıcıların bulunduğu mekânlara gidilmiştir.

V.1.1.1. Fıkra Anlatıcılarının Cinsiyeti ve Yaşı

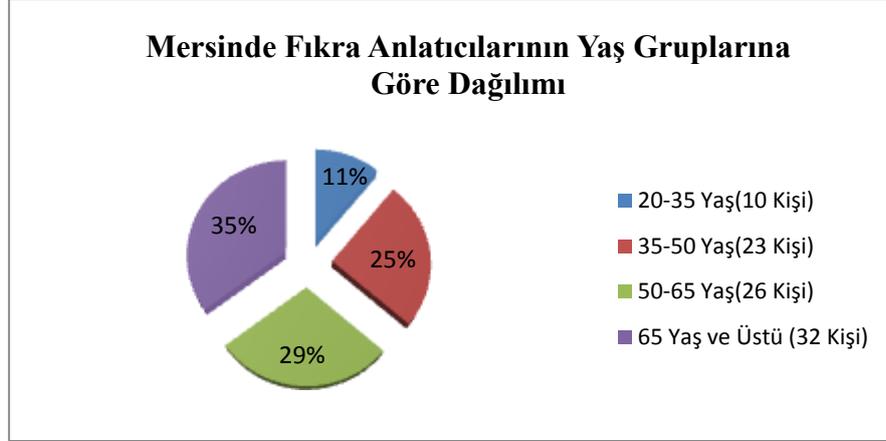
Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra metni, toplam 91 kaynak kişiden derlenmiştir. Çalışmamızdaki kaynak kişilerin %85'lik dilimini oluşturan 77 anlatıcının cinsiyeti erkek (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.45, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79, K.81, K.82, K.84, K.85, K.87, K.88, K.90, K.91); %15'lik dilimini oluşturan 14 anlatıcının cinsiyeti ise kadındır (K.11, K.13, K.19, K.20, K.21, K.22, K.29, K.43, K.44, K.66, K.80, K.83, K.86, K.89).

Tablo 8

Çalışmamızda fıkra anlatıcılarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığı zaman, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla fıkra anlattığı düşünülebilmektedir. Kadın ve erkek anlatıcı arasındaki sayısal farklılığın sebebi; derleme çalışmalarının köy kahvesi, belediye binası, cami, avcılık kulübü gibi erkeklerin daha fazla bulunduğu sosyal ortamlarda gerçekleştirilmesidir. Erkek ve kadın anlatıcı arasındaki sayısal farklılığın tek sebebi, derleme yapılan sosyal ortamlar değildir; bunun yanı sıra kadın anlatıcıların bir anlatı türü olarak fıkradan ziyade masal ve ninni gibi anlatı türlerini anlatmaya daha meyilli olmaları bu farklılığı ortaya çıkarmıştır. Kadınlar günlük hayat içerisinde beklentilerini, isteklerini ya da eleştirmek istedikleri durumları, düşünceleri fıkradan ziyade masal ve ninni gibi kadın anlatıcılar ekseninde ortaya çıkan anlatı türleriyle daha çok ifade etmektedirler. Derleme çalışmaları sırasında da fıkra anlatma geleneğinin kadınlardan ziyade erkekler arasında daha yoğun olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızda fıkra anlatıcıları tespit edilirken sadece belli bir yaş grubu hedef alınmamış ya da yaş bakımından bir sınırlamaya gidilmemiştir. Mersin fıkralarını en iyi şekilde anlatabilecek kişiler tespit edilirken bizim için en önemli faktör kişinin fıkra anlatma konusundaki ustalığı ve kabiliyeti olmuştur. Yaş konusunda bir sınırlamaya gidilmemesine rağmen, yapılan derleme çalışmalarında belli bir yaş grubunun fıkra anlatma geleneği bakımından daha yetenekli olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda fıkra anlatıcılarının yaş aralıklarının yer aldığı tabloda, anlatıcının yaşının fıkra anlatma geleneği bakımından etkisi yer almaktadır.

Tablo 9

20-35 yaş arası fıkra anlatıcılarının yaş oranı % 11'dir. 10 kişiye karşılık gelen (K.3, K.18, K.23, K.28, K.40, K.54, K.71, K.76, K.81, K.91) bu oran; Mersin fıkra anlatıcılarının yaş gruplarına göre dağılımı içerisinde en genç grubu oluşturmaktadır. 20-35 yaş grubundaki fıkra anlatıcıları diğer yaş grubundaki anlatıcılara göre fıkra anlatma konusunda çok verimli olmayan bir gruptur. Bunun temelinde köyde yaşayan genç grubun gerek eğitim gerekse iş olanakları bakımından genç yaşta köyden kente göç etmeleri, ayrıca teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin etkisiyle anlatı geleneğinin azalması yatmaktadır.

35-50 yaş arası fıkra anlatıcıları yaş oranı % 25'dir. 23 kişiye (K.4, K.8, K.13, K.15, K.17, K.20, K.29, K.32, K.39, K.48, K.50, K.51, K.53, K.55, K.57, K.62, K.63, K.75, K.78, K.79, K.80, K.83, K.87) karşılık gelen bu orana göre fıkra anlatma geleneği 20-35 yaş arası gruba göre daha yüksektir.

50-65 yaş arası fıkra anlatıcılarının oranı % 29'dur. 26 kişiye (K.2, K.9, K.14, K.21, K.22, K.24, K.25, K.30, K.34, K.35, K.43, K.45, K.46, K.49, K.56, K.59, K.64, K.65, K.67, K.68, K.70, K.74, K.77, K.84, K.88, K.89) karşılık gelen bu oran; Mersin fıkra anlatıcılarının yaş grubuna göre sınıflandırılması göz önüne alındığında fıkra anlatma geleneğinin üst yaş gruplarında yoğun bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

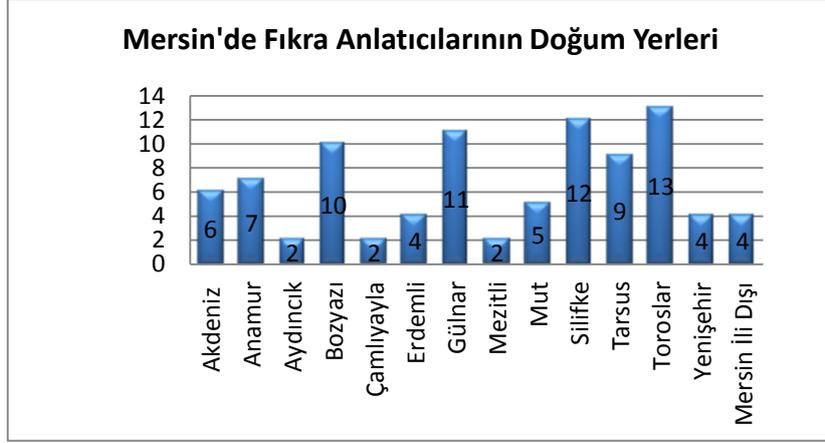
65 yaş ve üstü yaş grubu fıkra anlatıcılarının oranı %35'dir. 32 anlatıcıya (K.1, K.5, K.6, K.7, K.10, K.11, K.12, K.16, K.19, K.26, K.27, K.31, K.33, K.36, K.37, K.38, K.41, K.42, K.44, K.47, K.52, K.58, K.60, K.61, K.66, K.69, K.72, K.73, K.82, K.85, K.86, K.90) denk gelen bu oran, Mersin fıkra anlatıcıları arasındaki en geniş kısmı oluşturmaktadır. Derleme çalışmaları sırasında yaptığımız gözlemler sonucunda 65 yaş ve üstü fıkra anlatıcılarının diğer yaş gruplarına göre oran bakımından yüksek olmasının en önemli sebepleri arasında anlatıcıların genellikle köylerinden iş ya da eğitim nedeniyle ayrılmamış olmaları, gelenek ve göreneklerine hâlâ sıkı sıkıya bağlı olmaları, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına rağmen bu yaş grubunun değişimden hoşlanmaması gösterilebilir. Bu yüzden bu yaş grubu içerisinde efsane, fıkra, masal gibi anlatı türlerinin icra edilme geleneği hâlâ güçlü bir şekilde devam etmektedir.

V.1.1.2. Fıkra Anlatıcılarının Doğum Yerleri ve İkametleri

İncelemeye alınan fıkra metinleri merkez ilçeler Mezitli, Yenişehir, Toroslar, Akdeniz ve Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Erdemli, Çamlıyayla, Tarsus dahil olmak üzere toplam 13 ilçede yaşayan kaynak kişilerden derlenmiştir.

Mersin merkez ilçeler dahil toplam 13 ilçe ve doğum yeri Mersin il dışı fakat; ikamet yeri uzun yıllardır Mersin olan anlatıcıların doğum yerleri ve ikamet adreslerine göre dağılımı tablo halinde şu şekilde verilebilir:

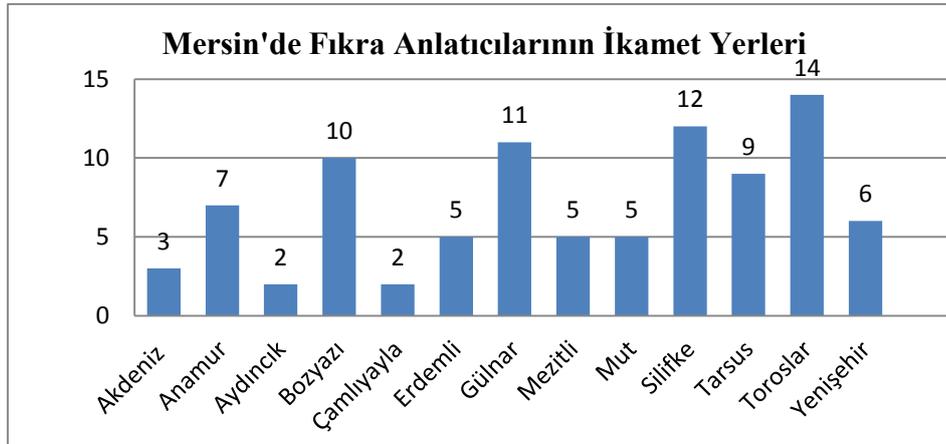
Tablo 10

Mersin fıkra anlatıcılarının doğum yerleri Mersin ilçelerinin alfabetik sırasına göre şu şekilde verilmiştir: Akdeniz ilçesi 6 anlatıcı (K.25, K.32, K. 55, K. 79, K. 80, K.91); Anamur ilçesi 7 anlatıcı (K.4, K.15, K.23, K.26, K.28, K.69, K.71); Aydıncık ilçesi 2 anlatıcı (K.53, K.87); Bozyazı ilçesi 10 anlatıcı (K.6, K.7, K. 24, K.27, K.31, K.35, K.49, K.58, K.61, K.85); Çamlıyayla ilçesi 2 anlatıcı (K.14, K.47); Erdemli ilçesi 4 anlatıcı (K.13, K.50, K.67, K.76); Gülnar ilçesi 11 anlatıcı (K.3, K.5, K.8, K.18, K.33, K.39, K.42, K.57, K.62, K.81, K.82); Mezitli ilçesi 2 anlatıcı (K.29, K.83); Mut ilçesi 5 anlatıcı (K.19, K.41, K.52, K.73, K.88); Silifke ilçesi 12 anlatıcı (K.1, K.10, K.12, K.17, K.36, K.37, K.40, K.46, K.63, K.65, K.70, K.75); Tarsus ilçesi 9 anlatıcı (K.11, K.20, K.30, K.43, K.45, K.59, K.68, K.78, K.89); Toroslar ilçesi 13 anlatıcı (K.2, K.9, K.16, K.44, K.48, K.51, K.56, K.64, K.66, K.72, K.74, K.84, K.90); Yenişehir ilçesi 4 anlatıcı (K.22, K.34, K.60, K.77); Mersin ili dışından (Adana, Erzurum, Hatay) 4 anlatıcı (K.21, K.38, K.54, K.86).

Kaynak kişilerin ikamet yerleri olan ilçelerin alfabetik sırasına göre dağılımı tablo halinde şu şekildedir:

Tablo 11

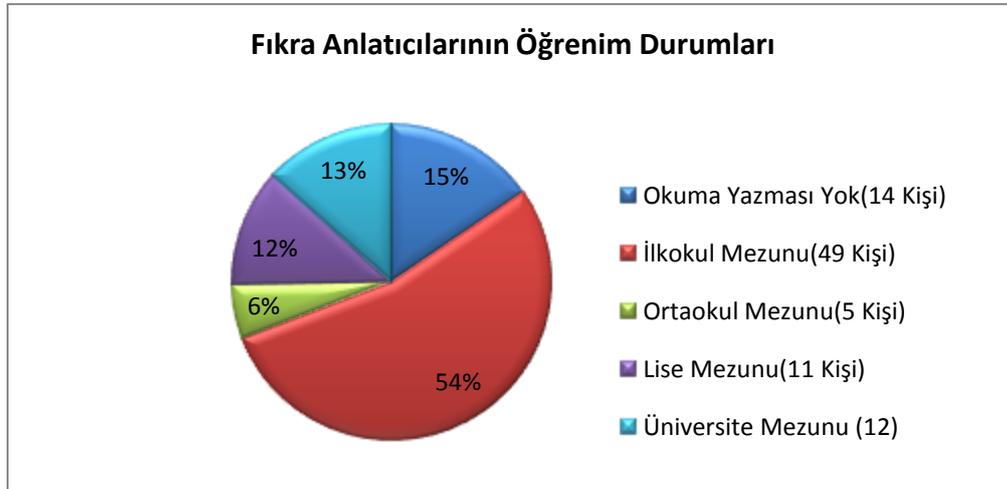
Akdeniz ilçesi 3 anlatıcı (K.25, K.32, K.80); Anamur ilçesi 7 anlatıcı (K.4, K.15, K.23, K.26, K.28, K.69, K.71); Aydıncık ilçesi 2 anlatıcı (K.53, K.87); Bozyazı ilçesi 10 anlatıcı (K.6, K.7, K.24, K.27, K.31, K.35, K.49, K.58, K.61, K.85); Çamlıyayla ilçesi 2 anlatıcı (K.14, K.47); Erdemli ilçesi 5 anlatıcı (K.13, K.50, K.67, K.76, K.79); Gülnar ilçesi 11 anlatıcı (K.3, K.5, K.8, K.18, K.33, K.39, K.42, K.57, K.62, K.81, K.82); Mezitli ilçesi 5 anlatıcı (K.21, K.29, K.38, K.83, K.91); Mut ilçesi 5 anlatıcı (K.19, K.41, K.52, K.73, K.88); Silifke ilçesi 12 anlatıcı (K.1, K.10, K.12, K.17, K.36, K.37, K.40, K.46, K.63, K.65, K.70, K.75); Tarsus ilçesi 9 anlatıcı (K.11, K.20, K.30, K.43, K.45, K.59, K.68, K.78, K.89); Toroslar ilçesi 14 anlatıcı (K.2, K.9, K.16, K.44, K.48, K.51, K.55, K.56, K.64, K.66, K.72, K.74, K.84, K.90); Yenişehir ilçesi 6 anlatıcı (K.22, K.34, K.54, K.60, K.77, K.86).

Çalışmamızda Mersin ili ve ilçelerinden tespit edebileceğimiz kadar çok anlatıcı yerine fıkra icrası konusunda en yetenekli kişileri seçmeye özen gösterdiğimizden dolayı bazı ilçeler kaynak kişi oranı bakımından daha fazla olmuştur.

V.1.1.3. Fıkra Anlatıcılarının Öğrenim Durumları

Mersin ili ve ilçelerinde fıkra derleme çalışması yapılan 91 anlatıcının öğrenim durumu aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 12

Fıkra anlatıcılarının öğrenim durumlarının yer aldığı bu tabloya göre Mersin fıkra anlatıcılarının % 15'lik kısmını oluşturan 14 kişinin okuma yazması yoktur (K.1, K.6, K.7, K.11, K.12, K.22, K.27, K.44, K.58, K.61, K.72, K.82, K.86, K.85); 49 kişinin yer aldığı % 54'lük en büyük oran ise (K.2, K.5, K.8, K.10, K.15, K.16, K.18, K.19, K.20, K.23, K.25, K.26, K.29, K.30, K.31, K.32, K.34, K.36, K.37, K.41, K.42, K.43, K.47, K.48, K.49, K.51, K.52, K.56, K.57, K.59, K.62, K.63, K.64, K.65, K.66, K.67, K.68, K.70, K.73, K.74, K.75, K.77, K.78, K.80, K.83, K.84, K.88, K.89, K.90) ilkokul mezunudur. Ortaokul mezunu 5 kişi (K.13, K.33, K.35, K.39, K.53) % 6'lık en düşük dilimdedir. Lise mezunu 11 kişi (K.3, K.9, K.14, K.24, K.28, K.40, K.45, K.50, K.55, K.71, K.87) % 12'lik oran içerisinde yer almaktadır. Son olarak % 13'lük oran ile 12 kişi (K.4, K.17, K.21, K.38, K.46, K.54, K.60, K.69, K.76, K.79, K.81, K.91) üniversite mezunudur.

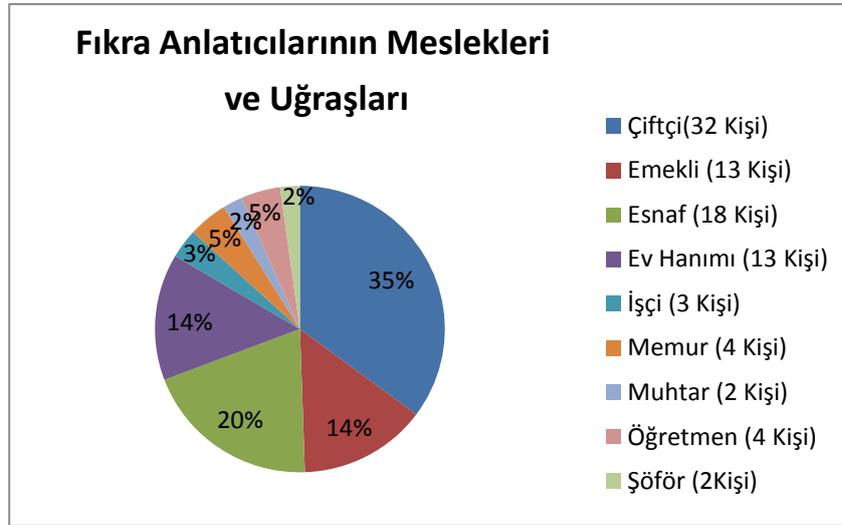
Derleme yaptığımız fıkra anlatıcılarının öğrenim durumları incelendiği zaman anlatıcıların büyük oranda ilkokul mezunu olduğu gözlenmektedir. Anlatıcıların öğrenim durumlarının düşük olmasının altında sosyo-kültürel ortam, yaşam tarzı ve ekonomik şartlar gibi pek çok faktör yatmaktadır. Anlatıcıların büyük oranda ilkokul mezunu olması

onların fıkra icrası konusunda diğer gruplara göre daha iyi oldukları gibi bir düşünceye yol açmamalıdır. Anlatıcının öğrenim durumunun yüksek ya da düşük olmasının fıkra anlatma konusundaki yeteneğini etkilediği kesin değildir. Bazen bir üniversite mezunu anlatıcı (ör. K.4) iyi fıkra anlatırken bazen de ilkokul mezunu (ör. K.41) anlatıcı başarılı olabilmektedir. Fıkra anlatma konusunda bir anlatıcının yetenekli sayılabilmesi için anlatıcının karakteri, büyüdüğü ve yaşadığı sosyo-kültürel ortam, aile, arkadaş ve iş çevresi, ayrıca toplumun kültürel değerleri göz önünde bulundurulmalıdır. Anlatıcının içinde bulunduğu sosyo-kültürel ortam ya da aile, arkadaş ve iş çevresinde nüktedan kişilerin olması anlatıcıları da etkilemektedir. Böyle ortamlarda büyümüş anlatıcılar fıkra anlatma konusunda daha yetenekli olmaktadır. Bunun yanı sıra icra sırasında bazı anlatıcılar fıkra anlatışları ve hareketleriyle dinleyicileri daha çok etkilemekte ve icra ortamında çekmektedirler. Bu da anlatıcıların yetenekli sayılabilmesi için icra sırasındaki hareketlerinin ve dinleyici üzerindeki etkisinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

V.1.1.4. Fıkra Anlatıcılarının Meslekleri ve Uğraşları

Mersin ili ve ilçeleri dahil olmak üzere 13 ilçede fıkra derleme çalışması yapılan 91 anlatıcının meslekleri ve uğraşları ile ilgili tablo aşağıda incelenmiştir.

Tablo 13

Mersin ve ilçelerinde derleme yaptığımız anlatıcıların % 35'lik oranını oluşturan 32 anlatıcı (K.1, K.3, K.6, K.7, K.8, K.10, K.12, K.14, K.16, K.18, K.30, K.31, K.34, K.37, K.41, K.48, K.49, K.51, K.52, K.53, K.58, K.59, K.63, K.64, K.67, K.70, K.72, K.73, K.77, K.78, K.85, K.88) çiftçidir. Anlatıcıların meslek ve uğraşlarına göre yaptığımız sınıflandırmaya göre % 35'lik dilim ile 32 kaynak kişi en yoğun meslek grubunu oluşturmaktadır. Anlatıcıların arasında mesleklerine göre sınıflandırma yaptığımızda en geniş grubu çiftçilerin oluşturmasının sebebi, derleme çalışmalarını ilçe merkezlerinden çok köylerde, tarla ya da bahçede yapmamız yatmaktadır. Çiftçilerin bazı mevsimlerde boş olmalarından dolayı oran olarak daha fazla olmalarına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra kırsal çevrelerde yaptığımız derleme çalışmalarında tarlada ya da bahçede çalışan anlatıcılar işlerini daha zevkli hale getirebilmek için birbirlerine hâlâ komik hikâyeler ve fıkralar anlatmaktadırlar.

Fıkra anlatıcılarını meslekleri ve uğraşlarına göre oranladığımızda çiftçilerden sonra % 20'lik oranla esnaf yer almaktadır. Esnaf anlatıcılar 18 kişiden (K.2, K.15, K.17, K.23, K.26, K.28, K.32, K.35, K.45, K.47, K.50, K.55, K.56, K.57, K.65, K.71,

K.74, K.91) oluşmaktadır. Esnaflarla yaptığımız derleme çalışmaları dükkân ya da kahvehanelerde yapılmıştır. Esnaflar işleri olmadığı zaman diğer esnaf arkadaşlarıyla dükkânlarında ya da kahvehanelerde sohbet ortamı içerisinde hoşça vakit geçirmek için sıklıkla fıkra anlatılmaktadırlar.

Esnafları yine % 14'lük oranla emekliler izlemektedir. Emekli grubu içerisinde 13 anlatıcı (K.5, K.21, K.24, K.27, K.33, K.36, K.38, K.60, K.61, K.68, K.82, K.84, K.90) yer almaktadır. Emekli grubu içerisinde yer alan anlatıcılara hangi meslek grubunda çalıştıkları sorulmasına rağmen meslek gruplarına göre sınıflandırmaya gidilirken karışıklık olmasını önlemek amacıyla belirtilmemiştir. Emeklilerle yaptığımız derleme çalışmaları kahvehaneler, belediye binaları, seçim binaları ya da evlerde yapılmıştır.

Çalışmamızda yer alan 91 anlatıcının % 14'lük diğer kısmını 13 kadın anlatıcı (K.11, K.13, K.19, K.20, K.22, K.29, K.43, K.44, K.66, K.80, K.83, K.86, K.89) olan ev hanımları oluşturmaktadır. Mersin fıkra anlatıcıları içerisinde toplam 14 kadın anlatıcı yer almaktadır. Sadece 1 kadın anlatıcı ise öğretmendir. Ev hanımlarıyla yaptığımız derleme çalışmaları anlatıcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızda yer alan diğer fıkra anlatıcılarının meslekleri ve uğraşlarıyla ilgili oranlar ise şu şekildedir:

% 5'lik oran ile memur olan 4 kişi (K.39, K.54, K.69, K76) takip etmektedir. Öğretmenler % 5'lik oranla 4 anlatıcı (K.4, K.46, K.79, K.81); % 3'lük dilim içerisinde işçi sayısı 3 kişidir (K.25, K.40, K.62); bu oranı muhtarlar % 2'lik oranla 2 anlatıcı (K.42, K.75) ve şoförler % 2 ile 2 anlatıcı (K.9, K.87) olarak takip etmektedir.

Anlatıcıları mesleklerine göre değerlendirdiğimizde en yoğun grubu çiftçiler oluşturmaktadır. Derleme yaparken şehir merkezlerinden daha çok kırsal kesimlerde çalıştığımız için çiftçi olan anlatıcı grubuna ulaşmak daha kolay olmuştur. Bunun dışında

esnaflar ve emekliler de anlatıcılar arasında oran olarak fazladır. Esnafların resmi kurumlarda çalışan anlatıcılara göre daha rahat iş ortamlarına sahip olmaları, müşterileri olmadığı zamanlarda diğer esnaf arkadaşlarıyla sohbet ortamında olmaları oran bakımından fazla olmalarına sebep olmuştur.

V.1.1.5. Fıkra Anlatıcılarının İnanç Yapısı

Mersin yüzyıllar boyunca farklı devletler, medeniyetler ve kültürlere ev sahipliği yapmış bir kenttir. Mersin'in günümüze kadar gelen bu kültürel alışverişi şehrin inanç yapısına da yansımıştır. Bu bakımından Mersin'de farklı etnik kökene, dine ya da mezhebe ait insanlar birlik ve huzur içerisinde yaşamaktadırlar. Çalışmamızda, Mersin'in farklı kesimlerinden farklı etnik ve kültürel dokuya sahip anlatıcılarla derleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden, çalışmamızda anlatıcı olarak belirlediğimiz kişilerin dini inançları ya da etnik kökenleri bizim için belirleyici bir nokta olmamıştır; aksine çalışmamıza zenginlik kazandıran bir unsur olmuştur.

Çalışmamızda fıkra anlatıcılarına gerek ahlaki gerek hukuki sebeplerden dolayı dini, mezhebi ya da etnik kökeni sorulmamıştır. Fakat bazı anlatıcılar dinleri, mezhepleri ya da etnik kökenleri hakkında kendileri açıklayıcı bilgi vermişlerdir.

V.1.1.6. Fıkra Anlatıcılarının Mahlasları ve Lakapları

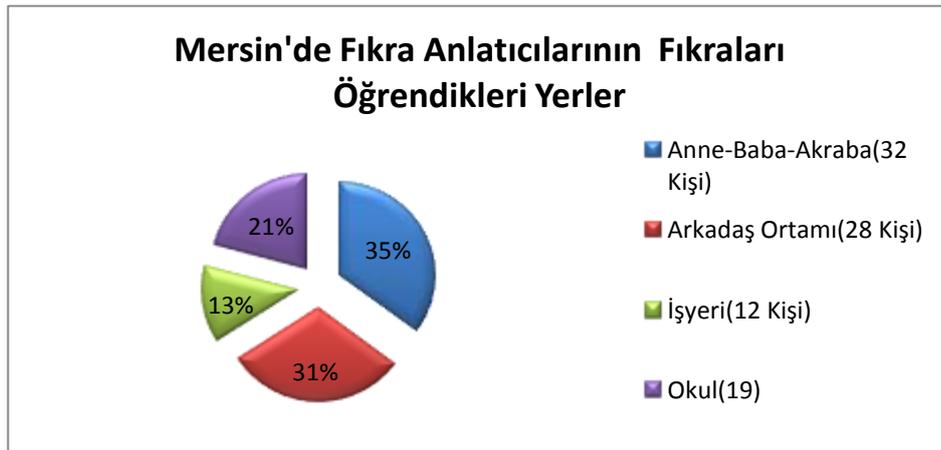
Mersin ili ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları sonucunda fıkra anlatıcılarına özel bir mahlas ya da lakap kullanılmadığı tespit edilmiştir. Fakat Anamur, Silifke, Mut ve Toroslar gibi bazı yörelerde fıkra anlatıcılarına “nüktedan”, “fıkracı”, “komik”, “şakacı”, “mavracı”, “mukallit” gibi mahlas ya da lakaplar kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra fıkra anlatma konusunda yetenekli anlatıcılar için “anlatmasını biliyor” şeklinde bir ifade de kullanılmaktadır.

V.1.2. Fıkra Anlatıcılarının Yetişmesi

Halk edebiyatında bir anlatı türü olarak fıkralar, genellikle gerçek bir olay ya da düşünceden meydana gelmektedir. Fıkralar günlük hayat içerisinde karşılaşılan bir durum ya da olay üzerine bağlama uygun olarak anlatılmaktadırlar. Bu yüzden fıkra anlatıcılarının bir âşık gibi usta-çırak ilişkisi içinde olmasına gerek yoktur. Fakat yine de bir anlatıcının fıkra öğrenip icra edebilmesi için belli sosyo-kültürel ortamlarda bulunması gerekmektedir.

Mersin ve ilçelerinde fıkra anlatan kaynak kişilerin yetişmeleri, yani fıkrayı öğrendikleri ortamlarla ilgili tablo aşağıda incelenmiştir.

Tablo 14

Mersin ve ilçelerinde % 35'lik oran içerisinde yer alan 32 kişi fıkraları (K.1, K.6, K.7, K.10, K.12, K.13, K.16, K.17, K.18, K.20, K.22, K.24, K.26, K.33, K.34, K.41, K.43, K.44, K.51, K.59, K.61, K.63, K.65, K.68, K.71, K.72, K.77, K.80, K.83, K.85, K.86, K.89) anne-baba ya da akrabalarının içinde bulunduğu ortamlarda dinleyerek öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Fıkra anlatıcılarını fıkraları öğrenme yerlerine göre oranladığımız zaman anne-baba-akrabadan sonra % 31'lik oranla 28 kaynak kişi fıkraları (K.2, K.8, K.11, K.19, K.23,

K.25, K.27, K.29, K.30, K.37, K.49, K.52, K.54, K.57, K.58, K.60, K.62, K.64, K.66, K.69, K.70, K.73, K.74, K.78, K.81, K.84, K.87, K.88) arkadaş çevresi içerisinde sohbet ortamında öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

19 kaynak kişinin yer aldığı % 21'lik (K.3, K.4, K.5, K.14, K.28, K.31, K.32, K.35, K.36, K.38, K.45, K.46, K.48, K.50, K.53, K.55, K.67, K.79, K.91) dilim ise fıkraları çalıştıkları ya da eğitim gördükleri okulda öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Son olarak % 13'lük oran içerisindeki 12 anlatıcı (K.9, K.15, K.21, K.39, K.40, K.42, K.47, K.56, K.75, K.76, K.82, K.90) Mersin fıkralarını işyerlerinde öğrenmişlerdir.

Görüldüğü üzere, fıkra anlatıcıları yetişmesi bakımından incelendiği zaman fıkra öğrenme ve anlatma konusunda özel bir ortam içinde bulunmalarına ya da özel bir eğitimden geçmelerine gerek yoktur. Anlatıcılar fıkraları aile içinde, arkadaş ortamında, okulda, işyerinde, kahvehanede, düğünde yani kısaca her türlü sosyal ortamın içinde öğrenmektedirler. Sözlü kültür ortamının yanı sıra elektronik kültür ortamının da hayatımıza dahil olmasıyla birlikte anlatıcılar fıkraları radyo, televizyon, internet gibi iletişim araçlarıyla da öğrenmektedirler.

V.1.3.İcra Ortamında Fıkra Anlatıcıları

İcra ortamında fıkra anlatıcıları adlı bu bölümde anlatıcının icra sırasındaki oturuş şekli, kıyafet ve aksesuarları, yüz ve beden hareketleri, fıkra anlatma yöntemleri, fıkra anlatma nedenleri ve fıkralara yaklaşımı hakkındaki tespitlere yer verilmiştir.

V.1.3.1.Fıkra Anlatıcılarının Oturuş Şekli

Çalışmamızın temelini performans teori oluşturduğu için anlatıcı ve dinleyicilerin içinde bulunduğu doğal ortamı bozmamaya çalıştık. Anlatıcılar derleme çalışması sırasında kendilerini nasıl rahat hissediyorlarsa oturuş şekillerini de ona göre belirlediler. Derleme çalışmalarımızı kamera karşısında yaptığımız için anlatıcılar

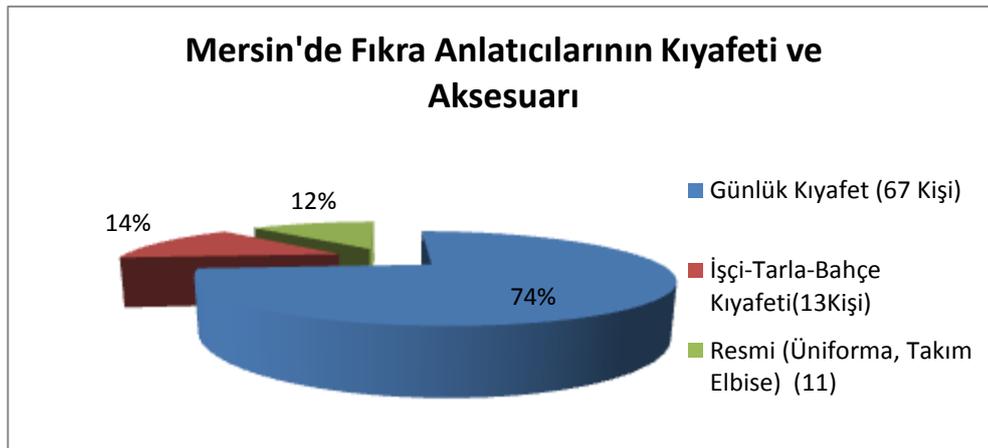
genellikle kamera karşısında, dinleyiciler de anlatıcının etrafında yer aldılar. Fakat bazı anlatıcılar kameradan rahatsızlık duyduğunda kameraya karşı yan ya da arkasını dönerek oturmayı seçtiler.

Fıkra anlatıcıları icra sırasında belli bir düzen ya da sıraya göre oturmamaktadırlar. Anlatıcılar rahat edebilecekleri bir yere oturmakta, dinleyiciler de anlatıcının sağına ve soluna doğru dizilmektedirler. Burada anlatıcı için önemli olan kendini rahat hissetmesidir. Anlatıcı huzursuz olduğunda, rahat edemediğinde icrayı kısa kesmekte ya da anlatmaktan kaçınmaktadır. Bu yüzden anlatıcılar tarlada, bahçede ya da kahvehanede kısacası bütün icra ortamlarında ister yerde ister sandalyede istedikleri gibi oturmuşlardır.

V.1.3.2. Fıkra Anlatıcısının Kıyafeti ve Aksesuarı

Mersin ve ilçelerinde derleme yaptığımız anlatıcıların icra sırasındaki kıyafeti ve aksesuarları hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 15

Fıkra anlatıcıları içerisinde en büyük oran olan % 74'lük dilimde yer alan 67 kaynak kişi (K.1, K.2, K.5, K.6, K.7, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35,

K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.47, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.55, K.56, K.57, K.58, K.60, K.61, K.64, K.65, K.66, K.68, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.80, K.82, K.83, K.84, K.85, K.86, K.87, K.89, K.90, K.91) icra sırasında günlük kıyafetleriyle yer almıştır. Kaynak kişilerin günlük kıyafetleri içerisinde; gömlek veya t-shirt, kot ya da kumaş pantolon, mont, ceket ya da yelek, elbise, etek bulunmaktadır. Anlatıcıların ayakkabı olarak da lastik pabuç, spor ayakkabı, terlik, bot ya da kundura giydiği tespit edilmiştir.

Kaynak kişilerin % 14'ü olan 13 kişi (K.3, K.8, K.14, K.25, K.53, K.59, K.62, K.63, K.67, K.70, K.77, K.78, K.88) derleme yaptığımız yerden dolayı işçi-tarla-bahçe kıyafetiyle yer almıştır. Anlatıcılar tarlada ya da bahçede çalıştıklarından dolayı eski, kirli ya da yırtılmış iş kıyafetleri giymektedirler.

Son olarak 11 anlatıcının yer aldığı % 12'lik oran ise (K.4, K.17, K.24, K.39, K.45, K.46, K.54, K.69, K.76, K.79, K.81) memur olmalarından dolayı takım elbise gibi resmi kıyafetleriyle derleme ortamında yer almışlardır.

Anlatıcıların kıyafetleri dışında aksesuar olarak kimi zaman baston kimi zaman da ellerinde bulunan eşyaları kullandıkları tespit edilmiştir.

Fıkra anlatıcılarının kılık kıyafetinin fıkra icrası üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. İcra ortamı içerisinde anlatıcının iş kıyafetiyle ya da resmi kıyafetiyle bulunması anlatı üzerinde etkileyici bir unsur değildir.

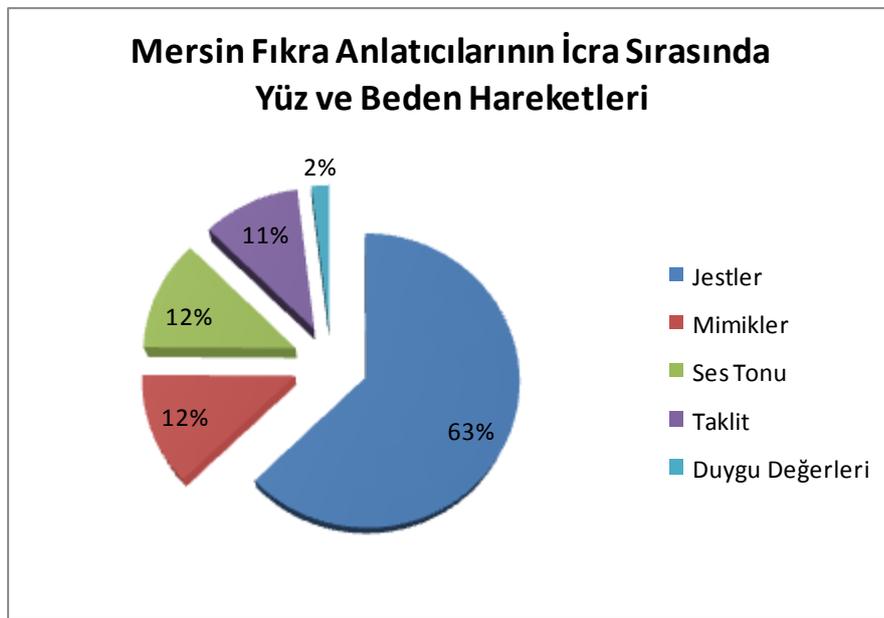
V.1.3.3. Fıkra Anlatıcısının Yüz ve Beden Hareketleri

Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları sırasındaki gözlemlerimize dayanarak anlatıcıların yüz ve beden hareketleri şu şekilde değerlendirebiliriz.

Mersin ve ilçeleri dahil olmak üzere 13 ilçede 91 anlatıcıyla yaptığımız derleme çalışmalarında, anlatıcıların jest, mimik, taklit, ses tonu ve duygu değerlerini bazen bilerek bazen de farkında olmadan icranın akışına göre kullandıkları tespit edilmiştir.

Fıkra anlatıcılarının yüz ve beden hareketleriyle ilgili tablo aşağıda değerlendirilmiştir.

Tablo 16

Mersin fıkra anlatıcılarının icra sırasındaki yüz ve beden hareketlerine yer veren tabloyu incelediğimiz zaman % 63'lük oranla anlatıcıların icra sırasında en çok jestleri kullandığı tespit edilmiştir. İcra sırasında anlatıcılar tarafından kullanılan jestlere ve icraya etkisi üzerine şu örnekleri verebiliriz:

K.76 kodlu anlatıcının bir adam ve uzaylı arasında geçen münasebeti anlattığı (Dİ-UZA) fıkroda, “Adamın biri boğazda gemiyle seyahat ediyormuş. Karanlık akşam vakti. Bunun omzuna biri [J/EOD] vurmuş. Dönmüş bakmış, [J/ADD] kimse yok.

- Laan, demiş, bana mı öyle geldi yoksa. Gene dalmış denize bakıyor. Omzuna biri vurmuş, [J/EOD] dönmüş bakmış yine kimse yok. Derken yine biri [J/EOD] vurmuş omzuna, yine bakmış kimse yok. Sinirlenmiş:

- Lan demiş vuranı bi bulsam düdüklücem, [J/BÖE] demiş...” şeklinde ifadelerin geçtiği sırada anlatıcının elleriyle omzuna vurması, arkasına dönmesi, müstehcen yerlerde başını öne doğru eğmesi icrayı jestlerle kuvvetlendirmekte ve dinleyici üzerindeki etkisini arttırmaktadır.

K.88 kodlu anlatıcı mahalli bir tip olan Çivit Emmi hakkında anlattığı (OŞ/MA-ÇEV) fıkrada “...Doktor kontrol ederken:

- Bi şikâyetin [J/EHE] var mı, diye sormuş. Çivit hemen atlamış:

-Şantiyeden birisi bana [J/KG] gan vermiş. Geceleri heç [J/BYK] uyuyamıyom, demiş. Doktor:

- Niye [J/EHE], diye sormuş.

- Herhalde gece bekçisiymiş. Onun ganı bana [J/ÖDE] verilince uyuyamıyom, demiş...” şeklinde ifadelerinin geçtiği kısımlarda anlatıcı icra sırasında kolunu göstererek, başını yukarı kaldırarak ya da öne doğru eğilerek jestleri yoğun bir şekilde kullanmıştır.

Fıkra anlatıcılarının jestlerden sonra % 12’lik bir oranla en çok mimikleri kullandığı gözlenmiştir. Kaynak kişilerin fıkra icrası sırasında kullandıkları mimiklere ise şu örnekleri verebiliriz;

K.56 kodlu anlatıcının teravi namazının uzunluğu hakkında anlattığı (ZÜ-BNZ) fıkranın “...Oğlum [S/Y] imam iddiaya girdi, demiş. Çünkü Allahu ekber diyor selam verdikten sonra hoca hemen Allahu ekber diyor hızlı hızlı. Demiş ki:

- İddiaya bindi iş, git katırı bağla, [M/G] ...” şeklindeki ifadelerinden sonra anlatıcının kendisinin de güldüğü tespit edilmiştir.

K.4 kodlu anlatıcının Abdal Musa hakkında anlattığı (OŞ/MA-EÇS) fıkrada “...Kız [S/A] o abdal, onun kestiği tavuk yenmez. Abdalın canı sıkılmış [M/SA]:

- Abdalın kestiğini en çok siz yersiniz [S/Y], demiş...” şeklinde ifade edilen bölümde abdal olan kişi hakkındaki kötü sözler karşısında anlatıcı da suratını asarak kullandığı mimiklerle dinleyici üzerindeki etkisini arttırmıştır.

Anlatıcıların icra sırasında ses tonlarını yükseltip alçaltmasının oranı ise % 12’dir. Anlatıcılar vurgu yapmak istedikleri yerlerde seslerini yükseltmiş, utandıkları kısımlarda ise seslerini alçaltmışlardır. Bu duruma örnek olarak; K.42 kodlu anlatıcının Bekri Mustafa tipi hakkında anlattığı (OŞ/TB-DOİ) fıkrada, “...Ey Mustafa! [J/BYS] Bu içtiğin içkiler öldüğünde burnundan [J/EHE] fitil fitil [S/Y] gelecek, demiş...” derken anlatıcı vurguyu arttırmak amacıyla sesini yükseltmiştir.

K.17’nin Tahtacıların develerle göç etmesi hakkında anlattığı (ZÜ-SDB) fıkrada “...Senin [S/A] deveni bilmem ne, benim tarlamı bahçemi bilmem napmış... Günaha girme, [J/EHK] ağzını topla diyor. Deve kutsal hayvan, Arap hayvanı olduğu için. Ağzını topla diyince Tahtacı da şöyle: [J/EAK] [S/A] Senin deveni bilmem napım, demiş...” şeklindeki ifadeler sırasında anlatıcı müstehcen kısımları söylemekten çekinerek sesini alçaltmıştır.

K.49 kodlu anlatıcının bir imam ve kadın arasında geçen (GÜ/SM/DM-CGV) fıkrada ise “Kadının birisi hocanın yanına gitmiş.

- Hocam ben kocamı [S/F] bir doktorla aldatsam ne olur, demiş.

- Ooo [S/Y] kızım cehennemde 10 sene yanarsın, demiş...” şeklindeki ifadeleri sırasında anlatıcı içeriğe göre kimi yerde fısıldayarak kimi yerde sesini yükselterek fıkraya canlılık katmıştır.

Anlatıcıların icra sırasında fıkra da geçen zil ya da telefonun çalmasını veyahut düdüğün ötmesini ses tonlarını kullanarak anlattıkları tespit edilmiştir. K.67 kodlu anlatıcı (ZÜ-GYÖ) fıkra da “...Kural buysa tamam. Eğilmiş demirleri tutmuş. Biletçi buna... [S/A] O anda da geminin düdüğü çalıyormuş [S/DS]. Gemi karşıya varmış, adam inmiş. İnmiş dolaşırken diğer geminin düdüğü düüüütt [S/DS] diye çalmış...” ilk defa gemiye binen Yörük’ün gemide duyduğu düdük sesini ağızıyla düdüt yaparak ifade etmiştir.

İcra sırasında fıkra anlatıcılarının tabloda taklit oranı ise % 11’dir. Anlatıcıların icra sırasında taklit yapmaları fikranın dinleyiciler üzerindeki etkisini arttırdığı gözlenmiştir. K.41 kodlu anlatıcının Karakayalıların saflıkları hakkında anlattığı (BY-BSB) fıkra da anlatıcı, “...Bir çekmiş, adamın [T/ETA] alnındaki sineği vurmuş. Hem sinek hem adam ölmüş...” ifadesinin geçtiği sırada anlatıcının elinde tüfek varmış gibi davranması taklide örnek olarak gösterilebilir.

K.22 kodlu anlatıcının adamın birinin abdestsiz namaz kılmasını anlattığı (Dİ-ZAN) fıkra da “...Adamın biri işten dönerken köprüünün altında [T/SVY] namaz kılmaya başlamış...” icrası sırasında anlatıcı da secdeye varır gibi eğilmiş, sanki bir tiyatro sahnesini canlandırarak icraya ahenk katmıştır. Bu fıkra icrasına benzer bir şekilde K.34 kodlu anlatıcının Nasreddin Hoca hakkında anlattığı (OŞ/TK-SAA) fikranın “...Namaza çok az bir zaman kalmış. Hoca bulabildiği suyla hemen [T/AAY] abdest almış, ancak sol ayağına kadar abdest alabilmiş...” icrasında anlatıcı abdest sırasında ayaklarını yıkarmış gibi yapmıştır.

Fıkra anlatıcıları icra sırasında fikranın içeriğine göre çeşitli duygu değerleri kullanmışlardır. Anlatıcıların duygu değeri kullanma oranı ise % 2’dir. K.69 kodlu anlatıcının Temel ve kaynanası hakkında anlattığı (BY-HGD) fıkra da anlatıcı, “...kolay der, kaynanası. Benim [S/A] dişilik organım önde mi arkada mı, [D/U] der. Biliyor ya

Temel...” fıkranın müstehcen kısmında utandığını kafasını öne eğerek ve gözlerini kaçırarak belli etmiştir.

Görüldüğü üzere, anlatıcıların icra sırasında yüz ve beden hareketlerini çok sık kullandığı tespit edilmiştir. Fakat anlatıcının yüz ve beden hareketleri, icranın gerçekleştiği ortam, fıkranın konusu, anlatıcın karakteri ya da dinleyicilerin yapısına göre değişebilmektedir. Her anlatıcı icra sırasında aynı oranda yüz ve beden hareketlerine başvurmamaktadır. Bazı anlatıcılar jest, mimik, taklit gibi yüz ve beden hareketlerini daha sık kullanırken bazı anlatıcılar ise icra sırasında ses tonu ya da duygu değerlerinden daha fazla yararlanmıştır. Anlatıcılar arasındaki bu farklılık onların karakteristik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızda fıkra anlatıcılarının kullandığı yüz ve beden hareketleri hakkında yaptığımız tespitler anlatıcıların bireysel özellikleriyle ilgilidir, bu yüzden genelleştirme yapmamız zordur. Çalışmamızda tespit edilen yüz ve beden hareketleri “metinler” bölümünde kodlanarak verilmiştir. Kullandığımız kodların karşılıkları ise “kısaltmalar” bölümünde açıklanmıştır.

V.1.3.4. Fıkra Anlatıcısının Fıkra Anlatma Yöntemi

Anlatı geleneği içerisinde bir anlatı türü olarak fıkralar, günlük hayatımıza, yaşama en yakın olan türdür. Bu yüzden fıkraların; masal, ağıt gibi özel anlatım yöntemleri ya da zamanları bulunmamaktadır. Fıkra anlatıcıları kendi karakterine ya da yöntemine göre fıkrayı icra etmektedir. Bu yüzden anlatıcıları icra ettikleri her fıkraya göre ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmamızda 91 anlatıcının anlattığı 192 fıkra bulunduğu için her bir anlatıcıyı tek tek incelememiz mümkün değildir. Dolayısıyla, anlatma yöntemi bakımından diğer anlatıcılara göre daha yetenekli olduğunu tespit ettiğimiz bazı anlatıcılara yer verilmiştir.

K.4 kodlu anlatıcı bir anlatı türü olarak fıkra icra etme bakımından yetenekli bir kaynak kişidir. K.4 kodlu anlatıcımızla yaptığımız derleme çalışmasında kendisiyle sohbet ettiğimiz süre boyunca pek çok konu hakkında çeşitli fıkralar anlatmıştır. Anlatıcı ayrıca jest, mimik, taklit ve duygu değerlerini sıklıkla kullanmıştır. Anlatıcı, samimi bir ortamda dinleyicilerle beraber sohbet havasında fıkralarını icra etmiştir. Örnek olarak; Osman Bölükbaşı hakkında anlattığı (MO/YE-BVT) fıkroda, “...Bölükbaşı’nın mitingleri çok kalabalık olmuştur. İyi bir hatipmiş ama nedense sandıktan bir türlü oy çıkmazmış. Gene bir gün Konya’ya [M/BK] gitmiş. Yer yerinden oynuyor, meydanda boş yer yok. Her taraf dolu ama daha önceden de tecrübesi olduğu için:

- Ey Konyalılar [S/Y], buğdayınız var ama taneniz yok, demiş...” şeklindeki ifadeleri sırasında hem yüz ve beden hareketlerini başarılı bir şekilde kullanmış hem de dönemin siyasi durumu hakkında bizi bilgilendirmiştir.

Çalışmamızda fıkra anlatma konusunda yetenekli olduğunu düşündüğümüz K.69 kodlu anlatıcı ise derleme çalışması yapmadan önce muhakkak görüşmemiz gerektiği bize tavsiye edilen bir kaynak kişidir. K.69 kodlu anlatıcıyla yaptığımız derleme sırasında anlatıcının fıkra haznesinin çok geniş olduğu tespit edilmiştir. İcra sırasında fıkraları sırayla peş peşe anlatmış, üstelik aklına bir konu geldiğinde “unutmadan şunu da anlatayım” gibi klişe sözleri, ayrıca arasözleri de yoğun bir şekilde kullanarak icra konusundaki başarısını göstermiştir. Örneğin; Neyzen Tevfik hakkında anlattığı (OŞ/AY-AYÇ) fıkranın; “Neyzen Tevfik çok önemli bir adam, filozof biri. Mehmet Akif Ersoy’la [J/EHE] öğrenci-öğretmen ilişkileri var. Birisi hiç içmez, birisi inadına içkici, sever içkiyi. Bir yerde buluşacaklar akşamüstü. Bir yaz günü [J/BYK] Neyzen buluşacakları yere giderken şöyle çimenli [J/EİG] bir yerde boya sandığı olan bir çocuk varmış. Neyzen’in de ayağında sandalet varmış. Parayı öyle doğrudan vermek istememiş, dilenci gibi olur diye.

Sandaleti boyatamayacağı için [J/GDY] sırtüstü yatmış...” icrası sırasında K.69 jestlere sıkça başvurarak anlatımını zenginleştirmiştir.

Görüldüğü üzere, Mersin’de her bir fıkra anlatıcısının kendine özgü bir anlatma yöntemi ve hitabet tarzı bulunmaktadır. Bu yüzden anlatıcıların fıkraları icra etme yönteminin anlatıcıdan anlatıcıya değiştiği tespit edilmiştir.

V.1.3.5. Fıkra Anlatıcısının Fıkra Anlatmadaki Amacı

Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları sonucunda fıkra anlatıcılarının fıkraları icra etme konusunda bazı amaçları olduğu tespit edilmiştir.

Anlatıcılar fıkraları evde, kahvede veya tarlada sohbet havası içinde anlatmalarına rağmen bu fıkraların icra edilmesinin belli işlevleri vardır. Fıkralar, az sözle çok şey anlatan bir tür olduğu için eğlendirme işlevinin yanı sıra kültürü ve değerleri aktarmak, öğretmek için de en önemli araçlardan birisidir.

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fikrayı konularına göre değerlendirdiğimiz zaman anlatıcıların toplumsal ve ahlaki değerlerin sürdürülebilirliği açısından çok önemli bir konumda olduğu açıktır. Örneğin; K.58 kodlu anlatıcının anlattığı (ZÜ-DKB) fıkroda uzun süre misafir ettikleri kayınbabasından şikâyet eden gelinin aile yapısı içerisinde kayınbabasına saygı göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sayede ailevi ve ahlaki değerlerimizin nesilden nesile aktarılması işlevini de yerine getirmektedir.

Fıkralar, toplum içerisinde açıkça ifade edemediğimiz duygularımızı ve düşüncelerimizi bir noktaya bağlayarak çok rahat ifade etmemizi sağlamaktadır. Ayrıca, fıkralar meydana gelen olumsuz olayları ya da aksaklıkları da bir tip aracılığıyla dile getirmektedir. Örnek olarak; K.46 kodlu anlatıcının Bülent Ecevit ile halk arasında geçen seçim diyalogunu anlattığı (MO/YE-OKY) fıkroda, siyasetçilerin halktan ne kadar uzak olduğu vurgulanmaya çalışmıştır. K.24 kodlu anlatıcının camiden hayır için toplanan

paraları çalan imamı anlattığı (OŞ/THZ-BDU) fıkrasında ise sahtekâr imamları ve dini değerleri kendi çıkarları için kullanan kişileri eleştirdiği görülmektedir.

Mersin ve ilçelerinde derleme yapılan 91 anlatıcının fıkralar, hoşça vakit geçirmek, sohbet etmek, toplumsal ve ahlaki değerleri korumak, kültürü gelecek nesillere aktarmak amacıyla icra edilmektedir.

V.1.3.6. Fıkra Anlatıcısının Fıkralara Yaklaşımı

Mersin fıkra anlatıcıları, yaş gruplarına ya da öğrenim durumlarına göre sınıflandırdığımızda, anlatıcıların önemli bir kısmı okur-yazar olmayan ya da ilkökul mezunlarından meydana gelmektedir. Bu bakımdan anlatıcıların fıkralara yaklaşımı değişiklik göstermektedir. Fıkralar özünü her ne kadar gerçek hayatta meydana gelen olaylar ya da düşüncelerden alsalar da bazı anlatıcılar fikranın gerçekliğine inanmamaktadır. Çalışmamızda anlatıcıların fıkralara inanıp inanmadığına dair soru yöneltmemize rağmen, anlatıcılar icra sırasında genellikle bu soruya yüz ve beden hareketleri ya da kullandıkları arasözler aracılığıyla cevap vermişlerdir.

K.36 kodlu anlatıcı ve kalabalık bir dinleyici grubuyla birlikte yaptığımız derleme çalışmasında ise fıkraların toplum için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkartılmıştır. Anlatıcının, icra sırasında fıkraları tiyatral bir hava içerisinde taklit, jest ve mimiklerini sıklıkla kullanarak anlatması fıkralara inandığını ve dinleyicileri de inandırmaya çalıştığını ortaya koymuştur.

Örnek olarak K.69 kodlu anlatıcının Neyzen Tevfik hakkında anlattığı (OŞ/AY-AYÇ) fıkrada anlatıcının fıkra içerisinde kullandığı arasözler “...Neyzen Tevfik çok önemli bir adam, filozof biri...”, ayrıcı icranın sonunda fikranın bize vermek istediği mesajı itinayla açıklaması ve fıkraların amacının sadece güldürmek olmadığını belirtmesi fıkralara inandığını göstermektedir.

K.48 kodlu anlatıcıyla yaptığımız derleme çalışması sırasında anlattığı fıkralardan sonra “çocukken Nasreddin Hoca fıkralarını anlamazdım ama yaşlanınca altında ne büyük anlamlar yattığını gördüm” şeklindeki ifadesi ile anlatıcının fıkralara inandığını açıkça göstermektedir.

Fıkra derleme çalışmaları sırasında bazı anlatıcılar fıkralara kuvvetli bir şekilde inanmalarına rağmen bazı anlatıcılar için ise durum tamamen farklıdır. Örnek olarak; K.17 kodlu anlatıcı üniversite mezunu olan bir kaynak kişidir. Bu anlatıcı pek çok konuda fıkra anlatmasına rağmen icranın sonunda “fıkra işte, gülüp geçiyoruz” şeklinde bir ifade kullanması anlatıcının fıkralara inanmadığı, fıkra anlatma ve dinlemedeki amacının sadece eğlenmek ve eğlendirmek olduğunu göstermektedir.

Fıkra anlatıcılarının fıkralara yaklaşımı, inanıp inanmadıkları her anlatıcı için bireysel değerlendirebileceğimiz bir durumdur. Anlatıcının öğrenim durumu, inanç ya da düşünce yapısı gibi birçok faktör fıkraya yaklaşımını doğrudan etkilemektedir. Bu faktörlerin dışında anlatıcıları ve icra ortamını genel olarak değerlendirdiğimiz zaman kaynak kişilerin fıkralara genel olarak inandığı ve dinleyicileri de inandırmak için jest, mimik, taklit, duygu değerleri ve ses tonunda değişiklik yapmak, ayrıca arasöz kullanmak gibi birçok yola başvurduğu tespit edilmiştir.

V.1.4. Fıkra Anlatıcıları ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi

Çalışmamızda Mersin ve ilçelerinden toplam 91 kaynak kişiden 192 fıkra metni derlenmiştir. Mersin fıkra anlatıcılarının % 85’lik dilimini oluşturan 77 anlatıcının cinsiyeti erkek; % 15’lik dilimini oluşturan 14 anlatıcının cinsiyeti ise kadındır. Derleme yaptığımız ortamların kahvehane, dükkân, tarla, iş ortamı vb. gibi erkeklerin daha fazla yer aldığı ortamlar olması çalışmamızda erkek anlatıcı oranının kadın anlatıcı oranından daha

fazla olmasına sebep olmuştur. Ayrıca, kadın anlatıcılarla derleme yapmaya çalıştığımızda anlatıcıların çoğunun fıkra bilmediklerini; fıkra yerine bize masal veya hikâye anlatabileceklerini söylemişlerdir. Bu yüzden bir anlatı türü olarak fikranın erkekler arasında icra edilme geleneğinin daha yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, 50 yaş ve üstü fıkra anlatıcı sayısı kaynak kişilerin büyük bölümünü oluşturmaktadır. 50 yaşın üzerindeki anlatıcılar iş, eğitim ya da diğer sebeplerden dolayı köylerinden ayrılmamış kişilerdir. Bu yüzden bu anlatıcılar arasında fıkra anlatma geleneği kuvvetli bir şekilde devam etmektedir.

Mersin fıkra anlatıcıları öğrenim durumu bakımından incelendiğinde büyük bir kısmı ilköğretim mezunudur. Bu anlatıcılar mesleklerine ve uğraşlarına göre değerlendirildiğinde ise çoğunluk çiftçi, emekli ve esnaftan oluşmaktadır.

Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları genel olarak değerlendirildiğinde fıkra anlatıcılarına özgü mahlas ya da lakap kullanılmadığı tespit edilmiştir, fakat Anamur, Toroslar, Mut ve Silifke gibi bazı yörelerde fıkra anlatıcıları için “nüktedan, fıkraçı, komik, şakacı, mavracı, mukallit” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Fıkra anlatıcılarının büyük çoğunluğunun fıkraları anne-baba-akraba ya da arkadaş ortamı içerisinde sohbet sırasında öğrendikleri tespit edilmiştir. Bunun dışında gazete, internet ya da televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla da fıkra öğrenen anlatıcılar olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda anlatıcıların icra sırasında belli bir oturuş şekli bulunmadığı tespit edilmiştir. Anlatıcılar kendileri rahat hissettikleri şekilde oturma düzeni içinde bulunmuşlardır. Bunun dışında anlatıcıların çoğu icrada günlük kıyafetleriyle yer almışlardır. Resmi ya da iş ortamında derleme yaptığımızda ise anlatıcılar takım elbise gibi resmi kıyafet ya da iş kıyafetiyle hazır bulunmuşlardır.

Fıkra anlatıcılarının geneli icra sırasında jest, mimik, taklit, ses tonu ve duygu değerleri gibi yüz ve beden hareketlerine sıklıkla başvurmuşlardır. Bunun dışında icra sırasında anlatıcıların özel bir anlatım yöntemi olmadığı tespit edilmiştir. Mersin fıkra anlatıcıları genel olarak fıkralara inanan ve dinleyicileri de fıkralara inandırma gayesi taşıyan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

V.2. Mersin ve Çevresindeki Fıkra Dinleyicileri ve Fıkra Ortamları

Mersin fıkralarının performans teori bağlamında incelenmesi adlı bu bölümde Mersin ve çevresindeki fıkra dinleyicileri ve icra ortamları üzerinde durulmaktadır.

V.2.1. Fıkra Dinleyicilerinin Genel Özellikleri

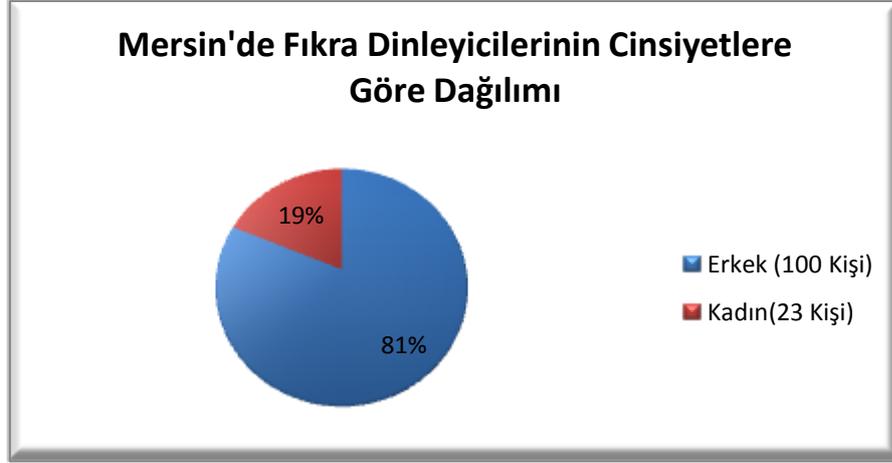
Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları incelendiğinde 42 video kaydı ve 8 ses kaydı yer almaktadır. İcra ortamlarında dinleyici sayısının en az 2 en çok 15 kişinin olduğu belirlenen derleme kayıtlarına göre 123 dinleyici olduğu tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz 123 dinleyici sayısının içinde fıkra anlatan 91 anlatıcı da yer almaktadır. Anlatıcıların bazıları farklı icra ortamlarında dinleyici konumunda da bulunmuşlardır.

Çalışmamızın yöntemini performans teori oluşturduğu için derleme sırasında kamerayla kayıt yapmamız bazı anlatıcı ve dinleyicilerin icra ortamından uzaklaşmasına hatta bulunduğu yeri kameradan rahatsız oldukları için terk etmesine sebep olmuştur. Bu durum dinleyicilerin oranının anlatıcılara oranla daha düşük olmasına yol açmıştır.

V.2.1.1. Fıkra Dinleyicilerinin Cinsiyeti ve Yaşı

Mersin ve ilçelerinde yapılan video ve ses kayıtlarını içeren derleme çalışmaları ve derleme esnasında alınan notlar ile Mersin fıkra dinleyicilerinin cinsiyetleri ile ilgili hazırlanan tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 17

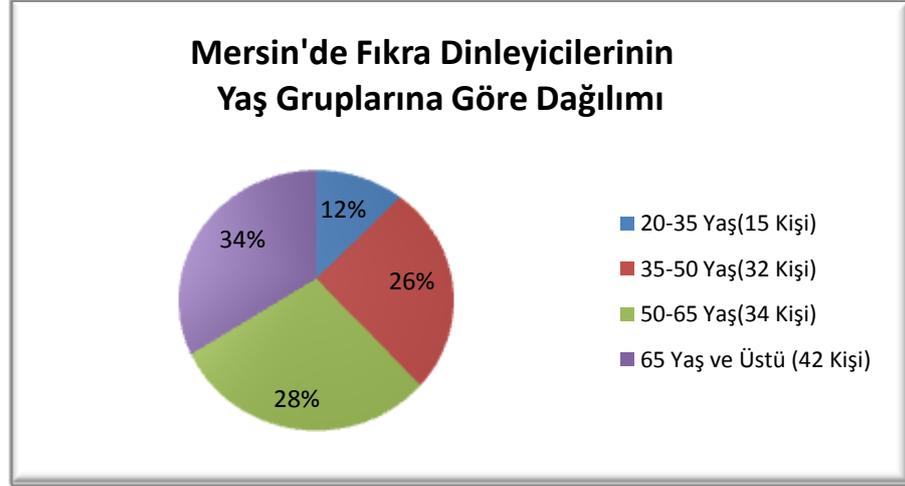

Mersin fıkra dinleyicilerinin cinsiyetlere göre dağılımını gösteren tabloda toplam 123 dinleyicinin % 81'lik oranı oluşturan 100 kişi erkek, % 19'luk dilimi oluşturan 23 kişi ise kadın dinleyicidir. 123 dinleyicinin içerisinde 91 anlatıcı çıkarıldığı zaman, bunların 32 kişisi sadece dinleyicilerden meydana gelmektedir. 32 dinleyicinin 23'ü erkek, 9'u ise kadındır.

Fıkra dinleyicilerini cinsiyetlerine göre değerlendirdiğimiz zaman erkek dinleyicilerin kadın dinleyicilere oranla daha fazla olduğu gözle çarpılmaktadır. Cinsiyetlere göre dağılım farkını anlatıcı kısmında da açıkladığımız gibi derleme çalışmalarının erkeklerin bulunduğu ortamlarda daha fazla yapılması, ayrıca fıkra anlatma geleneğinin erkekler arasında yaygın olması en temel etkenlerdir. Ayrıca derleme çalışmalarının kahvehane, dükkân, iş ortamı gibi erkek anlatıcı ve dinleyicilerin daha yoğun olduğu icra ortamlarında gerçekleştirilmesi erkek ve kadın dinleyici arasındaki oranın daha fazla olmasına sebep olmuştur.

Mersin ve ilçelerinde derleme çalışmalarında kaydedilen video ve ses kayıtları ve icra sırasında alınan notlar incelenerek hazırlanan tabloda, fıkra dinleyicilerinin yaş gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 18

Mersin fıkra dinleyicilerinin yaş gruplarına göre dağılımına göre 123 dinleyicinin yaş grupları üzerinde şu değerlendirmeler yapılabilir:

20-35 yaş arası dinleyici oranı % 12'dir. 15 kişiye karşılık gelen bu oran dinleyiciler içerisinde en genç grubu oluşturmaktadır.

35-50 yaş arası dinleyici oranı % 26'dır. 32 kişiye karşılık gelen bu orana göre fıkra dinleyicilerinin yaş grubu arttıkça çoğaldığı gözlemlenmiştir.

50-65 yaş arası dinleyici oranı % 28'dir. 34 kişiye karşılık gelen bu orana göre orta yaşın üzerindeki dinleyicilerin fıkralara ilgisinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

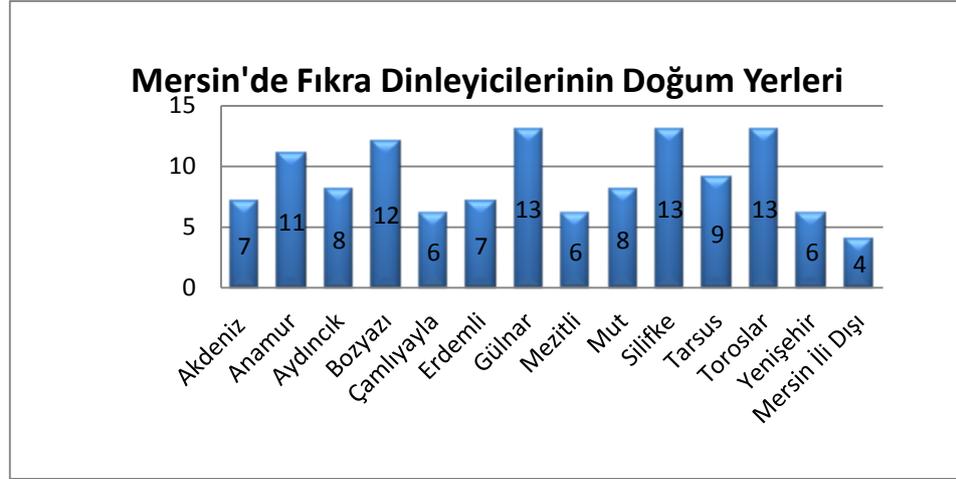
65 yaş ve üstü dinleyici oranı % 34'tür. 42 kişiye denk gelen bu oran; icra ortamında dinleyici olarak en büyük orana sahip olan yaş grubudur.

Çalışmamızda anlatıcılar gibi dinleyiciler konusunda da özellikle belli bir yaş ya da cinsiyet grubu üzerinde çalışılması hedeflenmemiştir. Bu yüzden icra ortamında dinleyicilerin belirlenmesi bizim kontrolümüz dışında meydana gelen bir durumdur. Fıkraların derlenmesi aşamasında icra ortamında bulunmak isteyen dinleyiciler de icraya doğal bir ortam içerisinde dahil olmuşlardır.

Fıkra dinleyicilerinin yaşlarına göre dağılımı incelendiği zaman 65 yaş ve üstü dinleyicilerin icra ortamlarında en fazla bulunan yaş grubu olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli sebebi 65 yaş ve üstü dinleyicilerin çoğunun emekli ya da çiftçi olmasıdır. Dolayısıyla 65 yaş ve üstü dinleyici grubuyla derleme çalışması yapmak için rahatça sohbet edebilecek zamanın daha fazla olması bu yaş grubundaki dinleyicilerin fazla olmasına sebep olduğu söylenebilir. 65 yaş altı, özellikle 25-35 ve 35-50 yaş grubu dinleyicilerin derleme çalışmaları sırasında iş ortamında ya da okulda olmaları diğer yaş gruplarına göre katılım oranlarının daha düşük olmasına sebep olmuştur.

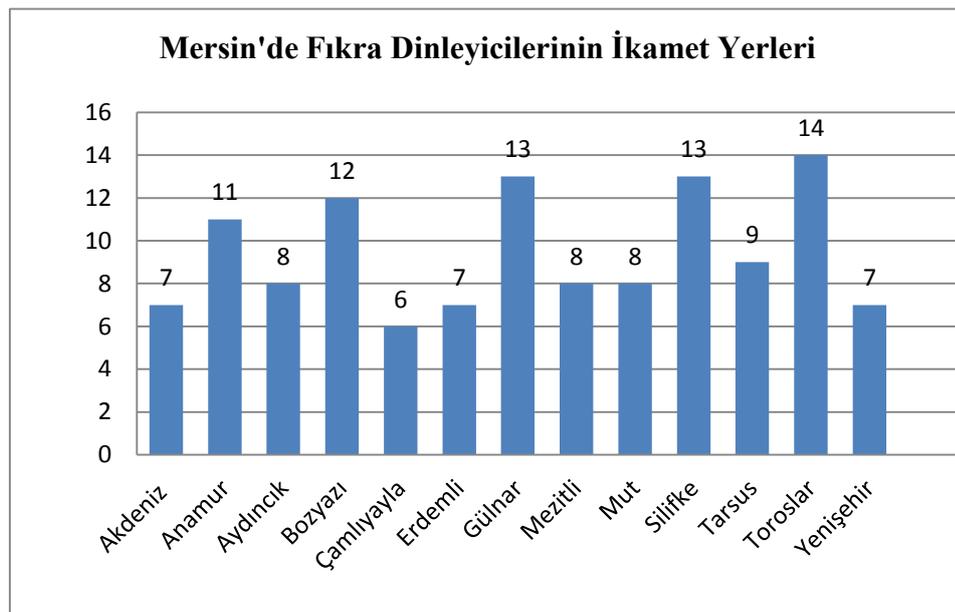
V.2.1.2. Fıkra Dinleyicilerinin Doğum Yerleri ve İkametleri

Mersin ve ilçeleri dahil olmak üzere 13 ilçede yaptığımız derleme çalışmaları sonucunda toplam 123 fıkra dinleyicisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda toplam 91 anlatıcı bulunduğunu, anlatıcıların aynı zamanda dinleyici konumunda da bulduklarını daha önce belirtmiştik. 91 anlatıcıya 32 kişi daha eklenerek toplam dinleyici sayımız 123 olmuştur. İcra ortamında sadece dinleyici konumunda bulunan 32 kişinin doğum yerleri ve ikamet adresleri derleme esnasında not alınarak tespit edilmiştir. 123 dinleyicinin doğum yerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 19

Mersin fıkra dinleyicilerinin doğum yerlerine göre yapılan tabloya göre; Akdeniz; 7 dinleyici, Anamur; 11 dinleyici, Aydıncık; 8 dinleyici, Bozyazı; 12 dinleyici, Çamlıyayla; 6 dinleyici, Erdemli; 7 dinleyici, Gülnar; 13 dinleyici, Mezitli; 6 dinleyici, Mut; 8 dinleyici, Silifke; 13 dinleyici, Tarsus; 9 dinleyici, Toroslar; 13 dinleyici, Yenişehir; 6 dinleyici, Mersin il dışı (Adana, Erzurum, Hatay); 4 dinleyici.

123 dinleyicinin ikamet yerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 20

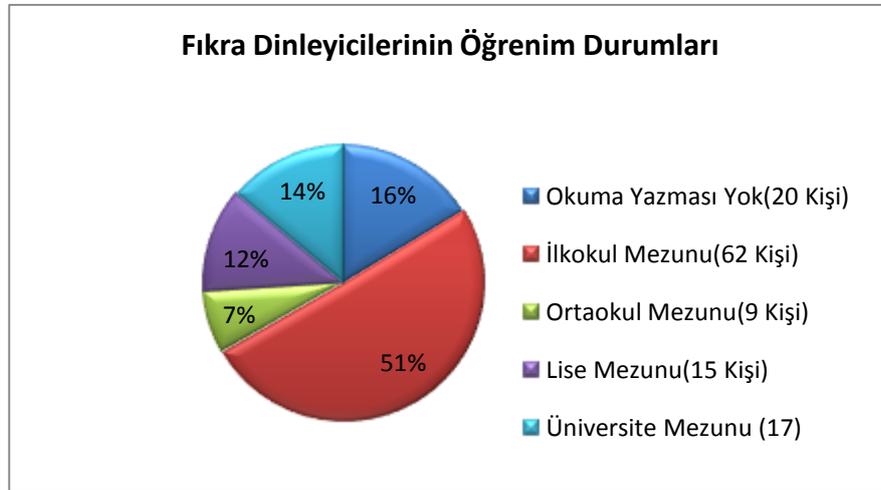
Mersin fıkra dinleyicilerinin ikamet yerlerine göre yapılan tabloya göre; Akdeniz; 7 dinleyici, Anamur; 11 dinleyici, Aydıncık; 8 dinleyici, Bozyazı; 12 dinleyici, Çamlıyayla; 6 dinleyici, Erdemli; 7 dinleyici, Gülnar; 13 dinleyici, Mezitli; 8 dinleyici, Mut; 8 dinleyici, Silifke; 13 dinleyici, Tarsus; 9 dinleyici, Toroslar; 14 dinleyici, Yenişehir; 7 dinleyici.

Mersin ve ilçelerinde yapılan derleme çalışmaları sonucunda 119 dinleyicinin doğum ve ikamet yerlerinin Mersin ve ilçeleri olduğu, 4 tane dinleyicinin ise uzun yıllardır Mersin’de ikamet ettiği tespit edilmiştir.

V.2.1.3.Fıkra Dinleyicilerinin Öğrenim Durumları

Mersin ve ilçelerinde yapılan derleme çalışmaları sonucunda tespit edilen 123 dinleyicinin öğrenim durumları aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 21

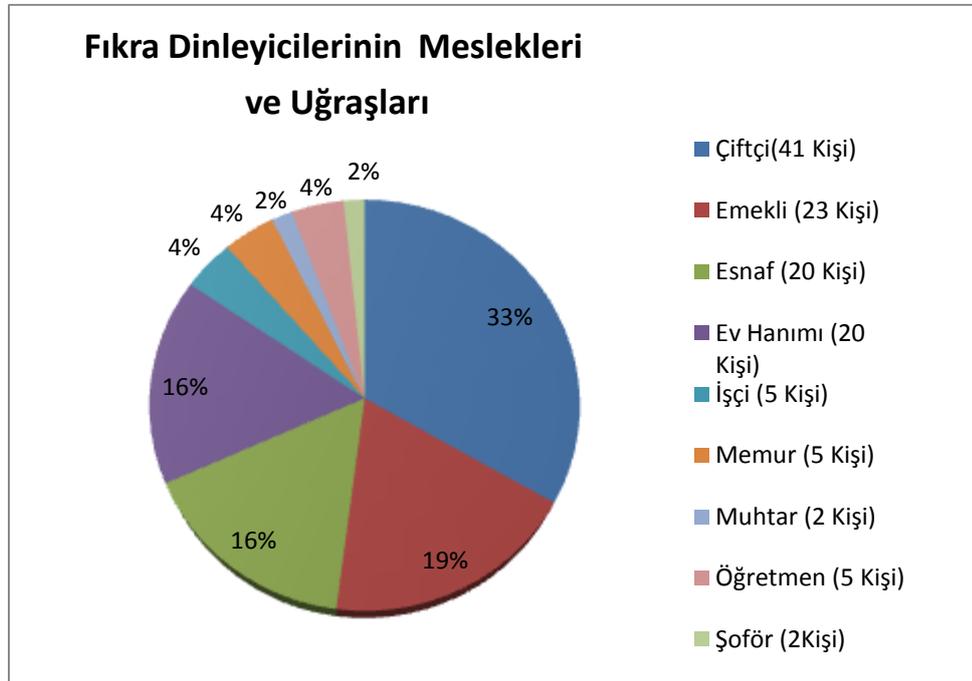
Tabloya göre; Mersin fıkra dinleyicilerinin % 16’lık oranını oluşturan 20 kişinin okuma-yazması yoktur. Fıkra dinleyicileri arasında en büyük oranı oluşturan % 51’lik dilim içerisinde yer alan 62 kişi ilkokul mezunudur. 9 kişi olan ortaokul mezunu dinleyicilerin oranı ise % 7’dir. Lise mezunu 15 dinleyicinin oranı % 12’dir. Son olarak % 14’lük oran içerisinde yer alan 17 dinleyici ise üniversite mezunudur.

Kısacası Mersin fıkra dinleyicilerinin büyük bir kısmının öğrenim durumu ilkokuldur. İlkokul mezunu dinleyicilerden sonra bu oranı okuma yazması olmayan dinleyici grubu takip etmektedir. Okuma-yazması olmayan ve ilkokul mezunu dinleyici sayısının bu kadar fazla olmasının sebebi bu grubun yaş ortalamasının 65 yaş üstü olmasıdır. 65 yaş ve üstü dinleyici grubu genellikle emekli ve çiftçilerden oluştuğu için boş vakitleri daha fazladır. Ayrıca derleme çalışma zamanlarında öğrenim durumu daha yüksek olan dinleyicilerin okul ya da iş ortamında yer almalarının sebep olduğu düşünülebilir.

V.2.1.4.Fıkra Dinleyicilerinin Meslek ve Uğraşları

Mersin fıkralarının derlenmesi için yapılan video ve ses kayıtları, ayrıca icra sırasında alınan notlar incelendiği zaman fıkra dinleyicilerinin meslekleri ve uğraşlarıyla ilgili aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 22

Tabloya göre; Mersin ve ilçelerinde fıkra derleme çalışmasında yer alan 123 dinleyicinin % 33'ünü oluşturan 41 kişi çiftçidir. Dinleyiciler mesleklerine ve uğraşlarına göre sınıflandırıldıkları zaman en büyük grubu çiftçiler oluşturmaktadır.

% 19'lük oran ile çiftçileri emekliler izlemektedir. 123 dinleyici içerisinde 23 kişi emeklidir. Çiftçiler ve emeklilerle yapılan derleme çalışmalarının kahvehane, tarla, bahçe gibi icra ortamlarında gerçekleştirilmesi diğer meslek gruplarına göre daha fazla olmasına sebep olmuştur. Çiftçiler ve emeklilerden sonra % 16'lık oran dilimi içerisinde yer alan 20 kişi esnaftır.

Mersin fıkra dinleyicileri içerisinde kadın dinleyicilerin % 16'sı olan 20 kişi ev hanımıdır. Ev hanımı dışında öğretmen ve memur olan kadın dinleyiciler de bulunmaktadır.

Çalışmamızda yer alan diğer fıkra dinleyicilerinin meslekleri ve uğraşları ile ilgili oranlar şu şekildedir;

% 4'lük oranla işçi sayısı 5 kişi, memurlar % 4'lük oran ile 5 kişi, muhtarlar % 2 ile 2 kişi, öğretmenler % 4'lük oran ile 5 kişi, şoförler % 2'lik oran ile 2 kişi.

Mersin fıkra dinleyicilerinin meslek ve uğraşları incelendiği zaman % 84'lük bir oranın çiftçi, emekli, esnaf ve ev hanımından oluştuğu görülmektedir. Bu dört meslek grubuna derleme yapmak için ulaşmak daha kolay olmuştur. Öğretmen ya da memur gibi dinleyiciler derleme çalışması esnasında genellikle iş yerlerinde bulunmak zorunda kalmışlardır.

V.2.1.5 Fıkra Dinleyicilerinin İnanç Yapısı

Mersin fıkra dinleyicilerinin inanç yapısı hakkındaki değerlendirmeler “Mersin ve Çevresindeki Fıkra Anlatıcıları ve İcra Ortamları” kısmında Mersin fıkra anlatıcılarının inanç yapısı alt başlığında yaptığımız değerlendirmelerle aynı doğrultudadır. Bu bağlamda

derleme çalışmaları sırasında dinleyicilere etnik kökeni ya da dini inancı hakkında doğrudan bir soru yöneltilmemiştir. Dinleyiciler, icraya katıldıklarında ya da sohbet esnasında kendileri isterse dini inançlarını, etnik kökenlerini veya mezheplerini belirtmişlerdir. Gerek bizim yaptığımız alan araştırma çalışmaları gerek anlatıcıların ya da dinleyicilerin derleme esnasında verdiği bilgiler ışığında Mersin'in genel itibariyle Müslüman olduğu, bu Müslüman nüfus içerisinde Sünni ve Alevi olmak üzere iki mezhebin yer aldığı, ayrıca Tahtacı ve Yörük gibi zümrelerin de Mersin'de yaşadığı tespit edilmiştir.

Mersin'in günümüze kadar gelen zengin kültürel yapısı içerisinde farklı etnik kökene, dine ya da mezhebe bağlı kişilerin birlik ve beraberlik içerisinde yaşadığı ortaya çıkmıştır.

V.2.2. İcra Ortamında Fıkra Dinleyicileri

İcra ortamında fıkra dinleyicileri adlı bu bölümde Mersin fıkra dinleyicilerinin fıkralara yaklaşımı ve icra ortamında fıkraya etkileri üzerinde durulmaktadır.

V.2.2.1.Fıkra Dinleyicilerinin Fıkralara Yaklaşımı

Mersin fıkra dinleyicilerinin büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda anlatıcı konumunda da yer alması dinleyicilerin fıkralara yaklaşımı konusunda değişiklik göstermemekte, anlatıcılarla aynı doğrultuda olduğunu belli etmektedir. Mersin fıkra dinleyicileri de anlatıcılar gibi büyük oranda fıkralara inanmaktadır.

Çalışmamızda icra ortamında yer alan dinleyiciler ve anlatıcı-dinleyicilerin icra sırasındaki sözleri, yüz ve beden hareketleri incelendiği zaman fıkralara yaklaşımı açıkça tespit edilebilmektedir. Bu yüzden çalışmamızdaki dinleyicilerin fıkralara yaklaşımını belirleyen en önemli unsur dinleyicilerin icradaki hareketleri ve tavırları olmuştur. İcra ortamında bazı dinleyiciler anlatıcıdan gözlerini ayırmadan fıkraları dinlerken bazı

dinleyiciler kafalarını başka tarafa çevirip oturmuş ya da bir süre sonra icra ortamından ayrılmışlardır. İcra ortamında dinleyicilerin fıkralara yaklaşımı şu örneklerle somutlaştırılabilir:

K.16 kodlu anlatıcı (GÜ/AF-AGL) fıkrayı anladıktan sonra hem anlatıcı hem de dinleyici konumunda bulunan K.74 kodlu anlatıcı-dinleyici “Dur, aklıma bir şey geldi onu anlatayım” şeklinde bir ifade kullanması dinleyicilerin anlatıcılar fıkrasını anlatırken kendilerinin de bir fıkrasını anlatmak istediklerini ve bunun üzerinde düşündüklerini göstermektedir.

K.56 kodlu anlatıcı fıkrasını icrasını tamamladıktan sonra K.64 kodlu anlatıcı-dinleyici fıkradaki durumu “Olumsuz bir durum gibi görünüyor ama olumlu bir şey yapmışlar” şeklinde ifade ederek fıkralara inandığını belli etmektedir.

K.10 kodlu anlatıcı fıkrasını anlatacağı sırada bir dinleyicinin anlatıcıya “Şu Musalısının pamuk toplamaya gittiğini bir anlat hele” demesi dinleyicilerin fıkrasını dinlemeye ne kadar istekli olduklarını göstermektedir. Diğer bir dinleyicinin ise “En güzeli Abdallar, onu anlat, Abdal kavgasını anlat” şeklinde ifadeler kullanması dinleyicilerin fıkrasını dinlemekten hoşlandıklarını, aynı fıkraları birkaç defa dinlemelerine rağmen yine dinlemek istediklerini belli etmişlerdir.

İcra ortamındaki bazı dinleyicilerin ise fıkralara yaklaşımı daha olumsuz ifadeler içermektedir. Bazı dinleyiciler icra sonrasında “fıkra işte gerçek mi sanki”, “olacak iş değil”, “palavra bunlar” gibi ifadeler kullanarak ve icranın ortasında kalkıp giderek fıkralara karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir.

İcra ortamında dinleyicilerin genel olarak fıkralara yaklaşımı anlatıcılar gibi olumlu yöndedir. Dinleyiciler icra ortamında fıkrasını dinlemekten hem hoşlanmakta hem de fıkralara inanmaktadır.

V.2.2.2. İcra Ortamında Dinleyicilerin Fıkraya Etkileri

Mersin ve ilçelerinde fıkra derleme çalışmaları yapılırken icra ortamında dinleyicilerin fıkraya, dolayısıyla anlatıcıya ve icraya bir takım etkileri olmuştur. İcra ortamındaki dinleyicilerin fıkraya etkileri içerisinde icrayı bölmeleri, anlatıcıya müdahale etmeleri, fıkrayı tamamlamaya ya da fıkraları düzeltmeye çalışmaları veya anlatıcıyı motive etmeleri örnek olarak gösterilebilir.

Örneğin; K.65 kodlu anlatıcı Tosmurluların güneşi dava etmesini anlattığı (BY-DGÜ) fıkroda “Sabah Silifke’den çıkıp köyünüze gidin, akşam köyden Silifke’ye” diyeceğine “Sabah köyünüzden çıkıp Silifke’ye gidin” şeklindeki ifadesinden sonra dinleyici konumunda bulunan K.75 kodlu anlatıcı icrayı bölerek fıkranın sonunun öyle olmadığını söylemiş ve fıkrayı düzeltmiştir.

Dinleyicilerin icra ortamına etkisine diğer bir örnek ise dinleyicinin icrayı bölmesi ve icra edilen fıkra konusuyla ilgili başka bir fıkra anlatmasıdır. Bu durumla ilgili bazı örnekler şunlardır;

K.4 kodlu anlatıcının fıkra icrası sırasında K.54 kodlu dinleyici “buna benzer ben de fıkra biliyorum, anlatayım” şeklinde bir ifade kullanarak icrayı bölmüş ve (Dİ-BSÇ) kodlu fıkrayı anlatmıştır.

Diğer bir örnekte ise, kardeş olan K.41 ve K.52 kodlu anlatıcıların icrası sırasında, K.41 kodlu anlatıcı Ali Çavuş hakkında olan (OŞ/MA-AÇA) fıkrayı anlatırken dinleyici konumunda bulunan K.52 kodlu anlatıcı-dinleyici “ben de Ali Çavuş’la ilgili birkaç şey biliyorum” diyerek (OŞ/MA-AÇU) kodlu fıkrayı anlatmıştır.

Dinleyicilerin icra ortamında fıkra icrasına etkilerine diğer bir örnek ise, K.56 kodlu anlatıcının (Dİ-CHP) kodlu fıkrayı anlatmaya başlayacağı sırada, dinleyici konumunda bulunan K.51 kodlu dinleyicinin lafı bölerek “*Mustafa (K.64) anlatsın o daha*

güzel anlatıyor ya” şeklinde bir ifade kullanması sonucu (Dİ-CHP) kodlu fıkrayı K.64 icra etmiştir.

Dinleyicilerin icra sırasında fıkraya etkilerinde diğer bir unsur ise dinleyicilerin anlatıcıları fikra anlatması konusunda teşvik etmeleridir. İcra sırasında bazı anlatıcılar rahat bir şekilde fikra anlatırken bazı anlatıcılar fikra anlatmakta biraz çekingen davranmışlardır. Bu gibi durumlarda dinleyiciler bazı kalıp ifadeler kullanarak anlatıcıyı teşvik etmişler ve icranın devam etmesini sağlamışlardır. Bu duruma örnek olarak, K.69 kodlu anlatıcı icra sırasında anlatmak istemediğinde ya da çekindiği durumlarda dinleyicilerin “Oğuz amca en iyi sen anlattırısın, fıkracı adamsın, senden iyi kim bilecek burada” şeklinde ifadeler kullanmaları anlatıcıyı cesaretlendirmiş ve icranın devam etmesini sağlamıştır.

İcra ortamında dinleyicilerin anlatıcıyı teşvik etmesine diğer bir örnek; icra sırasında çekingen davranan K.90 kodlu anlatıcıyı, o sırada dinleyici konumunda bulunan K.84 kodlu anlatıcı “bu fikra işlerini en iyi sen bilirsin, ilk önce sen anlat” şeklinde teşvik edici cümleler kurarak icra ortamının oluşmasını ve devam etmesini sağlamıştır.

Mersin fıkralarının derlenmesi sırasında icra ortamlarında dinleyicilerin hem fıkralara hem de anlatıcılara birçok yönden olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Anlatıcılar icra ortamında dinleyicilerin teşvik edici sözleri sayesinde rahatlayarak fıkraları anlatmışlardır.

V.2.3. Fıkra Dinleyicileri ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi

Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmalarını incelediğimiz zaman 42 video kaydı ve 8 ses kaydı yer almaktadır. İcra ortamlarında dinleyici sayısının en az 2 en çok 15 kişinin olduğu tespit edilmiştir. İncelenen video kayıtlarına göre icra ortamlarında

toplam 123 dinleyicinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu 123 dinleyicinin içinde fıkra anlatan 91 anlatıcının da yer aldığı, 32 kişininse sadece fıkraları dinlediği tespit edilmiştir. Anlatıcıların aynı zamanda dinleyici konumunda da bulunduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda kullandığımız yöntemin performans teori olması, çalışma boyunca kamera aracılığıyla video kaydı yapmamızı gerektirdiği için bazı anlatıcı ve dinleyicilerin bu durumdan rahatsızlık duyarak icra ortamından uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle dinleyici oranlarının azalmasına neden olmuştur.

İcra ortamlarında dinleyicileri cinsiyetlere göre değerlendirdiğimiz zaman erkek dinleyici oranının kadın dinleyicilere oranla daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun sebebi derleme çalışmalarının erkek anlatıcı ve dinleyicilerinin daha fazla yer aldığı sosyo-kültürel ortamlar olan kahvehane, dükkân, tarla gibi mekânlarda yapılmasıdır.

Çalışmamızda genel olarak 65 yaş ve üstü dinleyicilerin daha küçük yaşta dinleyicilere oranla icra ortamlarında daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. İcra ortamlarında dinleyicilerin öğrenim durumları büyük oranda ilköğretim düzeyindedir. Bu oranı okuma yazması olmayanlar, lise, ortaokul ve üniversite mezunları takip etmiştir. Mersin fıkra dinleyicilerin % 84'ünün çiftçi, emekli, esnaf ve ev hanımından oluştuğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada dinleyicilerin inanç yapısı hakkında dinleyicilere doğrudan bir soru yöneltilmemiştir. Dinleyiciler, icra sırasında ya da icra sonrasında sohbet sırasında kendi istekleri doğrultusunda dini inançlarını, etnik kökenlerini ya da mezheplerini belirtmişlerdir.

Mersin fıkra dinleyicilerinin icra ortamında fıkralara yaklaşımının genel olarak olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir. Dinleyiciler icra ortamında fıkra dinlemekten

hoşlandıklarını ve fıkralara inandıklarını hareketleri, sözleri ya da yüz ve beden hareketleriyle belli etmişlerdir.

İcra ortamında fıkra dinleyicilerinin derleme esnasında fıkralara ve anlatıcılara birçok yönden etkisi olduğu tespit edilmiştir. Dinleyicilerin icra ortamında “anlatıcının sözünü kesmeleri”, “anlatıcının icrasını tamamlamaları ya da düzeltmeleri”, “anlatıcıyı fıkra anlatması konusunda teşvik etmeleri” şeklinde hareketleri anlatıcının icrasını etkilemiştir.

V.3. Fıkraların İcra Yeri ve Zamanı

Mersin fıkralarının icra yeri ve zamanı adlı bu bölümde fıkraların icra yerleri ve zamanları, ayrıca icrayı etkileyen dış etmenler üzerinde durulmuştur.

V.3.1. Fıkraların İcra Yeri

Mersin fıkralarının icra yeri, genellikle kahvehaneler, dükkânlar, iş yerleri, tarla ya da bahçeler, kısacası insanların bir arada bulunduğu her türlü ortamdır. Mersin ve ilçeleri dahil olmak üzere 13 ilçede derleme çalışması yaptığımız süre boyunca fıkraların en çok icra edildiği ortamın kahvehaneler olduğu tespit edilmiştir. Kahvehaneler özellikle Türk kültürü içerisinde erkeklerin yoğun olarak buldukları ve vakit geçirdikleri sosyo-kültürel ortamlardır. Kahvehaneler küçük yerleşim birimlerinde, özellikle köylerde iletişimi sağlayan sosyal ortamların başında gelmektedir. Bu yüzden fıkra derleme çalışmaları yaparken kahvehaneler sıklıkla bulduğumuz icra ortamlarının başında gelmektedir. Kahvehane ortamlarında emekli ya da çiftçiler yoğun olarak bulunduğu için bu mekânlara gelen kişilerin yaş ortalaması da genellikle 65 yaş ve üstüdür. Anlatıcı ve dinleyicilerin çoğunun emekli ya da çiftçi olmalarından dolayı günün çoğunu kahvehanelerde geçirmektedirler. Bu yüzden fıkraların icra yeri de büyük oranda kahvehanelerdir. İcra yeri kahvehaneler olan derleme çalışmalarına örnek olarak;

K.16, K.48, K.51, K.56, K.64, K.72, K.74 kodlu anlatıcılarla Toroslar/Ayvagediği köyünün kahvehanesinde derleme çalışması yapılmıştır. Derleme çalışması sırasında icra yerinin köy kahvesi olması hem anlatıcı hem de dinleyici sayısının fazla olmasını sağlamıştır.

Diğer bir örnek ise, K.10, K.12, K.40, K.63, K.70 kodlu anlatıcılarla Silifke/Işıklı köyünde meydana yer alan köy kahvesinde gerçekleştirdiğimiz derleme çalışmasında icra ortamında çok sayıda dinleyici katılmıştır. Bu durum anlatıcıları teşvik ederek icranın tiyatral bir havada geçmesini sağlamıştır.

Kahvehaneler dışında dükkân, iş yeri, tarla ya da gibi ortamlarda da fıkraların icra edildiği mekânlardır. Bu icra ortamlarına örnek olarak;

K.66, K.84 ve K.90 kodlu anlatıcılarla Toroslar/Arslanköy'de bir seçim binasında derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu duruma diğer bir örnek; K.7, K. 24, K. 27, K.31, K.35 ve K.49 kodlu anlatıcılarla Bozyazı ilçesinde bir seçim binasında fıkra derleme çalışması yapılmıştır. Bazı derleme çalışmalarının belediye başkanlığı seçimine¹ rastladığı için bazı anlatıcılar seçim bürolarında olmak zorundaydılar. Seçim bürolarında derleme çalışması bu çalışmaya olumsuz bir durumun aksine zenginlik katmıştır. Anlatıcılar farklı partilerdeki arkadaşlarını da çağırarak samimi bir sohbet ortamı içerisinde icrayı gerçekleştirmişlerdir.

K.5, K.42, K.82 kodlu anlatıcılar ile Cuma namazı çıkışında icra yeri Gülnar merkezde yer alan bir camii bahçesinde derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu örneklerin dışında; öğretmen olan K.4 kodlu anlatıcıyla öğretmenevinde ve çalıştığı okulun bahçesinde, K.69 kodlu anlatıcıyla adliye binasının bahçesinde, K.25 ve K.32 kodlu

¹ 2014 belediye başkanlığı seçimi

anlatıcılarla bir dükkânda, K.38 ve K.41 kodlu anlatıcılar ile icra yeri olarak ev ortamında fıkra derleme çalışmaları yapılmıştır.

Mersin fıkralarının icra yeri anlatıcıların bulunduğu her türlü mekânda gerçekleşmektedir. Mersin fıkralarının icra yeri, anlatıcı profilinin büyük bir kesimi 65 yaş ve üstü emekli ve çiftçilerden oluştuğundan dolayı kahvehanelerdir. Bunun dışında Mersin fıkralarının icra yerleri içerisinde dükkân, tarla, iş yeri, seçim binası, kulüp, öğretmenevi gibi farklı mekânlar da yer almaktadır.

V.3.2. Fıkraların İcra Zamanı

Mersin fıkralarının icra zamanı olarak belirli bir zaman dilimi yoktur. İcra ortamında bir araya gelen anlatıcılar ve dinleyiciler herhangi bir zaman dilimi içerisinde fıkraları icra etmektedirler. Mersin fıkralarının icra zamanları da anlatıcılara ulaşabildiğimiz zamanlarda gerçekleşmiştir. Derleme çalışmaları esnasında anlatıcılara icra zamanı hakkında soru yönelttiğimiz zaman, çoğu anlatıcı icraların akşam kahvehanede otururken, eve misafir geldiğinde, çalışma arası mola verildiğinde ya da herhangi bir sohbet ortamında önceden belirlenmeyen zamanlarda gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Mersin fıkralarının icra zamanına örnek olarak;

K.45 kodlu anlatıcı fıkraların akşamları erkeklerin kahve ya da kulüp gibi ortamlarda toplandığı zaman icra edildiğini, gündüzleri herkesin çalıştığını bu yüzden akşamları fıkraların anlatıldığını belirtmiştir.

K.69 kodlu anlatıcı ise fıkraların anlatılması için herhangi bir zamana gerek olmadığını sohbet edecek birilerini bulduğu zaman icra ortamına bağlı olarak fıkraları icra ettiğini söylemiştir.

Mersin ve ilçeleri dahil 13 ilçede gerçekleştirdiğimiz derleme çalışmalarının icra zamanı genellikle öğleden sonra ve akşamları olmuştur. Bazı anlatıcılar gündüz

çalıştığı için derleme çalışmaları anlatıcı işten çıktığı zaman akşam gerçekleşmiştir. Bu duruma örnek olarak; K.4 kodlu anlatıcı öğretmen olduğu için ilk olarak çalıştığı okulda sohbet ettik; fakat anlatıcının derse gitmesi gerektiği için icranın devamı anlatıcı işten çıktığı zaman akşam yapılmıştır.

Mersin fıkralarının icra zamanı herhangi bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmektedir. Anlatıcıların ve dinleyicilerin bir araya geldiği herhangi bir zamanda fıkralar icra edilmektedir.

V.3.3. İcra Ortamında İcrayı Etkileyen Dış Etmenler

Mersin icra ortamlarında icrayı etkileyen birçok dış etmen bulunmaktadır. İcra sırasında anlatıcının icrasını etkileyen araba geçmesi, telefon çalması, köpek havlaması, ezan okunması gibi anlatıcının veya dinleyicinin kontrolünde olmayan birçok etmen yer almaktadır. Derleme çalışmaları esnasında kaydedilen video kayıtlarının daha sonra incelenmesi sonucu tespit edilen dış etmenlere örnek olarak şunları gösterebiliriz;

K.41 kodlu anlatıcının Çortaklı bir fıkra tipi hakkında anlattığı (BY-DDG) fıkroda “...Çortaklının biri Mut’a varmış. Yanında arkadaşın biri [J/BSAÇ] demiş ki: Şu gelen adama bi laf at demişler. Avukatımış. Avukatı çağırmış: Gel bi çay içelim, demiş. [E/KH] Neyse [J/EAĞ] çayı içmişler...” şeklinde fıkrayı anlatırken icra ortamının yakınında bir köpeğin sürekli havlaması anlatıcıyı rahatsız etmiş, anlatıcı bir süre icraya devam etmeden beklemiş, sonra “neyse” diyerek icrasına devam etmiştir. Bu durum anlatıcının dikkatinin dağılmasına ve dinleyiciler arasında icranın etkisinin azalmasına sebep olmuştur.

K.52 kodlu anlatıcı Ali Çavuş’un uyanık karakteri hakkında (OŞ/MA-AÇU) fıkrayı anlatırken “...Çortak’ta Ali Çavuş adında saf görünen ama kurnaz bi adam varımış. Bi gün Ali Çavuş, Mut’tan geliyormuş. Deveboynu [J/EİG] diye bir yer burada. Oraya

yemek yemeğe gitmiş amma aylardan Ramazan'mış. [E/OBG] Neyse oturmuş yemek yerken gaymakamla, başçavuş gelmiş...” icranın ortasında ortama eşinin gelmesi anlatıcının icrayı kesmesine ve beklemesine yol açmıştır. Anlatıcının eşi gittikten sonra K. 52 kodlu anlatıcı fıkrayı tekrar ederek icraya devam etmiştir. Bu gibi durumlar anlatıcının heyecanla ve şevkle anlattığı fıkrayı kısaltarak ya da üstünkörü bir biçimde anlatmasına sebep olmuştur.

K.69 kodlu anlatıcının İncili Çavuş hakkında anlattığı (OŞ/TB-SDP) fıkranın icrası sırasında “Padişah vezirlerini yanına toplar. Patlıcan [J/EHK] ne iyi, ne sağlıklı, diyor. Hemen o yalaka, İncili Çavuş alıyor lafı: Tabii ki haşmetlim, diyor, Allah iyi ki yaratmış, diyor patlıcanı. [E/TÇ] Şöyle iyi böyle iyi...” dinleyicilerden birinin icra esnasında telefonunun çalması anlatıcıyı çok sinirlendirmiş, anlatıcı “yav bi saygılı olun” şeklinde bir ifade kullanarak bu durumun hoşuna gitmediğini belli etmiştir.

K.78 kodlu anlatıcı, Behlül Dana hakkında (YA-NOH) fıkrayı “...Behlül Dana bir gün Harun Reşid'in tahtını boş bulmuş, hemen oturmuş. Harun Reşid'in muhafızları bunu görünce Behlül'ü hemen sopayla dövmeye başlamışlar. [E/OG] Bu sırada Harun Reşid gelmiş...” şeklinde anlatırken icra ortamının açık alan olmasından dolayı yoldan traktör geçince gürültüden rahatsız olarak anlatıcı icraya kısa süreliğine ara vermiş ve aracın gitmesini beklemiştir. Bu durum anlatıcının bir süreliğine dikkatini dağıtmış ve dinleyicilere “en son ne demiştim” şeklinde soru sormasına sebep olmuştur.

K.46 kodlu anlatıcı Necmettin Erbakan hakkında (MO/YE-EAN) fıkrayı “...Bir ara Milli Selamet Partisi'nin amblemi anahtardı. Erbakan oy istemek için yola çıkıyor. Yoldan geçen vatandaşlara soruyor: Oyu kime vereceksiniz diye. [E/EO] Allah kabul etsin...” şeklinde anlatırken ezan okunmaya başlamış, anlatıcı ezanın bitmesini beklemiş, ezan bittikten sonra “Allah kabul etsin” diyerek icrasına devam etmiştir.

İcra ortamında icrayı etkileyen dış etmenler arasında yoldan araç geçmesi, icra ortamına birinin gelmesi, köpek havlaması ya da ezan okunması gibi durumlar tespit edilmiştir. İcra ortamında icrayı etkileyen bu gibi dış etmenler anlatıcının dikkatinin dağılmasına, şevkinin kaçmasına ya da icrayı kısa kesmesi gibi performansını olumsuz etkileyen durumlara yol açmıştır.

V.3.4. Fıkraların İcra Yeri ve Zamanının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi

Mersin fıkralarının icra yerleri kahvehaneler, dükkânlar, iş yerleri, tarla ya da bahçe gibi insanların bir arada bulunduğu mekânlardan oluşmaktadır. Mersin’de yaptığımız derleme çalışmaları sonucunda fıkraların en çok kahvehane gibi ortamlarda anlatıldığı tespit edilmiştir. Kahvehaneler özellikle Türk kültürü içerisinde erkeklerin yoğun olarak buldukları ve vakit geçirdikleri sosyo-kültürel ortamlardır. Kahvehaneler küçük yerleşim birimlerinde, özellikle köylerde iletişimi sağlayan sosyal ortamların başında gelmektedir. Bu yüzden fıkra derleme çalışmaları yaparken kahvehaneler sıklıkla bulunduğumuz icra ortamlarının başında gelmektedir. Kahvehane ortamlarında emekli ya da çiftçiler yoğun olarak bulunduğu için bu mekânlara gelen kişilerin yaş ortalaması da genellikle 65 yaş ve üstüdür. Anlatıcılar ve dinleyiciler emekli ya da çiftçi olduklarından dolayı günlerinin çoğunu kahvehane ortamında geçirmektedirler.

Mersin fıkralarının icra yeri olarak kahvehaneler dışında esnafların dükkânları, tarla ya da bahçeler, iş ortamları, parti binaları, ev ortamı ya da öğretmenler evi gibi mekânlarda da fıkralar anlatılmaktadır.

Mersin fıkralarının icra zamanı olarak belirli bir zaman dilimi yoktur. İcra ortamında bir araya gelen anlatıcılar ve dinleyiciler herhangi bir zaman dilimi içerisinde fıkraları icra etmektedirler. Anlatıcılara icra zamanının ne zaman olduğu hakkında

yönelttiğimiz soruları incelediğimiz zaman icraların genellikle akşamları ya da hafta sonları gerçekleştiğini, bunun dışında herhangi bir zamanda da fıkraları icra ettiklerini söylemişlerdir.

Mersin fıkralarının icra ortamlarında anlatıcıların icrasını etkileyen birçok dış etmen bulunmaktadır. Anlatıcının kontrolü dışında meydana gelen etmenler içerisinde icra sırasında araba geçmesi, telefon çalması, köpek havlaması, ezan okunması veya icra ortamına birinin gelmesi yer almaktadır. Mersin fıkra icra ortamlarında icrayı etkileyen bu dış etmenler, anlatıcının icra sırasında dikkatinin dağılması ya da şevkinin kaçması gibi olumsuz durumlara yol açmıştır.

V.4. Mersin Fıkralarının Sözel Dokusu

Çalışmamızın bu bölümünde Mersin merkez ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra biçim özellikleri, dil ve üslubu, ayrıca içerik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda hem fıkra türünün özellikleri, hem de anlatıcıların fıkra metinlerine etkileri tespit edilmiştir.

V.4.1. Fıkraların Biçim Özellikleri

Temel yapısı kısa ve yoğun anlatım olan fıkralar, kültür farklılıklarından en az etkilenen sözlü edebiyat ürünleridir. Küçük hacimli hikâye estetiğine sahip fıkralarda tiplerin içinde yer aldığı mekânın tasviriyle başlayan bir olay ya da durum anlatılmaktadır. Olumlu veya olumsuz tipler aracılığıyla tasvir edilen durum, düşünce ve davranış tartışmalarla bir hükme ulaştırılır (Yıldırım, 1999: 7).

Tek bir olay ya da düşünce üzerine oluşturulan fıkra, kısa ve birbirinin içine geçmiş olarak “giriş-gelişme-sonuç” şeklinde oluşur. Kısa anlatılar olan fıkralarda, tahkiyeli anlatım, uzun tasvirler ve ayrıntılı açıklamalar yer almamaktadır (Öğüt Eker,

2014: 115). Dolayısıyla ortaya çıktığı toplumun dilini, kültürünü, üslubunu ve mizah anlayışını az sözle çok şey anlatarak ifade eden fıkralar tez ve karşıt tez üzerine kuruludur.

Bu tez çalışmasında 91 kaynak kişiden derlenen 192 fıkra metni derlenmiş ve yazıya geçirilen fıkra metinleri biçimsel özellikleri yönünden genel olarak incelenmiştir.

Mersin’den derlediğimiz fıkra metinleri genel olarak tek bir olay ya da düşünce üzerine kuruludur. Kısa hacimli yoğun bir anlatıma sahip olan fıkralarda anlatılan olay ya da düşünce “giriş-gelişme-sonuç” bölümlerinden oluşan bir yapı içerisindedir. Bazı durumlarda anlatıcıya bağlı olarak biçimsel özelliklerde farklılıklar yer almaktadır.

Fıkraların “giriş-gelişme-sonuç” bölümlerine örnek olması bakımından bir Mersin fıkrası (OŞ/MA-MVK) şu şekilde incelenebilir:

Molla Veli gece saat 12’den sonra camiye varmış. Caminin kapısından girerken:

- Selamünaleyküm [J/EBD] Allah’ın evi, demiş. Dönmüş kendi kendisine:
- Aleykümselâm [J/BSOÇ] Molla Veli, demiş.
- Molla Veli kilime geldi [J/EHE] Allah’ın evi ne dersin, demiş.
- Teklif mi olur götür götürebildiğin kadar [J/GDY], demiş.

Camiden kilimleri götürmüş (K.24).

} Giriş
} Gelişme
} Sonuç

Fıkraların giriş bölümü olayın geçtiği mekânın tasviriyle başlamaktır.

Mersin’den derlediğimiz fıkralarda mekânın tasvirine dair örneklerden bazıları şunlardır:

Ömer Dayı’nın saflığını anlatan (OŞ/MA-SHB) fıkra metni: “Bozyazı Sini çayının yanından bir müddet yürüyüp yavaş yavaş yukarı doğru çıkıyorlar” şeklindeki giriş cümlesi; dünya görüşü ve dini inançların farklılığını anlatan (ZÜ-SDB) fıkroda: “Bizim köyümüz, Kırtıl Köyü; Sünni köylerin ortasında tek Alevi köyüydü. Eskiden Yörüklükten,

konargöçerler olduğu için yüzlerce develerle göç ederlerdi” şeklindeki ifadede; Karakayalıların saflığını anlatan (BY-KVM) fıkrada: “Karakayalı bir ihtiyar varımış. Karakaya’dan bakınca [J/BYK] tepede kocaman bir kaya varmış” şeklindeki girişte; Karı koca arasındaki kurnazlığı anlatan (GÜ/AF-ÖOD) fıkrada: “Dereköy, Bozyazı’nın 52 km doğusuna düşen bir köy” ifadesinde; idare eden ve edilenleri konu edinen (GÜ/MK-ŞTL) kodlu fıkrada: “Deliler hastanede namaz kılmaya başlamışlar” şeklindeki ifadelerde fıkralarda anlatılan olay ya da düşünce ortaya çıkmadan önce olayın meydana geldiği mekân bazen detaylı bazen de kısaca tasvir edilmektedir.

Fıkralar diğer anlatı türlerine nazaran kısa hacimli bir türdür. Mersin’den derlediğimiz fıkra metinleri genellikle kısa hacme sahip olmasına rağmen bazı fıkra metinleri hikâye ya da masal gibi uzun hacimlidir. Kısa hacimli fıkra metinlerine; mahalli bir tip olan Ali Çavuş’un hazırcevap kişiliğini konu alan (OŞ/MA-AÇA) fıkra, yine mahalli bir tip olan Musalı’sının uyanık kişiliğini anlatan (OŞ/MA-ADO) fıkra, Mıdış Mustafa adlı saf bir mahalli tipin dalgınlığını konu edinen (OŞ/MA-HGT) fıkra, mariz tip olan bir deliyi konu edinen (GÜ/MK-PAK) fıkra örnek gösterilebilir.

Fıkralar genellikle tahkiyeye, uzun tasvirilere ve ayrıntılara yer vermeyen anlatı türleridir. Mersin’den derlediğimiz fıkra metinleri genellikle biçim özellikleri açısından bu tanıma uysalar da derlediğimiz bazı fıkralar uzun, tahkiyeli ve ayrıntılı olay örgüsüne sahiptirler. Bu uzun hacimli fıkra metinlerine örnek olarak: bir yörügün saflığını ve cahilliğini anlatan (ZÜ-GYÖ) kodlu fıkra, padişah karşısında korkan halkı Nasreddin Hoca aracılığıyla anlatan (OŞ/TK-PFİ) kodlu fıkra, Aslan Mustafa lakaplı bir alevinin saflığını anlatan (OŞ/MA-GOK) kodlu fıkra, Temel ile kaynanası arasındaki uygunsuz ilişkiyi anlatan (BY-HGD) kodlu fıkra birkaç olay zincirinden meydana gelen ve ayrıntılı tasvirilere yer veren örneklerdir.

Görüldüğü üzere bazı istisnalar dışında fıkraların kahramanları ya da olayın meydana geleceği mekânın tanıtılması, olay veya düşüncenin açıklanması biçiminde başladığı, gelişme bölümünde tez ve karşıt tezin yer aldığı, bunu takip eden sonuç bölümünde ise verilmek istenen düşüncenin değerlendirilerek hükme bağlandığı görülmektedir. Mersin'den derlediğimiz fıkra metinleri genellikle kısa hacme sahip olmasına rağmen bazı fıkra metinleri hikâyeye ya da masal gibi uzun hacimlidir. Mersin'den derlediğimiz fıkralarda uzun tasvirler ve ayrıntılar yer almamaktadır. Sadece birkaç örnekte tahkiyeli bir anlatım ve ayrıntılı olay örgüsü görülmektedir.

V.4.2. Fıkraların Dil ve Üslup Özellikleri

Fıkraların dil ve üslup özellikleri anlatıcının etrafında şekillenmektedir. Bir fıkra anlatıcısının, fikrayı anlatmadaki ustalığı dili nasıl kullandığına bağlıdır. Her anlatıcının kendine özgü dili ve üslubu bulunmaktadır. Anlatıcının içinde yaşadığı toplum, kültür ve sosyal şartlar üslubu etkileyen etmenlerdir. Bu etmenlerin yanı sıra anlatıcının kişiliği ve icradaki yeteneği de üslubu etkileyen unsurlardandır. Her anlatıcının kendine ait bir üslubu bulunduğu için 91 kaynak kişinin üslup özelliklerini tek tek değerlendirmek zor olduğundan, anlatıcıların üslup özellikleri ortak bir tespit yapılarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde Mersin yöresinden derlenen fıkraların dil ve üslup özelliklerine dair unsurların incelenmesi üzerinde durulmaktadır.

V.4.2.1. Tahkiye

Edebiyatta bir üslup özelliği olarak “hikâyeye etme, bir olayı anlatış düzeni” (TS, 2011: 2243) anlamında kullanılan bir terim olan tahkiye; bir anlatı türünün anlatıcı tarafından hikâyeye edilerek anlatılmasıdır.

Tek bir olay ya da düşünceden meydana gelen fıkralar kısa hacimli anlatılar olmaları sebebiyle tahkiyeli anlatıma uygun değillerdir. Ancak Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra metni arasında birkaç tahkiye örneği yer almaktadır.

K.71 kodlu anlatıcının Dereköylünün biri ile ilgili (BY-DVH) fıkranın “...Dereköylünün biri İstanbul’a gitmiş. İstanbul’a da ilk defa gidiyormuş. Binaları, minareleri falan görünce [D/Ş] çok şaşırılmış. Bu arada da hep kafası [J/BYK] yukarıda, binalara falan bakıyormuş...” şeklindeki ifadelerle tahkiyeli bir üsluba sahip olduğu görülmektedir.

K.10 kodlu anlatıcının Nasreddin Hoca ve padişah karşısında korkan halk hakkında anlattığı (OŞ/TK-PFİ) fıkranın “...Konya’da padişahmış Timurlenk. Padişah bir fil getirmiş, erkek. Ya Konya’nın ovasını [J/EYA] yalamış yutmuş. Toplanırlarmış:

- Yav, bunu napacağız. Padişahdan korkuyorlar. Toplanıyorlarmış [J/BSAÇ] ama hiç seslerini çıkaramıyorlarmış. Bu işi ancak [J/BÖE] Nasreddin Hoca çözer, demişler. Nasrettin Hoca’ya varalım söyleyelim, demişler. Varmışlar akşamdan Nasreddin’e söylemişler...” şeklindeki ifadeleriyle tahkiyeli bir üsluba sahip olduğu söylenebilir.

Fıkralar yapısı gereği kısa hacimli olmalarından dolayı tahkiyeli üsluba uygun olmayan anlatılardır. Fakat üslup özelliği anlatıcı merkezinde gelişen bir durum olduğundan dolayı Mersin’den derlediğimiz fıkraların bazılarında tahkiyeli bir anlatım bulunmaktadır.

V.4.2.2. Diyalog

İki ya da daha çok kişinin karşılıklı konuşması anlamına gelen diyalog (TS, 2011: 683) anlatılar içinde fıkroda en çok kullanılan bir üslup özelliğidir. Fıkralarda anlatıcının üslubu doğrultusunda fıkra metinleri kimi zaman fıkra kahramanlarının

ağzından diyalog şeklinde ifade edilirken kimi zaman dolaylı bir anlatım tercih edilmektedir. Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fikranın çoğunda diyalog şeklinde bir anlatım tercih edilmiştir. Örnek sayımızın çokluğundan dolayı aşağıda Mersin fıkralarında diyalogun yer aldığı sadece birkaç örnek incelenmiştir.

K.90 kodlu anlatıcının Nasreddin Hoca ve bir akrabası arasında geçenlerle ilgili (OŞ/TK-AVA) fıkroda Nasreddin Hoca ve akrabası:

“...Akşehir’e gelen birkaç köylü Nasreddin Hocayı kendi köyelerine Cuma namazı kıldırılmaya çağırmışlar.

- Hay hay gelirim [J/KHE], demiş Hoca. Ertesi gün de eşğine binip yola düşmüş. Yolda akrabalarından birisi:

- Nereye giden Hoca, demiş. Hoca:

- İşte filanca köye [J/EHE] Cuma namaz kıldırılmaya gidecem, demiş. Adam:

- İyi de Hocam [M/K] daha çarşamba, demiş. Nasreddin Hoca da

- Ben bu eşeklen anca varırım [J/GDY], demiş” ifadelerden diyalog şeklinde

bir anlatım kullanıldığı görülmektedir.

Padişah ve İncili Çavuş arasında geçen olayı anlatan (OŞ/TB-SDP) fıkroda;

“...Padişah vezirlerini yanına toplar.

- Patlıcan [J/EHK] ne iyi, ne sağlıklı, diyor. Hemen o yalaka, İncili Çavuş alıyor lafi:

- Tabii ki haşmetlim, diyor, Allah iyi ki yaratmış, diyor patlıcanı. [E/TÇ] Şöyle iyi böyle iyi.

Padişah araya giriyor, diyor ki:

- Yav, [S/Y] ben iyi değil kötü, diyecektim.

Hemen İncili Çavuş lafi değiştiriyor:

- Elbette kötü [J/EAĞ], Padişahım. O kadar kötü ki, niye yarattı ki.

Veriyor veriştiriyor falan. Padişah divandaki vezirlerine diyor ki:

- Görüyor musunuz [J/EİG] böylesi adamların ağzıyla iş yaparsanız haliniz perişan.

İncili Çavuş, padişaha kızıyor:

- Padişahım, [M/K] ne demek bu, diyor. Ben [J/EYA] sizin mi dalkavuğunuzum yoksa patlıcanın mı, diyor...” dolaylı bir anlatım yerine yine diyalog şeklinde bir anlatım tercih edilmiştir.

Tanrı ile arasındaki ilişkiyi mizahi bir dille anlatan Bektaşî ve halkın yağmur duasına çıkmasını anlatan (OŞ/THZ-ARB) fıkırada;

“...Bektaşî yolda yürürken bir kalabalık görmüş. Yanlarına gidip:

- Niye toplandınız [J/EHK], ne oluyor, demiş. Yağmur duasına çıktık, demişler. Bektaşî:

- Boşuna dua etmeyin, ben hallederim [J/BYS], demiş. Çıkarmış gömleğini ıslatmış, ağaca asmış. Biraz sonra yağmur yağmaya başlamış. Herkes şaşırmış [J/ÖDE]:

- Evliya mısın sen, diye sormuşlar. Bektaşî de:

- Ne evliyası [S/Y], bizim aramız bozuk, demiş...” diyalogun bir fıkraya verdiği canlılık ve hareket görülmektedir. Bu duruma örnek olarak K.17'nin anlattığı (OŞ/MA-GOK) fıkırada da düz bir anlatım yerine diyalogun kattığı canlılık belli olmaktadır:

“...

- Oy Aslan Mustafa.

- Buyur Mehmet Ağa.

- Bende bi keçi var alın mı, diyor.

- Yav gel [J/KHE] bakalım, anlaşırsak alırım, diyor.

- Ucuza verecem, alır mısın, diyor. O da diyor:

- Yav arkadaşım [J/EHE] yaklaş. Öbürü de garantiye almadan yaklaşmak istemiyor.

- Ama özürü var, diyor. Onu da alıştırma alıştırma söylüyor.

- Yav isterse [J/EHK] 2 özürü olsun, madem ucuza vereceksin alırım, diyor.

- Ya ama gözünün biri kör, diyor. [E/OBG] Aslan Mustafa da diyor ki, kendi yöresel ağzıyla:

- Oy [S/Y] Mehmet Ağa sen [J/OYK] ne diyon, ben buna gaste mi okutacam, kesip yiyeceğim bunu, [M/G] diyor...”

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkralarda diyaloglar sadece insan-insan arasında geçmemektedir. Fıkralarda insan ve hayvanlar ya da insan-olağanüstü varlıklar arasında da diyalog kullanılmıştır. Bu örneklerin sayısı insan-insan arasındaki diyaloglar kadar fazla değildir. Örnek olarak; bir cin ve Temel arasında geçen olayı anlatan (BY-OGG) fıkra,

“... ”

Cin İngiliz’e:

- Dile benden ne dilersen demiş. İngiliz:

- Yav beni Londra’ya götür, çok özledim İngiltere’yi demiş.

- Tamam, demiş. İngiliz’i almış Londra’ya götürmüş.

Geri gelmiş Fransız’a sormuş:

- Dile benden ne dilersen, demiş.

- Valla vatanımı çok özledim Paris’e götür beni, demiş.

Cin onu da Paris’e götürmüş. Tekrar geri gelmiş, Temel’e sormuş:

- Dile benden ne dilersen.

- Valla arkadaşlar gidince çok garipsedim onları geri getir, demiş...” şeklinde ifadelerden diyalogların sadece insanlar arasında değil aynı zamanda olağanüstü varlıklarla insanlar arasında geçtiği de görülmektedir.

Görüldüğü üzere, bir üslup özelliği olarak diyalog fıkralarda sıklıkla kullanılmaktadır. Düz ve kuru bir anlatım yerine diyalogun tercih edilmesi hem olaya canlılık katmakta hem de dinleyiciler arasında heyecanı arttırmaktadır.

V.4.2.3. Tasvir

Kelime anlamı olarak “resmini yapma, betimlemek” (Türkçe Sözlük, 2011: 2277) anlamlarına gelen tasvir, fıkralarda çok sık kullanılmayan bir üslup özelliğidir. Fıkralar kısa hacimli anlatılar olmalarından dolayı bu anlatı türünde uzun uzun betimlemelere ve tasvire çok sık rastlanmamaktadır. Bu yüzden Mersin’den derlediğimiz fıkralar içerisinde tespit ettiğimiz iki tasvir örneği yer almaktadır.

K.27 kodlu anlatıcının İncili Çavuş ve Fransa Kralı arasında geçen (OŞ/TB-ADM) fıkrada İncili Çavuş’un görünüşü hakkında “...Kara kuru zayıfça bir adammış. Bakmış üstü başı da yırtık...” şeklinde bir tasvir yapılmıştır.

K.4 kodlu anlatıcının Ömer dayının saflığını anlattığı (OŞ/MA-SHB) fıkrada turunç, “...Herkes portakalları dolduruyor, bizim Ömer dayı bir bakıyor turunç var [T/EYBA] hem de çok büyük...” şeklindeki ifadelerle boyutu bakımından sıfat tamlaması yapılarak tasvir edilmiştir.

Anlatı türleri arasında en kısa hacme sahip olan fıkralarda uzun betimlemeler ve tasvirler sıklıkla kullanılmamaktadır. Fıkralarda tespit edilen tasvirler ise yeteri kadar canlı ve başarılı değildir. Anlatıcıların kullandığı tasvirler genellikle fikra kahramanının görünüşü ya da fıkralarda yer alan objeler hakkındadır.

V.4.2.4. Klişe Sözcükler

Klişeler veya söz kalıpları, bir folklor eserinin bünyesindeki belirli görevlere ve belirli bir şekilde sahip olan kalıplaşmış ifadeler olarak tanımlanmaktadır (Sakaoğlu, 1974: 148-154, akt. Okuşluk, 2009: 134). Halk anlatıları içerisinde sıklıkla yer alan ve tekrarlanan, kalıp ifadeler olarak tanımlayabileceğimiz klişe sözler fıkralarda da yoğun bir şekilde kullanılan üslup özelliğidir. Fıkraların başlangıcında genellikle “adamın biri bir gün...” şeklinde kalıp ifadeler kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak;

“Bir gün Nasreddin Hoca’nın...” (OŞ/TK-ESB)

“Hoca bir gün...” (OŞ/TK-HGM)

“Nasreddin Hoca, bir gün...” (OŞ/TK-HEŞ)

“Nasreddin Hoca bir gün...” (OŞ/TK-HGO)

“Bir gün Nasrettin Hoca’ya...” (OŞ/TK-KSB)

“Çocuklar bir gün...” (OŞ/TK-NBA)

“Adamın biri...” (OŞ/TK-YKY)

“Nasrettin hoca bir gün...” (OŞ/TK-YKS)

“Bektaşının biri...” (OŞ/THZ-ASB)

“Bektaşi’nin biri Cuma namazına gitmiş...” (OŞ/THZ-BHC)

“Bektaşi’nin birinin bir gün...” (OŞ/THZ-BAY)

“Bektaşi bir gün...” (OŞ/THZ-BİB)

“Bektaşi’nin biri bir gün namaz kıldırılmış...” (OŞ/THZ-BNA)

“Adamın biri...” (OŞ/THZ-YYV)

“Adamın biri bir gün...” (BY-ÇAT)

Fıkralarda yer alan diğer bir klişe ifade olarak “bir gün” kelimesinin yer aldığı örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Bi gün Ali Çavuş, Mut’tan geliyormuş...” (OŞ/MA-AÇU).

“Bir gün, Muhtar Molla Memet’in köyüne kaymakam gelir...” (OŞ/MA-KAM)

“Adamın biri bir gün Silifke’ye gidiyomuş...” (BY-ÇAT)

“Kızılcakuyulular bir gün tarlaya [T/EBF] duz ekmişler...” (BY-DED)

“Bir gün Temel, Dursun’a arabasının mazisini anlatıyormuş...” (BY-EZY)

Mersin ve ilçelerinde anlatılan fıkraların başlangıcında yer alan diğer klişe

ifadelere bazı örnekler şu şekildedir:

“Hz. Ömer’in zamanında...” (OŞ/THZ-HÖİ)

“Ali Çavuş, Mut’a falan gider gelirmiş...” (OŞ/MA-AÇA)

“Kadir Bey bi gün de Musalısına bekmez vermiş...” (OŞ/MA-BDP)

“Bursalı emmi vardı buralarda eskiden...” (OŞ/MA-BEM)

“Çivit Emmi diye bi adam varmış...” (OŞ/MA-ÇEV)

“Bizim köyde Aslan Mustafa lakaplı bir adam var...” (OŞ/MA-GOK)

“Konya’da padişahmış Timurlenk...(OŞ/TK-PFİ)

“Katrancının biri Köse Mehmet’e sormuş...” (OŞ/MA-KKM)

“Ali Çavuş’un bir gün evine misafir gelmiş...” (OŞ/MA-ODY)

“Mersinli birisi diyor ki...” (OŞ/MA-ÖGT)

“Yörük bir eski muhtar varmış...” (ZÜ-BYO)

“Yörük parayı falan daha hiç görmemiş...” (ZÜ-GYÖ)

“Karakayalılar Silifke’ye giderlermiş...” (BY-AKA)

“Şimdi bir fikra anlatayım...” (GÜ/AF-BDE)

“Işıklının harman attığı gibi, diye bir söz vardır...” (BY-İHA)

“Garakayalı bir ihtiyar varmış...” (BY-KVM)

“Bir Ramazan günüydü...” (YA-BDH)

“Bi tarihte dedeylen torun...” (GÜ/AF-AKO)

“Şimdi kıyamet günü hesaplar kitaplar görülüyor...” (GÜ/SM/DM-AMV)

“Bir yerde kazan yapıyorlarmış...” (GÜ/SM/ES-KKA)

Mersin fıkralarında kullanılan klişe sözler genellikle fıkraların giriş kısmında yer almaktadır. Fıkralarda yer alan klişe sözler genellikle “Adamın biri” ya da “Bir gün” şeklinde kullanılmaktadır. Bunun dışında dinleyiciyi fikraya hazırlayan farklı başlangıç klişe ifadeler de yer almaktadır.

V.4.2.5. Alkış ve Kargış

Alkış, “İyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış söz anlamına gelmektedir (Kaya, 2007: 261). Anonim halk edebiyatında insanların kendileri, yakınları ve sevdikleri için söyledikleri iyilik, mutluluk ve sağlık dileyen kalıplaşmış sözler ve dualar birer alkıştır (Albayrak, 2004: 13). Kargış ise “Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı” (Türkçe Sözlük, 2011: 1328) anlamlarına gelmektedir.

Alkış, kişinin iyiliğinin istendiğini göstermek amacıyla kullanılmakta, kargış işe aksine kişinin kötülüğünün istendiği durumlarda kullanılmaktadır (Boratav, 1992: 136-140). Mersin ve ilçelerinde anlatılan fıkralarda alkış ve kargış çok fazla bulunmamaktadır.

Aşağıda Mersin fıkralarında alkış ve kargış örneği olarak gösterebileceğimiz üslup ifadeleri yer almaktadır.

(OŞ/TB-BİY) kodlu fıkrada “Cenneti, bilmem neyi ihsan eyle yarabbi” şeklinde ifadeler Mersin fıkralarında yer alan alkış örneğidir.

Mersin fıkralarında yer alan kargış örneği ise (Dİ-BED) kodlu fıkrada “Çıramı çalan yaksın, yaksın da ölüsünün yüzüne baksın” şeklinde kullanılmaktadır.

Mersin fıkralarında iki fıkra içerisinde bir alkış bir tane de kargış örneği tespit edilmiştir.

V.4.2.6. İkileme ve Tekrar

“Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” (Türkçe Sözlük, 2011: 1165) şeklinde tanımlanan ikileme ve “Bir konuşma veya yazıda aynı düşünceyi, kelimeyi birçok defa söyleme” (Türkçe Sözlük, 2011: 2307) şeklinde tanımlanan tekrar; Mersin fıkralarında sıklıkla kullanılan üslup özelliklerindedir.

Aşağıda Mersin fıkralarında kullanılan ikileme ve tekrar örneklerine yer verilmektedir.

“hay hay” (OŞ/TK-AVA), “ağır, ağır” (OŞ/TK-ETD), “vah vah” (OŞ/TK-ETD), “doldurur doldurur” (OŞ/TB-DOİ), “Şöyle iyi böyle iyi” (OŞ/TB-SDP), “kıl kıl” (OŞ/THZ-BİB), “kılmış kılmış” (OŞ/THZ-PNZ), “böyle böyle” (OŞ/AY-AYÇ), “şunlardır bunlardır”, “alıştıra alıştıra” (OŞ/MA-GOK), “yavaş yavaş” (OŞ/MA-SHB), “Allah Allah” (ZÜ-MIY), “yerken yerken”, “kuru kuru” (ZÜ-PEK), “asıl asıl” (BY-AKI), “Allah Allah” (BY-HGD), “düşünmüş düşünmüş” (BY-İŞA), “git gel” (BY-TEK), “sesli sesli” (GÜ/AF-BBS), “Allah Allah”, “içmişler içmişler” (GÜ/SM/DM-EFD), “yükselt yükselt” (GÜ/SM/DM-YSY), “yalaya yalaya” (Dİ-AGE), “bakmışlar bakmışlar” (Dİ-DCH), “kıpır kıpır”, “yavaş yavaş” (Dİ-İYİ).

Mersin fıkralarında çoğunlukla anlamı kuvvetlendirmek ve fıkraya canlılık katmak için tekrarlar sıkça kullanılmıştır. Mersin fıkralarında ikileme ve tekrarlar; fiili niteleme görevinde kullanılan zarf-fiiler, yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerin kullanılması vasıtasıyla yapılmıştır.

V.4.2.7. Arasözler

Arasöz, “doğrudan doğruya konuşulan veya yazılan konuyu ilgilendirmeyen dolaylı söz, istitrat” (Türkçe Sözlük, 2011: 145) anlamına gelmektedir. “Sözlü anlatım

ürünlerinde anlatıcının ana konudan sapmasına, ayrılmasına, uzaklaşmasına ve bu yolla geleneksel anlatımı güncel yapma çabasına arasöz” denilmektedir (Altun, 2014: 112).

Arasözler; “1. Açıklayıcı ve öğretici arasözler, 2. Görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözler, 3. Şahsi serzeniş ve itiraf ifade eden arasözler” olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmektedir (Başgöz, 1986, 5-23 akt. Ekici, 1998: 29). Bu bakımdan Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra bir üslup özelliği olan arasöz açısından üç başlık altında incelenmiştir.

I. Açıklayıcı ve öğretici arasözler

Fıkralardaki kişiler ya da mekânlar hakkında veyahut içeriğe bağlı olarak meydana gelen olaylar hakkında anlatıcıların dinleyicileri bilgilendirmek amacıyla yaptıkları açıklayıcı ve öğretici arasözlerdir.

“...Bekri de hazırcevap ya...” (OŞ/TB-DOİ)

“...Uzun uzun dua etmiyor yani...” (OŞ/THZ-ASB)

“...Bu arada Ramazan ayıymış...” (OŞ/THZ-BGF)

“Hz. Ömer’in zamanında Bektaşiler namaz gııarmış...” (OŞ/THZ-HÖİ)

“...Deveboynu [J/EİG] diye bir yer burada...” (OŞ/MA-AÇU)

“...Maddi olarak yardım edecek zaten, öbürü de aslında bunu biliyor...”

“...Neyzen Tefvik çok ulu bir insanmış...” (OŞ/AY-KDE)

“...Ali Çavuş hazırcevap biriymiş...” (OŞ/MA-AÇA)

“...Deveboynu [J/EHE] diye bir yer var...Ramazan’da eskiden gumandan, gaymakam; oruç dutmayan adamları döğerlermiş...” (OŞ/MA-BDG)

“Bursalı emmi vardı buralarda eskiden. Sucuk falan yapardı...” (OŞ/MA-BEM)

“...Bu adam nakliyecilik yapıyormuş...” (OŞ/MA-ÇEV)

“...Bizim köyümüz Alevi köyü. Yanımızda da [J/KHE] bir Sünni köyü var... İki köyün ortasında bir ufak çarşımız var...” (OŞ/MA-GOK)

“...Bizim köye eskiden develerle, eşeklerle, atlarla gidiliyormuş...Eskiden yol yok, telefon yok...Hasan amca'yı da çok severlermiş...” (OŞ/MA-HPD)

“...Yani zekârete düşüyor...” (OŞ/MA-HGT)

“...Eskiden derebeyleri varmış. Beğler almış ifadeyi...” (OŞ/MA-MUY)

“...Gavurlarmışmış onnar...” (OŞ/MA-ODY)

“...Eskiden yol, sokak yok tabii. İnsanlar yürüyerek geliyor, yürüyerek gidiyor...” (OŞ/MA-SHB)

“...Teravi namazı hem çabuk okunur hem de 33 rekâttır...” (ZÜ-BNZ)

“...bizim Silifke'de müzisyenlik, davulculuk meşhur...delbek yaptırım, eski tabirle davul...” (ZÜ-DEL)

“...Koyunun, keçinin arkasında hayatını böyle kazanıyormuş... İstanbul boğazı aslında...” (ZÜ-GYÖ)

“...Eskiden ayakkabıların altları daha sertti, suya ıslarlardı yumuşasın diye...” (ZÜ-PEK)

“...Sünni köylerin ortasında tek Alevi köyüdü... Eskiden Yörüklükten, konargöçerler olduğu için yüzlerce develerle göç ederlerdi...” (ZÜ-SDB)

“...Eskiden sap harmanları çekerler imiş...” (BY-AVÇ)

“...O zaman atlarla, eşeklerle gidiyorlardı...” (BY-DGÜ)

“...Dereköy'e yakın Kızılcakuyululara da “düz eken” derler...” (BY-DED)

“...Işıklının harman attığı gibi, diye bir söz vardır...Eskiden harmanlar [J/EHE] dövenle sürülürdü. Bunun samanı ve tanesi birbirinden rüzgârla ayrılırdı. Yapayla havaya

atarsın rüzgâr samanı az ileri atar, tanesi yere düşer. Buna harman atma denir. Rüzgâr olmazsa bu harmanı atamazsın...” (BY-İHA)

“...Hani teke var ya keçi... Teke çiftleşeceği zaman sidiği çok kokar... (BY-
TKO)

“...Eskiden gelin alınırken iyice sorulur soruşturuldu...” (GÜ/AF-BBS)

“...Tabii yaylanın havası iklim olarak buradan farklı...” (GÜ/AF-KAD)

“...Dereköy, Bozyazı'nın 52 km doğusuna düşen bir köy...” (GÜ/AF-ÖOD)

“...Tabii eskiden müfettişler çocuklara soru sorardı, bildi mi öğretmen çok iyi. Bilemediyse öğretmen bir şey öğretmemiş. Çocuk tembel mi, öğrenebildi mi öğrenemedi mi hiç mümkün değil...” (GÜ/SM/ÖĞ-KME)

“...Yarmasu'da elektrikler çok kesilir...” (Dİ-SGV)

II. Görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözler

Fıkralardaki kişiler ya da olaylar hakkında anlatıcıların kişisel görüş ve eleştirilerini içeren arasözlerdir.

“...Siz misiniz Nasreddin'in arkasında durmayan...” (OŞ/TK-PFİ)

“...Bekri yalaka değil, hazırcevap birisi...” (OŞ/TB-BİY)

“...Hemen o yalaka, İncili Çavuş alıyor lafı...” (OŞ/TB-SDP)

“...Neyzen Tevfik çok önemli bir adam, filozof biri...” (OŞ/AY-AYÇ)

“...Tahtacı değil tabii...” (OŞ/MA-AÇU)

“...Yani maksadı beyden basma almamış...” (OŞ/MA-ADO)

“...Yani eşeğini sürebilsin diye...” (OŞ/MA-BDP)

“...Tabii dinimizde kör, topal kurban olmayacağı için...” (OŞ/MA-GOK)

“...Ama öyle güzel konuşuyormuş... Onun da ağzı çok güzel laf yaparmış...”
(ZÜ-BYO)

“...Bizim arka tarafta Alevi köyü var. Çoğu da arkadaşımız şimdi bunların. Ne onlar bizi ayırt eder ne biz onları...” (ZÜ-BNZ)

“...El kızı tabii.... Hiç gıkını çıkaramaz...” (ZÜ-DKB)

“...O zaman demek parası yoktu, otobüs yoktu...” (ZÜ-PEK)

“...Karşısında bir Alevi konuşuyor ya, Tahtacı...” (ZÜ-SDB)

“...Hiç binanın tohumu olur mu?...” (BY-DVH)

“...Zordur güneşin altında çalışmak... Adama sigara nimet...” (BY-NDK)

“...Herkes bilmez tekenin erkek olduğunu... Yani çobanın gönlü olursa tekedden süt sağar, der...” (GÜ/AF-AGL)

“...Çok da ayıp bir şey değil. Ayıp olan insanın beynindedir... Sizler benim çocuğum yaşındasınız ayıp olmaz... Ahlaki bozukluğu görüyor musunuz?...” (GÜ/AF-BDE)

“...Geri gelecek diye korkuyorlar aslında...” (GÜ/AF-BKG)

“...Öyle cimriymiş ki ateş vursa duman vermez derler ya, o tiplerdenmiş...”
(GÜ/MK-CAD)

“...Bunlar dini çıkarı için kullananlar işte...” (GÜ/SM/DM-YSY)

“...Uçaktan atamaz da işte uydurma...” (MO/YE-BTS)

“...Adolf Hitler'i bilmeyen yoktur sanırım...” (MO/YA-ÜDS)

Mersin fıkralarında fıkra anlatma geleneği içerisinde bir üslup özelliği olarak arasöz en çok kullanılan anlatım kalıplarından biridir. Mersin fıkralarında kullanılan arasözlerinin çoğunluğu “açıklayıcı ve öğretici arasözler” grubuna girmektedir. Bu gruptaki arasözler dinleyicinin bilmediği ya da fikranın içerik bağlamında öğrenmesi gerektiği konulardan oluşmaktadır. “Açıklayıcı ve öğretici arasözler”e oranla “görüş,

yorum ve eleştiri ifade eden arasözler” daha nadir kullanılmıştır. Mersin fıkraları içerisinde “Şahsi serzeniş ve itiraf ifade eden arasözler”in kullanıldığı fıkra bulunmamaktadır.

V.4.2.8. Atasözleri ve Deyimler

Atasözü “nazım, nesir her iki şekil ile eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye gibi edebi sanatlardan yararlanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız olarak aktaran sözlerdir” (Elçin, 1993: 626).

Törelerin, inançların, gelenek ve göreneklerin ya da davranış biçim ve kurallarının az sözle net ifadesi anlamına gelen atasözleri geçmiş ataların deneyimlerini, görgülerini, bilgilerini ve öğütlerini yansıtmaktadır (Aça, 2009: 484).

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra içerisinde üç tane atasözü tespit edilmiştir. Aşağıda Mersin’de anlatılan fıkralarda kullanılan atasözü örnekleri fıkraların kodlarıyla birlikte verilmiştir:

“Ateş vursa duman vermez” (GÜ/MK-CAD)

“Elin ağzı torba değil ki büzesin” (OŞ/TK-ETD)

“Özrün kabahatinden büyük” (BY-ÖKB)

“Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış söz” (Aksoy, 1984: 49) anlamına gelen deyim, Mersin fıkralarında sıkça yer almaktadır. Aşağıda Mersin fıkraları içerisinde tespit ettiğimiz 25 deyim örneğine yer verilmektedir:

“Açlıktan ölmek” (BY-HAL)

“Ağıt yakmak” (GÜ/AF-BKG)

“Ağzı laf yapmak” (ZÜ-BYO)

“Ağzını toplamak” (ZÜ-SDB)

“Akli kesmemek” (GÜ/MK-PAK)

“Aklına gelmemek” (ZÜ-MIY)

- “Aldırış etmemek” (OŞ/TK-YKY)
- “Allah’a emanet gelmek” (BY-AEM)
- “Araya girmek” (OŞ/TB-SDP)
- “Canı çekmek” (BY-BFD)
- “Canı sıkılmak” (OŞ/MA-EÇS)
- “Dalga geçmek” (OŞ/TK-YGY)
- “Fikir birliğine varamamak” (GÜ/SM/AS-AOL)
- “Gözünüz aydın” (GÜ/AF-BDE)
- “Haksızlığa uğramak” (Dİ-ÜAÖ)
- “Hayretle bakmak” (YA-HGY)
- “Mahcup etmek” (GÜ/AF-AGL)
- “Niyet etmek” (OŞ/THZ-BİB)
- “Pişman olmak” (Dİ-BBD)
- “Sözünden dönmek” (OŞ/TK-BSD)
- “Sözüne bakmak” (OŞ/TK-ESB)
- “Yalayıp yutmak” (OŞ/TK-PFİ)
- “Yan gelip yatmak” (Dİ-YGE)
- “Yol etmek” (GÜ/AF-OYE)
- “Yola düşmek” (OŞ/TK-AVA)

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra içerisinde deyimlerin atasözlerine oranla daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

V.4.2.9. Abartı

Abartı, “Bir şeyi, bir olayı olduğundan büyük veya çok gösterme, mübalağa” anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011: 2). Fıkralar içerisinde mizahi bir unsur

olarak abartı sıklıkla kullanılmamaktadır. Mersin'den derlediğimiz 192 fıkra içerisinde tespit ettiğimiz iki abartı kullanımı yer almaktadır:

K.48 kodlu fıkra anlatıcısının yalancı bir kazan ustası hakkında anlattığı (GÜ/SM/ES-KKA) fıkrada kazanın boyutu; “...Kazanlar o kadar büyük ki bir tarafından bakınca diğer tarafı gözüküyor. Hiçbir usta ötekinin çekiç sesini duymuyor...” şeklindeki ifadelerden abartılı bir üslup kullanıldığı görülmektedir.

Son olarak K.4 kodlu anlatıcının palavracı bir avcı hakkında anlattığı (Dİ-DDA) fıkrada;

“...Adam köy kahvesinde anlatıyormuş.

- Dün elimde tüfek, içinde 9 kurşun [T/ETA]. 9 kurşunu domuzlara bi attım [J/İDB] 8 domuz vardı. Sekizine birer gitti, dokuzuncusu domuz arıyor...” abartı bir üslup özelliği olarak başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Mersin fıkralarında gerek bir üslup özelliği gerek mizahi bir anlatım biçimi olarak abartı kullanımı fıkralara canlılık ve hareket katmıştır.

V.4.2.10. Taklit, Jest ve Mimikler

Anlatı türleri içerisinde fikranın performans teoriye göre incelenmesinde çok önemli bir yere sahip olan taklit, jest ve mimiklerin tespiti ve değerlendirmesi Mersin fıkralarını konu alan bu çalışmada üzerinde önemle durulan unsurlardan biri olmuştur. Bu bakımdan, “Metinler” başlığını taşıyan VII. bölümde Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkrada kullanılan taklit, jest, mimikler, ses tonu ve duygularla ilgili değerler metinler içerisinde ilgili yerlere kodlanarak yazılmıştır. Bu kodların açıklamaları ise “Kısaltmalar Listesi” adı altında yer almaktadır.

V.4.2.11. Benzetmeler

Sözlük anlamı “Bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işi, benzeti, teşbih” (Türkçe Sözlük, 2011: 310) olarak tanımlanan benzetme, Mersin fıkraları içerisinde tespit ettiğimiz diğer bir üslup özelliğidir. Mersin fıkralarında benzetme unsuru, fıkra içerisinde yer alan bir konuyu daha açık ifade etmek ya da düşünce ve olayın dinleyici üzerindeki etkisini arttırmak amacıyla kullanılmıştır. Aşağıda Mersin fıkralarında yer alan benzetme kullanımı üzerine bazı örnekler yer almaktadır.

(OŞ/THZ-BBR) fıkroda Bektaşî “...Bi [J/EAĞ] merkep gelik de başımı kemiriyordu...” şeklindeki ifadesinde kendisini yanlış tıraş eden berberi eşeğe benzetmektedir.

(OŞ/MA-KAM) fıkroda yer alan kaymakam, etrafını saran çocukları “...bok böküsü gibi...” şeklindeki ifadesinde çocukları sayıca fazla olmasından dolayı böceğe benzetmektedir.

Fıkralarıyla meşhur Osman Bölükbaşı'nın (MO/YE-BSG) fıkrasında meclistekileri,

“...Osman Bölükbaşı mecliste kapıdan tarafta oturmuş.

- Sen niye kapının ağzında oturursun, demişler.

- Bu kadar beygire, aygıra bir seyis gerekir...” diyerek amiyane bir üslupla

meclistekileri beygire, kendisini de bir seyise benzetmektedir.

Son olarak Osman Bölükbaşı'nın nüktedan kişiliğinin bir örneği olarak (MO/YE-TBK) kodlu fıkroda meclis üyelerini;

“...Kız gitmiş.

- Amca burada ne beklersin, demiş.

- Tarla bekçisiyim kızım, demiş.

- Meclisin hepsini hayvan etti gördün mü kızım, demiş babası...” şeklinde hayvana, Osman Bölükbaşı kendisini de tarla bekçisine benzetmektedir.

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkralar içerisinde kimi zaman anlatımın gücünü arttırmak kimi zaman da fıkrada anlatılmak istenen şeyin daha açık bir şekilde ifade edilmesini sağlamak amacıyla benzetme unsuru kullanılmıştır.

V.4.3. Fıkraların İçerik Özellikleri

Bu bölümde Mersin yöresinden derlenen fıkralar konu, şahıs, zaman ve mekân gibi içerik unsurları bakımından incelenecektir.

V.4.3.1. Konu

Fıkralar konularını tamamen yaşanmış hayat sahnelerinden alan anlatı türlerdir (Yıldırım, 1999: 5). Toplum hayatında insanın diğer insanlarla ya da sosyal hayatında karşılaştığı hemen her türlü çelişki, düşünce ve davranış farklarından doğan çatışmalar fıkraların konusu arasına girmektedir (Çıblak Coşkun, 2015: 151). Fıkraların merkezinde insan-toplum ilişkisi yer aldığından dolayı sosyal hayatta meydana gelen bütün zıtlıklar, ekonomik, siyasi, dini, ahlakî düşünce ve davranış farklılıkları fıkraların konusunu oluşturmaktadır.

Bu bakımdan sosyal hayatın bir yansıması olarak fıkraların konuları, dört ana başlık altında toplayabiliriz; “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/Ferdî özellikler”, “sosyal hayat, idare eden-idare edilenler”, “dinî inanç ve uygulamalar” ve “ahlakî ve ailevî değerler” (Öğüt Eker, 2014: 113-114).

Çalışmamızda Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra IV. Bölüm içerisinde “Mersin Fıkralarının Sınıflandırılması” başlığı altında konularına göre sınıflandırılmıştır.

Mersin fıkralarının sınıflandırılması bölümünde fıkraların kodu verildiği için tekrara düşmemek adına bu bölümde verilmemiştir.

Mersin yöresinden derlediğimiz 192 fıkranın yarısından fazlası olan 115 fıkra metni konusu itibariyle “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/ferdî özellikler” grubuna girmektedir. Mersin’de anlatılan fıkraların büyük bir çoğunluğunda işlenen konu ferdi özellikler, davranışlar ve kusurlardır. Sosyal hayatla uyum sağlayamayan, toplumun düzenini bozan, uyanıklık, kurnazlık, cahillik, uyumsuzluk, korkaklık, dalgınlık, hadsizlik, hayatın tekdüzeleştirilmesi gibi insana dair her düşünce ve davranış Mersin’den derlediğimiz fıkralarda tespit edilmiştir. Örnek olarak; saf Dereköylülerin tarlaya tuz ekmesini anlatan (BY-DED) kodlu fıkra gösterilebilir.

“Sosyal hayat, idare eden-idare edilenler”le ilgili fıkra grubundan ise 23 tane fıkra metni yer almaktadır. İnsan-toplum ya da toplum-insan merkezinde meydana gelen her türlü çatışma ve davranış, dünya görüşlerindeki farklılıklar, mesleki sorunlar, idare eden- idare edilenler arasındaki çatışma, siyasi görüş farklılıkları bu grubun konuları arasındadır. Örneğin; (MO/YE-BDD) kodlu fıkroda içinde bulunulan siyasi düzenin değil yöneticilerin değişmesi gerektiği vurgulanarak yöneten ve yönetilen arasındaki fikir çatışması göz önüne serilmektedir.

“Dinî inanç ve uygulamalar” grubunda 36 fıkra metni yer almaktadır. Bu konu başlığında ise yanlış algılanan veya yorumlanan dinî inanç ve uygulamalar, din adamlarının dinî inançları ve ibadetleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanması eleştirilmektedir. Örnek olarak; (OŞ/THZ-BDU) kodlu fıkroda bir imamın camide hayır için toplanan paraları kendi çıkarı için kullanması Bektaşî tipinin samimi diliyle eleştirilmektedir.

“Ahlakî ve ailevî değerler” adlı son grupta ise 18 fıkra bulunmaktadır. Sosyal kurumun en temel unsuru olan aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler bu konu altında yer almaktadır. Örneğin; Gelin ile kayınbaba arasındaki ilişkiyi anlatan (ZÜ-DKB) kodlu fıkra, aile bireyleri arasındaki saygı ilişkisini mizah yoluyla iletmiştir.

Sonuç olarak Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra konuları bakımından incelenmiş ve sınıflandırılmıştır.

V.4.3.2. Şahıs

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkranın şahıs kadrosu oldukça geniştir. Fıkralarda yer alan şahıslar bilinen fıkra kahramanlarının yanı sıra sosyal hayatın içinde her zaman karşılaştığımız kişiler de bulunmaktadır.

Mersin’den derlenen fıkraların şahıs kadrosu 6 başlıkta incelenmiştir.

I. Bilinen Fıkra Kahramanları

Bilinen fıkra kahramanları, fıkralarda sürekli karşımıza çıkan evrenselleşmiş tiplerdir. Bunların içinde Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa gibi şahıslar yer almaktadır. Mersin fıkraları içerisinde 8 tane bilinen fıkra kahramanı bulunmaktadır. Bu şahıslar aşağıda fıkra kodlarıyla birlikte verilmiştir:

Behlül Dana: (YA-BDH), (YA-HHV), (YA-HGY), (YA-NOH)

Bekri Mustafa: (OŞ/TB-BİY), (OŞ/TB-DOİ), (OŞ/TB-İAY), (OŞ/TB-OAN)

Bektaş: (OŞ/THZ-ASB), (OŞ/THZ-ARB), (OŞ/THZ-BBR), (OŞ/THZ-BHC), (OŞ/THZ-BYA), (OŞ/THZ-BNK), (OŞ/THZ-BAY), (OŞ/THZ-BGF), (OŞ/THZ-BDU), (OŞ/THZ-HRM), (OŞ/THZ-HEG), (OŞ/THZ-HÖİ), (OŞ/THZ-İTİ), (OŞ/THZ-PNZ), (OŞ/THZ-YYV),

Dursun: (BY-EZY), (BY-İŞA), (BY-ÖKB), (BY-TFD)

Fadime: (BY-TFD)

İncili Çavuş: (OŞ/TB-ADM), (OŞ/TB-SDP), (OŞ/THZ-BİB), (OŞ/THZ-BNA)

Nasreddin Hoca: (OŞ/TK-AVA), (OŞ/TK-BSD), (OŞ/TK-BCY), (OŞ/TK-ETD), (OŞ/TK-ESB), (OŞ/TK-HGM), (OŞ/TK-HEŞ), (OŞ/TK-HGO), (OŞ/TK-HKA), (OŞ/TK-İFG), (OŞ/TK-İOD), (OŞ/TK-KSB), (OŞ/TK-NBA), (OŞ/TK-PFİ), (OŞ/TK-PKU), (OŞ/TK-SAA), (OŞ/TK-YKY), (OŞ/TK-YKY), (OŞ/TK-YBT), (OŞ/TK-YGY)

Temel: (BY-BFD), (BY-EZY), (BY-HDT), (BY-HGD), (BY-HAL), (BY-İŞA), (BY-OGG), (BY-ÖKB), (BY-SKO), (BY-TFD)

II. Gerçek Şahıslar

Fıkralar özünü gerçek yaşamdan ve olaylardan aldığı için fıkralardaki kahramanlarda gerçek şahıslardan oluşabilmektedir. Mersin fıkraları içerisinde 20 kişi gerçek şahıslara girmektedir. Aşağıda bu kişiler fikra kodlarıyla verilmiştir:

Abdal Musa: (OŞ/MA-EÇS)

Adolf Hitler: (MO/YA-ÜDS)

Ali Çavuş: (OŞ/MA-AÇA), (OŞ/MA-AÇU), (OŞ/MA-BDG), (OŞ/MA-DDİ), (OŞ/MA-ODY),

Bülent Ecevit: (MO/YE-BDD), (MO/YE-OKY)

Çivit Emmi: (OŞ/MA-ÇEV)

Erdal İnönü: (MO/YE-ENS)

Hasan Amca: (OŞ/MA-HPD)

İnönü'nün kızı: (MO/YE-TBK)

İsmet İnönü: (MO/YE-BTS)

Köse Mehmet: (OŞ/MA-KKM)

Mehmet Akif Ersoy: (OŞ/AY-AYÇ), (OŞ/AY-BAĞ), (OŞ/AY-İÜS), (OŞ/AY-MAE)

Mıdış Mustafa: (OŞ/MA-HGT)

Molla Mehmet: (OŞ/MA-KAM), (OŞ/MA-MMH),

Molla Veli: (OŞ/MA-MVK)

Musalısı: (OŞ/MA-ADO), (OŞ/MA-BGÇ), (OŞ/MA-BDP), (OŞ/MA-MUY)

Namık Kemal: (OŞ/AY-EBK), (OŞ/AY-LKA)

Necmettin Erbakan: (MO/YE-EAN)

Neyzen Tevfik: (OŞ/TB-BİY), (OŞ/AY-AYÇ), (OŞ/AY-EHM), (OŞ/AY-EBK), (OŞ/AY-İÜS), (OŞ/AY-KDE)

Osman Bölükbaşı: (MO/YE-BSG), (MO/YE-BVT), (MO/YE-BTS), (MO/YE-EBB), (MO/YE-TBK)

Tevfik Fikret: (OŞ/AY-MAE)

III. Dini Kimliği Olan Şahıslar

Fıkralar içerisinde dini kimliği olan imam, hoca gibi kişiler bu gruba girmektedir.

Dindar biri: (OŞ/AY-EHM)

Hoca: (OŞ/THZ-BHC), (OŞ/THZ-PNZ), (GÜ/SM/DM-EFD), (GÜ/SM/DM-HBO), (GÜ/SM/DM-YSY), (Dİ-CGV), (Dİ-ZAN)

İmam: (OŞ/TB-BİY), (GÜ/SM/DM-AMV)

Sofu: (OŞ/TB-DOİ)

IV. İdari ve Askeri Görevliler

Fıkralar içerisinde idari ve askeri görevliler içerisinde kaymakam, bey, asker, kral, padişah vb. mesleklere mensup kişiler bu gruba girmektedir.

Askerin biri: (GÜ/SM/AS-AOL), (GÜ/SM/AS-CCA)

Başçavuş: (OŞ/MA-AÇU)

Gülнар Beyi: (OŞ/MA-BGÇ)

Harun Reşid: (YA-BDH), (YA-NOH)

Hz. Ömer: (OŞ/THZ-HÖİ)

Kadir Bey: (OŞ/MA-BDP)

Kaymakam: (OŞ/MA-AÇU), (BY-AKA)

Komutan: (GÜ/SM/AS-AOL)

Kral: (OŞ/TB-ADM)

Muhtar: (ZÜ-BYO)

Padişah: (OŞ/TB-SDP), (OŞ/THZ-HRM)

Padişahın Beyi: (OŞ/MA-ADO)

Timur: (OŞ/TK-PFİ)

V. Günlük Hayatta Karşılaşılan Şahıslar

Günlük hayat içerisinde her zaman karşımıza çıkan kişiler bu gruba girmektedir.

Abdal: (ZÜ-DVZ)

Adam, Adamın biri: (OŞ/TK-YKY), (OŞ/TK-YGY), (OŞ/THZ-BNK), (OŞ/THZ-BNA), (OŞ/THZ-YYV), (OŞ/AY-BAĞ), (AZ-BYD), (BY-ÇAT), (GÜ/AF-UKM), (GÜ/MK-CAD), (GÜ/SM/DM-CBM), (GÜ/SM/ES-KKA), (Dİ-BED), (Dİ-BDK), (Dİ-DDA), (Dİ-FMY), (Dİ-GHG), (Dİ-İSV), (Dİ-MNB), (Dİ-NGT), (Dİ-UZA), (Dİ-YGE), (Dİ-ZAN)

Anne: (GÜ/AF-BYİ), (GÜ/AF-BOH)

Avcı: (GÜ/SM/ES-TİK)

Baba: (GÜ/AF-İBA)

Berber: (OŞ/THZ-BBR)

Çocuk, çocuğun biri: (OŞ/TK-ETD), (OŞ/TK-NBA), (ZÜ-DKB), (ZÜ-DEL), (GÜ/AF-BYİ), (GÜ/AF-BOH), (GÜ/AF-İBA)

Çortaklının biri: (BY-DDG)

Dede: (GÜ/AF-AKO)

Deli, iki deli, deliler: (GÜ/MK-DVR), (GÜ/MK-ÖKY), (GÜ/MK-PAK), (GÜ/MK-ŞTL),
(GÜ/MK-ZYD)

Dereköylünün biri: (BY-DVH), (BY-DVM), (BY-TEC)

Fırıncı: (BY-HAL)

Gelin, gelinin birisi: (ZÜ-DKB), (BY-AKI), (GÜ/AF-AGL), (GÜ/AF-BBS), (GÜ/AF-BKG), (GÜ/AF-KAD), (GÜ/AF-KYÜ), (Dİ-AGE), (Dİ-AGB), (Dİ-AGN)

Hizmetçi: (OŞ/TK-PKU)

Işıklının birisi: (BY-NDK)

Kadının biri: (GÜ/AF-ESS), (GÜ/AF-ÖAD), (Dİ-CGV), (Dİ-İYİ)

Kadınlar: (OŞ/AY-LKA)

Kamyoncu: (Dİ-BBD)

Karakayalılar, Karakayalının biri: (BY-AAD), (BY-AKI), (BY-AKA), (BY-AVÇ), (BY-BSB), (BY-KVM), (BY-TEK), (Dİ-AGB)

Karı-koca: (GÜ/AF-BDE), (GÜ/AF-OYE), (GÜ/AF-UKM), (GÜ/MK-ÜDD)

Katrancı: (OŞ/MA-KKM)

Kayınbaba: (ZÜ-DKB), (GÜ/AF-BBS), (GÜ/AF-KAD)

Kaynana: (GÜ/AF-BBS), (GÜ/AF-BKG), (GÜ/AF-KYÜ)

Kızılcauyulular: (BY-DED)

Komşu: (OŞ/TK-ESB), (OŞ/TK-HGO)

Konyalının biri: (BY-GGG)

Köşker: (ZÜ-PEK)

Köylü, Köylünün biri: (OŞ/TK-AVA), (OŞ/THZ-BYA)

Kürdün biri: (ZÜ-PEK)

Mersinlinin biri: (BY-KVM)

Öğretmenin birisi: (GÜ/SM/ÖĞ-GRO)

Silifkeli birinin karısı: (BY-OHS)

Tahtacı: (ZÜ-AİY), (ZÜ-SDB),

Torun: (GÜ/AF-AKO)

Yahudi'nin biri: (AZ-BYD)

Yaşlı kadın: (GÜ/SM/AS-CCA)

Yörük, Yörügün biri: (ZÜ-BYO), (ZÜ-DKB), (ZÜ-DZO), (ZÜ-GYÖ), (GÜ/AF-AGL)

VI. Hayvanlar

Mersin fıkraları içerisinde insanların dışında hayvanlarda şahıs kadrosunda yer almaktadır.

Eşek: (Dİ-EİÖ)

Horoz: (Dİ-BŞÇ)

Öküz: (Dİ-EİÖ)

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkroda yöresel şahıslar, tarihte yaşamış kişiler, padişah, hükümdar, hoca, imam, köylü, kadın, erkek, çocuk gibi her yaş ve meslek grubuna ait insanların yanı sıra bazı fıkralarda hayvanlar da şahıs kadrosunda yer almaktadır.

V.4.3.3. Zaman

Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralarda zaman; belirli zaman ve belirsiz zaman olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

I. Belirli Zaman

1,5-2 saat: (BY-BFD)

10 dk geçmiş: (BY-KVM)

10 gün: (Oş/THZ-HEG)

20 dk sonra: (BY-TKO)

2000 yıl önce: (AZ-BYD)

2-3 günde: (Z-BNZ)

3 ay sonra: (G/AF-AD)

4 yıldır: (G/MK-DVR)

40 gün: (Z-DKB)

5 dakika evvel: (Oş/MA-MMH)

5 dakika sonra: (G/AF-OYE)

5 gün: (Oş/MA-BG)

50 sene: (Oş/MA-MMH)

5-10 gün öncesinde: (BY-AES)

6 ayda: (G/AF-KAD)

9 ayda: (G/AF-KAD)

Aradan 1 sene geçmiş: (Oş/AY-LKA)

Aradan 2 gün geçmiş: (G/AF-AGL)

Cuma günü: (G/SM/DM-CBM)

Cuma Namazı: (Oş/TK-AVA), (Oş/TK-BCY), (Oş/TK-SAA), (Oş/TB-BİY), (Oş/TB-İAY), (Oş/THZ-BHC)

arşamba: (Oş/MA-MUY)

Gece saat 12'den sonra: (Oş/MA-MVK)

Her akşam: (BY-OHS), (Dİ-GHG)

Her sene: (BY-TEK)

Hız. Ömer'in zamanında: (OŞ/THZ-HÖİ)

Ramazan ayı: (OŞ/THZ-BGF), (OŞ/THZ-BİB), (OŞ/MA-AÇU)

Salı: (OŞ/TK-AVA), (OŞ/TK-BCY)

II. Belirsiz Zaman

Akşam vakti: (Dİ-UZA)

Akşam: (OŞ/TK-PFİ)

Akşamüstü: (Dİ-SAK)

Aradan biraz zaman geçince: (BY-DVH), (YA-HHV)

Aradan birkaç gün geçmiş: (GÜ/SM/ES-TİK)

Aradan birkaç yıl geçmiş: (OŞ/TK-BSD)

Aradan kaç ay geçmiş: (BY-DED)

Aradan zaman geçmiş: (BY-TEK)

Aylarca: (BY-OGG)

Az sonra: (GÜ/AF-BDE)

Bir akşam: (OŞ/AY-KDE)

Bir gece: (Dİ-SGV)

Bir gün: (OŞ/TK-BSD), (OŞ/TK-ETD), (OŞ/TK-ESB), (OŞ/TK-HGM), (OŞ/TK-HEŞ),

(OŞ/TK-HGO), (OŞ/TK-HKA), (OŞ/TK-KSB), (OŞ/TK-NBA), (OŞ/TK-YKY), (OŞ/TK-

YKY), (OŞ/TK-YGY), (OŞ/TB-İAY), (OŞ/THZ-BNK), (OŞ/THZ-BAY), (OŞ/THZ-BİB),

(OŞ/THZ-BNA), (OŞ/THZ-İTİ), (OŞ/AY-EBK), (OŞ/AY-MAE), (OŞ/MA-AÇU),

(OŞ/MA-ADO), (OŞ/MA-BGÇ), (OŞ/MA-KAM), (OŞ/MA-ODY), (ZÜ-DVZ), (BY-

BSB), (BY-EZY), (BY-OGG), (BY-ÖKB), (BY-SKO), (YA-HHV), (GÜ/AF-ESS),

(GÜ/SM/DM-EFD), (Dİ-AGB), (Dİ-AGN)

Bir kış günü: (OŞ/TK-İFG)

Bir Ramazan günü: (YA-BDH)

Bir yaz günü: (OŞ/AY-AYÇ)

Biraz sonra: (OŞ/THZ-ARB)

Birkaç saat: (OŞ/TK-AVA)

Bu arada: (OŞ/MA-AÇA)

Bu sefer: (OŞ/THZ-BGF)

Bugün: (OŞ/MA-MUY)

Bundan sonra: (OŞ/AY-İÜS)

Çok az bir zaman: (OŞ/TK-SAA)

Dün gece: (OŞ/TK-HGO)

Dün: (Dİ-DDA)

Ertesi gün: (BY-HGD), (GÜ/AF-BOH), (OŞ/TK-AVA), (OŞ/TK-PFİ)

Eskiden: (OŞ/MA-BDG), (OŞ/MA-MUY), (OŞ/MA-SHB), (ZÜ-BYO), (ZÜ-SDB), (BY-AVÇ), (Dİ-AGN)

Gece: (GÜ/AF-BYİ), (OŞ/MA-BGÇ), (OŞ/MA-ÇEV), (ZÜ-MIY)

Gecenin bir saatinde: (GÜ/AF-OYE)

Günlerce: (BY-OGG)

Hemen: (GÜ/MK-ŞTL)

Her yıl: (OŞ/THZ-HEG)

İkindide: (GÜ/AF-AKO)

Kıyamet günü: (GÜ/SM/DM-AMV)

O vakit: (OŞ/TK-ESB)

O zaman: (ZÜ-PEK), (OŞ/TK-KSB)

Osmanlı zamanında: (OŞ/TB-ADM)

Öğlen vakti: (BY-NDK)

Önümüzdeki hafta: (OŞ/THZ-PNZ)

Ramazan günü: (Dİ-FMY)

Saatlerce: (OŞ/THZ-PNZ)

Sabah horoz öttüğünde: (BY-AES)

Sabah: (OŞ/MA-EÇS), (BY-TFD), (GÜ/AF-BYİ)

Sabahleyin (Sabah) erkenden: (GÜ/AF-BBS)

Seçim zamanı: (ZÜ-BYO)

Sene sonu: (GÜ/AF-İBA)

Sonra: (Dİ-YGE), (OŞ/TK-SAA)

Şimdi: (OŞ/AY-EBK)

Yarın: (OŞ/MA-ODY)

Yaz günü: (BY-DGÜ)

Yıllar önce: (OŞ/TK-BSD)

Yıllardır: (YA-NOH)

Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralarda belirli zamandan daha çok belirsiz zaman kelime ve söz kalıplarına başvurulduğu görülmektedir.

V.4.3.4. Mekân

Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralarda mekân unsuru; belirli mekân ve belirsiz mekân olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır.

I. Belirli Mekân

Akşehir pazarı: (OŞ/TK-AVA)

Akşehir: (OŞ/TK-PKU)

Anamur: (OŞ/THZ-BYA), (OŞ/MA-HGT), (BY-AES)

Avrupa: (OŞ/AY-LKA)

Bozyazı/Sini Çayı: (OŞ/MA-SHB)

Çin: (MO/YE-BKR)

Çortak: (OŞ/MA-AÇU), (OŞ/MA-DDİ)

Dereköy: (BY-DED), (GÜ/AF-ÖOD)

Deveboynu: (OŞ/MA-AÇU), (OŞ/MA-BDG)

Erdemli: (ZÜ-DEL)

Ermenek: (BY-AES)

Fransa: (OŞ/TB-ADM)

İstanbul: (ZÜ-GYÖ), (BY-DVH)

Karakaya Köyü: (BY-KVM), (Dİ-AGE)

Kırtıl Köyü: (ZÜ-SDB)

Konya: (OŞ/TK-PFİ), (MO/YE-BVT)

Mersin: (OŞ/MA-HGT)

Mut: (OŞ/MA-AÇA), (OŞ/MA-BDG), (BY-DDG)

Silifke: (ZÜ-DEL), (BY-AAD), (BY-AKA), (BY-ÇAT)

Sivas: (MO/YE-EBB)

T.B.M.M. : (MO/YE-BSG)

Tarsus: (ZÜ-PEK)

Türkiye: (OŞ/AY-LKA)

Van: (GÜ/SM/DM-YSY)

Yarmasu Köyü: (Dİ-SGV)

II. Belirsiz Mekân

Akıl hastanesi: (GÜ/MK-ÖKY)

Bahçede: (GÜ/AF-AKO)

Bir şehirden: (GÜ/AF-AGL)

Bir yerde: (OŞ/AY-AYÇ)

Cami: (OŞ/TK-SAA), (OŞ/THZ-BHC), (OŞ/THZ-BNK), (OŞ/MA-MVK), (YA-BDH),
(YA-HHV)

Dere Kenarı: (OŞ/TK-NBA)

Ev: (OŞ/TK-HGO), (OŞ/MA-ODY)

Göl: (OŞ/TK-HGM)

Hastane: (OŞ/MA-ÇEV), (GÜ/MK-DVR), (GÜ/MK-ŞTL)

Kahve: (OŞ/THZ-BGF), (OŞ/MA-DDİ), (BY-ÖKB)

Kasaba: (OŞ/TK-YKY)

Kilise: (Dİ-MNB)

Köy, Köyde, Köyün birinde: (OŞ/MA-GOK), (ZÜ-BYO)

Lokanta: (OŞ/TK-YKY), (BY-HAL)

Meyhane: (OŞ/AY-EHM)

Okul: (GÜ/SM/ÖĞ-GRO)

Otobüs: (BY-AEM)

Tarla: (GÜ/MK-CAD)

Uçak: (MO/YE-BTS)

Yayla: (GÜ/AF-KAD), (GÜ/SM/AS-CCA)

Mersin fıkralarında yer alan mekânların büyük çoğunluğun da belirli mekân olduğu tespit edilmiştir.

V.4.4. Mersin Fıkralarının Sözel Dokusunun Değerlendirilmesi

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra biçim özellikleri bakımından incelendiği zaman fıkraların kısa ve yoğun anlatıma sahip, tek bir olay ya da düşünce üzerine kurulu anlatılar olduğu tespit edilmiştir. Fıkralarda olay ya da düşünce “giriş-gelişme-sonuç” bölümlerinden oluşan bir yapı içerisinde verilmektedir. Fıkraların giriş bölümü genellikle olayın geçtiği mekânın tasviriyle başlamaktadır. Fıkralar genellikle tek bir olay örgüsü üzerine kurulu olsalar da Mersin’den derlenen bazı fıkraların ayrıntılı olay örgüsüne ve tahkiyeli bir anlatıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Fıkraların dil ve üslup özellikleri anlatıcının etrafında gelişmektedir. Anlatıcının kişiliği, içinde yaşadığı toplum, kültür ve sosyal şartlar üslubu etkilemektedir. Bunun yanı sıra anlatıcının kişiliği ve icra konusundaki yeteneği de üslup üzerinde etkili olmaktadır. Her anlatıcının kendine ait bir üslubu bulunduğu için 91 kaynak kişinin üslup özelliklerini tek tek değerlendirmek zor olduğundan, anlatıcıların üslup özellikleri ortak bir tespit yapılarak değerlendirilmiştir.

Anlatım kalıpları içerisinde tahkiye fıkralarda çok sık kullanılmamaktadır. 192 fıkra içerisinde birkaç fıkroda tahkiyeli bir anlatım tespit edilmiştir. Fıkralar içerisinde diyalog en çok kullanılan üslup özelliklerinin başında gelmektedir. Fıkralarda dolaylı bir anlatım yerine diyalogun kullanılması fıkralara aynı zamanda canlılık katmıştır. Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkralarda diyaloglar sadece insan-insan arasında geçmemektedir. Fıkralarda insan ve hayvanlar ya da insan-olağanüstü varlıklar arasında da diyalog kullanılmıştır. Bu örneklerin sayısı insan-insan arasındaki diyaloglar kadar fazla değildir.

Fıkralar kısa hacimli anlatılar olmalarından dolayı bu anlatı türünde uzun betimlemelere ve tasvire çok sık rastlanmamaktadır. Bu yüzden Mersin’den derlediğimiz fıkralar içerisinde tespit ettiğimiz iki tasvir örneği yer almaktadır. Anlatım kalıpları içinde

klişe sözler fıkralarda yoğun bir şekilde kullanılan üslup özelliğidir. Mersin fıkralarında kullanılan klişe sözler genellikle fıkraların giriş kısmında yer almaktadır. Fıkralarda yer alan klişe sözler genellikle “Adamın biri” ya da “Bir gün” şeklinde kullanılmaktadır.

Mersin fıkraları içerisinde alkışlar ve kargışlar pek fazla kullanılmamıştır. Fıkralar içerisinde 1 tane alkış, 1 tane de kargış örneği tespit edilmiştir. Atasözleri de fıkralarda sıkça yer almamaktadır. 192 fıkra içerisinde 3 tane atasözü örneği yer almaktadır. Fakat deyimler fıkralarda sıklıkla kullanılmıştır. 192 fıkra içerisinde 25 deyim örneği tespit edilmiştir.

Mersin fıkralarında çoğunlukla anlamı kuvvetlendirmek ve fikraya canlılık katmak için tekrarlar sıkça kullanılmıştır. Mersin fıkralarında ikileme ve tekrarlar; fiili niteleme görevinde kullanılan zarf-fiiler, yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerin kullanılması şeklinde yapılmıştır.

Mersin fıkralarında fıkra anlatma geleneği içerisinde bir üslup özelliği olarak arasöz en çok kullanılan anlatım kalıplarından biridir. Mersin fıkralarında kullanılan arasözlerinin çoğunluğu “açıklayıcı ve öğretici arasözler” grubuna girmektedir. “Açıklayıcı ve öğretici arasözler”e oranla “görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözler” daha nadir kullanılmıştır. Mersin fıkraları içerisinde “Şahsi serzeniş ve itiraf ifade eden arasözler”in kullanıldığı fıkra bulunmamaktadır.

Fıkralar içerisinde mizahi bir unsur olarak abartı sıklıkla kullanılmamaktadır. Mersin’den derlediğimiz 192 fıkra içerisinde tespit ettiğimiz iki abartı kullanımı bulunmaktadır. Mersin fıkralarında benzetme unsuru ise, fıkra içerisinde yer alan bir konuyu daha açık ifade etmek ya da düşünce ve olayın dinleyici üzerindeki etkisini arttırmak amacıyla kullanılmıştır.

Mersin fıkralarının konuları dört ana başlık altında “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/Ferdî özellikler”, “sosyal hayat, idare eden-idare edilenler”, “dinî inanç ve uygulamalar” ve “ahlakî ve ailevî değerler” değerlendirilmiştir. Mersin yöresinden derlediğimiz 192 fıkranın yarısından fazlası olan 115 fıkra metni konusu itibariyle “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/ferdî özellikler” grubuna girmektedir. “Sosyal hayat, idare eden-idare edilenler”le ilgili fıkra grubundan ise 23 tane fıkra metni yer almaktadır. “Dinî inanç ve uygulamalar” grubunda 36 fıkra metni yer almaktadır. “Ahlakî ve ailevî değerler” adlı son grupta ise 18 fıkra bulunmaktadır.

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkranın şahıs kadrosu oldukça geniştir. Fıkralarda yer alan şahıslar; bilinen fıkra kahramanları, gerçek şahıslar, dini kimliği olan şahıslar, idari ve askeri görevliler, günlük hayatta karşılaşılan şahıslar ve hayvanlar olmak üzere 6 başlık altında incelenmiştir.

Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralarda belirli zamandan daha çok belirsiz zaman kelime ve söz kalıpları kullanılmıştır. Mersin fıkralarında yer alan mekânların genellikle belirli mekânlar olduğu tespit edilmiştir.

VI. BÖLÜM

VI. MERSİN FIKRALARININ İŞLEVSEL HALKBİLİMİ YÖNTEMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Sözlü anlatı geleneği içerisinde fıkralar ortaya çıktıkları coğrafya ya da toplum içerisinde birçok sebebe bağlı olarak anlatılmaktadırlar. Bu yüzden fıkralar yaratıldıkları sosyal bağlam içerisinde anlatılma amaçlarına bağlı olarak pek çok işleve sahiptir.

Fıkralar, kültürel yapıdaki zenginliği ortaya çıkaran, sosyal hayattaki uyumun, ortak değer yargılarındaki birlik ve beraberliğin sağlanmasında rolü olan bir iletişim aracıdır. Fıkralar, “gelenek taşıyıcılığı” fonksiyonuyla sosyal, kültürel, dini ve ahlaki değerlere destek olmaktadır (Öğüt Eker, 2003: 88).

Fıkralar, günlük olaylara bağlı olarak, kültürün bir değerini, bir normunu hatırlatma işlevini yerine getirmek, eğlendirmek, eğitmek ve sosyalleşmek maksadıyla ortaya çıkmışlardır. Fıkralar toplumun değer yargılarına uymayan tutum ve davranış içinde bulunan kişi veya kişileri uyararak, yanlışlıklarını veya hatalarını göstermektedirler (Bayraktar, 2012: 266). Fıkralar ortaya çıktıkları toplumun kültürünü, değerlerini, duygu ve düşünce yapısını doğrudan yansıtmaktadırlar. Günlük hayat içerisinde insanlar çeşitli nedenlerden dolayı fıkra anlatma ihtiyacı duymaktadırlar. Kimi zaman gülmek kimi zaman duygularını ifade etmek kimi zaman da ders vermek gibi sebeplerle icra edilmektedirler. Bu noktada işlevsel halkbilimi yönteminin amacı da sosyal hayat içerisinde icra edilen halk edebiyatı ürünlerinin hangi sebeplerle ortaya çıktığının yani işlevlerinin tespit edilmesidir.

İşlevsel yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının sadece metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır (Ekici, 2010a: 83). Halk edebiyatı yaratmalarının bir anlatıcı

(yaratıcı) tarafından belli bir dinleyici kitlesi önünde hayata geçirilmesi, yani icra edilmesi halk edebiyatı yaratmalarının işlevlerini oluşturmaktadır.

Halk edebiyatı yaratmalarının işlevlerinin bulunması metinlerdeki değişkenlik, hacim ve içerik farklılaşması gibi sorunları çözmesi, bu yaratmaların kim tarafından nasıl, neden ve nerede yaratılıp, nakledildiklerinin açıklanması, kim tarafından, neden ve nasıl dinlendiğinin incelenmesi ve halk edebiyatı ürünlerinin bir sosyal ilişkinin ürünü olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir (Ekici, 2010a: 84).

Halk edebiyatı yaratmalarını işlevleri konusundaki çalışmalardan yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R. Bascom'un belirlediği işlevler (Çobanoğlu, 2010, s. 256) şunlardır:

- 1- *Hoşça vakit geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi*
- 2- *Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme İşlevi*
- 3- *Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması İşlevi*
- 4- *Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi*

Mersin halk kültüründeki fıkraların işlevlerinin incelendiği bu bölümde W. Bascom'un belirlediği 4 işlevden yola çıkılarak Mersin fıkralarının işlevleri ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; hoşça vakit geçirme işlevi; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması işlevi; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevi; bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştiri işlevi; tarihi olaylara ışık tutma işlevidir. W. Bascom'un işlevlerinden yola çıkarak tespit ettiğimiz 5 işlev aşağıda incelenmiştir:

VI.1. Hoşça Vakit Geçirme İşlevi

Folklor ürünlerinin belki de en temel işlevi olarak nitelendirebileceğimiz “hoşça vakit geçirme” işlevi; halk edebiyatı ürünlerinden biri olan fıkraların icrasında efsane, masal, destan gibi pek çok türe oranla daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Özellikle, fıkraların temelinde mizahi unsurları barındırıyor olmaları bu türün bazı kaynaklarda “eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme” (Ekici, 2010a: 84) işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

Fıkralar toplumun aksayan yönlerini, eksikliklerini, olumsuz durumlarını ya da düşüncelerini dile getirmek için anlatılmalarına rağmen temelde eğlenmek, eğlendirmek ve hoşça vakit geçirmek için icra edilmektedirler.

Bu bağlamda; Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları sonucu tespit ettiğimiz hoşça vakit geçirme işlevinde icra edilen fıkralardan bazıları şunlardır;

K.88 kodlu anlatıcıyla kahve ortamında yaptığımız derleme çalışmasında Mut’lu kurnaz ve hazırcevap bir fıkra tipi olan Ali Çavuş hakkında anlattığı (OŞ/MA-DDİ) fıkranın sonuç kısmında; “Ali Çavuş’un kendisine: Ali Çavuş, bizim mezarlık doldu, ne yapalım, diye laf atanlara: Ölülerini dikine dikine gömün hepsi sığar” şeklindeki Ali Çavuş’un cevabı üzerine icra ortamında bulunan anlatıcı ve dinleyicilerin kahkaha atarak güldükleri gözlemlenmiştir.

K.46 kodlu anlatıcının saf bir gelin hakkında anlattığı (BY-AKI) fıkrada köylüler küpün içinde kalan ineğin kafasının nasıl çıkarılacağını ancak akıllı gelinin bileceğini söylerler. Fıkranın devamında; “...Akıllı gelini çağırırlar: Ne yapcaz, [J/BYK] nasıl çıkarcaz bunu, derler. İneğin başını kesmekten başka çare yok. İneğin başını [T/EBK] keserler. Kafa gene küpün içinde kalır. E içinde kaldı ne yapcaz. Şimdi de küpü kırverelim, [M/G] der...” şeklindeki ifadelerde akıllı gelinin bulduğu yöntemler mantıksız olmasına rağmen dinleyicileri çok eğlendirmiş, hoşça vakit geçirmelerini sağlamıştır.

Hoşça vakit geçirme ve eğlenme işlevi doğrultusunda anlatılan fıkralara örnek olarak; yine akıllı gelinin köyün ortasında duran taşı köpeklerin yalaya yalaya eriteceğini düşündüğü (BY-AGE) fıkrada, “...Akıllı gelin: Herkes evinde ne gadar yaa (yağ) varsa

alsın, demiş. Getmişler daşın yanına herkes yaaları sürmüş daşa. Akıllı gelin: Bütün köyün köpeklerini çaarın, demiş. Köpekler daşın üstünü yalayacak, demiş. Yani köpekler daşı yalaya yalaya eritecek...” şeklindeki cümlelerden sonra anlatıcı ve dinleyici de bu çözümün mantıksız olduğunu bildiği halde gülmece unsurlarının başarılı bir şekilde kullanılmasından dolayı dinleyiciler eğlenerek hoşça vakit geçirmişlerdir.

Akıllı bir kaymakam hakkında anlatılan (BY-AKA) fıkroda ise kaymakamın Silifke’ye giderken gözlerine güneş gelen köylülere bulduğu çözümlerle; “...Sabahtan burdan çıkın [J/ÖDE] köyünüze gidin. Köyünüzden ikindin Silifke’ye dönün, demiş. O zaman heç güneş gözünüze gelmez, demiş. Karakayalılar da: Adamda akıla bak [J/BYS], demişler. Bak bize güneş görünmez oldu, demişler...” şeklindeki ifadeleri icra ortamındaki dinleyicileri güldürerek eğlenmelerini sağlamıştır.

Mersin ve ilçelerinde anlatılan fıkraların hoşça vakit geçirme işlevine dair örneklerin sayısı derlenen fıkra sayısı kadar çoktur, mizahın temel unsur olduğu bu işlev fıkraların konu, içerik ve amacı ile de uyumaktadır. Anlatıcılar ve dinleyiciler rahatlamak, iyi vakit geçirmek ve eğlenmek için bu tarz fıkralarını icra ederek hoşça vakit geçirmektedirler.

VI.2. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması İşlevi

Folklorun temel işlevlerinden biri olan eğitim ve kültür aktarımı işlevi; özellikle, yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda folklorun taşıdığı bilgileri tarihsel olarak gerçek ve öğretimlerini son derece önemli olarak kabul etmektedir (Çobanoğlu, 2010: 257). İnançlar, gelenek-görenekler, örfler-adetler, yaşantı biçimleri ve topluma ait bütün kültürel değerler sözlü anlatılar sayesinde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Dolayısıyla bu işlev Mersin fıkralarına uyarlandığı zaman Mersin fıkralarının okuma yazma bilmeyen insanların

arasında eğitim ve kültürel bilgilerinin oluşumu ve aktarımında rol oynadığı düşüncesi ortaya çıkabilmektedir. Ancak burada bilinmesi gereken nokta; söz konusu işlev yazılı kültür geleneğinin olmadığı toplumlarda folklorun bir işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, günümüz modern dünyasında sözlü kültürün yanında yazılı ve elektronik kültür ortamının da var olduğu düşünüldüğünde folklor ürünlerinin söz konusu bu işlevinin azaldığı düşünülebilmektedir.

Halk edebiyatı yaratmaları içerisinde fıkralar, diğer anlatı türleri gibi kültürel unsurları ve değerleri bünyesinde barındırırlar, dolayısıyla fıkralar farklı sosyo-kültürel ortamlarda icra edilerek dinleyicilere aktarıldıkça kültür aktarımı da gelecek kuşaklara ulaşmaktadır. Bu bağlamda mizah yoluyla kültürel değerleri ve toplum açısından uyulması gereken davranışları içeren fıkralara şu örnekleri verebiliriz.

(ZÜ-DKB) fıkroda, kayınbabasının evden gitmesini isteyen geline kayınbabanın verdiği cevap karşısında gelinin susup kalması şeklinde devam eden fıkroda, kültürümüzde bir gelinin nasıl olması gerektiği, daha doğrusu büyüklere karşı saygıda kusur edilmemesinin önemi bu fıkranın eğitici işlevi olarak değerlendirilebilir.

(OŞ/TK-ETD) fıkroda, Nasrettin hoca ve çocuğunun eşeğe binip binmemeleri ile ilgili yapılan yorumlar ve hocanın “elin ağzı torba değil ki büzesin” atasözünü söylemesi; doğru ya da yanlış davranışlar karşısında bazı insanların sürekli eleştirilerde bulunacağı, bu yüzden çevreden gelecek övgü ve yergilere kulak asılmaması, herkesin kendi akıl ve vicdanına göre davranması gerektiği mesajını vermektedir.

(OŞ/TK-ESB) fıkroda, Nasrettin Hoca’dan eşeğini isteyen komşusuna eşeğinin evde olmadığını söylemesi, bu arada eşeğin sesinin duyulması ve hocanın komşusuna “Sen eşeğin sözüne bakma, hocanın sözüne bak” demesi söz konusudur. Bu fıkroda arka planda herkesin değil bilgili ve kültürlü insanların dinlenilmesi gerektiği, ayrıca gerçeklere

ulaşabilmek için sadece sözün değil gerekçeli ve ispatlanabilir verilere de ihtiyaç duyulması gerektiği mesajı verilmektedir.

(OŞ/TK-HEŞ) fıkrada, Nasreddin Hoca'nın eşiği uçurumdan aşağıya düşer, hoca eşiğinin ardından "...bizim eşek uçmasını öğrenmiş [J/EAG] ama [S/Y] konmasını öğrenememiş..." sözleriyle duygularını yine iyimser bir şekilde ifade eder. Bu fıkra göre kötü durumlar karşısında bile insanların olumlu düşünmesi ve iyimser olması gerektiği vurgulanmaktadır.

(OŞ/TK-HGO) fıkrada ise, "Nasreddin Hoca bir gün dolaşırken komşuları: Hoca dün geceleyin sizin evden [S/Y] çoh gürültü gelik, demiş. Hoca da: Gocuğum merdivenlerden yuvarlanık [J/EAG], demiş. Komşusu: Yav hoca efendi [J/BYS] gocuktan o kadar ses çıkar mı, demiş. Hoca sinirlenmiş: Uzatma [M/K], içinde ben de vardım, demiş" denilerek Nasreddin Hoca meraklı komşusu aracılığıyla gereksiz yere insanların başkalarının hayatını merak etmemesi ve herkesin kendi işine bakması gerektiğini anlatmak istemiştir.

(YA-HGY) fıkrada, Behlül Dana bütün eşyalarını toplayarak mezarlığa yerleşmektedir. Onu görenler şaşırırlar, neden böyle yaptığını sorduklarında, Behlül Dana "Padişah olsan, vezir olsan, zengin ya da fakir olsan [J/EMV] ne fark eder, hepimizin geleceği yer burası değil mi..." şeklinde cevap vererek durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. İnsanların mevki ve konumlarının geçici olduğunu, bu gibi durumlara fazla bağlanmamaları gerektiği, ayrıca insanları kişiliklerinden ziyade konumlarına göre değerlendirilmemesi gerektiği eğitici işlev olarak verilmeye çalışılmıştır.

Fıkraların kilit noktası güldürmenin yanı sıra düşündürmeyi amaçlamasıdır. Fıkralardaki mizahi üslup ve nükteli anlatım sayesinde insanların hatalarından ders çıkarması, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik gibi davranışları kazanması, kültürel değerlerin

genç kuşaklara aktarılması sağlanmaktadır. Mersin’de anlatılan fıkraların eğitim işlevi ile ilgili olarak fıkraların sadece güldürüp hoşça vakit geçirttirmediği, insanları güldürürken düşündürmeye ve davranışlarında olumlu değişiklikler yapmayı da amaçladığı ortaya çıkmıştır. Özellikle fıkralarda mizahın gücü kullanılarak toplumun aksayan yönleri ve bozuklukları eleştirilmekte, bu sayede insanlar doğru yola sevk edilmektedir.

VI.3. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

Fıkralar oluştuğu sosyo-kültürel ortam içerisinde çeşitli işlevlerle icra edilmektedirler. Değerlere ve toplumsal kurumlara destek verme işlevi de bu işlevler içerisinde önemli bir yerde bulunmaktadır. Toplum içerisinde açık biçimde ifade edilemeyen düşünceler, verilmek istenen mesajlar fıkralar aracılığıyla karşı tarafa iletilmektedir. Sözlü anlatı geleneği içerisinde fıkralar toplumsal değer yargılarını, gelenekleri, görenekleri, inanışları ve âdetleri, toplumun yaşayış biçimini doğrulamakta ve nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal kurumlara destek verme işlevi aynı zamanda eğitim işlevini de yerine getirebilmektedir.

Mersin ve ilçelerinde anlatılan fıkralar konu ve içerikleri bağlamında incelendiği zaman pek çok toplumsal kuruma destek verecek niteliğe sahiptir. Aile, din, çeşitli inanışlar ve toplumsal kurumlara dair daha pek çok davranış fıkralar yoluyla yansıtılmaktadır.

Aile toplumun en temel yapı taşıdır. Aile yaşamı ne kadar düzenli olursa toplum yaşamı da o denli düzenli olmaktadır. Aile hayatı içerisinde yaşanan huzursuzluk, bozukluk ya da ahlaksız durumlar topluma da yansımaktadır. Bu yüzden en küçük ama en temel toplumsal kurum olan aile hayatıyla ilgili fıkralar şu şekildedir;

(GÜ/AF-AGL) kodlu fıkroda aileye yeni gelen saf bir gelinin gönlünün hoş tutulması anlatılmaktadır. Eskiden eşler evlendikleri zaman ailelerle birlikte yaşarlardı.

Gelinlerin ailesinin yanından ayrılıp kocasının ailesiyle birlikte yaşaması evliliğin ilk zamanlarında kolay uyum sağlanamayacak bir durumdur. Bu fıkra da gelin, yeni evinde mahcup olup utanmasın diye kayınbaba gelininin gönlünü hoş tutmaktadır. Bu fıkra aracılığıyla da aile içerisindeki sevgi, saygı ve hoşgörünün önemi desteklenmektedir.

(OŞ/TK-İFG) kodlu fıkra da ise Nasreddin Hoca bir kış günü dama çıkmış, oturuyormuş. Yoldan geçenler şaşırıp neden orada oturduğunu sormuşlar. Hoca da “İçerinin fırtınasını görünce [J/EAG] burası daha rahat olduğu için...” şeklinde cevap vererek, eşler arasında böyle tartışmaların olabileceği belirtilmektedir.

(OŞ/THZ-BYA) kodlu fıkra da Mersin/Anamur ilçesinde köylülerin yağmur yağmadığı zaman yağmur duasına gittikleri anlatılmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yağmur yağmadığı zaman köylüler imamla beraber yağmur duasına çıkmaktadır. Mersin halk kültürü içerisinde de (OŞ/THZ-BYA) kodlu fıkra aracılığıyla bu inanişin gelenek için varlığını sürdürebilmesi için destek işlevini yerine getirmektedir.

Mersin'de anlatılan fıkraların değerlere, geleneklere-göreneklere ve toplumsal kurumlara destek verme işlevini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Özellikle aile ilişkileri, Mersin fıkraların da sıklıkla desteklenen bir kurumdur. Bunun yanı sıra Mersin fıkralarında gelenek, görenekler ve halk inanişlarının da desteklenildiği tespit edilmiştir.

VI.4. Bireysel ve Sosyal İçerikli Aksaklıkları Eleştiri İşlevi

Toplum ya da birey için tabu olan bazı kavram, tutum ve davranışları eleştirmek ya da yıkmak mümkün değildir. Özellikle toplum tarafından yasaklanmış bazı söz ve davranışlar halk bilgisi ürünleri aracılığıyla ifade edilmesi, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda bunların halk bilgisi ürünleriyle ifade edilmesi toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi içerisinde değerlendirilmektedir (Ekici, 2010b: 125).

Sosyal hayat içerisinde pek çok kısıtlayıcı, yasaklayıcı tutum, insan üzerinde ister istemez baskı oluşturmakta ve bu baskı da belli ölçüde enerji birikimine sebep olmaktadır. Cinsellikle ilgili yasaklar, günlük hayatta bireylerin istemeseler de yapmak zorunda oldukları davranışlar, uymak zorunda kaldıkları kurallar vb. insanda tepkiyi ifade eden bir enerji birikimine yol açmaktadır. Uygun şartların oluşması neticesinde ortaya çıkan bu enerji de gülmeyi doğurmaktadır (Şahin, 2010: 141). İnsanlar bu enerjiyi atıp rahatlamak için kimi zaman bir fıkradan kimi zaman da bir türküden yararlanmaktadırlar.

Bu duruma örnek olarak, (GÜ/AF-AKO) kodlu fıkrada bir adam ile karısı arasındaki cinsel sorunun çözüme kavuşturulması mizahi bir dille anlatılmıştır. Bu tür fıkralara diğer bir örnek ise, (BY-BFD) kodlu fıkrada Temel tarlada çalıştığı için karısıyla her zaman birlikte olamamaktadır. Fıkrada da Temel ve Fadime arasındaki cinsel münasebetin sağlanması anlatılmaktadır. İnsanların doğrudan ifade edemediği, içlerinde bastırdıkları cinsel duyguları fıkralar aracılığıyla ifade ettikleri fıkralara diğer örnekler şunlardır; Temel, Fadime ve Dursun arasında geçen cinsel muhabbetin anlatıldığı (BY-TFD) kodlu fıkra, ayrıca bir karı koca arasında geçebilecek ilişkiyi anlatan (BY-OHS) kodlu fıkradır.

(GÜ/AF-BDE) fıkra toplumsal bir kurum olan ailenin ahlaki yönden bozuluşu eleştirilmektedir. Fıkralar her zaman toplumsal kurumların ya da davranışların olumlu yanlarını desteklememektedirler, bazı durumlarda toplum içerisinde meydana gelen toplumsal bozukluklar, aksaklıklar veya yanlışlar fıkra aracılığıyla eleştirilmektedir. Bu fıkrada da bir anne ve babanın para karşısında kızının evlenmeden çocuk sahibi olmasını anlayışla karşılaması sert bir dille eleştirilmektedir. Türk toplumu içerisinde bir kadın ve erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş karşılanmamaktadır, fakat fıkrada para karşılığı aile bu durumu hoş görmektedir.

(GÜ/AF-BBS) kodlu fıkrada kaynana ve kayınbaba tembel olan gelinin iş yapmaması üzerine bir plan yapar, fakat hazırcevap olan gelin verdiği cevapla onları yine terslemiştir. Burada eleştirilen nokta aile yaşantısı içerisinde nasıl davranmamız gerektiği kötü bir örnek üzerinden verilmeye çalışılmıştır.

(OŞ/TK-YKY) fıkrada Nasreddin Hoca bir düğüne gider, fakat düğüne giderken kavuğunu takmaz. Düğünde kimse Nasreddin Hoca'yı tanımaz, onunla ilgilenmez. Bunun üzerine Nasreddin Hoca "Bana [S/Y] önem vermiyorsunuz siz, kavuğuma [T/EBT] önem veriyorsunuz" diyerek insanların kişilikten ziyade mevkiye önem verdiğini eleştirmektedir.

Toplum içerisinde dini kurallar ya da katı uygulamalar sonucunda insanlar zaman zaman bu durumdan bunalmaktadırlar. Bu katı yaptırımları ya da zoraki uygulamaları doğrudan eleştiremeyen halk ifade etmek istediklerini fıkralar aracılığıyla eleştirmektedirler.

Bu duruma örnek olarak (OŞ/THZ-HÖİ) kodlu fıkrada Hz. Ömer, Bektaşî'ye kırbaç zoruyla namaz kıldırınca Bektaşî "önceden Allah korkusuyla namaz kılıyordum, şimdi kırbaç korkusuyla" şeklinde cevap vermektedir. Fıkraya göre insanların baskı altında ibadet ettiklerinde bunaldıklarını, zoraki uygulamaların bir fayda sağlamadığını eleştirmektedir.

Dini uygulamaların ve katı yaptırımların eleştirildiği fıkraların yanı sıra görevi suiistimal eden, buldukları konumları kendi çıkarları için kullanan din adamları da fıkralarda eleştirilmektedir. Din adamlarının yanlış uygulamalarını ya da görevlerini kendi çıkarları için kullanmalarını eleştiren (OŞ/THZ-BHC), (OŞ/THZ-BDU), (GÜ/SM/DM-YSB) kodlu fıkralar örnek olarak gösterilebilir.

Bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştiri işlevi içinde değerlendirilebilecek olan protesto işlevi, zengin-fakir, yönetici-yönetilen mücadelesindeki sınıf çatışmasını halk bilgisi ürünleri aracılığıyla ifade edilmektedir. Protesto işlevi, toplumsal düzen içerisinde baş kaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri arkalamak, onları yıkmaya çalışanlara güç vermek gibi bir işlevi yerine getirmektedir (Başgöz, 1996: 2).

(MO/YE-BDD) fıkrada Bülent Ecevit, seçim gezisinde “bu düzen değişecek” şeklinde slogan atmaktadır. Halkın arasından bir ihtiyar “düzen değil düzülen değişsin” diyerek yönetimin değil aynı zamanda yönetilenlerin de değişmesi gerektiğini, halkın yönetim tarafından âmiyâne bir üslupla aldatıldığını söylemektedir.

(MO/YE-OKY) fıkrada ise Bülent Ecevit halka yakın olduğunu göstermek için sürekli bakır tasla su içmektedir. Ne zaman halkın arasına karışsa “bakın ben de sizden biriyim, halk adamıyım, bakır tasta su içiyorum” demektedir. Bunun üzerinde yaşlı bir teyze de “bakırın kalayına paralarının yetmediği, onların plastikten su içtiğini” söylemesi halk ve yönetici kesim arasındaki ayrımı eleştirmektedir.

Mersin’de anlatılan fıkraların çoğunda bireysel ve sosyal içerikli aksaklıklara karşı eleştiriler yer almaktadır. Özellikle, cinsellikle ilgili ifadeleri içeren fıkralar içerisinde göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra toplum içerisinde baskı altında uygulanmaya çalışılan dini kurallar ve katı yaptırımlar da eleştirilmektedir. Görüldüğü üzere toplum içerisinde açıkça ifade edilemeyen düşünce ve davranışlar mizahın süzgecinden geçirilerek fıkralar aracılığıyla ifade edilmektedir.

VI.5. Tarihi Olaylara Işık Tutma İşlevi

Toplumların geçmişinde meydana gelen tarihi olaylar halk hikâyesi, masal, efsane ya da fıkra gibi sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alarak nesilden nesile

yayılmaktadır. Mersin fıkralarını incelediğimiz zaman yukarıdaki işlevlere ek olarak tarihi olaylara ışık tutma işlevinin de yer aldığı tespit edilmiştir.

(MO/YE-ENS) kodlu fıkrada Erdal İnönü'nün Körfez krizi zamanında Irak'a giderek Saddam'la görüşmesi anlatılmıştır. “Sevgili vatandaşlarım, [J/AK] biz Irak'a gittik Saddam'ın elini sıktık, diye bize kızıyorlar.” şeklindeki ifadelerle İnönü'nün muhalifler tarafından eleştirilmesi ve onun mizahi bir üslupla bu duruma cevap vermesi geçmişte yaşanmış tarihi bir olayı fıkralara taşımıştır.

(MO/YE-EBB) kodlu fıkrada ise Osman Bölükbaşı'nın Sivas'ta düzenlediği bir mitingde başından geçen bir olay “Osman Bölükbaşı çok hatip bir insanmış. Bir gün Sivas'ta seçim çalışmaları yapıyor. Sivas'ta bir kahveye giriyor. Sırayla herkesle tokalaşarak [T/ETY] gidiyormuş. Birisine elini uzatmamış, eli havada kalmış. Arkadaşlar bizim Kırşehir'de ekinler bu boyda [T/EBÖV] demiş” şeklindeki ifadelerle anlatılmaktadır.

Mersin halk kültürü içerisinde anlatılan fıkralarda tarihi olaylara ışık tutabilecek nitelikte çok sayıda fıkra tespit edilmemiştir. Bazı fıkralarda geçmişte yaşamış kişiler veya meydana gelmiş olaylar anlatılsa bile tamamen tarihi bir olaya ışık tuttuğunu belirtmek doğru olmayacaktır.

VI.6. Mersin Fıkralarının İşlevsel Halkbilimi Yöntemi Bağlamında Değerlendirilmesi

Fıkralar bir toplumun kültürünü, geleneklerini-göreneklerini, duygu ve düşünce yapısını, değerlerini yansıtan halk edebiyatı ürünleridir. Günlük hayat içerisinde insanlar çeşitli nedenlerden dolayı fıkra anlatma ihtiyacı duymaktadırlar. Kimi zaman gülmek kimi zaman duygularını ifade etmek kimi zaman da ders vermek için fıkra anlatmaktadırlar. Toplumsal değerleri kuşaktan kuşağa aktaran fıkralar öncelikle hoşça vakit geçirmek ve eğlenmek için anlatılmalarına rağmen kültürel değerlerin korunup gelecek kuşaklara aktarılmasını da sağlamaktadırlar.

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkraları işlevsel halkbilimi yöntemiyle incelediğimizde fıkraların sosyal hayat içerisinde birçok işlev doğrultusunda icra edildiğini ortaya çıkarılmıştır. Derlediğimiz fıkraların en temel işlevi, hoşça vakit geçirmek ve eğlendirmektir. Anlatıcılar ve dinleyiciler boş vakitlerinde birbirlerine fıkra anlatarak iyi vakit geçirmekte ve eğlenmektedirler. Fakat fıkraların tespit ettiğimiz tek işlevi bu değildir. Fıkralar güldürürken aynı zamanda düşündüren bir anlatı türü olduğundan dolayı her zaman mizah yoluyla karşı tarafa iletmek istedikleri bir mesaj da bulunmaktadır. Bu bağlamda tespit ettiğimiz diğer bir işlev ise eğitim, yani kültürü gelecek kuşaklara aktarma işlevidir. İnançlar, gelenek-görenekler, örfler-adetler, yaşantı biçimleri ve topluma ait bütün kültürel fıkralar sayesinde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Özellikle eğitim seviyesinin daha düşük olduğu, okuma-yazma oranının az olduğu bölgelerde fıkraların bu işlevi kültürün gelecek nesillere aktarılması açısından yararlı olmaktadır.

Fıkralar eğitim işlevinin yanı sıra, değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevi de yerine getirmektedir. Aile, din, çeşitli inanışlar ve toplumsal kurumlara dair daha pek çok davranış fıkralar yoluyla yansıtılmaktadır.

Mersin fıkraları içerisinde tespit ettiğimiz diğer önemli işlev ise bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştiri işlevidir. Sosyal hayatta içerisinde pek çok kısıtlayıcı, yasaklayıcı tutum, insan üzerinde ister istemez baskı oluşturmakta ve bu baskı da insanlar üzerinde olumsuz enerjiye sebep olmaktadır. Cinsellikle ilgili yasaklar, uymak zorunda kalınan katı kurallar, dini uygulamalar insanları bunaltmaktadır. İnsanlarda bu gibi baskı yaratan olumsuz durumlardan kurtulmak için fıkralardan yararlanarak duygularını ifade etmektedirler. Mersin fıkraları içerisinde cinsellikle ya da dini uygulamalarla ilgili birçok fıkra bu işlevi yerine getirmektedir.

Bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştiri işlevine paralel olarak protesto işlevi de Mersin fıkralarında tespit edilen işlevlerden biridir. Bu işleve göre halk ile yönetici kesim ya da zengin ile fakir arasındaki sosyal farklılıklar fıkra yoluyla eleştirilmektedir. Son olarak Mersin fıkraları içerisinde tespit ettiğimiz diğer bir işlev tarihi olaylara ışık tutma işlevidir. Bu işleve göre geçmişte yaşanmış tarihi olaylar fıkralar aracılığıyla dile getirilmekte ve nesilden nesile aktarılmaktadır.

Sonuç olarak, Mersin fıkralarının sosyal hayat içerisinde hoşça vakit geçirme, eğlendirme, kültürü gelecek kuşaklara aktarma, değerlere ve toplum kurumlarına destek verme, tarihi olaylara ışık tutma, bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştirme gibi pek çok işlevi yerine getirdiği tespit edilmiştir.

VII. BÖLÜM

VII. METİNLER

Bu bölümde Mersin merkez ve ilçelerinden derlenen 192 fıkraya yer verilmiştir. Her bir fıkra tiplerine göre sınıflandırılmıştır. Her bir tip başlığı ve fıkra metninin ilk harfleri temel alınarak kodlama yapılmıştır. Fıkra metinleri içerisinde [J/KHE], [M/K] ve [T/EDY] gibi kodlar yer almaktadır. Bu kısaltmalar söz konusu fıkranın icrası sırasında anlatıcının kullandığı jest, mimik, ses tonu, taklit, duygu değerleri ve icrayı etkileyen dış etmenlerle ilgili hazırlanmış kodlardır. Bu kodların karşılıkları çalışmanın başlangıç bölümünde liste halinde verilmiştir. Her fıkra metninin sonunda fıkrayı anlatan kaynak kişinin kodu bulunmaktadır. Kaynak kişilerin kodlarının karşılığı ve kaynak kişilerle ilgili ayrıntılı bilgiler çalışmanın sonunda bulunan kaynak kişiler tablosunda yer almaktadır.

I.1. Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan Ferdi Tipler (OŞ)

I.1.1. Türkçenin Konuşulduğu Coğrafi Alan İçinde ve Dünyada Ünü Kabul Edilen Tipler (OŞ/TK)

I.1.1.1. Ancak Varırım (OŞ/TK-AVA)

Akşehir'e gelen birkaç köylü Nasreddin Hocayı kendi köylerine Cuma namazı kıldirmaya çağırılmışlar. Hoca:

- Hay hay gelirim [J/KHE], demiş. Ertesi gün de eşğine binip yola düşmüş.

Yolda akrabalarından birisi:

- Nereye giden hoca, demiş. Hoca:
- İşte filanca köye [J/EHE] Cuma namazı kıldirmaya gidecem, demiş. Adam:
- İyi de hocam [M/K] daha çarşamba, demiş. Nasreddin Hoca da:
- Ben bu eşeklen anca varırım [J/GDY], demiş (K.90).

I.1.1.2. Ben Sözümden Dönmem (OŞ/TK-BSD)

Nasreddin Hoca'ya yaşını sormuşlar [J/BSOÇ]:

- Kırk, demiş. Aradan birkaç yıl geçmiş [J/EBD]. Bir gün hocaya yine yaşını sormuşlar. Hoca:
- Kırk, demiş. Eee, hocam sen yıllar önce de kırk yaşındaydın, demişler. Hoca:
- Ben sözümden [S/Y] dönmem. Söz bir Allah bir, demiş [M/G] (K.46).

I.1.1.3. Beni Cumaya Yetiştirebilirse (OŞ/TK-BCY)

Hoca eşeene (eşeğine) binmiş ama çok yavaş gidiyormuş. Nasreddin Hoca hayvanı zorla [J/KHE] ite kaka götürüyormuş. Hocayı görenler:

- Hayırdır [J/BÖE] hoca gine nereye, demişler. Hoca:
- İnşallah Cuma namazına, demiş. Adamlar şaşırılmış:
- Hoca günleri karıştırdın [J/EYA], bugün Cuma deel, demiş. Hoca eşeği göstererek [J/EAG]:
- Beni cumaya [M/GK] yetiştirebilirse, demiş (K.73).

I.1.1.4. Elin Ağzı Torba Değil (OŞ/TK-ETD)

Bir gün Nasreddin Hoca, oğlunu eşeğe bindirmiş kendi de yanında ağır ağır [J/EHE] yürüyerek köye gidiyormuş. Yolda hocayı görenler:

- Vah vah! [S/Y] Yaşlı adam yaya yürüyor, şuncacık çocuk eşekte. Bunu duyunca Nasreddin Hoca, eşeğe kendisi binmiş. Biraz gitmişler yine birileri görmüş. Bunnar da:

- Küçücük çocuk yürüyor koca adam eşek tepesinde, demiş. Hoca:
- Yavrum en iyisi biz beraber binelim, demiş. Çocuğuyla hocayı eşeğin üzerinde görenler bu sefer, ama eşek zorla gidiyormuş:

- İnsanlara bak hayvan [J/BYS] ne halde hala tepesindeler, demiş. Hoca artık sinirlenmiş:

- Oğlum [S/Y] en iyisi ikimiz de yürüyelim, demiş. Eşek önde, onlar arkada giderken, birkaç kişi daha görmüş bunnarı. Onlar da:

- Şu iki safa bak eşek önde [M/GYK] onlar arkada gider, demiş. Hoca oğluna dönerek:

- İnsanlara ne yapsan beğenmez oğlum. Elin ağzı torba [M/K] değil ki büzesin, demiş. (K.90).

I.1.1.5. Eşeğin Sözüne Bakma (OŞ/TK-ESB)

Bir gün Nasreddin Hoca'nın eşeeni (eşeğini) komşusu istemiş. Hoca:

- Eşşeee [S/Y] yok, [T/EDY] demiş. O vakit içerden [J/EİG] eşek anırmaa başlamış.

- Hani hocam eşşek [J/BYS] yoktu, demiş komşu. Hoca da:

- Sen eşeğin sözüne bakma [M/GAİ] hocanın sözüne bak, demiş (K.35).

I.1.1.6. Hoca Göle Maya Çalmış (OŞ/TK-HGM)

Hoca bir gün göle varmış, duz atmış [T/EBF].

- Ne o hocam, demişler.

- Ya, buna yoğurt [T/EBK] çalacam, demiş.

- Ya hoca [J/EYA], demişler, bu yoğurt dutar mı?

- Ya dutarsa, demiş. Göl hep yoğurt olacak [M/G] (K.41).

I.1.1.7. Hocanın Eşeği (OŞ/TK-HEŞ)

Nasreddin Hoca, bir gün eşeğiyle uçurumun kenarında yürüyormüş. Eşeğinin ayağı kaymış. Hoca, eşeği tutamadan hayvan uçurumdan aşağıya doğru uçmuş, paramparça olmuş hayvan. Hoca uçurumdan aşağıya [J/BÖE] bakıp:

- Bizim eşek uymasını öğrenmiş **[J/EAG]** ama **[S/Y]** konmasını öğrenememiş, demiş (K.51).

I.1.1.8. Hocanın Gocuğu (OŞ/TK-HGO)

Nasreddin Hoca bir gün dolaşırken gomsuları:

- Hoca dün geceleyin sizin evden **[S/Y]** çoh gürültü gelik, demiş. Hoca da:
 - Gocuğum merdivenlerden yuvarlanık **[J/EAG]**, demiş. Gomsusu:
 - Yav hoca efendi **[J/BYS]** gocuktan o gadar ses çıkar mı, demiş. Hoca sinirlenmiş:

- Uzatma **[M/K]**, içinde ben de vardım, demiş (K. 11).

I.1.1.9. Hocanın Karısı (OŞ/TK-HKA)

Nasreddin Hoca'ya bir gün:

- Hoca ya, senin bu hanımın **[J/ÖDE]** ne kadar gezenti demişler. Hoca:
 - Yav durun be **[J/EMV]**, demiş. Gezenti olsa benim eve de gelirdi bir gün **[M/G]**, demiş (K.90).

I.1.1.10. İçerinin Fırtınasını Görünce (OŞ/TK-İFG)

Nasrettin Hoca soğuk bir kış gününde dama çıkmış oturmuş. Yoldan gelip geçenler:

- Hoca **[J/BYK]** bu soğukta niye orada oturursun, diye sormuşlar. Hoca da **[J/BÖE]**:
 - İçerinin fırtınasını görünce **[J/EAG]** burası daha rahat olduğu için, demiş (K.34).

I.1.1.11. İçinde Olmayın da (OŞ/TK-İOD)

Nasrettin Hoca'ya sormuşlar:

- Cenazede tabutun önünden mi **[J/KİA]** yürümeli, arkasından mı? Hoca:

- İçinde olmayın da, önünden de gitseniz olur, ardından da [M/G], demiş (K.7).

I.1.1.12. Küçük Sadaka Büyük Sadaka (OŞ/TK-KSB)

Bir gün Nasrettin Hoca'ya dilenci elini uzatıyor:

- Bir küçük sadaka [J/EYA], diyor. Hoca:
- Küçük sadaka vermek benim [J/BYK] şanıma yakışmaz, diyor. O zaman

dilenci:

- Büyük sadaka verin, diyor. Hoca bu sefer:
- Büyük sadaka da [M/K] senin şanıma yakışmaz, diyor (K.69).

I.1.1.13. Nasıl da Buldunuz Ayaklarınızı (OŞ/TK-NBA)

Çocuklar bir gün dere genarında oynarlarmış. Nasreddin Hoca'yı görünce

[S/A]:

- Hoca'yı gandırırım, demişler. Çocuklar ayaklarını birbirine dolaştırıp:
- Hocam [J/ÖDE] ayaklarımız garışık, bulamıyok, demişler. Hoca şöyle bir

bahmış, eline de bir odun almış. Çocukların ayaklarına [T/BVY] vurmağa başlamış.

Çocuklar hemen ayaklarını [J/AHK] çekmişler. Hoca:

- Gördün mü nasıl da buldunuz ayaklarınızı, demiş (K.85).

I.1.1.14. Padişahın Fili (OŞ/TK-PFİ)

Konya'da padişahmış Timurlenk. Padişah bir fil getirmiş, erkek. Ya Konya'nın ovasını [J/EYA] yalamış yutmuş. Toplanırlarmış:

- Yav, bunu napacağız. Padişaktan korkuyorlar. Toplanıyorlarmış [J/BSAÇ] ama hiç seslerini çıkaramıyorlarmış. Bu işi ancak [J/BÖE] Nasreddin Hoca çözer, demişler. Nasrettin Hoca'ya varalım söyleyelim, demişler. Varmışlar akşamdan Nasreddin'e söylemişler.

- Siz benim arkamda mısınız [J/EMV], demiş.
- Tamam.
- O zaman ben padişaha anlatırım derdi, demiş. Nasreddin Hoca ertesi gün

padişahın sarayına çıkmış. Padişah:

- Buyur [J/EYA] hocam, demiş. Hoca düşünmüş:
- Bu insanlara güven olmaz, demiş. Şöyle kafasını döndürüp [J/BAC] baksın

ki bir tane adam kalmamış. Padişah:

- Hocam söyle nedir derdin, demiş.
- Padişahım bak, halk beni gönderdi. Senin [J/EİG] bu erkek filden var ya

[M/GAİ] millet o kadar memnun padişahım bunun bir de kancığını getirecekmişsin çoğalacakmış dediler bana, demiş. Siz misiniz Nasreddin'in arkasında durmayan (K.10).

I.1.1.15. Pencerenin Kenarında Kafasını Unutmasın (OŞ/TK-PKU)

Akşehir'in zenginlerinden birine ziyarete gelen hocayı kapıda hizmetçi karşılamış, efendisinin evde olmadığını söylemiş. Nasrettin Hoca yukarıyı [J/BYK] göstermiş.

- Efendine söyle, [J/PS] bir daha evden çıkarken ikinci kattaki pencerenin kenarında kafasını unutmasın [J/BÖE], demiş (K.7).

I.1.1.16. Sol Ayağımın Abdesti (OŞ/TK-SAA)

Nasrettin Hoca cuma namazını kılmak için camiye varmış. Namaza çok az bir zaman kalmış. Hoca bulabildiği suyla hemen [T/AA Y] abdest almış, ancak sol ayağına kadar abdest alabilmiş. Namaz kılarken tek ayaküstünde durmuş. Namaz bittikten sonra adamın biri:

- Hocam namazı neden tek ayağımın üzerinde kıldın, demiş. Hoca da:
- Sol ayağımın [J/AHK] abdesti yoktu, demiş (K.34).

I.1.1.17. Ye Kavuşum Ye (OŞ/TK-YKY)

Nasreddin Hoca düğüne gidermiş, fakat her düğünde başa oturmuş. Sofralar kurulmuş, Nasreddin hep orada, oh. Hoca bir gün çarşıdan gelirmiş, bakmış bir düğün var ama onu çağırılmamışlar. Hoca:

- Ya beni [J/EBD] çağırmadılar, niye çağırmadılar, demiş. Etraftakiler:

- Hoca sen eve git hanımı da al, düğüne git, demişler. Hanımı da almış gitmiş varmış. Hoca kavuşunu giymemiş [T/KKT]. Düğüne varınca hocaya aldırış bile etmemişler [J/KHE]. Kavuşunu giymemiş ya hoca. Nasreddin ne diyeceğini şaşmış hemen masadan kalkmış, [J/AK]:

- Bana [S/Y] önem vermiyorsunuz siz, kavuşuma [T/EBT] önem veriyorsunuz, demiş (K.66).

I.1.1.18. Yemeğin Kokusu Satan (OŞ/TK-YKS)

Nasrettin Hoca bir gün kasabaya giderken çok acıktır. Yolda bir lokantanın önünden geçerken [J/ÖDE] durur. İçeride bir sürü güzel yemekler. Hoca bohçasından çıkardığı ekmeği cama sürterek [J/EAĞ] yer. Lokantacı uyanıklık yapar. Hocaya:

- Yemeği yedin [J/EU] parasını ver, der. Nasrettin hoca da [T/EYBA] sağ cebinden çıkardığı akçe torbasını sallayarak sol cebine koyar. Lokantacı:

- Ne yaparsın [J/KHE] hoca, der. Hoca:

- Yemeğin kokusunu satan paranın ancak sesini duyar [S/Y], demiş (K.59).

I.1.1.19. Yeni Bir Torba (OŞ/TK-YBT)

Nasrettin Hoca'nın eşeğinin yem torbasını hırsızlar çalmışlar. Benim [J/EBD] eşeğimin torbasını buluverin, deyip durmuş. Köydekilere eşeğimin torbasını bulmazsanız ben size edecemi bilirim, demiş. Neyse, bir torba bulmuşlar vermişler [T/EBT]. Köylüler:

- Hoca, eşeğin torbasını bulmasak bize ne yapacaktın, demişler. Hoca da:

- Yeni bir torba yapacaktım [J/OYK], demiş (K.5).

I.1.1.20. Yürü Git Yoluna (OŞ/TK-YGY)

Nasrettin hoca bir gün dalın ucuna oturmuş. Hoca bindiği dalı kesmeye [T/EBK] çalışıyomuş. Yoldan geçen adamın biri:

- Hoca dikkat et, düşersin, demiş. Dalı keser kesmez hoca kendini yerde bulmuş. Hoca hemen adamın arkasından koşmuş.

- Yav [S/Y] sen benim düşeceğimi nassı bildin, öleceğimi de bilin, demiş.

Adam kızmış:

- Dalga mı geçiyorsun hoca, demiş. Yürü git yoluna [J/GDY], demiş. Hoca da:

- Dalı kesince düşeceğimi akıl ettin de öbür tarafta cehenneme düşeceğimi hala akıl edemiyorsun, demiş (K.7).

I.1.2. Türk Boyları Arasında Tanınan Tipler (OŞ/TB)

I.1.2.1. Adama Göre Adam (OŞ/TB-ADM)

Osmanlı zamanında İncili Çavuş'u elçi olarak Fransa'ya göndermişler. Fransa kralı, İncili Çavuş'un tipini [M/YE] küçümsemiş. Kara kuru zayıfça bir adammış. Bakmış üstü başı da yırtık. Kral:

- Senden başka gönderecekleri [J/EHK] adam mı yoktu, demiş. İncili Çavuş da:

- Adamına [J/BYK] göre adam gönderdikler, demiş (K.27).

I.1.2.2. Bolca İçki İhsan Eyle Yarabbi (OŞ/TB-BİY)

Bekri Mustafa içki içmeyi çok seven bir adammış. Aynı Neyzen Tevfik gibi. Cuma namazında imam dua ediyormuş:

- Bize şunları [J/EYA] ihsan eyle yarabbi, diye. Cenneti, bilmem neyi ihsan eyle yarabbi, diye. Bekri de:

- Bana bolca içki ihsan eyle yarabbi, diye dua ediyormuş. İmam [M/K] kızmış:

- Niye Allah'ın evinde içki istiyorsun, demiş. Bekri de:

- Allah'tan [S/Y] herkes kendinde olmayanı ister, demiş. Ben de senin saydıkların var da içki yok, demiş. [J/BSAÇ] Bekri yalaka değil, hazırcevap birisi (K.69).

I.1.2.3. Doldurur Doldurur İçerim (OŞ/TB-DOİ)

Bekri Mustafa bir gün meyhanede içiyormuş. Onu gören sofunun biri:

- Ey Mustafa! [J/BYS] Bu içtiğin içkiler öldüğünde burnundan [J/EHE] fitil fitil [S/Y] gelecek, demiş. Bekri de hazırcevap ya, hemen cevap vermiş:

- İyi ya [S/A] doldurur doldurur içerim, demiş (K.42).

I.1.2.4. İçki Âlemi Yapılan Yer (OŞ/TB-İAY)

Bekri Mustafa bir gün cuma namazına katılmış. Hoca vaaz veriyormuş. Hoca:

- Gençler [J/EYA] içki âlemlerine katılıyor, sabahtan akşama sürekli içki içiyorlar, demiş. Hoca vaazın sonuna gelmiş.

- Merak ettiğiniz [J/BÖE], anlamadığınız bir yer var mı, diye sormuş. Bekri hemen elini [J/EHK] kaldırmış:

- Hocam [J/BYK] her şeyi anladım da şu içki âlemi yapılan yerin adresini tam verebilir misiniz, [M/G] demiş (K.46).

I.1.2.5. Onlar Anlar (OŞ/TB-OAN)

Bir gün camide imam olacak kimse galmayınca Bekri Mustafa imam olmuş.

Ne zaman bir cenaze namazı gılınsa Bekri mevtaya [J/BÖE] eğilip bir şeyler söylemiş.

Cemaat çok meraklanmış acaba bu adam ne deyo. Birisi dayanamamış sormuş:

- Bekri Mustafa, [J/KHE] mevtaya eğilip ne deyon, demiş. Bekri Mustafa da:
- Diğer tarafa gettiğinde, dünya nasıl deye sorarlarsa [J/PS] Bekri Mustafa imam oldu dersin, [J/GDY] onlar anlar, demiş (K.82).

I.1.2.6. Sizin mi Dalkavuğunuzum Yoksa Patlıcanın mı? (OŞ/TB-SDP)

Padişah vezirlerini yanına toplar. Patlıcan [J/EHK] ne iyi, ne sağlıklı, diyor. Hemen o yalaka, İncili Çavuş alıyor lafı:

- Tabii ki haşmetlim, diyor, Allah iyi ki yaratmış, diyor patlıcanı. [E/TÇ]

Şöyle iyi böyle iyi. Padişah araya giriyor, diyor ki:

- Yav, [S/Y] ben iyi değil kötü, diyecektim. Hemen İncili Çavuş lafı

değiştiriyor:

- Elbette kötü [J/EAG], Padişahım. O kadar kötü ki, niye yarattı ki. Veriyor

veriştiriyor falan. Padişah divandaki vezirlerine diyor ki:

- Görüyor musunuz [J/EİG] böylesi adamların ağzıyla iş yaparsanız haliniz

perişan. İncili Çavuş, padişaha kızıyor:

- Padişahım, [M/K] ne demek bu, diyor. Ben [J/EYA] sizin mi

dalkavuğunuzum yoksa patlıcanın mı, diyor (K.69).

I.1.3. Türk Boyları Arasında Halkın ve Zümrelerin Ortak Unsurlarının Birleştirilmesinden Doğan Tipler (OŞ/THZ)

I.1.3.1. Allahım Sen Biliyorsun (OŞ/THZ-ASB)

Bektaşinin biri dua ederken sadece [J/EYA] âmin diyormuş. Yani Allah'ım [M/GYK] sen ne istediğimi biliyorsun, diyormuş. Uzun uzun dua etmiyor yani (K. 13).

I.1.3.2. Aramız Bozuk (OŞ/THZ-ARB)

Bektaşi yolda yürürken bir kalabalık görmüş. Yanlarına gidip:

- Niye toplandınız [J/EHK], ne oluyor, demiş. Yağmur duasına çıktık, demişler. Bektaşi:

- Boşuna dua etmeyin, ben hallederim [J/BYS], demiş. Çıkarmış gömleğini ıslatmış, ağaca asmış. Biraz sonra yağmur yağmaya başlamış. Herkes şaşırılmış [J/ÖDE]:

- Evliya mısın sen, diye sormuşlar. Bektaşi de:

- Ne evliyası [S/Y], bizim aramız bozuk, demiş (K.61).

I.1.3.3. Bektaşi ve Yağmur Duası (OŞ/THZ-BYA)

Anamur'da köyün birinde köylüler sürekli yağmur duasına gidiyorlarmış. Gidiyorlar, geliyorlar bir türlü yağmur yağmıyormuş. Köyde de bir Bektaşi varmış. Köylüler yağmur duasına çıktıklarında ve yağmur yağmadığı zaman her gidiş gelişlerinde bu Bektaşiye gahrediyorlarmış, yağmur senin yüzünden yağmıyor [M/K], diyorlarmış. Bektaşi de dayanamayıp bir gün köylülerle beraber yağmur duasına çıkmaya karar vermiş. Yolda giderken de Bektaşi:

- Ya rab [J/EHK], bu yer de [J/EİG] benim, diye tarlasını işaret ederek dua etmiş. Neyse yağmur duasını etmişler. Daha dönmeden yağmur yağmaya başlamış. Ama yağmur öyle bir yağmış ki Bektaşi'nin tarlasını mahvetmiş. Bektaşi kendi kendine:

- Tabii [S/A] yerini gösterdik ya, demiş (K.23).

I.1.3.4. Bektaşi ile Berber (OŞ/THZ-BBR)

Bi gün Bektaşi traş olurmuş. Berberin küt bıçaala [T/EBT] kafası yanmaya başlamış. Acısından gözünü iyice yummuş. Berber de Bektaşi ile hemen dalga geçmiş.

- Niye [M/GK] yumdun gözlerini dostum, demiş. Bektaşi de:

- Uyudum hem de bi düş görüverdim, demiş.

- Ne gördün, diye sormuş berber.

- Bi [J/EAG] merkep gelik de başımı kemiriyordu [M/G], demiş (K.73).

I.1.3.5. Bektaşi ile Hoca (OŞ/THZ-BHC)

Bektaşi'nin biri Cuma namazına gitmiş. Hoca camide [J/EHE] oruç tutanlar, namaz kılanlar şöyle cennete gidecek, böyle ödüllendirilecek, her birine kırk huri düşecek diye konuşuyormuş. Bektaşi de [J/BÖE] dikkatle dinliyormuş. Hoca içki içenler, içtikleri şişelerler sırat köprüsünden geçerken cehenneme düşecekler derken Bektaşi dayanamamış:

- Şişeler [J/EU] dolu mu olacak, diye hocaya sormuş. Hoca da:
- Bre zındık [S/Y] sen cenneti meyhane mi sanırsın, demiş. Bektaşi de:
- Sen kırk huri ile kerhane mi sanırsın [M/G], demiş (K. 9).

I.1.3.6. Bektaşi'nin Namaz Kılması (OŞ/THZ-BNK)

Bektaşi hiç namaz kılmasını bilmiyormuş. Bir gün adamın birine denk gelmiş. Bektaşi demiş ki:

- Ben namaz kılmasını bilmiyorum, bana öğretir misin? Adam:
- Yav içeri geç [J/EİG] cemaat ne yaparsa sen de onu yap, demiş. Bektaşi içeri girer, tabii cemaat [J/ÖDE] rükûa girince, arkasındaki adamın kafası ona dokunur. Adam cemaat ne yaparsa sen de onu yap dediği için, Bektaşi öndeki adamı eller. Öndekini herhalde çok fazla elledi ki adam dönmüş tokadı [T/BVY] yapıştırmış. Bektaşi de dönmüş arkasındakine yapıştırmış. Camii iyice karışmış [M/G] (K.39).

I.1.3.7. Ben de Âdem Yaparım (OŞ/THZ-BAY)

Bektaşi'nin birinin bir gün garnı acıkmış. Balçıktan insan yapmağa başlamış. Bektaşi'yi görenler, ne yaptığını sormuş. Bektaşi de [J/GDY]:

- Rızkını [S/Y] vermeyecek olduktan sonra ben de âdem yaparım, demiş (K.1).

I.1.3.8. Bir Gün Fazla Tutmuş (OŞ/THZ-BGF)

Gavede (kahvede) adamlar oturuyorlarmış. Bektaşî'yi görünce ona takılmak istemişler. İlk önce başka birine sormuşlar. Bu arada Ramazan ayıymış.

- Kaç gün oruç tuttun [J/BYS]?
- Hastaydım [J/EHK] ancak bir gün tutabildim. Bu sefer Bektaşî'ye sormuşlar, hiç istifini bozmadan:

- Bu arkadaş benden bir gün fazla tutmuş [M/İG], demiş (K.73).

I.1.3.9. Bu İş İddiaya Bindi (OŞ/THZ-BİB)

Bektaşî bir gün Ramazanda teravih namazı kılacak olmuş. Katırını camiinin önüne bağlamış. Ama mübarek namaz kıl kıl [S/Y] bitmiyor. Bitireceğim diye de niyet ediyor [J/KHE]. Bir ara bir boşluk oluyor, hemen dışarı çıkıyor [J/AK]. Katırına diyor ki:

- Katır [T/BKF] biraz daha dur [S/A], bu iş iddiaya bindi, bitirmeden gelmeyeceğim (K.4).

I.1.3.10. Bu Namaz da Abdestsizdim (OŞ/THZ-BNA)

Bektaşî'nin biri bir gün namaz kıldırılmış. Namaz bitmiş cemaat dağılmış. Adamın biri hocanın yanına gelmiş:

- Hocam [J/ÖDE] siz çok güzel namaz kıldırıyorsunuz, bunun [J/EHE] sırrı nedir, diye sormuş. Bektaşî de:

- Bu namazda abdestsizdim [J/BYK], sen beni bir de abdestli gör, demiş (K.36).

I.1.3.11. Buradan Duyulmuyormuş (OŞ/THZ-BDU)

Bektaşî'nin biri caminin gölgesinde oturmuş, mangalı da yakmış demleniyormuş. Demlenirken [M/GYK] caminin imamı arkasında cemaatle camiden çıkmış. Bir bakmış Bektaşî caminin bahçesinde demleniyor.

- Ulan [S/Y] bre zındık, sen caminin gölgesinde rakı içmeye utanmıyor musun, demiş. Namussuz herif [J/EHE], şerefsiz herif, diye bağırmiş. İmam bağırmış ama Bektaşî'den hiç ses çıkmıyormuş. İmam Bektaşî'nin önüne varıyor:

- Ulan bre zındık [J/PS] duymuyor musun, diyor.

- Duymuyorum seni, diye karşılık vermiş Bektaşî.

- Nasıl duymuyorsun, demiş.

- İnanmıyorsan gel sen buraya otur [J/EHK], ben sana bir şeyler söyleyeyim imam efendi, demiş. İmam Bektaşî'nin oturduğu yere oturmuş. Bektaşî imamın karşısına geçmiş:

- Hoca, camide topladığın paraları ne yaptın, demiş. İmamın [M/GAİ] sesi çıkmıyor. Hoca, hayır için toplanan paraları nereye götürdün, demiş. Gene ses yok. İmam hemen atlamış:

- Bektaşî doğru söylüyor [S/Y], buradan duyulmuyormuş, demiş (K.24).

I.1.3.12. Haram (OŞ/THZ-HRM)

Bektaşî'nin biri namaz sırasında içki içeriken yakalanmış. Bektaşî'yi hemen padişaha götürüyorlar. Padişah:

- Sakalından [S/Y] utan hâlâ bu haramı içiyon, demiş. Bektaşî:

- Padişahım üstünüzdeki [J/EHE] ipek kaftan da haram, demiş. Padişah:

- Bunun [J/BÖE] içine pamuk katarlar, demiş. Bektaşî de:

- Şaraba da [T/EBT] su katarlar, demiş (K.27).

I.1.3.13. Her Yıl Erken Gelir mi? (OŞ/THZ-HEG)

Bektaşî'nin birine sormuşlar:

- Ramazan [J/EHK] senden memnun mu, diye. Bektaşî de:

- Memnun olmasa her yıl 10 gün erken gelir mi [M/G], demiş (K.85).

I.1.3.14. Hz. Ömer ile Bektaşî (OŞ/THZ-HÖİ)

Hz. Ömer'in zamanında Bektaşiler namaz gıllarmış. Hz Ömer:

- Vatandaşla beraber namaz gıl demiş ve Bektaşî'yi [T/EVY] gırbaçlamış.

Bektaşî [J/KHE] öyle bi tekbir getirmiş ki güzel bi namaz gılmaya başlamış. Hz. Ömer:

- Nasıl deminki gıldığın [J/EHE] namaz mı makbul bu mu makbul, demiş.

Bektaşî:

- Ya Ömer, deminki gıldığım makbuldü demiş. Hz. Ömer:

- Niye [J/BYS], demiş. Bektaşî [E/DALB]:

- Öncekini [J/ÖDE] Allah korkusuyla gılıyordum, bunu gırbaç korkusuyla,

demiş (K.73).

I.1.3.15. İtibar (OŞ/THZ-İTİ)

Sünni'nin biri bi gün Bektaşî'nin yanına gider:

- İyisin, hoşsun, ilim irfan sahibisin [J/EHE]; bir de oruç tutup namaz kılsan,

bizim gözümüzde de itibarın olur o zaman, demiş. Bektaşî kahkaha atmış:

- Sizin gözünüzde itibarlı olacağım [J/BYS] diye, Tanrı önündeki itibarımı

zedeleyemem [J/BÖE], demiş (K.88).

I.1.3.16. Peşin Namaz (OŞ/THZ-PNZ)

Bektaşî ile hoca oturuyorlarmış. Ezan okunmaya başlamış. Hoca:

- Namaz saati, ben namazımı kılayım, demiş. Hoca kıldıkça kılıyormuş.

Neyse bitmiş namaz. Bektaşî sormuş:

- Hoca [J/KİA] bu ne uzun namaz.

- Kaza namazlarım vardı, [J/EHE] onları da kıldım, demiş. Bektaşî:

- Ben de bir namaz kılacağım, demiş, [M/GAİ] başlamış kılmaya. Saatlerce

kılmış kılmış. Hoca dayanamamış [J/EYA]:

- Yav [S/Y] bu namaz ne uzun sürdü, demiş. Bektaşî:
- Önümüzdeki haftanın da [J/BYK] namazını kıldım, demiş. Hoca:
- Olur mu [J/EHE] öyle şey, demiş. Bektaşî de:
- Senin [S/Y] veresiye namazın kabul ediliyor da benim peşin namazım niye kabul edilmesin, demiş (K.6).

I.1.3.17. Yakmayan Yeri Var mı? (OŞ/THZ-YYV)

Adamın biri Bektaşî'ye cehennem yedi kattır diye anlatmaya başlamış. Efendim [J/EHE] birinci katında beynamazlar yanar, ikinci katında küfürbazlar, üçüncü katında şunlar dördüncü katında bunlar, derken Bektaşî sözünü kesmiş [J/ÖDE]:

- Yakmayan yeri var mı? Sen ondan haber ver [J/GDY], demiş (K.1).

I.1.4. Aydınlar Arasından Çıkan Tipler (OŞ/AY)

I.1.4.1. Allah'tan ki Yüzümüzün Karası Çıkar Cinsinden (OŞ/AY-AYÇ)

Neyzen Tevfik çok önemli bir adam, filozof biri. Mehmet Akif Ersoy'la [J/EHE] öğrenci-öğretmen ilişkileri var. Birisi hiç içmez, birisi inadına içkici, sever içkiyi. Bir yerde buluşacaklar akşamüstü. Bir yaz günü [J/BYK] Neyzen buluşacakları yere giderken şöyle çimenli [J/EİG] bir yerde boya sandığı olan bir çocuk varmış. Neyzen'in de ayağında sandalet varmış. Parayı öyle doğrudan vermek istememiş, dilenci gibi olur diye. Sandaleti boyatamayacağı için [J/GDY] sırtüstü yatmış:

- Yüzümü [J/YÜG] boya evladım, demiş. Boyacı çocuk:
- Yav dede [S/Y] olur mu, [J/EHK] insan yüzü boyanır mı, demiş. Neyzen:
- Parasıyla değil mi, boya, demiş. Çocuk boyar, parasını da verir, bahşişini de

verir. Gider Mehmet Akif'in yanına. Mehmet Akif uzaktan Neyzen'i görür. Yav [D/Ş] bu gelen Neyzen Neyzen olmaya ama yav simsiyah falan, der. [E/TC] Gelince Neyzen anlatır:

- Böyle böyle oldu, diye. Su getirirler, sabun getirirler yıkar yüzünü. Yüzünü yıkayınca da şöyle der:

- Oh be! [J/KİA] Allaha ki yüzümüzün karası çıkar cinsinden (K.69).

I.1.4.2. Bir Yeriniz mi Ağrıyor? (OŞ/AY-BAĞ)

Adamın biri Mehmet Akif'i küçük düşürmeye çalışmış. Adam, Mehmet Akif'e:

- Baytar mısınız [J/EBD], diye sormuş. Mehmet Akif hiç istifini [J/BYK] bozmadan:

- Bir yeriniz mi ağrıyor beyefendi, demiş (K.3).

I.1.4.3. Ehli Müslim (OŞ/AY-EHM)

Neyzen Tefik yine bir gün meyhanede arkadaşlarıyla [T/EBİ] içki içiyormuş. Neyzen Tefik sivri dilli, hazırcevap bir insanmış. Neyzen arkadaşlarıyla içerken oradan dindar bir arkadaşı geçiyormuş. Arkadaşı:

- Neyzen, iyisin hoşsun da şu kâfiri [J/EHE] içmesen keşke, demiş. Neyzen:

- Sen meraklanma ben onu [J/BÖE] ehli Müslim yapıp içiyorum, demiş

(K. 8).

I.1.4.4. Elimle Bile Kaldırırım (OŞ/AY-EBK)

Neyzen Tefik sürekli içki içen bir adammış. Evin yolunu [J/EHE] bulamazmış. Neyzen Tefik rahatsızlanınca içki içmesi yasaklanmış. Namık Kemal bir gün Neyzen'i ziyarete gitmiş. [E/DALB] Bakmış odasında bir fiçı şarap. Neyzen'e:

- Hani yasaktı [J/BYS], içmeyecektin, demiş. Neyzen de:

- İçki içmezsem güçsüz kalıyorum, demiş. Bunun üzerine Namık Kemal:

- Ne faydası [J/EHK] var ki bu meretin, demiş. Neyzen Tefik:

- İçki içmeden evvel bu fiçıyı kaldıramıyordum, şimdi [T/EYBA] tek elimle bile kaldırıyorum, demiş (K.38).

I.1.4.5. İstihkakın Üstteydi (OŞ/AY-İÜS)

Mehmet Akif Ersoy, Neyzen Tevfik'e:

- Bundan sonra [J/EMV] beraber içeceğiz, der. Neyzen Tevfik'in maddi durumu iyi olmayınca böyle bir öneri götürüyor:

- Olur, [J/BÖE] diyor Neyzen.

Beraber içecekler. Bir şişe alırlar. Mehmet Akif buluşacakları yere bir geliyor, bakmış şişe bitmiş. Maddi olarak yardım edecek zaten, öbürü de aslında bunu biliyor:

- Yav üstat [J/EHE], hani ortak içcektik diyor. Neyzen:

- Yav gene ortağız, diyor. Senin istihkakın [J/EYG] üstteydi, ben onu döktüm alttaki [J/EAG], kendiminkine bulaşınca onu içtim, diyor (K.69).

I.1.4.6. Kendini Değil Evini Soruyorum (OŞ/AY-KDE)

Neyzen Tevfik çok ulu bir insanmış ama çok içermiş. Bir akşam yine sarhoş evine gidiyormuş. Bir adamı durdurmuş; Neyzen Tevfik'in [J/EHE] evi nerede, diye sormuş. İstanbul/Beyazıt'taymış.

- Sen Neyzen değil misin, demiş adam. Neyzen:

- Ya s... et Neyzen Tevfik'i [J/EHK], ben kendini değil evini soruyorum, demiş (K.69).

I.1.4.7. Limonata-Kahve (OŞ/AY-LKA)

Namık Kemal, Avrupa'ya gitmiş. İki tane kadına misafir gitmiş. Kadınlar da düşünmüş:

- Biz bu Türk'e napalım. Bu [J/EHE] içki içer mi içmez mi bilmiyoruz, demişler. İkram etmişler. Bir de sana [J/BSAÇ] limonata yapalım, demişler. Kızlar

tuvalete gidip işemişler. Limonatanın içine [T/EBK] karıştırmışlar onu da. Namık Kemal içmiş ama anlamış.

- Nasıl, demiş kızlar.

- Mükemmel [S/Y], demiş Namık Kemal. Bu kadar güzel bir limonata hiç içmedim, demiş. Geri dönerken:

- Sizi de Türkiye’de ağırlamak istiyorum, demiş. Aradan 1 sene geçmiş.

Kızlar Türkiye’ye gelmiş. Bu almış evine getirmiş. Düşünmüş [J/EBD] ben bunlara ne yapayım. Demiş ki ben bunlara bir Türk kahvesi yapayım. Önceden hazırlıklı. Pislediğini kurutmuş. Değirmende kahve çeker gibi [T/EKÇ] çekmiş. Kızlara ondan kahve yapmış.

Sonra da sormuş:

- Nasıldı kahve?

- Vallahi ömrümüzde bu kadar [J/EHE] güzel kahve içmedik, demiş. Bunun fabrikası nerede giderken alalım, demiş. Sizin [J/GDY] limonata fabrikasıyla çok yakın birbirine, demiş. Kızlar da o zaman anlamış.

- Ulan [D/Ö] biz ne içtik, demişler (K.56).

I.1.4.8. Mehmet Akif Ersoy ile Tefik Fikret (OŞ/AY-MAE)

Bi gün Mehmet Akif Ersoy’la Tefik Fikret yemeğe giderler. Mehmet Akif Ersoy sipariş verir:

- Pilav, [J/EHE] üzerine de et, der. Tefik Fikret de şakacıymış. O da

siparişini verir:

- Bana da pilav ama üzerine etme [M/G], der (K.88).

I.1.5. Mahalli Tipler (OŞ/MA)

I.1.5.1. Ali Çavuş'un Uyanıklığı (OŞ/MA-AÇU)

Çortak'ta Ali Çavuş adında saf görünen ama kurnaz bi adam varmış. Bi gün Ali Çavuş, Mut'tan geliyormuş. Deveboynu [J/EİG] diye bir yer burada. Oraya yemek yemeğe gitmiş amma aylardan Ramazan'mış. [E/OBG] Neyse oturmuş yemek yerken gaymakamla, başçavuş gelmiş. Gaymakam Ali Çavuş'a:

- Neden Ramazan ayında [J/EHK] yemek yiyon, demiş. Ali Çavuş cevap bulamayınca:

- Ben Tahtacı'yım [J/BÖE] demiş. Gaymakam:

- Burada ne yapan [J/BYS], demiş. Ali Çavuş etrafına bakınmış, develeri görmüş. Kurnaz bi adam ya. Ali Çavuş:

- Beylerin [J/BYK] devesini güderim, demiş. Tahtacı değil tabii (K.52).

I.1.5.2. Dikine Dikine Gömün (OŞ/MA-DDİ)

Çortak'ta Ali Çavuş adında kurnaz, hazırcevap bi adam varmış. Gavede oturanlar Ali Çavuş'a laf atmaya karar vermişler. Birisi Ali Çavuş'a:

- Ali Çavuş [S/Y], bizim mezarlık doldu, n'apalım [J/EHE] demiş. Ali Çavuş kurnaz tabii [J/BYK]:

- Ölülere dikine dikine gömün hepsi sığar, demiş (K.88).

I.1.5.3. Beylerin Devesini Güderim (OŞ/MA-BDG)

Ali Çavuş bir gün Mut'tan geliyormuş. Deveboynu [J/EHE] diye bir yer var. Orda yemek yermiş. Ramazan'da eskiden gumandan, gaymakam; oruç dutmayan adamları döğerlermiş. Gaymakam, gumandan geliyor. Gaymakam, Ali Çavuşa:

- Niye yemek yiyon, [J/PS] utanmıyon mu? Ali Çavuş bakmış [J/BSAÇ] [J/BSOÇ] sağa sola. Uyanık ya. Develeri görmüş.

- Abdalım ben [J/AK], demiş.
- Ee ne ararsın burada, demişler.
- Ben [J/KHE] beğlerin devesini güderim, demiş (K.41).

I.1.5.4. Ali Çavuş ve Gavurlar (OŞ/MA-AÇA)

Ali Çavuş, Mut'a falan gider gelirmiş. Bu arada [J/EBD] Ali Çavuş hazırcevap biriymiş. Bir gün yine Mut'a gitmiş. Gavurlar da falan ora gelirlermiş.

- Ulen [S/Y] Ali Çavuş, demişler. Bu [J/EHE] çirkin çirkin avratların gucaklarına nasıl yatırsınız?
- Ya dostum, demiş. Sizin avratları[J/KHE] görürüz, gucaklarınız avratları, demiş (K.41).

I.1.5.5. Osuruk Değmemiş Yatak (OŞ/MA-ODY)

Ali Çavuş'un bir gün evine misafir gelmiş. Gavurlarmışmış onnar.

- Dostum bize osuruk değmedi [J/EHE] bi yatak yapacaksın, demişler.
 - Olur dostum, [J/KHE] yapayım, demiş. Neyse yatağa yatmışlar. Her birinin yatağına birer kargı koymuş.
 - Dostum [D/Ş] bu ne olacak, demiş.
 - G.tünüze [T/EBT] sokacaksınız, demiş. Osurdun mu dışarı çıkacak, demiş.
- Yarın sizi gibi bir deyyus daha geldiği zaman ben ne yapıcım, ben garibanım, demiş. Herkes osuruk değmemiş yatağı ser derse [J/BYS] ben ne yapacam demiş. Bööle yatın, demiş (K.41).

I.1.5.6. Musalısı'nın Uyanıklığı (OŞ/MA-MUY)

Musalısı diye biri varmış burada. Eskiden derebeyleri varmış. Beğler almış ifadeyi. Biriyle dövüş olduğu zaman o almış ifadeyi. Musalısı birine söğmüş. O da demiş ki:

- Ben [J/EHK] seni mahkemeye verecem. Gitmiş şikâyet etmiş. Bana [M/GAİ] mesela Çortak'tan Kazım Kaya söğdü.

- Çarşambağın gelin, ifadenizi alacam, demiş. Çarşambağın [J/EHE] varmışlar. Musalısı demiş ki:

- Beğ evden çıktığı zaman [J/KHE] hemen önüne geç, böğün bizim ifademizi al, diyelim, erken verelim, gidelim buradan, demiş. Şimdi beğ dışarı çıkmış hemen, [J/EYG] davacı olan varmış:

- Böğün [S/Y] bizim ifademizi al, böğün bizim ifademizi al. Musalısı da demiş ki:

- Lan [S/Y] a...ına g...duğumun oğlu! Beği donuna mı sı...ıracaksın, demiş. Ordan çıksın bizim ifademizi öyle alsın, demiş. Şimdi beğ de tuvalete girmiş, çıkmış. Bey:

- Ulan Musalısı sen her zaman böyle haklı mı söven, demiş.

- Ben her zaman [M/GYK] haklı söverim, demiş.

- Mahkemeniz beraat, haydi [J/GDY], demiş (K.41).

I.1.5.7. Avradın Donu (OŞ/MA-ADO)

Musalısı bi gün sabahtan galkmış avradın donunu giymiş. Padişahın beyi [M/GYK] bunu çağırmış. Gadir (Kadir) Bey:

- Ulan Musalısı, [J/KİA] bu ne hal, demiş.

- Yav dostum [S/Y], bir donumuz var, kim erken galkarsa [T/EBG] o giyer, demiş. Bugün erken galktım, avrattan erken ben giydim, demiş. Yani maksadı beyden basma almakmış (K.52).

I.1.5.8. Balık Gavağa Çıktığı Zaman (OŞ/MA-BGÇ)

Gülнар beyinin çok metin bir keklıği varmış. Kadir Bey, Musalısına demiş:

- Bu kekliği [J/EHE] bana getirirsen kır atı sana verecem, demiş. O da burdan ata biniyo Gülnar'a variyo. Musalısı demişler:

- Şu [J/EİG] odaya yat. Beyin kekliği de ordaymış. Musalının goynunda meğer keklik varmış, uyanık.

- Ulan [S/Y] demiş, şu kekliği şöyle [T/EBT] bi bağrıma basayım demiş. Bi yandan bu kekliği almış diğer yandan diğer kekliği gafese goymuş. Neyse ata binmiş kekliği gece kaçırılmış, gelmiş.

- Beyim kekliği getirdim [J/EHK] hani atı niye vermiyon, demiş.

- Ulan [S/Y] demiş balık gavağa çıktığı zaman atı gel götür, demiş. Bir gün böyle beş gün böyle. Musalısı balığı gavağa asmış. Bey bi bakmış balık gavağa çıkmış. Al [J/BÖE] atı götür, demiş (K.41).

I.1.5.9. Bir Deri Pekmez (OŞ/MA-BDP)

Kadir Bey bi gün de Musalısına bekmez vermiş. Bi yana bekmez katmış. Heybe olur eskiden köylerde. Heybeye bi yandan Musalısı girmiş bi yanına bekmez derisi gatmışlar. Ağa bakmış ekinin ortada bi eşek var.

- Ulan [J/EHK] giminse alın gelin bunu, demiş. Hemen adamlar alıp getirmişler. Musalısına:

- Ya demiş, niye [J/KİA] ekini yaylıyon. O da demiş ki:

- Beyim bi deri bekmez verdin [J/EHE] bi yanına gendim girdim, eşeği süren yok demiş. Bey:

- Ulan [S/Y] bir deri bekmez daha katın, demiş. [M/G] Yani eşeğini sürebilsin diye (K.52).

I.1.5.10. Bursalı Emmi (OŞ/MA-BEM)

Bursalı emmi vardı buralarda eskiden. Sucuk falan yapardı. Mersin'e gitmiş bir gün. Orada bi tane adam çok titizmiş.

- Ya Bursalı diyormuş sizin karılarınız, eşleriniz inekleri [T/EİS] sağıyor.

Böyle kokuyorlar [M/YE] falan. Bunlarla nasıl [S/A] yatıyorsunuz, demiş.

- Ya yüzünü [J/EHE] örtüyoruz, sizin hanımları aklımıza getirip [M/G] öyle yatıyoruz, demiş (K.47).

I.1.5.11. Çivit Emmi ve Doktor (OŞ/MA-ÇEV)

Çivit Emmi diye bi adam varmış. Bu adam nakliyecilik yapıyormuş. Çivit Emmi ameliyat olmuş hastanede yatıyormuş. Doktor kontrol ederken:

- Bi şikâyetin [J/EHE] var mı, diye sormuş. Çivit hemen atlamış:

- Şantiyeden birisi bana [J/KG] gan vermiş. Geceleri heç [J/BYK]

uyuyamıyom, demiş. Doktor:

- Niye [J/EHE], diye sormuş.

- Herhalde gece bekçisiymiş. Onun ganı bana [J/ÖDE] verilince

uyuyamıyom, demiş. Doktor durumu anlamış:

- Sen de gündüzleri uyu, [M/G] demiş (K.88).

I.1.5.12. En Çok Siz Yersiniz (OŞ/MA-EÇS)

Abdal Musa diye bir adam varmış. Sabah giderken kadının biri:

- Ya dayı tavuk kesebilir misin demiş.

- Keserim [J/KHE], demiş. O zaman dur, tavuğu getireyim, deyip

kaybolmuş. Tam görünmez olacak [J/EİG] diğer evdeki kadın seslenmiş.

- Kız [S/A] o abdal, onun kestiği tavuk yenmez. Abdalın canı sıkılmış

[M/SA]:

- Abdalın kestiğini en çok siz yersiniz [S/Y], demiş (K.4).

I.1.5.13. Gaste mi Okutacam (OŞ/MA-GOK)

Bizim köyde Aslan Mustafa lakaplı bir adam var. Bizim köyümüz Alevi köyü. Yanımızda da [J/KHE] bir Sünni köyü var. Şimdi adam kurban arifesinde kurban satıyor. Başka bir köyden birisi [J/EHE] 8-10 tane kurban getiriyor. İki köyün ortasında bir ufak çarşımız var. İşte orda [J/EİG] kurbanları satıyor satıyor, en son bir kör keçi var. Keçinin de bir gözü kör. Tabii dinimizde kör, topal kurban olmayacağı için diyor ki ben bunu gidim Alevilerden, Tahtacılardan [J/EBD] birine satayım. Gelince belki bunlar da almayabilir de bu Aslan Mustafa gariban bi adam, şimdi belki bu kurban kesemez, bu kurban kessin. Buna ucuza satayım, hem de benden çıkmış olsun, diyor. Geliyor Aslan Mustafa'nın [J/BSAÇ] evinin önüne:

- Oy Aslan Mustafa.
- Buyur Mehmet Ağa.
- Bende bi keçi var alın mı, diyor.
- Yav gel [J/KHE] bakalım, anlaşsaks alırım, diyor.
- Ucuza verecem, alır mısın, diyor. O da diyor:
- Yav arkadaşım [J/EHE] yaklaş. Öbürü de garantiye almadan yaklaşmak

istemiyor.

- Ama özürü var, diyor. Onu da alıştırta alıştırta söylüyor.
- Yav isterse [J/EHK] 2 özürü olsun, madem ucuza vereceksin alırım, diyor.
- Ya ama gözünün biri kör, diyor. [E/OBG] Aslan Mustafa da diyor ki, kendi

yöresel ağzıyla:

- Oy [S/Y] Mehmet Ağa sen [J/OYK] ne diyon, ben buna gaste mi okutacam,

kesip yiyeceğim bunu, [M/G] diyor (K.17).

I.1.5.14. Hepinize Birer Dilim (OŞ/MA-HPD)

Bizim köye eskiden develerle, eşeklerle, atlarla gidiliyormuş. Bizim köyden de [J/BSAÇ] bi Hasan amca var. Eskiden yol yok, telefon yok. Buradan (Silifke) [J/EİG] yayladaki köylere, her gelen “Hasan amca bu karpuzu [T/EBT] al bizimkilere bi götür”. Bir eşek var. Hasan amca eşeğiyle gidecek. Karpuz sayısı 100’e ulaşıyor. Hasan amca da kimseyi kırmamak için tamam [J/BÖE], getirin, götürürüz, diyormuş. Bir tane karpuzu almış. Tabii 150 km yolu eşekle gidiyor. Bütün köylü toplanıyor. Hasan amca’yı da çok severlermiş.

- Hasan amca [J/BYK] ne haber Silifke’den, diye sormuşlar. Hasan amca:
- Valla karpuzu kesiyor [T/EBK], bunun biri 1000, bini de 1. Ahmet getirdi bir karpuz, Ayşe getirdi bir karpuz, oldu [S/Y] 70 karpuz. Ben hangi birini getireyim, diyor. Tek bir karpuz hepinize yeter [J/EHE] diyor, veriyor hepsine birer dilim karpuz (K.75).

I.1.5.15. Her Gün Tartarlar mı? (OŞ/MA-HGT)

Mıdış Mustafa’nın kardeşi Hüseyin hasta oluyor, ağırlaşıyor. Yani zekârete düşüyor. Mersin’den Anamur’a geliyorlar, haber veriyorlar Mıdış Mustafa’ya. Mustafa amca senin birader ağırlaştı diyorlar:

- Yav [S/Y] dün de geldi [J/EHK] biri ağırlaştı, dedi. Bu namussuz herifi [M/K] her gün tartarlar mı, demiş (K.69).

I.1.5.9.16. Katrancı İle Köse Mehmet (OŞ/MA-KKM)

Katrancının biri Köse Mehmet’e sormuş:

- Siz Müslümanlar büyük abdestini yapınca [J/KHE] niye döner de bakarsınız ki? Köse Mehmet:

- Bir gavur karnı doyuracak kadar [J/ÖDE] oldu mu diye bakarız, demiş (K.84).

I.1.5.17. Kokuyu Almışlar (OŞ/MA-KAM)

Bir gün, Muhtar Molla Memet'in köyüne kaymakam gelir. Köyün çocukları çevresinde toplanırlar. Kaymakam, muzipçe, [J/BSAÇ] Molla Memet'e:

- Bunlar da [J/EHE] nerden çıktı, bok böcüsü gibi, dediğinde Molla Memet altta kalır mı:

- Kokuyu almışlar da öyle [J/GDY] toplanmışlar kaymakam bey, [M/G] yanıtını verir (K.33).

I.1.5.18. Molla Memet'in Hanımı (OŞ/MA-MMH)

Molla Memet'in hanımı yaşlanınca unutkan olmuş. Komşudan gelen bir tabağı nere koyduğunu unutmuş, habire onu arıyomuş. Molla Memet, hanımına [J/BYK]:

- Garı boş ver tabağı, eskilerden gonuşak. Ben seni istetmeden önce başkaları da istedi miydi, diye sormuş. Hanımı bir solukta, isteyenleri [J/EHE] saymaya başlamış ve on ikincisine geldiğinde Molla Memet:

- Be garı, [J/EMV] onlar seni isteyeli elli sene olduğu halde hepsini hatırlıyon da [S/Y] beş dakika evvel koyduğun tabağın yerini neden unutuyon, demiş (K.33).

I.1.5.19. Molla Veli Kilime Geldi (OŞ/MA-MVK)

Molla Veli gece saat 12'den sonra camiye varmış. Caminin kapısından girerken:

- Selamünaleyküm [J/EBD] Allah'ın evi, demiş. Dönmüş kendi kendisine:

- Aleykümselâm [J/BSOÇ] Molla Veli, demiş.

- Molla Veli kilime geldi [J/EHE] Allah'ın evi ne dersin, demiş.

- Teklif mi olur götür götürebildiğin kadar **[J/GDY]**, demiş. Camiden kilimleri götürmüş (K.24).

I.1.5.20. Önüne Geleni Taşla (OŞ/MA-ÖGT)

Mersinli birisi diyor ki:

- Molla Mehmet amca, sen hacca gittin, **[J/EHK]** orada şeytan nasıl taşlanır.

Bana anlat da ben de gideceğim, tecrübe edineyim, diyor. Mehmet Amca da:

- Budalalık etme, şeytan taşlamak için **[J/EHE]** Mekke'de ne işin var, diyor.

Şu çeşmede **[J/EİG]** bir abdest al, camiye gir, bir kaç rekât namaz kıl, sonra çık etrafını bir tavaf et, at heybeyi omzuna, doldur taşları içine, önüne geleni taşla (K.69).

I.1.5.21. Sen Hâlâ Böylesin (OŞ/MA-SHB)

Eskiden yol, sokak yok tabii. İnsanlar yürüyerek geliyor, yürüyerek gidiyor. Bozyazı Sini çayının yanından bir müddet yürüyüp yavaş yavaş yukarı doğru çıkıyorlar. Bir portakal bahçesinin yanından geçiyorlar. 5-10 kişi var. Yav şuradan azığımıza **[J/EHE]** biraz portakal, mandalina alalım, diyorlar. Herkes portakalları dolduruyor, bizim Ömer dayı bir bakıyor turunç var **[T/EYBA]** hem de çok büyük. Ömer dayı hemen diyor:

- Arkadaşlar, kimse kimsenin kopardığından istemeyecek, diyor. Tabii bilenler portakal, mandalina alıyor. Ömer Dayı turunç alıyor. Yukarı çıkıyorlar. Herkes azığını çıkarıyor, **[J/EHE]** soymaya başlıyor. Bizim Ömer dayı da turuncu soyuyor. Tadına bakıyor ki **[M/YE]** acı mı acı bir şey.

- Ulan **[J/EHK]** senin akranların Avrupa'da oralet oldu sen hala böylesin, diyor (K.4).

I.2. Zümre Tipleri (ZÜ)

I.2.1. Biraz Yoldaşçılığımız Oldu (ZÜ-BYO)

Yörük bir eski muhtar varmış. Ağzı da biraz laf [J/EAG] yaparmış. Seçim zamanı bunu köylere götürüyorlarmış. Yayla köylerinin birine varıyorlar. Köy meydanında yüksek bir yere çıkıyor, işte:

- Biz de Yörük'üz, [J/EHK] eskiden bu yollardan geçtik, koyun sürdük, diye anlatıyor. Ama öyle güzel konuşuyormuş ki kimse karşısında cevap veremiyormuş. Köyde [J/ÖDE] bir tane yaşlı amca varmış. Onun da ağzı çok güzel laf yaparmış. O da gelmiş. Kalabalığın arasından bir ses:

- Oğlum sen kimi [J/EHE] soruyorsun, ne arıyorsun, diyor.
- Ben [J/BÖE] oy istiyorum amca, demiş.
- Sen nerelisin, kim oğlusun, diye sormuş yaşlı amca.
- Ben falanca köyden falanın oğluyum, demiş. Bir kafa [J/KHE] sallamış yaşlı amca. Tanın mı babamı, diye sormuş.
- Babanı tanımam oğlum da [J/BYS] ananla kız iken biraz yoldaşçılığımız oldu, demiş (K.75).

I.2.2. Daha Kırk Gün Buralı (ZÜ-DKB)

Yörüğün biri oğlunun yanına getmiş. Gelini kayınbabasına çok iyi bakarmış. Bir hafta iki hafta derken [J/EHE] aradan bayağı zaman geçmiş. Gelin suratını [M/YE] ekşitmeye başlamış. El kızı tabii. Bir gün gelin ağlayan çocuğunu susturmaya çalışır:

- Aman benim [J/KHE] yavrumun dedesi geldi, dedesinin de gededesi geldi, der. Kayınbabası [S/A] bunu işitir, bir şey demez. Ertesi gün torunu ağlarken bu sefer dedesi gucağına alır [S/Y]:

- Amanın yavrumun adı Durali, dedesi daha kırk gün burali, der. Gelin hiç gıkını çıkaramaz [M/G] (K.58).

I.2.3. Delbek (ZÜ-DEL)

Erdemli'den Yörük çocuğun birisini babası korkuturken hep:

- Bak seni Silifke'ye götürürüm. Silifke'de müzisyenlik, davulculuk meşhur; seni delbek yaptırırım, eski tabirle davul, dermiş. Çocuk büyümüş biraz, Silifke'ye yolu düşmüş. Burada [J/EHE] bir kavgaya tutuşuyorlar gençlerle. Çocuk kaçıyor şimdi. Arkasından [J/GDY] bizim Silifke'nin gençleri kovalıyor. Çocuk sıkışıyor, bir ağaca çıkıyor. En son ağlıyor, diyor:

- Bunlar [J/EAG] benim derimi yüzecek delbek yapacak, babamın dediği gibi. En son çıkarmış cebinden bıçağı [T/EBK] vurmuş gövdesine. Ulan, size sağlam deriyi teslim edersem, demiş (K.75).

I.2.4. Develere Zararı Olur mu? (ZÜ-DZO)

Yörükler göç ederken köyün birinin içinden geçiyormuş. Köyde develerle geçerken yüksek bir yerden ses geldiğini duymuş. Hoca [J/EYA] ezan okuyormuş. Yörük develeri durduruyor, şaşkınlıkla soruyor:

- Ya bu [J/EHK] napıyor, diyor.

- Ezan okuyor, diyor köydekiler.

- Tamam, okuyor da, [D/Ş] bunun bizim develere zararı olur mu, diyor (K.46).

I.2.5. Gemideki Yörük (ZÜ-GYÖ)

Yörük parayı falan daha hiç görmemiş. Koyunun, keçinin arkasında hayatını böyle kazanıyormuş. Yörüğün biri [J/EHE] şehre inmiş, İstanbul'a gitmiş. Parayı bilmiyor; hep peynirle değişmiş, sütle değişmiş. İstanbul'da yürürken bi bakmış, [M/GAİ]

boğazın kenarında bir kalabalık. Bu da içine karışmış. Onlarla beraber gemiye binmiş. Gemi gitmeye başlamış. Bakmış koca bir göl. İstanbul boğazı aslında. Gölün ortasında bir ev yüzüyor. Biletçi gelmiş yanına bilet sormuş. Yörük şaşırılmış [D/Ş]. Parası da yok tabii bilet alamamış. Biletçi:

- Paran yoksa [M/GYK] verecen, demiş.
- Nasıl, demiş yörük. Biletçi demiş:
- Kanun böyle [J/KHE] biletin yoksa, paran yoksa verecen. Yörük:
- Kural buysa tamam. Eğilmiş demirleri tutmuş. Biletçi buna.... [S/A] O anda da geminin düdüğü çalıyormuş [S/DS]. Gemi karşıya varmış, adam inmiş. İnmiş dolaşırken diğer geminin düdüğü düüüütt diye çalmış.
- Lan [J/EHK] yine yörüğün birini yapıyorlar, demiş (K.67).

I.2.6. Motor Işığını Yakmamış (ZÜ-MİY)

Yörüğün birisi bir motosiklet alıyor, fakat başka türden bir vasıta olabileceği hiç aklına gelmiyor. Alıp gece yola çıkıyor. Karşıdan iki ışık geliyor [J/İDB]. 2 tane motosikletli geliyor, sanıyor. Şunların bir havasını alayım [J/KHE], diyor. Bir gazı veriyor [D/H], tam kamyonun ortasına giriyor. Sonra da ölmüyor kurtuluyor.

- Allah Allah [S/Y], diyor. Üçüncü motor ışığını yakmamış [D/Ş], diyor (K.4).

I.2.7. Bitmeyen Namaz (ZÜ-BNZ)

Bizim arka tarafta Alevi köyü var. Çoğu da arkadaşımız şimdi bunların. Ne onlar bizi ayırt eder ne biz onları. Hayvanlarla aşağıya yükleri götürüyorlar. 2-3 günde de geri dönüyorlar. Ramazan'ın birinde buraya gelmiş. Oğluna demiş:

- Bi çay falan [J/EHE] içelim, durak yapalım. O arada da millet teravihe gidecek. Bunlar da teravi namazına gitmezler.

- Ulan, demiş. Ben şu **[J/KHE]** Müslümanlara bir uyayım, demiş. Namazı kılmaya başlamışlar. Teravi namazı hem çabuk okunur hem de 33 rekâttir. Adam bir iki gitmiş gelmiş, hiç bitecek gibi değil **[T/SVY]**. Yarı yolda bırakmış **[J/AK]**:

- Oğlum, **[S/Y]** imam iddiaya girdi, demiş. Çünkü Allahu Ekber diyor selam verdikten sonra hoca hemen Allahu Ekber diyor hızlı hızlı. Oğluna dönmüş:

- Bu iş iddiaya bindi, git katırı bağla, **[M/G]** demiş (K.56).

I.2.8. Allah'ın Yapmadığı İşi Yapıyorsun (ZÜ-AİY)

Tahtacının biri eline almış **[T/EBT]** parayı.

- Ulan, **[S/Y]** Allah desem Allah değilsin **[J/BSOÇ]** ama Allah'ın yapmadığı işi yapıyorsun, demiş (K.4).

I.2.9. Senin Deveni Bilmem Napim (ZÜ-SDB)

Bizim köyümüz, Kırtıl Köyü; Sünni köylerin ortasında tek Alevi köyüydü. Eskiden Yörüklükten, konargöçerler olduğu için yüzlerce develerle göç ederlerdi. Develerle geçerken **[J/EHE]** bizim bahçelere zarar veriyorlardı. Bağ bahçe tarla ne varsa silip süpürüyor develer. Tahtacının birisi buna çok sinirleniyor. Çok sinirlenince ağzından küfür çıkıyor. Diyor ki **[J/EHK]**:

- Senin **[S/A]** deveni bilmem ne, benim tarlamı bahçemi bilmem napmış. O böyle deyince Sünni olan adam olayı hemen İslamiyet'e taşıyor. Karşısında bir Alevi konuşuyor ya, Tahtacı. Sünni adam:

- Günaha girme, **[J/EHK]** ağzını topla diyor. Deve kutsal hayvan, Arap hayvanı olduğu için. Ağzını topla diyince Tahtacı da şöyle:

- Senin deveni **[J/EAK]** **[S/A]** bilmem napim, demiş (K.17).

I.2.10. Davul Zurna (ZÜ-DVZ)

Abdalın birinin oğlu zurna çalmak istemiş ama babası buna zorla davul çalmayı öğretmiş. Abdallar davul daha çok çalarmış. Bu oğlan davul [T/EBT] çalmayı öğrenmiş, düğünlerde falan çalarmış, davulunu da, evlerinin merdivenine asarmış. Bir gün merdivenlerden inerken oğlan davula takılıp düşmüş. Oğlan tam davulun ortasına girmiş. Babası bunu görünce [J/ÖDE]:

- Dua et oğlum zurna çalmıyordun, [M/G] demiş (K.80).

I.2.11. Pekmez (ZÜ-PEK)

Kürdün biri doğudan Tarsus'a gelmiş. Acından ölmüş. İnmiş kamyondan. O zaman demek parası yoktu, otobüs yoktu. Gitmiş fırına [J/EAĞ] bir tane ekme almış. Ekmeğin ucundan yerken yerken [T/EBY] kuru kuru gitmiyor. Bakmış köşkerin yanında, köşker, kunduracı yani, bir helke su. Eskiden ayakkabıların altları daha sertti, suya ıslarlardı yumuşasın diye. Köşker ayakkabıları o suya ıslamış. Köşker ayakkabıları ısladığı için su simsiyahmış. Kürt gelmiş demiş:

- Bu [J/EHE] bekmezi kaç veriyon?
- Ne bekmezi lan, demiş.
- Bu helkedeki [J/KHE], demiş.
- 1 lira ver, demiş.
- 1 liram yok 500 kuruş var, demiş. Vermiş yarım helke suyu [T/EYBA].

Kürt ekmeği içine doğramış [T/EBÖ]. Yemiş yemiş ekmeği bitirmiş. Dibinde azıcık kalmış bekmezin yani suyun.

- Lan köşker [M/YE], kürdü eşşek belleme, bu bekmezin hiç tadı yok, demiş

(K.77).

I.3. Azınlık Tipleri (AZ)

I.3.1. Ben Yeni Duydum (AZ-BYD)

Adamın birisi yolda gördüğü bir Yahudi'ye [T/BVY] tokat atmış. Yahudi:

- Neden vurdun, [J/ÖDE] diye sormuş. Adam:
- Siz İsa Peygamberi çarmıha gerdiniz, demiş. Yahudi:
- Bu dediğin 2000 yıl önce oldu, demiş. Bunun üzerine adam da:
- Valla [J/EHE] ben yeni duydum, demiş (K.29).

I.4. Bölge ve Yöre Tipleri (BY)

I.4.1. Akıllı Gelin (BY-AKI)

Karakayalılar biraz karar veremeyen, düşünemeyen veya beceri de az olan insan olarak görünürler. Köye dışarıdan bir gelin gelir. Biraz da hamarat, becerikli bir gelin. Her şeyi buna danışırlar. Adı da akıllı gelin. Bir gün adamın evinin önünde bir küp var, içi su dolu. Köyde inek su içmek için kafasını küpün içine sokar. Ev sahibi bunu görür, asılır çıkaramaz. Köylüleri çağırır. Köylüler bir tarafta inek bir tarafta asıl asıl küp çıkmıyor ineğin kafasından.

- Derler ya biz ne uğraşırız, [J/EHE] akıllı geline soralım. Akıllı gelini çağırırlar:

- Ne yapcaz, [J/BYK] nasıl çıkarcaz bunu, derler. İneğin başını kesmekten başka çare yok. İneğin başını [T/EBK] keserler. Kafa gene küpün içinde kalır.
- E içinde kaldı ne yapcaz.
- Şimdi de küpü kırıverelim, [M/G] der (K.46).

I.4.2. Akıllı Gelin ve Küp (BY-AGN)

Eskiden Karakayalı bir gelin varımış, akıllı gelin, dirler imiş. Ne olursa o geline danışmışlar. Bir gün buzağının biri su güpüne gafasını sokmuş çıkaramamış. Geline danışmışlar.

- Gelin böyle böyle bi durum var. Gelin:
- Buzanın gafasını kesin, demiş. Kesmişler gafası, güpün içine düşmüş.
- Yav olmadı, gene çıkmadı, demişler. Bi daha danışmışlar:
- Güpü gırın, demiş. Güpü gırmışlar, dana çıkmış. Hem güpden hem

buzaadan olmuşlar. Akılla geline galmışlar. Hesap it (K.36).

I.4.3. Akıllı Gelin 2 (BY-AGE)

Karakaya köyünde goça bi daş varımış. Bu daş yerinden onacak olursa bütün evleri ezip geçeceğimiş. Bu köyde bi akıllı gelin varımış. Herkes derdini ona danışmış. Getmişler akıllı gelinin yanına.

- Akıllı gelin, bu daş yerinden oynarsa bütün köy yıkılacak demişler. Bize bi

hal çare bul, demişler. Akıllı gelin:

- Herkes evinde ne gadar yaa (yağ) varsa alsın, demiş.

Getmişler daşın yanına herkes yaaları sürmüş daşa. Akıllı gelin:

- Bütün köyün köpeklerini çaarın, demiş. Köpekler daşın üstünü yalayacak,

demiş. Yani köpekler daşı yalaya yalaya eritecek (K.41).

I.4.4. Akıllı Gelin Bilir Demedik mi? (BY-AGB)

Karakayalılar bi gün odun kesmeye gitmişler. Orada bi deve bulmuşlar. İlk defa görüyolarmış deveyi. Daha önce böyle bi mahlûkatı heç görmemişler. Bunu tutup köye getirmişler. Kimsecikler bilmiyo ne olduğunu. Almışlar bunu akıllı geline getirmişler. Akıllı gelin bilir bunu, demişler. Akıllı geline:

- Biz bööle bi mahlûk bulduk, ne olduğunu bilemedik, demişler. Akıllı gelin:
- Bunu nasıl bilemezsiniz? Bu bööle olur; bundan doğanlar da bööle olur,

demiş. Karakayılar da:

- Akıllı gelin bilir demedik mi biz, demişler (K.41).

I.4.5. Akıllı Adam (BY-AAD)

Karakayalılar Silifke'ye [J/KHE] gitmişler. Silifke'den gelirken herkeş ayana birer al çizme giymiş. Yolun kenarına şöyle [J/AK] ayaklarını uzatmışlar, kimse ayanı bilememiş. Öteden bi adam geliyormuş.

- Gel bizim ayamızı buluver, demişler. Adam da [T/EBT] bi değnek almış eline. Bi vurmuş [T/BVY] ayaklarına, herkeşin ayaanı bulmuş.
- Adamda akıla bak, demişler (K.41).

I.4.6. Aklın Varsa Çamura Çök (BY-AVÇ)

Karakayalılar deveye bir sap yüklemişler. Eskiden sap harmanları çekerler imiş. Deveye yükletmişler, bu sefer deveye bir ataş atmışlar sapa. Karakayalılar deveye [J/EHE]:

- Karakayalı'nın kara lök, aklın varsa çamura çök, demişler. Yani [J/BSOÇ] kendini suya at, demişler (K.41).

I.4.7. Bir Sizden Bir Bizden (BY-BSB)

Şimdi Karakayalılar [J/BYK] duz ekmişler [T/EBF].

- Yav neye para veriyoz bu duza, duzu ekelim, demişler. Duzu ekmişler. Bir gün:
- Haydın, gidelim. Bu duz bitti mi bitmedi mi bir bakalım. Hep elleri [T/EBT] silahlıymış ama. Neyse giderken arkadaşlardan birinin alına sinek gonmuş. Adam alınıdaki sineği konuşmadan arkadaşına göstermiş. Burda [J/AGÖ], demiş yani. Bir

çekmiş, adamın [T/ETA] alnındaki sineği vurmuş. Hem sinek hem adam ölmüş. Sineği vuran adam:

- Bir sizden, bir bizden, biz de olduk [J/BYS] bir kilo duzdan, demiş (K.41).

I.4.8. Tuz Ekme (BY-TEK)

Karakayalılar her sene Silifke'ye tuz toplamaya giderlermiş. Bu Karakayalılardan birisi uyanıklık yapmış. Böyle her yıl git gel zor oluyormuş. Arkadaşlarına:

- Ya arkadaşlar, her sene gidip geleceğimize, bu tuzu tarlaya ekelim, tarladan tuz çıksın, demiş. Diğerleri de:

- Tamam, olur falan, demişler. Bunlar tuzu ekmişler. Tabii aradan zaman geçmiş, bekliyorlar tuz çıksın. Tarlalarına gitmişler, bakmışlar, tuz yok. Her yer sinek dolu.

Karakayalılardan biri:

- Tuzları sinekler yedi herhal, demiş. Tam o sırada bir sinek arkadaşının alnına konmuş. Tüfeği kapmış, arkadaşını alnından vuruvermiş. Karakayalı sineklere dönerek:

- Bizden biri sizden biri gitti, demiş (K. 12).

I.4.9. Kafası Var mıydı? (BY-KVM)

Garakayalı bir ihtiyar varmış. Garakaya'dan bakınca [J/BYK] tepede gocaman bir gaya varmış. Göylüler:

- Bu taş düşer de birimizi öldürür [J/EBD], diye endişeleniyorlarmış.

- En iyisi biz bu gayayı aşağıya yuvarlayak, demişler. Gayayı aşağıya yuvarlamadan öncede ihtiyar amcanın yanına gidip:

- Biz gayayı yuvarlayacağız, gaya eve doğru gelirse sen taşı ürküt, [J/KHE]

gimseye zarar gelmesin, demişler. İhtiyar:

- Taam, demiş. Neyse bunlar çıkmışlar tepeye gayayı salmışlar. Aşağıya hızla yuvarlanan gaya ihtiyarın üstüne yuvarlanmış, boynunu neyin goparmış. Köylüler goşmuşlar, bakmışlar [J/ÖDE] adamın gafası gidik.

- Acaba ihtiyar buraya geldiğinde [J/EBD] gafası gendinde miydi, değil miydi, diye düşünmüşler. En iyisi gidip garısına soralım, demişler. Garısına durumu anlatmışlar, sormuşlar. Garısı da:

- Sabah gahvaltı yaparken sakalı gıyırdıyordu ya, [J/BYS] gafası var mıydı, bilmiyorum, demiş (K.1).

1.4.10. Akıllı Kaymakam (BY-AKA)

Karakayalılar Silifke'ye giderlermiş. Sabahtan galktılar mı Silifke doğu. Güneş garşılarna gelirmiş bunların. Varmışlar gaymakama gitmişler.

- Biz [J/EHE] bu güneşten şikâyetçiyiz, demişler.

- Neden [J/BYS], demiş gaymakam.

- Ya sabah geliriz, demişler, ikindide geri dönüolar ya. Sabah geliriz güneş [J/EİG] bizim gözümüze vurur. Ondan sonracım ikindi geliriz, gene gözümüze vurur, demişler. O da demiş ki:

- Sabahtan burdan çıkın [J/ÖDE] köyünüze gidin. Köyünüzden ikindin Silifke'ye dönün, demiş. O zaman heç güneş gözünüze gelmez, demiş.

- Karakayalılar da:

- Adamda akıla bak [J/BYS], demişler. Bak bize güneş görünmez oldu,

demişler (K.52).

I.4.11. Davalık Güneş (BY-DGÜ)

Tosmurlular, Silifke'ye gelirken yüzlerine güneş vuruyormuş. Sıcak zaten. Yaz günü. Adamın gözünü almış, [M/GK] gözler sulanmaya başlamış. Ee akşam oldu mu gene aynı. O zaman atlarla, eşeklerle gidiyorlardı. Dönerken yine gözlerine geliyor güneş.

- Napalım [J/KHE], demişler. Bunun çaresi [J/BYK] güneşi mahkemeye vermek. Hâkim güneşin dava edildiğini görünce şaşırmış, çağırmış adamı. Adama sormuş:

- Nasıl oldu, demiş, sizin derdinizin çözümü çok kolay. Sabah Silifke'den çıkıp [J/EHE] köyünüze gidin, akşam köyden Silifke'ye. O zaman güneş hiç gözünüze değmez (K.65).

I.4.12. Allah'a Emanet (BY-AEM)

İki Sakızlılı otobüse biner. Otobüs iki katlıymış amma. Neyse biri alt kata biri üst kata oturur. Gidecekleri yere varmışlar. Birinci kattaki inmiş:

- Başımız [J/EBD] çatladı ya, şoför bi o yana bi bu yana gıvradır otobosu, demiş. İkinci kattan inen:

- Sizin orda [J/BYK] şoför de mi vardı, demiş.

- Siz de yoğ mudu?

- Biz de [J/EHE] şoför yoğudu. Biz Allah'a emanet geldik, demiş (K.88).

I.4.13. Çataklı (BY-ÇAT)

Adamın biri bir gün Silifke'ye gidiyormuş. Adamın [T/EBT] sepetlerinde yiyecekler varmış. Bi üç tekerlekçi Çataklı adam gelmiş. Adam sepetleri koymuş, karısına:

- Kısa mesafe sen [J/EHK] yayan gel, ben bineyim, demiş. Üç tekerlekçi:

- Sıcakta yayan mı gidilir, o da binsin [J/EHE] bir tarafına, demiş. Adam:

- Ya yokluğumu [J/BYS] var, bir kilo arpa götürdüm mü Çatak'tan, iyisinden birini alır gelirim, demiş [M/G] (K.36).

I.4.14. Dikine Dikine Gömün (BY-DDG)

Çortaklının biri Mut'a varmış. Yanında arkadaşın biri [J/BSAÇ] demiş ki:

- Şu gelen adama bi laf at demişler. Avukatımış. Avukatı çağırmış:
- Gel bi çay içelim, demiş. [E/KH] Neyse [J/EAG] çayı içmişler.
- Ya bizim Mut'un mezarlığı doldu, [J/EHK] napıcaz demiş. O da demiş ki:
- Dikine gömün, demiş. Bööle bi uzun çukur kazın [T/EBÖV] dikine gömün

taa bu Mut gibi çok Mut alır, demiş (K.41).

I.4.15. Dereköylü ve Havuç (BY-DVH)

Dereköylünün biri İstanbul'a gitmiş. İstanbul'a da ilk defa gidiyormuş. Binaları, minareleri falan görünce [D/S] çok şaşırmış. Bu arada da hep kafası [J/BYK] yukarıda, binalara falan bakıyormuş. Büyük minarelerden birini görünce yoldan geçen adamlardan birini durdurmuş ve adama minareyi göstererek:

- Ya hemşerim! Bunun fidesi (tohumu) [J/EHE] var mı, fidesi nerde satılıyor, demiş. Hiç binanın tohumu olur mu? Adam da Dereköylünün saf olduğunu anlamış. Ona bir tohum bulup getirmiş:

- İşte bu [T/EBT] tohum senin aradığın tohum, demiş. Verdiği tohum da havuç tohumuymuş. Dereköylü köyüne gelmiş, hemen tohumu ekmiş. Aradan biraz zaman geçince:

- Ya adam [J/EBD] bize yanlış tohumu verdi galiba. Bu tersine gidiyor, demiş [M/G] (K.71).

I.4.16. Dereköylü ve Motorsiklet (BY-DVM)

Dereköylünün biri motorsikletle akşam karanlığında yolda gidiyormuş. Daha önce de [J/EBD] araba görmemiş. Yolda karşısından iki farklı arabanın geldiğini görünce bunu iki motorsiklet zannetmiş. Kendi kendine:

- Bu ikisinin [M/GAİ] arasından geçeyim, diyince arabanın tam ortasına çarpmış. Üç motorsiklet bu yola sığmıyormuş, [M/G] demiş (K.23).

I.4.17. Duz Eken Dereköylüler (BY-DED)

Dereköy'e yakın Kızılcakuyululara “duz eken” derler. Kızılcakuyulular bir gün tarlaya [T/EBF] duz ekmişler. Duzu ektikten sonra bekliyorlar ki duz çıksın. Aradan kaç ay geçmiş duz çıkmamış. Bir müddet sonra:

- Bakalım, [J/BYK] bu duz niye çıkmıyor, demişler. İçlerinden birisi tarladaki daşlardan birini kaldırmış tam kaldırırken kuyruklu (akrep) [J/EAK] elinden sokmuş. Bunun üzerine Kızılcakuyulular:

- Ulan bu duz çıkacak ama [J/BYS] çok acı çıkacak, demişler (K.15).

I.4.18. Ters Ceket (BY-TEC)

Dereköylünün biri motorla köye gidiyormuş. Motorla köye giderken rüzgâr vurmasın diye ceketini de ters giymiş. Neyse giderken motoru kaydırmış, şarmpole yuvarlanmış. Adam baygın bir halde yatarken arkadan biri gelmiş bir bakmış ki adamın kafası ters dönmüş.

- Bunun boynunu düzelteyim, demiş, adamın boynunu tak çevirmiş; ben bunu [J/EHE] düzelteyim diye adamın boynunu kırmış (K.28).

I.4.19. Dereköylü ve Yassı Tavuk (BY-DYT)

Dereköylüler yol kenarında kahvede oyun oynuyorlarmış. Bu arada yoldan geçen arabalardan biri tavuğun birini ezmiş. Arabasıyla tavuğu ezen adam [J/EHE] eline ezilmiş tavuğu alıp kahvedekilere [T/EBT]:

- Bu tavuk kimin, diye sormuş. Dereköylüler:
- Bizim böyle [J/BYS] yassı tavuğumuz yok, demişler (K.23).

I.4.20. Yassı Horoz (BY-YHZ)

Anamur'dan Silifke'ye giden otobüsün biri Bozyazı'ya varınca bir horozu eziyor. Otobüsçü de kenara doğru çekip horozu [T/EYBA] eline alıyor. Adam:

- Yav bu horoz kimin [J/KHE] diyor. Görenler: Ömer dayının da evi zaten yolun kenarında, şoför kapıyı çalıyor [T/EKÇ]. Ömer dayı:

- Buyurun ne istediniz, diyor.
- Bu horoz senin mi, diyor. Ezilmiş horoz. Şöyle bir [T/EİY] bakıyor, adama

dönüp:

- Yav benimki yuvarlaktı bu yassılmış, benim değil, diyor (K.4).

I.4.21. Yassı Tavuk (BY-YAT)

Bi gün köyden bi motor hızla geçerkene tavuğun birine çarpar. Çarpan adam almış tavuğu köyün gavesine gelmiş:

- Ben bu tavuğa [T/EBT] çarptım kiminse parasını verecem, demiş. Köylüler tavuğu alıp [T/EİY] evire çevire bakmışlar:

- Yok [J/BYS] bu tavuk bizim köyden değil, bizim buralarda hiç yassı tavuk yok, demişler (K.19).

I.4.22. Bu Bizim Değil (BY-BBD)

Işıklı Köyü geçişi çok dar olan bir yol. Adamların eşekleri, sıpaları, tavukları devamlı yol üzerinde. Işıklıya girmeden de Yassı Dam, diye bir mevkii var. Orada köylülerin tavukları yola çıkmış. Kamyoncunun biri tavuğu ezmiş. Adam pişman olmuş [J/BÖE] tabii, üzülmüş şoför. Tabii tavuk asfalta yapışmış. Almış tavuğu götürmüş kahveye:

- Arkadaşlar ben bu [T/EBT] tavuğa çarptım, parası kiminse vereyim, demiş.

Köylüler almışlar ellerine tavuğu [T/EİY] evirmişler, çevirmişler:

- Vallahi bizim köyde hiç böyle yassı tavuk görmedik, bu [J/BYK] bizim

değil, demişler (K.46).

I.4.23. Işıklının Harman Attığı Gibi (BY-İHA)

Işıklının harman attığı gibi, diye bir söz vardır. Eskiden harmanlar [J/EHE] dövenle sürülürdü. Bunun samanı ve tanesi birbirinden rüzgârla ayrılırdı. Yapayla havaya atarsın rüzgâr samanı az ileri atar, tanesi yere düşer. Buna harman atma denir. Rüzgâr olmazsa bu harmanı atamazsın. Işıklı sabah harmana geliyor. Bekliyor, bekliyor [J/KHE] rüzgâr yok. İkinci gün geliyor, bekliyor, rüzgâr yok.

- En güzeli Silifke'ye gidelim, [J/BÖE] orada rüzgâr çıkarsa harmanı atarım.

Bir kamyon geliyor, el kaldırıyor [J/EHK], duruyor, çıkıyor. Kamyon yürüyünce rüzgâr çıkıyor. Şoföre bağıyor:

- Ooo! hemşerim [S/Y] dur.

- Ne oldu?

- Rüzgâr çıktı, ben harman atıcam. Şoför duruyor, aşağıya iniyor. Rüzgâr yok.

Biraz daha bekliyor, gene rüzgâr yok.

- Ya demek ki rüzgâr az çıktıydı, diyor. Yine kamyon geçiyor, [J/EHK] el kaldırıyor. Üstüne biniyor, kamyon hareket ederken yine rüzgâr çıkıyor. Gene bağıyor:

- Dur hemşerim filan. Gene iniyor aşağıya, rüzgâr yok.

- Yav ben bu işi [J/EHE] anlamadım, diyor. Kamyona binsem rüzgâr çıkıyor, insem rüzgâr duruyor, diyor (K.46).

I.4.24. Nimeti Döktük (BY-NDK)

Işıklıdan birisi tarlada çalışmış. Tabii öğlen vakti gelince acıkmış. Zordur güneşin altında [J/EBD] çalışmak. Çıkarmış bohçasından azığını. Yere çömmüş ekmeğini [T/EYBA] yerken şalvarına dökülmüş. Ekmeğe basmak günah diye eğilmiş ekmek kırıntılarını toplamaya başlamış. Eğilince cebindeki sigara paketi dökülmüş. Işıklı [S/Y] hoflayarak:

- Yarabbim, ekmeği toplayalım derken nimeti döktük, demiş. Adama sigara nimet [M/G] (K. 12).

I.4.25. Olmazsa Hamur Suyu (BY-OHS)

Silifkeli birinin garısı sürekli ocakta su gaynatırmış. Silifkeli:

- Yav garı [J/EHE], her akşam bu suyu neen gaynatırsın, demiş. Garısı da:

- Olursa onun suyu, [J/GDY] olmazsa hamur suyu, demiş (K.70).

I.4.26. Tekenin Kokusu (BY-TKO)

Bir İngiliz bir Fransız bir Türk bir gün Silifke'de dolaşıyorlarmış. Yolda [J/EHE] bakmışlar bir yarışma yapılıyor. Yarışma ney. Hani teke var ya keçi. Teke çiftleşeceği zaman sidiği çok kokar. Yani yanına yaklaşamazsın. Demişler:

- Bu tekeyle adamı bir odaya katıcaz en çok kim kokusuna dayanabilir. Önce İngiliz girer bir 5 dk 10 dk

- Oğğğğ [M/YE], diyerek dışarıya çıkar. Sonra bi Fransız gelir, o da bi 20 dk sonra yine öğürerek çıkar. En son sıra Silifkelilere gelir. İçeriye girer beklerler çıkmaz, beklerler çıkmaz. Ya bu adam kokudan öldü herhalde, derler. Bir açarlar kapıyı bi bakarlar postalları çıkarmış, kafanın altına koymuş [M/G] uyuyor (K.46).

I.4.27. Sabah Gel Vereyim (BY-SGV)

Gülнар/Yarmasu'da elektrikler çok kesilir. Yine bir gece elektrik kesildiğinde bizim köyün hocası, biraz mukallit bir kişidir, oğlunu komşuya yollamış:

- Gaz lambasını al gel oğlum demiş. Çocuğu göndermiş, çocuk da komşuya varmış.

- Beni babam gönderdi, sizin gaz lambasını bize verecek misiniz, demiş.

Komşu:

- Ya, şimdi bize lazım, sabah gel vereyim, demiş (K.18).

I.4.28. Goyun Gurt Guzu (BY-GGG)

Konyalının birine “g” harfiyle başlayan hayvan isimlerini say demişler. Konyalı da [J/KHE] “goyun, gurt, guzu” demiş (K. 13).

I.4.29. Anamur-Ermenek Sınırı (BY-AES)

Anamur'la Ermenek sınır iki ilçe. Bir türlü sınırı belirleyememişler. Demişler ki [J/KHE]:

- Nasıl belirleyebiliriz bunu.

Ermenek'ten bir kişi Anamur'a [J/EHE] gelmiş, Anamur'dan bir kişi de Ermenek'e gelmiş. Sabah horoz öttüğünde birisi Ermenek'ten çıkacak [J/BÖE] birisi Anamur'dan çıkacak, buluştukları yer sınır olacak. Buna karar vermişler. Bizim Anamurlular bugünden 5-10 gün öncesinde çalı çırpı ağaç ne varsa toplamışlar. O zaman işte yarın göçeceğiz diye çalınıyor söyleniyor, ateş yakılıyormuş. Horoz ötünce [J/BSOÇ]

her 2 taraf da kalkacakmış. Bizimkiler ateş söndükçe boyuna [J/EHE] ateşi çoğaltıyorlar. Ateş çoğaldıkça etraf aydınlanıyor. Bizimkilerin horozu akşamdan ötüyor. Akşamdan ötünce:

- Göçü hazırlayın diyorlar, yola düşüyorlar.

Ermenek'in beri yanında buluşuyorlar. Onun için [J/GDY] Anamur-Ermenek sınırı çok yakındır (K.4).

I.4.30. Ben O... Fadime'ye Döndüm (BY-BFD)

Temel derenin öte tarafına geçip uzakta tarlada çalışıyormuş. Ama çok uzak, dolanıyor [J/EİG] 1,5-2 saat öyle gidiyor. Orada çalışırken tarlasında [J/BÖE] canı hanımını çekiyormuş. Hanımını canı çekince işi bırakıp eve gittim, diyene kadar hevesi geçiyormuş. Bir iki derken arkadaşlarına yakınmış, onlar da demişler ki:

- Yav Temel bir silah al, [J/KHE] canın çektiğinde silahı sık, Fadime senin yanına gelsin. Buna alışıyor Temel. Buna devam ederken bir gün av mevsimi başlıyor. Av mevsimi başlayınca Fadime nereye gideceğini şaşırılmış.

- Ben [J/EHE] o... Fadime'ye döndüm demiş (K.53).

I.4.31. Eteği Zaten Sana Yakışmazdı (BY-EZY)

Bir gün Temel, Dursun'a arabasının mazisini anlatıyormuş. Demiş ki:

- Bir gün otostop çekiyordum. Geçene [J/EHK] el kaldırdım almadı, el kaldırdım almadı. En sonunda mini etekli bir bayan durdu, beni aldı. Bir müddet gittikten sonra sakın bir yere çekti, تنها bir yere, benden ne istersen [J/BSOÇ] alabilirsin, dedi. Ben de arabasını aldım demiş. Dursun da diyor ki:

- Onun eteği [J/KHE] zaten sana yakışmazdı, arabayı aldığın iyi olmuş, diyor [M/G] (K.4).

I.4.32. Hadi Bir Daha Tekrarlayalım (BY-HDT)

Temel üç tane kadınla berabermiş. Bunlardan birisi doktor, birisi öğretmen, biri de telefon santralinde çalışırmış. Temel evlenmeye garar vermiş. Dursun [J/EYA]:

- Temel hanginlen evlenece, diye sormuş. Temel de:
- Öğretmenle evlenece, demiş. Dursun:
- Niye [J/KHE] öğretmeni seçtin, diğerlerini neyin seçmedin, demiş. Temel

de:

- Ulan [S/Y], dohtorlar “bugün get yarın gel” der, santralci “şu an meşgul sonra tekrar deneyin” der ama öğretmen [S/F] “hadi bir daha tekrarlayalım” der, [M/G] demiş (K.62).

I.4.33. Her Gün Yer Değiştiriyor (BY-HGD)

Temel balık alır, Fadime’ye götürürken kaynanasının evinin önünden geçer. Geçerken kaynanası görür balığı:

- Gel [J/EHK], Temel der. Bu balığı bana ver, der. Temel:
- Vermem der. Vermem, çünkü Fadime bekliyor. Kaynanası:
- Bi soru [J/BYK] soracam, bilemezsen balıklar bana kalacak, der Temele.

Temel [J/BYS] mırın kırın eder.

- Soru kolay der, kaynanası. Benim [S/A] dişilik organım önde mi arkada mı, [D/U] der. Biliyor ya Temel, hemen:

- Önde, demiş. Allah Allah. Kadın soyunuverir [J/EBD] arkadan gösterir.

Balıkları alır, Temel eve boş döner. Ertesi gün Temel yine eve balık almış dönerken kaynanası yine soru sorar. Bu sefer [J/EHE] önden gösterir. Balıkları yine alır. Fadime çıldırır:

- Bi balık getirmedin, canım da çok istiyordu, diye. Temel:

- Fadime, bu böyle **[J/EYA]** sürdüğü sürece sen balığı zor görürsün demiş.
- Neden **[J/BYS]**, demiş.
- Çünkü ananın a...ı her gün yer değiştiriyor **[M/GAİ]**, demiş (K.69).

I.4.34. Hesabınızı Alın (BY-HAL)

Temel acından (açlıktan) ölüyormuş. 1 kuruş para yok ama nanay. Böyle geziyormuş çarşıda. Bir fırının önünden geçiyormuş. Fırıncı sokuyormuş ocağın içine ekmeği, çekiyormuş **[T/EBF]** atıyormuş. Temel içeriye girmiş.

- Bu ekmekler **[J/EHK]** kimin ya, demiş. Bizim demiş fırıncı.
- Yesenize ya, ne duruyorsunuz, demiş Temel. Aç ya. Fırıncı hiçbirini yedirmemiş. Gidiyormuş bakmış lokantada yemekler dizili. Bakmış bakmış **[J/BSOÇ]**.
- Ulan bura gireyim ben bi yemek yiyeyim ne olursa olsun, demiş. Temel içeri girmiş. Masaya oturmuş. Yemeğe **[J/EAĞ]** başlamış. Lokanta sahibine dönmüş:
- Parası olmayanları ne hal ediyorsunuz, demiş. Yiyormuş ya. G.tüne 2 şaplak gidiyor, demiş. Az sonra Temel karnını tam doyurmuş. Patronun önüne gelmiş, eğilmiş **[J/ÖDE]**. Patron bakmış, şaşırılmış:
- Ne yapıyon **[J/EHE]** sen, demiş.
- Hesabınızı alın **[J/BAÇ]** ben gidecem gari diyormuş (K.74).

I.4.35. İslam'ın Şartı (BY-İŞA)

Temel askere gitmiş. Dursun'la aynı bölüğe düşmüşler. Komutan Temel'i yanına çağırılmış. Demiş ki:

- Sana bir soru soracağım.
- Sor **[S/Y]** komutanım, demiş, **[J/BYK]** kendine güveniyor ya. **[J/AK]**

[T/AHD]

- İslam'ın şartı kaç demiş. Düşünmüş düşünmüş [M/GYK], bilmiyor ya. Az desem şu olur çok desem şu olur.

- Komutanım kırk demiş. Komutan sinirlenmiş [M/K]; Temel'e girişmiş. Ağzını yüzünü dağıtmış. Kovmuş onu. Temel giderken karşısından Dursun geliyormuş. Bakmış Temel'in her yeri şiş içinde.

- Noldu lan [J/KİA] Temel, demiş.
- Hiç sorma, komutan beni dövdü.
- Ne oldu [J/BYS] ne suç yaptın, demiş.
- Bir soru soracam sana, dedi.
- Ne sordu?
- İslam'ın şartını sordu.
- Lan kaç dedin.
- Vallahi [J/BÖE] 40 dedim.
- Lan git özür dile, elini öp komutanın. De ki beş.
- Lan adam kırkı kabul etmiyor [J/EHE] beşi kabul eder mi? (K.56).

I.4.36. Özrün Kabahatinden Büyük Olsun (BY-ÖKB)

Temel ile Dursun bir gavede oturuyorlarmış. Temel, Dursun'a:

- Bana öyle bir şey yap ki özrün kabahatinden büyük olsun, demiş. Dursun düşünür taşınır [J/BÖE] bir türlü ne yapacağını bulamaz. Bir gün Temel'le Dursun yolda yürürlerken Dursun, Temel'in arkasına dokunur. Temel şaşırır ve döner, kızarak [S/Y]:

- N'apıyorsun Dursun, der. Bunun üstüne Dursun:
- Özür dilerim Temel, [S/A] karın Fadime zannettim, der (K.88).

I.4.37. Sol Koltuk (BY-SKO)

Temel pilot olmuş. Bir gün yine uçakla bir yere gidiyorlar. Uçak düşmeye [J/KHE] başlamış. Temel hemen kuleye:

- Sağ motor bozuldu, [S/Y] düşeyrum düşeyrum, diye bağırmış. Kuledekiler

hemen:

- Yerinizi bildirin, diye cevaplamışlar. Temel hemen:

- Pilot kabini [J/EHK] önündeki [S/Y] sol koltuk, pilot kabini önündeki sol koltuk, demiş (K.43).

I.4.38. Onları Geri Getir (BY-OGG)

Bir İngiliz, bir Fransız bizden de Temel'in gemisi batmış. Bir adaya zorla yüzerek gitmişler. Tabii günlerce aylarca kalmışlar adada. Bir gün adada gezerlerken bir şişe bulmuşlar. İçinden bir cin çıkmış. Cin İngiliz'e:

- Dile benden [J/EHK] ne dilersem demiş. İngiliz:
- Yav beni Londra'ya götür, çok özledim İngiltere'yi demiş.
- Tamam, demiş. İngiliz'i almış Londra'ya götürmüş. Geri gelmiş Fransız'a

sormuş:

- Dile benden ne dilersem, demiş.
- Valla vatanımı çok özledim Paris'e götür beni, demiş. Cin onu da Paris'e

götürmüş. Tekrar geri gelmiş, Temele sormuş [J/BSOÇ]:

- Dile benden ne dilersem.
- Valla arkadaşlar [J/EİG] gidince çok garipsedim onları geri getir, demiş

(K.4).

I.4.39. Temel, Fadime ve Dursun (BY-TFD)

Temel bir gün babasına:

- Benim [J/ÖDE] evlenme zamanım geldi, demiş.
 - Kimi istiyon oğlum, demiş.
 - Fadime'yi bitir bana, demiş. Fadime'ye de gönlü var ya Temel'in. Tabii gitmiş babası, onlar da vermişler Temel'e kızı. Gerdeğe girmişler, hayal ettiği şeyler, son sistem işçilik bilmem ne. Fadime'ye demiş ki sabah [J/EMV]:

- Bak Fadime, bu gördüğün benden başkasında yok, [J/EAG] demiş. Bi bende var demiş. Köylü kızı saf, ne bilsin, o da inanmış. Temel gitmiş askere 3-5 ay geçmiş. Dursun'un da [J/EHE] gönlü varmış ya evvelden Fadime'ye. Allem etmiş kallem etmiş, kadını kandırmış. Tabii işlerini görmüşler. Temel askerden dönmüş. Gene Fadime'yle beraber olmuşlar. Demiş ki:

- Temel sana kızgınım [J/PS].
 - Ne oldu, demiş.
 - Lan, hani senden başkasında yoğudu. Dursun'da da varmış, demiş. Temel, düşünmüş ki karı elden gitmiş.
 - Kız bende iki taneydi birini ona verdim, demiş. Fadime de demiş ki:
 - Ulan [S/Y] iyisini niye ona verdin? (K.47).

I.5. Yabancı Tipler (YA)

I.5.1. Behlül Dana ve Harun Reşid (YA-BDH)

Bir Ramazan günüydü. Abbasi halifesi Harun Reşid, Behlül Dana'dan bir şey ister:

- Akşam namazına camiye gittiğinde [J/KHE] namaza gelenleri getir de onlara iftar verelim. Behlül Dana, akşam ezanı okununca camiye gider. Namaz kılındıktan sonra da beş on kişilik bir grupla Harun Reşid'in yanına giderler. Harun Reşid şaşırır:

- Behlül, ben sana namaza gelen herkesi iftara getir, demiştim; ama sen [J/EİG] beş on kişiyle geldin. Cemaatin içinden bir sofralık bile adam getirmemişsin, demiş. Behlül Dana, Harun Reşid'e:

- Siz, benden camiye gelenleri değil, namaza gelenleri iftara getirmemi istediniz. Ben de isteğinizi yerine getirmek için namazdan sonra cami kapısında durup çıkan cemaate hocanın namazda hangi sureyi okuduğunu sordum. Sadece beş on kişi bildi, [J/BÖE] demiş. Camiye gelen çoktu; ama namaza gelenler demek ki bunlarmış, demiş (K.90).

I.5.2. Hangi Hayvanla Vurduruyor (YA-HHV)

Behlül Dana bir gün abdest almaya caminin bahçesine gider. Behlül Dana abdest alırken birisi ensesine [T/BVY] tokat yapıştırır. Dana döner [J/BAC]:

- Ulan [S/Y] kim bana tokat atan, der. Adam cevap verir:
- Ey Dana sen demez miydin, işi yapana değil yaptırana bak, diye.
- Öyle, haklısın, der Dana. Aradan zaman geçer. Dana yine bir gün abdest

alırken adam yine ensesine [T/BVY] tokat atar. Dana:

- Kimdir bu enseme tokat atan densiz, der.
- Adam yine ben vurdum, sen demez miydin yapana değil, yaptırana bak

diye, der. Dana:

- Ben vurduranı biliyorum da [J/KHE] hangi hayvanla vurduruyor ona

bakıyorum, der (K.14).

I.5.3. Hepimizin Geleceği Yer (YA-HGY)

Behlül Dana eşyalarını toplayıp mezarlığa yerleşmiş, orada yaşamaya başlamış. Herkes ona hayretle bakıyormuş. Kimse [J/KHE] ne yaptığını, neden orada yaşadığını anlamıyormuş. En sonunda padişah Behlül'e:

- Neden burada **[J/EİG]** kalıyorsun, diye sormuş. Behlül de:
- Padişah olsan, vezir olsan, zengin ya da fakir olsan **[J/EMV]** ne fark eder,

hepimizin geleceği yer burası değil mi, demiş (K.37).

I.5.4. Ne Olacak Halin (YA-NOH)

Behlül Dana bir gün Harun Reşid'in tahtını boş bulmuş, hemen oturmuş. Harun Reşid'in muhafızları bunu görünce Behlül'ü hemen sopayla dövmeye başlamışlar. **[E/OG]**

Bu sırada Harun Reşid gelmiş. Askerlere:

- Ne oluyor **[J/EHE]** napıyorsunuz, demiş. Behlül:
- Valla senin için üzülüyorum **[J/BÖE]** Harun, boş bulup biraz tahtına

oturuverdim, hemen sopa yedim. Sen yıllardır bu tahtın üzerindesin ne olcak halin, demiş (K.78).

I.6. Gündelik Tipler (GÜ)

I.6.1. Aile Fertleriyle Alâkalı Olanlar (GÜ/AF)

I.6.1.1. Acemi Gelin (GÜ/AF-AGL)

Yörüğün biri bir şehirden gelin alacak olmuş. Gelini almışlar, getirmişler. Böyle **[J/EİG]** inin birinde yatıyorlarmış. Aradan bir iki gün geçmiş. Şimdi keçileri sağacaklar ya. Gelin gitmiş bir tane teke tutmuş gelmiş **[M/G]**. Gelin sanmış tekeden de sağılacak. Herkes bilmez **[J/BYK]** tekenin erkek olduğunu. Kayınbabası dönmüş:

- Ben böyle bir gelin arıyordum onu da buldum, demiş.
- Niye baba, demiş.
- Benim aradığım gelin **[J/EHE]** tekeden süt sağmalıydı. Gelini hiç

bozmamış. Yani çobanın gönlü olursa tekeden süt sağlar, gelini mahcup etmemiş (K.16).

I.6.1.2. Aklımdaki Olursa (GÜ/AF-AKO)

Bi tarihte dedeylen torun ikindinnen (İkindide) bahçede uğraşıyorlarmış. Dedesi ile torunu maydanozun içini kazıyorlarmış çapaylan. Torun bir solucan bulmuş.

- Bak dede dede soludan [T/EYBA], demiş.
- Hee laan o solucan, demiş, topraktan çıkar demiş. Torunun elinde bir şey varmış, ilaç gibi, fis fis. Tutmuş bu solucana pıstt [T/EBS] diye bir sıkılmış. Solucan taş gibi

olmuş.

- Bak dede dede, demiş. Dede gelmiş, şaşırılmış.
- Lan bu torun nasıl oldu?
- İşte bunun ilacı var sıktım. Dedesi torununa:
- Lan torun bu her şeyi böyle yapıyor mu, demiş.
- Evet dede, demiş.

- Tamam, lan sen bunu bana ver [T/BCK], demiş. Eğer aklımdaki olursa sana bi dane pisiklet alıcam, demiş. Dede almış spreyi eve gitmiş. Sabah olmuş. Torun kalkmış, pencereye bi gelsin ki bahçede pisiklet. İnmiş aşağıya, dedenin zili [T/ZBY] çalmış. Dede çıkmış balkona. Torunu:

- Dede bu pisiklet, demiş.
- He torun işte pisiklet aldım, demiş.
- Dede bir de mobilet var, demiş.
- Lan mobileti de nenen aldı nenen [D/U], demiş (K.45).

I.6.1.3. Baba Yüreği İşte (GÜ/AF-BYİ)

Çocuğun biri bir gün annesine sorar:

- Anne [J/KHE] ben nasıl dünyaya geldim? Annesi:

- Babanla yatarken aramıza şeker koyduk. Sabah kalktığımızda sen doğmuştun, diye cevaplar.

Çocuk gece yatarken yatağına [T/EBT] bir sürü şeker koyar. Sabah uyanır, bir baksın ki yatağın içi karınca dolu. Çocuk karıncalara bakar şöyle der:

- Sizi öldürürdüm ama baba yüreği işte [M/G] (K.89).

I.6.1.4. Bir Daha Edersin (GÜ/AF-BDE)

Şimdi bir fıkra anlatayım. Çok da ayıp bir şey değil. Ayıp olan insanın beynindedir zaten. Karı koca boşanmışlar. Küçük bir kızları varmış. [J/EHE] 3-4 yaşlarında. Mahkeme kararıyla anneye verilmiş. Anne kızını büyütmüş. Kız 17-18 yaşına gelince bir gün:

- Karnım ağrıyor, demiş. Annesi doktora götürmüş kızını. Doktor kızı muayene etmiş. Sizler benim çocuğum yaşındasınız ayıp olmaz. Annesine dönüp:

- Gözünüz aydın [J/BSOÇ], kızınız hamile, demiş. Annesi şaşırılmış.

- Kızım nasıl olur, sen [M/K] evli değilsin falan, demiş. Kızın babasına telefon etmiş olayı anlatmış. Babası:

- Kimden hamile kaldıysa [S/Y] o adamı çağıralım, oturup konuşup evlendirelim, demiş. Kız hamile kaldığı oğlanı çağırılmış. Babası önce kızına kızmış.

- Keşke sevdiğini söyleseydin, böyle olmadan sizi evlendirseydik falan, diye. Biraz da pataklamış. Az sonra kızı hamile bırakan çocuk gelmiş. Babası camdan bir bakmış son model bir araba. İçinden yakışıklı uzun boylu birisi iner. Adam kapıdan girerken babası çocuğun üzerine atılır:

- Sen [S/Y] benim kızımı nasıl hamile bırakırsın falan, diye.

- Bir dakika [S/A] beyefendi, demiş çocuk. Oturup konuşalım çözelim, demiş.

Kızın babası:

- Tamam, nasıl çözeceğiz, demiş. Tek çözüm sen bu kızı alacaksın, demiş.

Çocuk:

- Efendim, demiş. Ben evliyim [J/BÖE] 2 tane de çocuğum var, sizin

kızınızla evlenemem, demiş. Babası:

- O zaman nasıl çözeceğiz bu işi, demiş.

- Beyefendi, demiş. Kızınız çocuğu doğursun. Çocuk, demiş, kız olursa senin hesabına 100 milyar yatırayım, kızın annesine demiş senin hesabına 150 yatırayım. Doğan çocuğun hesabına 200 yatırayım, kızınıza 300 yatırayım, demiş. Ola ki çocuk erkek olursa bu miktarların 2 katını yatırırım, demiş. Ola ki ikiz olursa parayı yine ikiye katlamış. Ama demiş kızınız diye lafa başlarken babası lafı kesmiş:

- Bir dakika oğlum bi dakika, demiş. Kızım çocuğu düşürecek olursa götürür bir daha edersin, [M/İG] demiş. Ahlaki bozukluğu görüyor musunuz? (K.24).

I.6.1.5. Bir Gün Biriniz Süpürün (GÜ/AF-BBS)

Gelinin biri çok tembelmiş. Kayınvalidesiyle kayınbabası bundan çok rahatsız olmuşlar. Eskiden gelin alınırken iyice sorulur soruşturuldu. Bir gün kaynanayla kayınpeder anlaşmışlar. Kayınbaba demiş:

- Bir gün ben yerleri süpüreyim. Sen gel bana:

- Bey [S/Y] sen yapma, ben süpüreyim de, bakalım gelin ne yapacak, demiş.

Sabahleyin kalkmışlar, kayınbaba süpürmeye başlamış, dün gece konuştuklarını sesli sesli söylüyorlarmış. Gelin içeriden duymuş gelmiş.

- Ne bağışıyorsunuz ya [J/EHK], demiş. Bir gün biriniz süpürün, bir gün biriniz, demiş (K.43).

I.6.1.6. Bir Kaynana ve Gelinleri (GÜ/AF-BKG)

Bir kaynananın üç gelini varmış. Kaynana bir gün ölmüş. Kaynananın arkasından ağıtçılar gelmiş evde ağıt yakarlarmış. Gelinin biri başlamış:

- Uzak götrüüünnn [J/BYS] oyyyy oyyyy uzak götürün oy. Diğer gelin de demiş ki:
- Derin koyuuun oyyyy oyyyy [J/EHE] derin koyun oy. Üçüncü gelin de:
- Çıkar da [S/Y] geliirrr oyyyy oyyyy çıkar da gelir oy, demiş. Geri gelecek diye korkuyorlar aslında (K.66).

I.6.1.7. Bir Tek Ortadakinden Hoşlanmadım (GÜ/AF-BOH)

Çocuğun birisi annesine gelip evlenmeye karar verdiğini söyler. Yarın [J/EBD] 3 tane kız getireceğini söyler. Annesine:

- Hangisiyle evleneceğimi tahmin et, der. Ertesi gün kızları getirir. Annesi bakar kızlara. Kızlar gittikten sonra çocuk hemen sorar:
- Anne, anladın mı hangisiyle evleneceğimi. Annesi:
- Ortadaki [J/BÖE], diye cevap verir. Çocuk şaşırır:
- Nasıl bildin, der. Annesi:
- Bir tek ortadakinden hoşlanmadım, [M/G] der (K.86).

I.6.1.8. En Sonunda Senin Baban (GÜ/AF-ESS)

Yaşlı bir kadın varmış. Bu kadının kocadan yana hiç şansı gülmemiş ama yine de evlenirmiş. Bir gün kızının biri:

- Anne babam [J/KHE] kaçınıcı kocandı, diye sormuş. Annesi:
- Ali, Veli, Selami, [J/PS] üç de bundan evveli Recep, Şaban, Ramazan, en sonunda senin baban, demiş (K.22).

I.6.1.9. İkisini Bir Arada (GÜ/AF-İBA)

Sene sonu gelmiş, çocuğun biri karne almış. Babası [J/BÖE] karnesini incelemiş. Babası çocuğuna:

- Hal ve gidişten 10, matematikten sıfır almışsın, diye kızmış. Çocuk kendinden emin bir şekilde:

- Ne yapayım baba, [J/EYA] ikisini bir arada götüremiyorum, demiş (K.20).

I.6.1.10. Kaç Ayda Doğurursan Doğur (GÜ/AF-KAD)

Bir kadın bir adam evlenmiş. Gelin daha sonra kayınbabasının evine yaylaya gitmiş. Tabii yaylanın havası iklim olarak buradan farklı. Gelin balkona çıkmış, [J/KİA] havayı solumuş.

- Off off, bu yayla havası adamı 6 ayda doğurtturur, demiş. Kayınpeder de:

- Kızım bunu 9 ayda doğur da [J/GDY] ötekini kaç ayda doğurursan doğur, demiş (K.31).

I.6.1.11. Orayı Yol Etti (GÜ/AF-OYE)

Şimdi karı koca yatıyorlarmış. Gecenin bir saatinde kapının kenarından bir fare geçmiş. Adam demiş ki:

- Kalkayım da şu fareyi öldüreyim. Karısı:

- Ya boş ver bırak, demiş. Geçen fare 5 dakika sonra [J/EİG] aynı yerden geri dönmüş. Adam tekrar kalkmış:

- Ben öldüreceğim [J/EHE] bu fareyi, demiş. Karısı yine:

- Boş ver öldürme, bir fare için ne uğraşıyorsun, demiş. Adam da:

- Fare bir defa geçtiğinde sorun değil de artık orayı yol etti, [M/İG] demiş (K.60).

I.6.1.12. Öküz Olsa Düşünüyordum (GÜ/AF-ÖOD)

Dereköy, Bozyazı'nın 52 km doğusuna düşen bir köy. Anamla babamın bir çift inekleri varmış. Bir gün bir telefon bana, bir telefon abime:

- İnek hastalandı, bir veteriner bulun, yetişin [S/Y], dedi.

Abim Anamur'da otururdu. Ben Bozyazı Tekel'de çalışıyordum o zaman. Abim arabaya atlayıp Bozyazı'ya gelmiş. Bir veteriner bulmuş. Tekel'den beni de aldı. Köye vardık. Veteriner köye varmadan evvel hastalığın tarifine göre bir takım ilaçlar almış, tedbir olsun diye. Neyse gittik tedavi ettirdik. Geri döndük geldik. Abime:

- Masrafları nasıl bölüşeceğiz [S/A], dedim.
- Arabayla veterineri ben öderim, sen ilaçları öde, dedi.
- Tamam, dedim. Eve geldim. Tabii eve vardım. Hanım sordu:
- Ne yaptınız [J/EHE]?
- Veterineri götürdük ilaçları verdi, dedim.
- Masraf ne oldu [J/BYS], dedi.
- Masraf, arabayla veterineri abim, ilaç parasını ben verecem dedim.
- Ne kadar tuttu, dedi.
- Valla bilmiyorum da tahminen 300 milyon civarında tutacak [J/EBD],

dedim. Hanım:

- Bayağı pahalıymış [M/K], bunu sen bir sevk yazdırsan da üstüne yazdırsan

ilaçları, dedi. SSK'dan yani. Ben de:

- Öküz olsa düşünüyordum da inek olunca sen yazdır [M/G], dedim (K.4).

I.6.2. Mariz ve Kötü Tipler (GÜ/MK)

I.6.2.1. Cimri Adam (GÜ/MK-CAD)

Adamın birisi çok cimriymiş. Sofraya bal koyduğunda kapağını hiç açmamış. Herkes ekmeğini balın kapağına [J/EHE] sürerek yermiş. Adam sonra bu balı dolaba kitlermiş. Öyle cimriymiş ki ateş vursa duman vermez derler ya, o tiplerdenmiş. Adam tarlada çalışırken çocukları aklına gelmiş.

- Eve gideyim de [J/KHE] çocuklara bal vereyim, demiş. Eve varmış ne görsün. Çocuklar ekmeklerini dolaba sürüp yiyorlar. Adam çocuklarına:

- Bir kere de [S/Y] katıksız yiye şu ekmeği, demiş (K.32).

I.6.2.2. Duvar (GÜ/MK-DVR)

Hastanedeki deliler duvara bakıp gülüyorlarımı. Diğer deli de gelmiş, bakmış, bir şey görememiş. Deli, diğerlerine sormuş:

- Yav ben bakıyom bakıyom [J/EHK] bir şey göremiyom. Diğer deliler:

- Biz dört yıldır [J/BYS] bakıyok, göremiyok, demişler (K.25).

I.6.2.3. Önce Kaçanları Yiyelim (GÜ/MK-ÖKY)

Akıl hastanesinde iki tane deliyi tedavi etmişler. Hastaneden taburcu edeceklermiş. Doktorlar gitmeden:

- Önce son bir test yapalım, demişler. Delileri bir masanın önüne oturtmuşlar.

Masanın üzerine bir kavanoz siyah zeytin, bir kavanoz hamamböceği dökmüşler.

Delilerden biri siyah zeytinleri [J/EU] yemeye başlamış. Diğer deli [J/BSOÇ]:

- Önce kaçanları yiyelim, diğerleri duruyor zaten, [M/G] demiş (K.68).

I.6.2.4. Pek Aklım Kesmiyor (GÜ/MK-PAK)

Deli'nin birine:

- Akıllanacak mısın, demişler.

- Pek [J/BYK] aklım kesmiyor, demiş (K.87).

I.6.2.5. Şeytan Taşlıyoruz (GÜ/MK-ŞTL)

Deliler hastanede namaz kılmaya başlamışlar. Doktorlar bu durumun önüne geçememişler. Müdür delilere:

- Sizi hacı yapacağım, gelin, demiş, hepsini bahçeye çıkarmış. Deliler hastanenin etrafında [J/EHE] Kâbe'yi döner gibi dönerlermiş. Müdür odasında otururken deliler camdan içeriye [T/EBF] taş atmaya başlamış. Hemen dışarı çıkmış:

- Ne yapıyorsunuz siz be [S/Y], diye bağırmış. Deliler de:
- Tavaf bitti şeytan taşlıyoruz, demiş (K.91).

I.6.2.6. Önümüzdeki Ay Dokuz (GÜ/MK-ÖAD)

Gadının biri, gavurun biriyle evlenmiş. Bunlar evlendikten üç ay sonra kadın doğurmuş. Tabii gavur bunu boşamış. Kadın ağlayıp duruyormuş. Adamın biri kadını görmüş:

- Neen [J/KHE] ağlarsın, demiş. Kadın da durumu anlatmış. Adam:
- Ben bunu hallederim, sen meraklanma, demiş. Gavurun yanına getmişler.

Adam konuşmuş, anlatmış. Gavur:

- Ben evleneli üç ay oldu, böyle şey olur mu [J/EHE], demiş. Adam, gavura:
- Sen evleneli üç ay oldu mu?
- Oldu.
- Kadın evleneli üç oldu mu?
- Oldu.
- Etti sana altı ay. Giren ay, çıkan ay eder sekiz, önümüzdeki ay dokuz.

Gavur:

- Tamam, [J/GDY] normal bir doğum olmuş, demiş (K.44).

I.6.2.7. Uçan Kuş Misali (GÜ/MK-UKM)

Adamın biri her bir şeye üşenir imiş. Garısı bir gün ısınmak için ocağı yakmış. Küller etrafa dağılmış. Kadın etrafı temizleyecek:

- Kalk [J/KHE], demiş gocasına. Adam ööyle üşengeçmiş ki yerinden kakmazmış. Kadın gocasını minderinen beraber sürüklemiş diğer tarafa. Adam da garısına dönüp:

- İnsanlar kuş misali, demiş. Demin neredeydim, [M/G] şimdi nerede? (K.73).

I.6.2.8. Üç Defadır Diyorum (GÜ/MK-ÜDD)

Adam doktora gider. Doktora:

- Doktor bey, karım galiba sağırlandı. Nasıl düzeltebiliriz, demiş. Doktor:

- Karınızın arkasında durun. Normal bir ses tonuyla bir şey sorun. Eğer duymazsa biraz daha yaklaşın. Hangi mesafede duyarsa ona göre tedavi ederiz, demiş.

- Adam eve gitmiş. Karısı yemek yaparken:

- Akşam ne yiyeceğiz [J/KHE], demiş, cevap yok. Biraz daha yaklaşmış, sormuş, yine cevap yok. İyice dibine yaklaşıp sormuş. Karısı:

- Üç defadır [S/Y] köfte yiyeceğiz diyorum ya, [M/G] demiş (K.55).

I.6.2.9. Zehirli Yılan Değiliz (GÜ/MK-ZYD)

Mersinli iki tane deli kendini yılan sanıyorlarmış. Bir gün duvarın üstünde otururken delinin biri bağırılmış.

- Eyvah [S/Y] dilimi ısırđım, zehirlenip öleceğim, demiş. Öteki deli:

- Ne kadar [J/EHK] delisin, biz zehirli yılan değiliz ki, demiş (K.83).

I.6.3. Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler (GÜ/SM)

I.6.3.1. Dini Meslekler (GÜ/SM/DM)

I.6.3.1.1. Altımda Müftü Var da (GÜ/SM/DM-AMV)

Şimdi kıyamet günü hesaplar kitaplar görülüyor. İmamın birini [J/ÖDE] cehenneme atmışlar. Ama imam devamlı gülüyormuş. Biri demiş ki:

- Hem cehennemdesin hem de durmadan gülüyorsun, demiş.
- Ya, altımda [J/EAG] müftü var da ayağımı gıdıklıyor, demiş (K.4).

I.6.3.1.2. Cumartesiye Bilemem (GÜ/SM/DM-CBM)

Adamın birisi cuma günü vefat etmiş. Adam işte gömülmüş falan. Pek namuslu, düzgün bir adam değilmiş. Neyse bunun akrabaları hocaya sormuşlar:

- İşte bizim mevta [J/EHK] cuma günü öldü, mübarek gün ya, öbür tarafta nasıl karşılanır, diye. Hoca:

- Namazı var mıydı, demiş. Akrabaları:
- Yok [J/BYK], ama cuma günü öldü, demişler. Hoca:
- İçkisi var mıydı, demiş.
- Vardı [J/KHE] ama cuma günü öldü, demişler. Hoca:
- Kumarı var mıydı, demiş. Akrabalar yine:
- Vardı hoca efendi ama cuma günü öldü, deyince Hoca da:
- Cuma günü bir şey yapmazlar ama cumartesiye [M/GYK] bilemem, demiş

(K.30).

I.6.3.1.3. Cennete Gidesin Var (GÜ/SM/DM-CGV)

Kadının birisi hocanın yanına gitmiş.

- Hocam ben kocamı [S/F] bir doktorla aldatsam ne olur, demiş.
- Ooo [S/Y] kızım cehennemde 10 sene yanarsın, demiş.

- Peki, bir öğretmenle aldatsam ne olur, demiş.
- Ooo [S/Y] kızım 15 sene yatarsın, demiş.
- Bir işçiyle aldatsam ne olur, demiş
- 20 sene yatarsın.
- İmamla aldatsam ne olur, demiş. Bakmış gözlerine:
- Seni gidi seni, [M/İG] cennete gidesin var değil mi, demiş (K.49).

I.6.3.1.4. El Fatiha Deyin (GÜ/SM/DM-EFD)

Hocanın biriyle bir gün sarhoş olmuşlar. Hocayı da içirmişler. İçmişler içmişler ondan sonra bir mezarlığa çıkıvermişler. Sarhoş [J/BÖE] ya nere gittiğini bilmiyorlar.

- Hocam mezarlığa geldik, ne yapalım demişler.
- El Fatiha [J/EYA] deyin geçin, demiş (K.57).

I.6.3.1.5. Hocanın Borcu (GÜ/SM/DM-HBO)

3 kişi hocanın birine borçlanmış. Şimdi hoca 3 kişiyi gördü müydü hemen:

- Borcunuzu verin [M/K], dermiş. Nereye varırlarsa hoca karşılarna çıkarımış.

- Ya niye borcunuz vermezsiniz. Üçü demişler:

- Biz bu hocadan kurtulamayacağız. İleride bir kasap var oradaki derileri çalalım. Onu verelim. Onu almazsa biz nerde bu borcu ödeyeceğiz, demiş. Şimdi kasap orda kurbanı kesermiş. Deriyi de [J/EİG] buraya atarmış. Şimdi birisi gözlemci olmuş, birisi deriyi çalmış, birisi arkasına yüklenmiş. Varmış hocaya.

- Hocam borcun yerine deri alın mı, demiş.
- Alırım evladım [J/BÖE], demiş hoca. Oradan birisi:
- Ama hırsızlık bu, demiş.
- Haramı ne alacam ben, demiş.

- Almazsan alma, demiş adamlar. Hoca panik olmuş:
- Durun durun [J/EHE] ben bir kitaba bakayım demiş. Geldi celali hu/yaş deri helali hu, demiş almış derileri (K.10).

I.6.3.1.6. Yarısı Sana Yarısı Bana 1 (GÜ/SM/DM-YSB)

Bir gün yolda adamın biri yolda yürürken hocayı görmüş. Hocaya nereye gittiğini sormuş. Hoca da:

- Hacca gidecem, demiş. Hocaya demiş adam:
- Sana yirmi koyun vereyim, [J/EHE] gitme gal. Hoca:
- Yok [J/BYK], demiş. Adam:
- Kırk koyun vereyim gitme gal, demiş. Hoca kabul etmiş. Neyse zaman geçmiş. Namaz vakti [J/ÖDE] gelmiş. Hoca camide namazı kıldırılmış.

- İstanbul'dan yola çıktım kırk koyun verdiler bana. Allahu Ekber deyip namazı kıldırılmış. Tabii cemaat şaşırılmış.

- Hoca demişler, bu nasıl şey böyle. Böyle namaz mı olur ya. Hocayı müftüye şikâyet etmişler. Müftü gelmiş. Yine hoca namaz kıldırarak. Hoca tabii kurnaz, müftüyü görmüş.

- Kırk koyun verdiler bana. Yarısı sana [M/GYK] yarısı bana, demiş namazı kıldırılmış. Cemaat müftüye sormuş:

- Hoca ne diyor böyle, demişler. Ezanı yanlış okumuştun ama şimdi doo ru okudu, demiş (K.88).

I.6.3.1.7. Yarısı Sana Yarısı Bana 2 (GÜ/SM/DM-YSY)

Hocanın birinin Anamur'dan Van'a tayini çıkmış. Hoca bir gün namaz kıldırılmış. Halkla hocanın arası pek hoşlaşmamış.

- Anamur'dan geldim Van'a,

- Dört koyun [J/EHE] verdiler bana, diye camide vaaz verirmiş. Halk hocayı müftüye şikâyet etmiş.

- Bu hoca bir şey bilmiyor, demişler. Müftü:
- Ben de geleyim demiş namaza. Namazdan sonra yine hoca eski lafı edermiş.
- Anamur'dan geldim Van'a,
- 3 koyun verdiler bana
- Yarısı sana yarısı bana, deyince müftü de:
- Yükselt yükselt [J/BYS], demiş.
- Anamur'dan geldim Van'a 40 koyun verdiler bana/ Yarısı sana yarısı bana,

demiş bu sefer. Müftü namazdan sonra [D/H]:

- İmam çok güzel, demiş. Bu imam da ne var gayet güzel namaz kıldırıyor, demiş. 40 koyunun yarısını kendi aldı ya. Bunlar dini çıkarı için kullananlar işte (K.31).

I.6.3.1.8. Münasebetsiz (GÜ/SM/DM-MNB)

Adamın birisi kiliseye gitmiş. Günah çıkartacaktı. Neyse oturmuş, anlatmaya başlamış. Papaza [S/A]:

- Ben bir günah işledim, demiş. Papaz da:
- Ne yaptın evladım, bana anlat, demiş. Adam:
- Sahilde dolaşırken kayalıkların olduğu mağaradan garip sesler geliyordu.

Merak ettim, dayanamadım gittim. İki erkeğin beraber olduğunu gördüm, demiş. Papaz da [S/Y]:

- Sen miydin [J/EHK] o münasebetsiz, demiş (K.81).

I.6.3.2. Öğretmenler (GÜ/SM/ÖĞ)

I.6.3.2.1. Gönlüm Razi Olmadı (GÜ/SM/ÖĞ-GRO)

Öğretmenin birisi yeni bir okula atanmış. İşte adam gitmiş sınıfa. Öğrencilere:

- Kendisi geri zekâlı hisseden varsa [J/EHE] ayağa kalsın, demiş. Kimse ayağı kalkmamış. Hoca şaşırmış. İçinden “vay be” demiş. Son anda birisi ayağa kalkmış.

Öğretmen:

- Çocuğum, kendini geri zekâlı mı hissediyorsun, demiş. Çocuk:

- Yok, öğretmenim ama tek başına ayakta kalmanıza [M/G] gönlüm razı olmadı, demiş (K.79).

I.6.3.2.2. Kaç Mevsim (GÜ/SM/ÖĞ-KME)

Eskiden öğretmenim köyde. Bir gün müfettişler geldi. Tabii eskiden müfettişler çocuklara soru sorardı, bildi mi öğretmen çok iyi. Bilemediyse öğretmen bir şey öğretmemiş. Çocuk tembel mi, öğrenebildi mi öğrenemedi mi hiç mümkün değil. Şimdi sınıfa girdi müfettiş, teftiş ediyor, çocuklarla sohbet ediyor. Dedi ki:

- Bir mevsimde kaç ay [J/EHE] var. Herkes bakıyor müfettişe falan. Yok cevap. O arada çocuğun biri bana bakıyor ki en tembel çocuk. Ben de parmağımın müfettişin arkasından [T/EÜY] şöyle ettim. Hemen parmak kaldırdı. 3 dedi.

- Nasıl bildin, dedi.

- Öğretmen [J/EİG] arkadan gösterdi ki, diyor (K.46).

I.6.3.3. Esnaf ve Sanatkârlar (GÜ/SM/ES)

I.6.3.3.1. Koca Kazan (GÜ/SM/ES-KKA)

Bir yerde kazan yapıyorlarmış. Kazan yapan ustalardan biri arkadaşına kazanların büyüklüğünü anlatıyormuş, yani sıkıyormuş.

- Kazanlar o kadar büyük ki [J/KİA] bir tarafından bakınca diğer tarafı gözüküyor. Hiçbir usta ötekinin çekiç sesini duymuyor.

- Adam dinlemiş ustayı. Öbürü de demiş:

- Bizim orada bir Sulankayası var. Oraya bir pancar ektik. Lan, o kadar büyük o kadar **[J/EYA]** büyük ki, demiş. Usta demiş:

- Neden o kadar büyük, demiş. Adam hemen:
- Sizin bu koca kazanlara o kadar büyük pancar **[M/G]**, demiş (K.48).

I.6.3.3.2. Tilkinin Kuyruğu (GÜ/SM/ES-TİK)

Avcının biri sürekli ava gidiyormuş. Avdan her dönüşünde evdekilere yalan söylüyormuş.

- Şöyle vurdum, **[J/EHK]** böyle vurdum falan, diye. Ailesi adamın bu söylediği yalanlardan rahatsız olmaya başlamış. Adamın oğlu babasına:

- Baba bir daha yalan söylersen yalanımı ortaya çıkaracağım, demiş. Adam oğluna:

- Oğlum, ben alışmışım, yalan söylemezsem duramam, demiş. Bunun üzerine oğlu babasına demiş ki:

- O zaman, ben öksürdüğüm zaman yalanını düzelt, demiş. Adam kabul etmiş. Aradan birkaç gün geçmiş. Adam yine ava gitmiş, gelmiş. Kahvede oğlu arkadaşları falan otururlarken adam anlatmaya başlamış.

- Ulan arkadaş, bir tilki geliyordu ki iki kulaç kuyruğu vardı. Bu söz üzerine oğlu öksürmeye başlıyor. Bunun üzerine adam:

- Az yaklaşınca bir buçuk kulaç olduğunu gördüm. Oğlan yine öksürüyor. Bu böyle devam ettikçe adam da tilkinin kuyruğunun uzunluğunu azaltmaya başlamış. Adam:

- Tam yaklaştı **[J/ÖDE]** bir de ne göreyim kuyruk yarım kulaçmış, demiş. Oğlan bir daha öksürünce adam oğluna dönüp:

- Bilmem **[D/Ö]** neresini **[S/Y]** ne ettiğimin oğlu! Bunun kuyruğu yok muydu lan, demiş. Meğerse çocuk grip olmuş ondan öksürüyormuş (K.71)

I.6.3.3.3. Veresiye Olur mu? (GÜ/SM/ES-VOM)

Vatandaşın birisi bakkala gidiyor. Bakkal biraz namazında niyazında birisi. Kapıdan giriyor, bakıyor, bakkal namaz kılıyor.

- Amca sigara var mı, diyor. Namaz kılıyor ya, [J/BAYS] işaret ederek kafasını sallıyor, var, diyor yani.
- Kaç liradır fiyatı, diyor. Parmağını gösteriyor [T/EİR], namaz kıldığı için konuşmuyor.
- Veresiye olur mu, diyor.
- Ih, [T/ENY] diyor (K.2).

I.6.3.4. Askerler (GÜ/SM/AS)

I.6.3.4.1. Angarya Olsaydı (GÜ/SM/AS-AOL)

Askerde komutanlar bir arada oturup sohbet ediyorlarmış. Komutanlardan bir tanesi:

- Devletin işini yapmak mı daha iyi, [J/EHE] hanımlarımızla uğraşmak mı daha iyi, hangisi angarya, diye sormuş.

Komutanlar kendi aralarında tartışmışlar ama bir fikir birliğine varamamışlar.

- En iyisi bir askere soralım, deyip sormuşlar. Asker:
- Karılarınızla ilgilenmek daha iyidir, demiş. Eğer bu iş angarya olsaydı onu da bize yaptırırdınız [M/G], demiş (K.70).

I.6.3.4.2. Cortuna Carttt (GÜ/SM/AS-CCA)

Yaylanın birinde bir genç kız ile bir yaşlı kadın kuyudan su çekiyorlarmış. Su çekerlerken bir asker gelir.

- Nerden geldin [J/KHE] asker ağa der yaşlı nine.
- İstanbul'dan geliyorum. Bitirdim askerliği dönüyorum, der.

- Ooo [J/BAYS] ne güzel, der. Ne var ne yok İstanbul'da, diye sorar yaşlı kadın.

- Valla İstanbul'da genç kızları yaşlı erkekler alıyor, yaşlı kadınları da genç erkekler alıyor falan, der.

Kuyudan su çeken kız:

- Corttt [S/Y], demiş.

Yaşlı kadın da:

- Cortuna carttt [M/K], demiş. İstanbul'dan gelen asker yalan mı söyleyecek, demiş. İşine geliyor ya (K.69).

I.7. Moda Tipler (MO)

I.7.1. Yerli Moda Tipler (MO/YE)

I.7.1.1. Bir Seyis Gerek (MO/YE-BSG)

Osman Bölükbaşı mecliste kapıdan tarafta oturmuş.

- Sen niye kapının ağzında oturursun, demişler.

- Bu kadar [J/EİG] beygire, aygıra bir seyis gerekir [M/İG], demiş (K.26).

I.7.1.2. Biri Klasik Biri Romantik (MO/YE-BKR)

Bizim gazeteciler Çin'e gitmiş. Bu 12 Eylül'den sonra.

- Sizde hani 2 lider vardı [J/BÖE] demişler. Biri klasikti biri romantikti demişler. Nerde o adamlar [J/BYS] şimdi, diye sormuşlar.

Tabii klasik dediği Süleyman Demirel, romantik dediği Bülent Ecevit. Bizim gazeteciler demiş:

- Birinin romanı gitti tiki [J/BYK] kaldı, ötekinin de klası gitti, biz ona baba [M/G] diyoruz şimdi(K.4).

I.7.1.3. Bu Düzen Değişecek (MO/YE-BDD)

Bülent Ecevit'in mitingleri oluyor. Halk partisinin de yeni sloganı “bu düzen değişecek”miş. Yine bir mitingde bu düzen değişecek, diye sloganı söylüyormuş. Aralardan ihtiyar bi adam dayanamaz [S/Y]:

- Düzen değil de [J/EHK] düzülen değişsin, diye bağırması (K.38).

I.7.1.4. Buğdayınız Var Ama Taneniz Yok (MO/YE-BVT)

Bölükbaşı'nın mitingleri çok kalabalık olurmuş. İyi bir hatipmiş ama nedense sandıktan bir türlü oy çıkmazmış. Gene bir gün Konya'ya [M/BK] gitmiş. Yer yerinden oynuyor, meydanda boş yer yok. Her taraf dolu ama daha önceden de tecrübesi olduğu için:

- Ey Konyalılar [S/Y], buğdayınız var ama taneniz yok, demiş(K.4).

I.7.1.5. Bütün Türkiye Sevinsin (MO/YE-BTS)

Osman Bölükbaşı uçaktaymış. İnönü de uçaktaymış. Torunu İnönü'ye demiş:

- Dede, para ver. İnönü:
- Ne olacak [J/EHE] yavrum, demiş.
- Aşağıya atacağım paraları, demiş. Uçaktan atamaz da işte uydurma. Aşağıda

çalışan ırgatlar bulup sevinirler, demiş.

- Ben de bozuk para yok, git bak Osman amcan orda, ondan al. Osman

Bölükbaşı'na gider çocuk.

- Osman amca, Osman amca!
- Ne var?
- Ya aşağı ırgatlara sevinirler diye bozuk para atıcam. Bana biraz bozuk para

ver, demiş.

- Yavrum, bozuk para atıp kaç ırgat sevindiricen, [S/Y] dedeni at bütün Türkiye sevinsin, [M/G] demiş (K.69).

I.7.1.6. Ekinler Bu Boyda (MO/YE-EBB)

Osman Bölükbaşı çok hatip bir insanmış. Bir gün Sivas'ta seçim çalışmaları yapıyor. Sivas'ta bir kahveye giriyor. Sırayla herkesle tokalaşarak [T/ETY] gidiyormuş. Birisine elini uzatmamış, eli havada kalmış. Arkadaşlar bizim Kırşehir'de ekinler bu boyda [T/EBÖV] demiş (K.4).

I.7.1.7. Elini Sıkmayıp da Neresini Sıkacaktık (MO/YE-ENS)

Erdal İnönü, Körfez krizi zamanında Irak' a gitmiş. Saddam'la görüşmüş. Tabii İnönü muhalifleri basıyorlar yaygarayı:

- Saddam'la [S/Y] niye görüştünüz [J/EMV], diye. O da kendisini halka anlatmaya çalışıyor. Diyor ki:

- Sevgili vatandaşlarım, [J/AK] biz Irak'a gittik Saddam'ın elini sıktık, diye bize kızıyorlar. Soruyorum sizlere elini [M/GAİ] sıkmayıp da neresini sıkacaktık (K.4).

I.7.1.8. Evin Anahtarı (MO/YE-EAN)

Bir ara Milli Selamet Partisinin amblemi anahtardı. Erbakan oy istemek için yola çıkıyor. Yoldan geçen vatandaşlara soruyor:

- Oyu kime vereceksiniz diye. [E/EO] Allah kabul etsin. Kararsızsa hemen bi anahtar çıkarıyor cebinden:

- Al bak [T/EBT] cennetin anahtarı, oyu bize ver. Gene bi nene geliyor.

- Nenecim nasılsın iyi misin, falan. Bak oyu bize ver. Al sana cennetin anahtarı, filan. Bi bakıyor genç bi kız geliyor. [D/H] Çok güzel.

- Kızım, oyu kime vercen, diyor.

- Sana vericem, diyor.

- Al sana bizim evin anahtarı, [M/G] diyor (K.46).

I.7.1.9. DP-CHP (MO/YE-DCH)

Demokrat partililerle CHP'liler oturuyormuş. DP'liler demiş:

- Ne yaptı lan, bu memlekete İnönü'nün adamları. Onları sinir etmek için sormuş.

- Denizin içine silo, yani ofis yaptı, diye göstermişler.
- DP'liler de zıt görüşlü ya, [J/İDB] bakmışlar bakmışlar görememişler.
- Hani lan, [J/EYA] nereye yaptı, demişler.
- Denizin ortasında kocaman göremiyonuz mu, demişler.

En sonunda demiş ki CHP'li adam:

- Lan, gözün kör mü görmüyorsun?
- Oğlum [S/Y] göresim yok, göresim, demiş. Göresim yoksa zorla mı gösterecen bana, demiş (K.64).

I.7.1.10. Onun Kalayına Yetemiyoruz (MO/YE-OKY)

Ecevit halk adamı olduğunu kanıtlamak için bir köye gittiğinde bakır tasla su içer. Oysa bilmiyor ki [J/EHE] köylüler bakır bıraktığı plastiğe dönmüş. Oy alıcam diye her vardığı yerde bakır taşı çıkarıp [T/BSY] su içiyor.

- Bak teyze, ben de halk adamıyım, bakırdan içiyorum, diyor.
- Ah yavrum, onun kalayına yetemiyoruz, diyor. Naylonda içiyoruz biz, diyor

(K.46).

I.7.1.11. Tarla Bekçisiyim Kızım (MO/YE-TBK)

İnönü'nün kızı:

- Ben Osman Bölükbaşı'nı göreceğim, diye tutturmuş. Görmezsem olmaz, demiş.

- Kızım etme, gitme, demiş İnönü. Bize bir şey söyler, bizi rezil eder, demiş.

Kızı durduramamış.

- Meclise gideceğim, [J/BYS] Osman Bölükbaşı'nı görecekim, demiş.

Methini duyuyor ya. Varmış gitmiş. Kapıda durur rahmetli Bölükbaşı. Kız gitmiş.

- Amca burada [J/EHE] ne beklersin, demiş.
- Tarla bekçisiyim kızım, [M/G] demiş.
- Meclisin hepsini hayvan etti gördün mü kızım, demiş babası (K.5).

I.7.2. Yabancı Moda Tipler (MO/YA)

I.7.2.1. Üçüncü Dünya Savaşı (MO/YA-ÜDS)

Bir vatandaş ile Adolf Hitler, Adolf Hitler'i bilmeyen yoktur sanırım, arasında geçen ilginç diyalog:

- Selam, [J/KHE] ne yapıyorsunuz? Hitler cevaplar:

- 3. Dünya savaşını planlıyoruz. Adam sorar:

- Gerçekten mi [D/Ş]? Neler olacak? Hitler:

- Bu sefer 14 milyon Yahudi'yi ve bir bisiklet tamircisini öldüreceğiz, der. Adam sorar:

- Bir bisiklet tamircisi mi? [E/DALB] Hitler, Stalin'e döner ve der ki:

- Gördün mü, sana kimsenin 14 milyon Yahudi'yi takmayacağını söylemişim

(K.72).

I.8. Diğer Tipler (Dİ)

I.8.1. Avukatı Nereden Bulalım (Dİ-ANB)

İki sevgili birbirlerini çok seviyorlarmış, evlenmek istiyorlarmış. Tam evlenmeye yakın bunlar ölmüşler. Öbür dünyaya gitmişler. O kadar iyi bir çiftlermiş ki o

kadar iyi yani, cennetliklermiş. Neyse, [J/EHE] bunlar cennete gitmişler. Bunlar cennette de evlenmek istemişler. Meleklerle sormuşlar.

- Biz öteki dünyada evlenmek istiyorduk, evlenemedik, şimdi bize bir imam bulur musunuz, demişler. Bütün melekler [J/BYK] cenneti aramış taramış, en sonunda 1 tane imam bulmuşlar. Bunların nikâhı kıyılmış. Adam bu sefer sormuş:

- Peki, biz boşanmak istersek avukat bulabilir miyiz? Meleğin bir tanesi atlamış:

- Yav kardeşim [S/Y] koca cennette bir tane imam zor bulduk, avukatı nereden bulalım, demiş (K.21).

I.8.2. Beddua (Dİ-BED)

Adamın birisinin çırasını çalmışlar. Bunun üzerine kızı babasına:

- Baba, hırsızlık yapanlara beddua ederdin. Şimdi niye etmiyorsun, demiş.

- Babası kızına cevap vermiş:

- Kızım, [J/EHK] ben bedduayı bıraktım, demiş. Çıramı çalan yaksın, yaksın da ölüsünün yüzüne baksın, demiş (K.73).

I.8.3. Benim Üstüme Yıkılsın (Dİ-BÜY)

Şimdi iki arkadaş varmış. Kayaya böyle [T/KTY] tünemişler. Arkadaşı demiş:

- Bu kaya senin üzerine yıkılacak. O da demiş ki:

- Ben bu kayaya yeğlilik yapmadım ki [J/BYS] benim üstüme yıkılsın, demiş

(K.63).

I.8.4. Bırak Dağınık Kalsın (Dİ-BDK)

Adamın biri berbere gitmiş; fakat 3 tel saç varmış. Berber de usulen sormuş:

- Beyefendi nasıl olsun tıraşınız, demiş. Valla **[J/EHK]** birini sağa tara, birini sola tara, birini de arkaya tara, demiş. Şimdi fırçayı tutmuş berber sağa doğru çekerken bir tel kopmuş.

- Beyefendi **[T/EBT]** 1 tel koptu, 2 tane kaldı ne yapayım, demiş.

- Birini sağa tara, birini sola tara demiş. Tekrar fırçayı saça değdirince 1 tel daha kopmuş.

- Beyefendi **[T/EBT]** biri daha koptu, ne yapayım, demiş.

- Bırak **[S/Y]** dağınık kalsın anasını satayım, demiş (K.4).

I.8.5. Bu da Sapık Çıktı (Dİ-BŞÇ)

Kümesin horozu yaşılanıyor. Kümese yeni bir horoz almak gerekiyor. Çiftliğin sahibi gidiyor genç bir horoz alıyor. Getirdiği horozu kümese bırakıyor. Horozlar aralarında konuşuyor. Genç horoz yaşlı horozla:

- Sen artık **[J/EHE]** git buradan, diyor. Senin artık hükmün geçti.

Yaşlı horoz:

- Tamam, diyor. Ben yaşlıyım gideceğim, yapacak bir şey yok, diyor. Ama diyor, son kez, o kadar tavuk içinde eşi olan bir tavuk varmış, eşimle vedalaşayım, öyle gideyim, diyor. Genç horoz kabul etmiyor:

- Kesinlikle **[J/BYS]** olmaz öyle şey, diyor. Sen hemen git, yoksa seni öldürürüm, diyor.

- Tamam, diyor yaşlı horoz. Ama en azından seninle koşu yarışı yapalım diyor. Eğer yarışı sen kazanırsan ben gideceğim, diyor. Ben kazanırsam yine gideceğim ama eşimle vedalaşacağım diyor. Genç horozun işine geliyor:

- Nasılsa yenerim yarışta bunu, diyor.

Yaşlı horoz:

- Ama diyor, sen gençsin, ben yaşıyım. Senden bi 10-15 metre [J/EİG] ileride başlayayım yarışa, nasıl olsa beni geçersin, diyor.

- Tamam diyor, ona da razı oluyor genç horoz.

Bunlar yarışa başlıyor. Yarışa başladıktan 3 sn. geçmeden bir [T/ETA] tüfek sesi duyuluyor. Çiftliğin sahibi yanındakine diyor ki:

- Bu aldığım üçüncü horoz, bu da sapık çıktı (K.54)

I.8.6. Dokuzuncusu Domuz Arıyor (Dİ-DDA)

Adam köy kahvesinde anlatıyormuş.

- Dün elimde tüfek, içinde 9 kurşun [T/ETA]. 9 kurşunu domuzlara bi attım [J/İDB] 8 domuz vardı. Sekizine birer gitti, dokuzuncusu domuz arıyor [M/G], demiş(K.4).

I.8.7. Eşek ile Öküz (Dİ-EİÖ)

Bi gün eşek öküze:

- Haydi, [J/EHE] yemini çabuk ye, değirmene gideceksin, demiş.

- Öküz de eşeğe cevap vermiş:

- Onun tasasını çeken gider dermene, demiş (K.88).

I.8.8. Faiz mi Koyuyormuş (Dİ-FMY)

Ramazan günü adamın biri çalışıyormuş. Kamyona odun yüklüyor. Tam susuyor, oruç aslında ama dayanmıyor 1 bardak su içiyor [T/BSY]. Birine diyor ki:

- Bugün oruçtum, su içmek zorunda kaldım [J/BÖE]. Adam:

- 61 oldu bu, diyor.

- Niye, diyor diğeri, 1 gün oruç tutmadıysan 1 gün tutarsın geçer [J/BYS], diyor.

- Yok [J/BYK], 2 ay da cezası var, diyor. Onun faizi var, diyor.

- Ulan! [S/Y] Allah rüşvet mi [J/BSAÇ] alıyor, faiz mi koyuyormuş, diyor. 1 gün tut git, diyor (K.4).

I.8.9. Gözüme Hoş Görüldüğünde (Dİ-GHG)

Adamın biri her akşam meyhaneye gidermiş. Adam her kadehten sonra cebinden bir şey [T/EBT] çıkarıp bakıyormuş. Barmenin dikkatini çekmiş:

- Neye bakıyorsunuz merak ettim, demiş. Adam:
- Karımın [J/BYK] resmine bakıyorum. Gözüme hoş görüldüğünde eve gidiyorum, demiş (K.87).

I.8.10. İlk Sayfada Verilecek (Dİ-İSV)

Adamın bir tanesi geliyor, gazeteciye parasını veriyor. Gazetenin ilk sayfasına bakıyor, gidiyor. Her gün böyle oluyor, bakıyor, gidiyor. Gazetecinin dikkatini çekiyor:

- Ya diyor sen bunu her gün yapıyorsun da böyle gazete okunmaz ki [J/BSAÇ] neyine [E/OBG] bakıyorsun sen gazetenin? Adam diyor ki:
- Ölüm ilanlarına bakıyorum.
- Ölüm ilanları [J/EHE] ilk sayfada yer almaz ki, diyor.
- Benim beklediğim adam ilk sayfada verilecek, diyor (K.17).

I.8.11. İster Yaz İster Yazma (Dİ-İYİ)

Kadının biri bir akşam bir düğüne gitmiş. Düğün çok eğlenceliymiş, müzikler çalıyor, herkes oynuyormuş. Kadın günah olduğu için oynayamıyormuş. Bir yandan da içi kıpır kıpır ediyormuş. Sonra yavaş yavaş yerinde [J/OHE] oynamaya başlamış.

- Günah yazma Allah'ım, günah yazma, demiş. Müzik biraz daha hareketlenmiş. Kadın biraz daha [J/OHE] oynamaya başlamış:
- Azıcık yaz, azıcık yazma Allah'ım, demiş. Müzik iyice coşunca kadın kalkıp [J/AK] göbek atmaya başlamış.

- İster yaz, ister yazma Allah'ım, demiş (K.80).

I.8.12. Ne Götürecekisin (Dİ-NGÖ)

Bir Türk bi Alman bi İngiliz aya gidecekler, ayda kalacaklar. Gazeteciler sorar:

- Aya gideceksiniz, **[J/EBD]** sizin için en önemli olan neyi yanınızda götüreceksiniz? Alman der ki:

- Bira götürücem. Fransız:
- Şarap ve sevgilimi, der. Bizim Türk'e sorarlar:
- Aya gidilicekmiş, sen ne götürücen **[J/EHE]**.
- Nüfus cüzdanı, ikametgâh, 2 fotoğraf, der (K.46).

I.8.13. Neden Götürmez (Dİ-NGT)

Adamın birisine sormuşlar:

- Erkekler neden Rusya'ya giderken karılarını yanında götürmez, diye. Adam da:
- Sen Çorum'a giderken yanında leblebi götürüyor musun, **[M/G]** demiş (K.50).

I.8.14. Uzaylı (Dİ-UZA)

Adamın biri boğazda gemiyle seyahat ediyormuş. Karanlık akşam vakti. Bunun omzuna biri **[J/EOD]** vurmuş. Dönmüş bakmış, **[J/ADD]** kimse yok.

- Laan, demiş, bana mı öyle geldi yoksa. Gene dalmış denize bakıyor. Omzuna biri vurmuş, **[J/EOD]** dönmüş bakmış yine kimse yok. Derken yine biri **[J/EOD]** vurmuş omzuna, yine bakmış kimse yok. Sinirlenmiş:

- Lan demiş vuranı bi bulsam düdüklücem, **[J/BÖE]** demiş. Yine omzuna vururken **[T/EBT]** dutuvermiş. Bakmış kafa kocaman gövde küçücük bir şey.

- Ama demiş ben söz verdim bunu s.....m. Yatırmış.....s...ş. Bu sefer samimi olmuşlar.

- Nerden geldin demiş.
- Mars, Mars demiş. Adam sonra uzaylıya:
- Sizin orada nasıl yaparlar, demiş. Marslı omzuna vurur [J/EOD].
- İşte böyle [J/EOD] [M/G] (K.76)

I.8.15. Ülkede Adalet Öldü (Dİ-ÜAÖ)

Ülkenin birinde 1 defa çan çalarsa eğer bir vatandaş öldü anlamına geliyormuş. 2 defa çalarsa memur öldü, anlamına geliyormuş. 3 defa çalarsa [J/EHE] bürokrat öldü, 4 defa çalarsa vezir öldü, 5 defa çalarsa kral öldü anlamına geliyormuş. Şimdi bir gün çan çalmaya başlamış. Bir defa çalmış. İnsanlar:

- Yazık bir vatandaş öldü, demiş. 2 defa çalmış. İnsanlar:
- Bir memur öldü, demişler. 3,4,5,6,7 sürekli çalışıyormuş. İnsanlar hemen kiliseye koşmuşlar.

- Biz [S/Y] sadece beşe kadar olanı biliyoruz, ötesini bilmiyoruz. Bu ne anlama geliyor, demişler. Çanı çalan kişi de:

- O zamanın şartlarında büyük bir haksızlığa uğramış, ülkede adalet öldü, demiş. (K.60).

I.8.16. Yan Gelip Yatıyorum (Dİ-YGE)

Adamın birisi hiç iş yapmazmış, bütün gün yatarmış. Çok tembel birisiymiş. Ailesi olsun, arkadaşları olsun bu duruma çok sinir olurlarmış. Bir gün arkadaşının biri adama sormuş:

- Sen de işe girsene, çalışsana, demiş. Adam tembel ya hemen:
- Çalışsam [J/EHE] ne olacak ki, demiş. Arkadaşı da:

- Çalışırsın paran olur, ev alırsın demiş. Aman diye hayıflanmış arkadaşı sonra ne olacak ki, demiş. Arkadaşı:

- Evlenirsin çocuğun olur, ailen olur, demiş. Sonra emekli olursun, hep yatarsın, demiş. Adam gülerek arkadaşına:

- Ben [J/OYK] senin dediklerini yapmadan da yan gelip yatıyorum, demiş (K.40)

I.8.17. Zaten Abdestsiz Namaz Kıldım (Dİ-ZAN)

Adamın biri işten dönerken köprünün altında [T/SVY] namaz kılmaya başlamış. Adamın namaz kıldığını gören hoca, köprünün üstüne oturmuş. Neyse adam namazını bitirmiş. Dua etmeye başlamış, [J/EHK] ellerini kaldırarak:

- Allah'ım dualarımı kabul et, demiş. Hoca:

- Kabul etmem, demiş. Adam şaşırılmış:

- Allah'ım dualarımı kabul eyle, diye tekrar dua etmiş. Hoca ses tonunu

kalınlaştırarak:

- [S/Y] Kabul etmem, demiş. Adam dayanmayarak:

- Etmezsen etme, zaten abdestsiz namaz kıldım, [M/G] demiş (K.22).

SONUÇ

İnsanlar dünyada var oldukları ilk andan beri çevrelerinde meydana gelen olayları anlamlandırma arayışı içerisinde olmuşlardır. İlk insanların çözemediği ve anlamlandıramadığı bu olaylar karşısındaki merak duygusu sonucu bilim dallarının temelleri oluşmuştur. Evrenin ve dünyanın nasıl meydana geldiği, doğa olaylarının neden olduğu, insanların bu gibi durumlar karşısındaki çaresizliği mit gibi ilk anlatı türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sözlü kültürün egemen olduğu bu dönemlerde mit ve mitoslardan günümüze kadar destan, halk hikâyesi, masal, efsane ve fıkra gibi anlatı türleri halkın belleğinde teşekkül etmiş ve yayılmıştır. Sözlü kültür ortamının ardından yazılı ve elektronik kültür ortamının aracılığıyla da nesilden nesile aktarılmaya devam etmektedir.

İnsanoğlunun çevresinde meydana gelen olayları anlama ve anlamlandırma arayışıyla ortaya çıkan bilim dalları içerisinde halkbiliminin sosyal bir bilim dalı olarak kabul edilmesi 19. yüzyılı bulmuştur. Halkbilimin çalışma alanı içerisinde yer alan anlatı türleriyle ilgili yapılan ilk çalışmalar ise sahadan derlenen metinlerin kayıt altına alınmasıyla başlamıştır.

20. yüzyılda halkbilimi alanında yapılan çalışmaların ilerlemesi sonucunda bilimsel bir çalışma alanı olarak halkbilimi de bazı inceleme-araştırma yöntem ve metotları geliştirmiştir. Halkbilimi araştırma ve inceleme yöntem ve metotları metin merkezli ve bağlam merkezli olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Metin merkezli kuramlar sahadan derlenen metinleri yapısal olarak incelerken; bağlam merkezli kuramlar metnin ortaya çıktığı sosyal çevreyi (bağlamı), anlatıcılığı ve dinleyiciyi temel olarak incelemeler yapmaktadır.

Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan fıkralar nesilden nesile aktararak yayılmaktadır. Fıkralar sözlü olarak aktarılırken anlatıcıdan anlatıcıya farklılıklara ve

değişikliklere uğramaktadır. Farklı icra ortamlarında yeniden yaratılarak anlatılan fıkralar üzerindeki değişimleri tespit edebilmek için icra ortamının anlatıcı ve dinleyiciyle beraber incelenmesi şarttır. Bu noktada bağlam merkezli kuramların inceleme yöntemi olarak kullanılması gerekmektedir.

Son yıllarda halk edebiyatı ürünlerinin incelenmesinde kullanılmaya başlanan bağlam merkezli halkbilimi kuramları çerçevesinde hazırlanan bu tez çalışmasında; Mersin ve ilçelerinden derlenen fıkralar “performans teori” ve “işlevsel halkbilimi yöntemi”ne göre incelenmiştir.

Çalışmamızın başlangıcında araştırma alanı olan Mersin’in tarihi ve kültürel açıdan zengin bir altyapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Geçmişten günümüze Mersin’in birçok topluma ve kültüre ev sahipliği yapmış olması çalışmasının merkezi olan fıkralara da zenginlik katmıştır.

Çalışmamızda Mersin ve ilçelerinden 91 anlatıcıdan derlediğimiz 192 fıkra, tiplerine ve konularına göre sınıflandırılmıştır. Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra tiplerine göre sınıflandırılırken Dursun Yıldırım’ın yapmış olduğu tip tasnifinden yola çıkılarak fıkralar 8 ana başlık ve bunlara bağlı alt başlıklar altında değerlendirilmiştir. 192 fıkra tiplerine göre sınıflandırıldığında, 72 fıkra “ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler”, 39 fıkra “bölge ve yöre tipleri”, 36 fıkra “gündelik tipler”, 17 fıkra “diğer tipler”, 12 fıkra “moda tipler”, 11 fıkra “zümre tipler”, 4 fıkra “yabancı tipler”, 1 fıkra da “azınlık tipler”e girmektedir.

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra konularına göre sınıflandırılırken Gülin Öğüt Eker’in konu tasnifinden yola çıkılarak fıkralar 4 ana başlık altında incelenmiştir. Buna göre; 115 fıkra “insana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar/ferdi özellikler”, 23 fıkra “sosyal hayat, idare eden-idare edilenler”, 36 fıkra “dini

inanç ve uygulamalar”, 18 fıkra ise “ahlakî ve ailevî değerler” konulu fıkralar içerisinde yer almaktadır.

Mersin ve ilçelerinde icra edilen fıkraların derlenmesi için 91 kaynak kişiyle çalışılmıştır. Çalışmamızda 72 anlatıcı erkek, 14 anlatıcı ise kadındır. Çalışmanın öncesinde anlatıcıların sayısı ve cinsiyeti üzerine belli bir plan yapılmamıştır. Çalışmamızın inceleme yönteminin bağlam merkezli kuramlar olması sebebiyle, mümkün olduğunda farklı icra ortamlarına dahil olunmaya çalışılmış, ayrıca fıkra icrası konusunda yetenekli olduğu söylenen anlatıcıların bulunduğu icra ortamlarında derleme yapılmıştır.

Çalışmamızda fıkraların cinsiyete göre dağılımına bakıldığı zaman erkeklerin oranı kadınlara göre daha fazladır. Kadın ve erkek arasındaki bu sayısal farklılığın sebebi, öncelikle fıkraların kadınlara oranla erkekler arasında daha sık anlatılması, ayrıca yaptığımız derleme çalışmalarının kahvehane, belediye binası, cami ve çeşitli sosyal kulüpler gibi erkeklerin daha fazla yer aldığı sosyal ortamlarda gerçekleşmesidir. Derleme çalışmaları sırasında kaynak kişilere kahvehane, belediye binası, cami gibi kalabalık ortamlarda ulaşmak daha kolay olduğu için öncelikle bu mekânlar tercih edilmiştir.

Çalışmamızda yer alan 91 kaynak kişinin 32 tanesi 65 yaş ve üzeri anlatıcılardan oluşmaktadır. 50-65 yaş arası 26, 35-50 yaş arası 23, 20-35 yaş arası 10 kişi bulunmaktadır. 65 yaş ve üstü fıkra anlatıcılarının diğer yaş gruplarına göre fazla olmasının sebepleri arasında anlatıcıların genellikle köylerinden iş ya da eğitim nedeniyle ayrılmamış olmaları, gelenek ve göreneklerine hâlâ sıkı sıkıya bağlı olmaları, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına rağmen bu yaş grubunun değişimden hoşlanmaması gösterilebilir.

Bu tez çalışmasında 91 kaynak kişinin 87'si Mersin, 4'ü ise Mersin il dışında (Adana, Erzurum, Hatay) doğmuştur. Bu 4 anlatıcı doğum yeri başka bir şehir olmasına rağmen uzun yıllardır Mersin'de ikamet etmektedir.

Çalışmamızda anlatıcıların büyük oranda ilkokul veya daha alt seviyede öğrenim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. 91 anlatıcının 49'u ilkokul mezunudur, 14 anlatıcının ise okuma-yazması bulunmamaktadır. Anlatıcıların öğrenim durumlarının düşük olmasının altında anlatıcıların yetiştiği sosyo-kültürel ortam, yaşam tarzı ve ekonomik şartlar gibi birçok faktör yatmaktadır.

Çalışmamızdaki anlatıcıları meslek ve uğraşlarına göre incelediğimiz zaman 32 kişinin çiftçi, 18 kişinin esnaf, 13 kişinin emekli, 13 kişinin ev hanımı, 4 kişinin memur, 4 kişinin öğretmen, 3 kişinin işçi, 2 kişinin muhtar, 2 kişinin de şoför olduğu tespit edilmiştir. Anlatıcıların büyük bir kısmını çiftçi ve esnaflar oluşturmaktadır. Derleme çalışmalarının büyük oranda köy, tarla, bahçe ya da esnafların dükkânlarında gerçekleştirilmiş olması bu meslek gruplarının diğerlerine göre fazla olmasına sebep olmuştur.

Çalışmamızda Mersin'in farklı kesimlerinden farklı etnik ve kültürel dokuya sahip anlatıcılarla derleme çalışmaları yapılmaya özen gösterilmiştir. Anlatıcıların dini inançları ya da etnik kökenleri bizim için belirleyici bir nokta olmamış; aksine çalışmaya zenginlik kazandıran bir unsur olmuştur. Fakat çalışma boyunca ahlaki ve hukuki sebeplerden dolayı anlatıcılara doğrudan dinleri, mezhepleri ya da etnik kökenleri sorulmamıştır.

Mersin ili ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları sonucunda fıkra anlatıcıları için özel bir mahlas ya da lakap kullanılmadığı tespit edilmiştir. Silifke, Toroslar, Mut ve Anamur gibi bazı ilçelerde fıkra anlatıcılarına “nüktedan”, “fıkracı”,

“komik”, “şakacı”, “mavracı”, “mukallit” gibi mahlas ya da lakaplar kullanıldığı görülmüştür.

Fıkra anlatıcılarının yetişmesi için özel bir ortamda bulunmalarına ya da özel bir eğitimden geçmelerine gerek yoktur. Anlatıcılar fıkraları aile içinde, arkadaş ortamında, okulda, işyerinde, kahvehanede, düğünde yani kısaca her türlü sosyal ortamda öğrenip icra etmektedirler.

Fıkra anlatıcıları icra sırasında belli bir düzen ya da sıraya göre oturmamaktadır. Anlatıcılar rahat edebilecekleri bir yere oturmakta, dinleyiciler de anlatıcının sağına ve soluna doğru dizilmektedir. Burada anlatıcı için önemli olan kendini rahat hissetmesidir. Anlatıcı huzursuz olduğunda, rahat edemediğinde icrayı kısa kesmekte ya da anlatmaktan kaçınmaktadır. Bu yüzden anlatıcılar tarlada, bahçede ya da kahvehanede kısacası bütün icra ortamlarında ister yerde ister sandalyede istedikleri gibi oturmuşlardır.

İcra ortamında 91 anlatıcının 67’si günlük kıyafetleriyle, 13’ü tarla ve bahçe kıyafetleriyle, 11’i ise memur olmalarından dolayı takım elbise gibi resmi kıyafet ile bulunmuşlardır. Anlatıcıların kıyafetleri dışında aksesuar olarak kimi zaman baston kimi zaman da ellerinde bulunan eşyaları kullandıkları tespit edilmiştir.

Fıkra icrası sırasında anlatıcıların jest ve mimik kullandıkları, ses tonunu fıkra icrasına göre değiştirdikleri, yerine göre taklit yaptıkları ve duygularla ilgili değerleri kullandıkları gözlemlenmiştir.

Mersin’de her bir fıkra anlatıcısının kendine özgü bir anlatma yöntemi ve hitabet tarzı bulunmaktadır. Bu yüzden anlatıcıların fıkraları icra etme yönteminin anlatıcıdan anlatıcıya değiştiği tespit edilmiştir.

Çalışmamızda fıkra anlatıcılarının fıkralara yaklaşımı, inanıp inanmadıkları her anlatıcı için bireysel değerlendirebileceğimiz bir durumdur. Anlatıcının öğrenim durumu, inanç ya da düşünce yapısı gibi birçok faktör fıkraya yaklaşımını doğrudan etkilemektedir. Bu faktörlerin dışında anlatıcıları ve icra ortamını genel olarak değerlendirdiğimiz zaman kaynak kişilerin fıkralara genellikle inandığı ve dinleyicileri de inandırmak için arasöz, jest, mimik, taklit, duygu değerleri ve ses tonunda değişiklik yapmak gibi birçok yola başvurduğu tespit edilmiştir.

Mersin ve ilçelerinde yaptığımız derleme çalışmaları incelendiğinde 42 video kaydı ve 8 ses kaydı yer almaktadır. İcra ortamlarında dinleyici sayısının en az 2 en çok 15 kişinin olduğu belirlenen derleme kayıtlarına göre 123 dinleyici olduğu tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz 123 dinleyici sayısının içinde fıkra anlatan 91 anlatıcı da yer almaktadır. Anlatıcıların bazıları farklı icra ortamlarında dinleyici konumunda da bulunmuşlardır.

Mersin fıkra dinleyicilerinin cinsiyetlere göre dağılımını gösteren tabloda toplam 123 dinleyicinin 100'ü erkek, 23'ü ise kadın dinleyicidir. 123 dinleyicinin içerisinde 91 anlatıcı çıkarıldığı zaman, bunların 32 kişisi sadece dinleyicilerden meydana gelmektedir. 32 dinleyicinin 23'ü erkek, 9'u ise kadındır.

Çalışmamızda 123 dinleyicinin 42'si 65 yaş ve üstü, 50-65 yaş arası 34, 35-50 yaş arası 32, 20-35 yaş arası 15 kişidir. Fıkra dinleyicilerinin yaşlarına göre dağılımı incelendiği zaman 65 yaş ve üstü dinleyicilerin icra ortamlarında en fazla bulunan yaş grubu olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli sebebi 65 yaş ve üstü dinleyicilerin çoğunun emekli ya da çiftçi olmasıdır. Dolayısıyla 65 yaş ve üstü dinleyici grubuyla derleme çalışması yapmak için rahatça sohbet edebilecek zamanın daha fazla olması bu yaş grubundaki dinleyicilerin fazla olmasına sebep olmuştur.

Mersin ve ilçelerinde yapılan derleme çalışmaları sonucunda 119 dinleyicinin doğum ve ikamet yerlerinin Mersin ve ilçeleridir, 4 tane dinleyicinin ise doğum yerleri Adana, Hatay ve Erzurum'dur, fakat bu dinleyiciler uzun yıllardır Mersin'de ikamet etmektedirler.

Bu tez çalışmasında 123 fıkra dinleyicisinin 62'si ilkokul mezunu, 20'si okuma-yazma bilmemekte, 9 kişi ortaokul mezunu, 15 kişi lise mezunu, 17 kişi de üniversite mezunudur. Okuma-yazması olmayan ve ilkokul mezunu dinleyici sayısının bu kadar fazla olmasının sebebi bu grubun yaş ortalamasının 65 yaş üstü olmasıdır. 65 yaş ve üstü dinleyici grubu genellikle çiftçi ve emeklilerden oluştuğu için icra ortamlarında daha fazla yer almışlardır. Derleme çalışması yaptığımız zamanlarda öğrenim durumu daha yüksek olan dinleyicilerin okul ya da iş ortamında bulunmak zorunda olmaları 65 yaş ve üstü gruba göre oran bakımından düşük olmalarına sebep olmuştur.

Mersin fıkra dinleyicilerinin büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda anlatıcı konumunda da yer alması dinleyicilerin fıkralara yaklaşımı konusunda değişiklik göstermemekte, anlatıcılarla aynı doğrultuda olduğunu belli etmektedir. Mersin fıkra dinleyicileri de anlatıcılar gibi büyük oranda fıkralara inanmaktadır.

Mersin ve ilçelerinde fıkra derleme çalışmaları yapılırken icra ortamında dinleyicilerin fıkralara, dolayısıyla anlatıcıya ve icraya bir takım etkileri olmuştur. İcra ortamındaki dinleyicilerin fikraya etkileri içerisinde icrayı bölmek, anlatıcıya müdahale etmek, fikrayı tamamlamak ya da düzeltmek gibi durumlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra dinleyicilerin anlatıcıyı fıkra anlatma konusunda motive edici cümleler kurmaları dinleyicilerin olumlu yöndeki etkilerindedir.

Mersin fıkralarının icra yeri, genellikle kahvehaneler, dükkânlar, iş yerleri, tarla ya da bahçeler, kısacası insanların bir arada bulunduğu her türlü sosyo-kültürel

ortamdır. Mersin fıkralarının icra zamanı olarak belirli bir zaman dilimi yoktur. İcra ortamında bir araya gelen anlatıcılar ve dinleyiciler herhangi bir zaman dilimi içerisinde fıkraları icra etmektedirler. Anlatıcılara icra zamanının ne zaman olduğu hakkında yönelttiğimiz soruları incelediğimiz zaman icraların genellikle akşamları ya da hafta sonları gerçekleştiğini, bunun dışında herhangi bir zamanda da fıkraların icra edilebildiği görülmektedir.

Mersin fıkralarının icra ortamlarında anlatıcıların icrasını etkileyen birçok dış etmen bulunmaktadır. Anlatıcının kontrolü dışında meydana gelen etmenler içerisinde icra sırasında araba geçmesi, telefon çalması, köpek havlaması, ezan okunması veya icra ortamına birinin gelmesi yer almaktadır. İcra ortamlarında icrayı etkileyen bu dış etmenler, anlatıcının icra sırasında dikkatinin dağılması ya da şevkinin kaçması gibi olumsuz durumlara yol açmıştır.

Mersin ve ilçelerinden derlenen 192 fıkra metni yapı, dil ve içerik özellikleri yönünden incelendiği zaman fıkraların genel özelliklerine uygun niteliklere sahip olduğu görülmektedir.

Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz fıkraları işlevsel halkbilimi yöntemiyle incelediğimizde fıkraların sosyal hayat içerisinde birçok işlev doğrultusunda icra edildiği tespit edilmiştir. Bu işlevler arasında; hoşça vakit geçirme işlevi; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması işlevi; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevi; bireysel ve sosyal içerikli aksaklıkları eleştiri işlevi ve son olarak tarihi olaylara ışık tutma işlevi yer almaktadır.

Çalışmamızın son bölümünde Mersin ve ilçelerinden derlediğimiz 192 fıkra metnine yer verilmiştir. Fıkra metinleri üzerinde her bir konu başlığı ve fıkra metninin başlığından ilk harfler temel alınarak kodlama yapılmıştır. Fıkra metinleri içerisinde jest,

mimik, ses tonu, taklit, duygu değerleri ve icrayı etkileyen dış etmenlerle ilgili olarak hazırlanmış kodlar verilmiştir. Ayrıca her fıkra metninin sonunda kaynak kişinin kodu bulunmaktadır.

Tez çalışmamızın sonunda fıkra derlemeleri sırasında kaynak kişilere yöneltelen soruların listesi, kaynak kişiler tablosu, fotoğraflar ve Mersin'in fiziki haritası bulunmaktadır.

“Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasıyla zengin bir halk kültürüne sahip olan Mersin ilimize ait fıkraların yazılı hale getirilmesi, ayrıca Türk halkbilimi alanında fıkraların bağlam merkezli kuramlar açısından incelenmesi çalışmalarına katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2009). Anonim Türk halk edebiyatında tür ve şekil. *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* içinde (ss. 447-561). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Ağcalar, A. (2009). *Silifke halk kültürü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Akalın, Ş. (Ed.). (2011). *Türkçe sözlük*. (11.b.). Ankara: TDK Yayınları.
- Akpınar, B. (2007). *Sivas fıkraları (yapı, işlev, bağlam)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Albayrak, N. (2004). *Halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayınları.
- Alptekin, A. (1990). Silifkeli fıkra tipi: Hacı Kiya. *İçel Kültürü*, 10, 30-33.
- Altun, I. (2014). Halk hikâyelerindeki olay ve düşünce aktarımlarında digression'dan yararlanma. *Turkish Studies*, 9(3), 111-122.
- Altunel, İ. (1990). *Anadolu mahalli fıkra tipleri üzerine bir araştırma (inceleme-metinler)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Artun, E. (1995). Yaşayan Adana Karatepeli fıkraları. *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 19-57, Ankara, Hagem Yayınları.
-(2000, Kasım, 17-18). *Kıbrıs yerel fıkra tipi: kırk bir deliler*. 3 Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresinde Sunulan Bildiri, K.K.T.C/ Gazimağusa.
-(2009). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri* (4.b.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
-(2011). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri/edebiyat tarihi/metinler*. Adana: Karahan Kitabevi.

-(2011). Çukurova halk kültüründe yerel fıkra tipi: Abdal fıkraları. *Folklor Edebiyat*, 17 (67), 9-28.
-(2011) Çukurova fıkra söyleme geleneğinde yerel fıkra tipi: Karakulah Hoca fıkraları. *Karadeniz Dergisi*, 9, 9-24.
- Atlay, D. (1990). Mut'ta söylenen fıkralar. *İçel Kültürü*, 12, 6-7.
-(1990). Mut folklorundan örnekler. *İçel Kültürü*, 13, 6-9.
-(1991). Mut folklorundan damlalar. *İçel Kültürü*, 14, 6.
- Azadovski, M. (2002). *Sibirya'dan Bir Masal Anası* (Çev. İ. Başgöz). Ankara: KB Yayınları.
- Bascom, W. R. (2003). Folklorun biçimleri: nesir anlatılar. (Çev. R. Nur Aktas vd.) *Milli Folklor*, 15(59), 76-95. (Makalenin orijinali Sacred narrative-readings in the theory of myth (Ed. Alan Dundes), University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1984, s.5-29'da yayımlanmıştır).
-(2010). Folklorun dört işlevi. (Çev. F. Çalış). M. Ö. Oğuz (Edt.), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde (2.b.) (ss.71-86). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Başgöz, İ. (1986). Fıkralarımız üstüne. *Folklor Yazıları* içinde (ss.138-144). İstanbul: Adam Yayınları.
-(1986). Digression in oral narrative: a case study of endividual remarks by Turkish roman tellers. *Journal of American Folklore*, 99, 5-23.
-(1996). Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). M. Özarlan, Ö. Çobanoğlu (Edt.), *Folkloristik, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* içinde (ss. 1-4). Ankara: Feryal Matbaacılık.
-(1999). *Geçmişten günümüze Nasreddin Hoca*. İstanbul: Pan Yayınları.

- Batur, Z., Sır, A. N. ve Bek, H. (2012). Nasreddin Hoca fıkralarında değer yargıları ve eğitim, *Turkish Studies*, 7 (3), 583-596.
- Bayatlı, N. Y. (2013). *Bağdat yöresi halk fıkraları inceleme metin*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Bayraktar, Z. (2012). Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkraların gülmede üstünlük kuramı açısından değerlendirilmesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/1, 265-274.
- Bayram, M. (2001). *Tarihin ışığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren*., İstanbul: Bayrak Matbaa.
- Bilir, S. ve Bilir, A. (2007). *Orta Asya'dan Toroslara Gülnar (dil, kültür, toplumsal yaklaşım)*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Boratav, P. N. (1982). Bektaşî ve Bektaşî fıkraları üzerine. *Folklor ve Edebiyat 2*, İstanbul: Adam Yayınları.
- (1992). *100 soruda Türk halk edebiyatı (6.b.)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
-(1996). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yayınları.
-(2011). *Az gittik uz gittik (9.b.)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boyraz, Ş. (1996). Nasreddin Hoca fıkralarında zaman, mekân ve şahıslar. *Nasreddin Hoca'ya Armağan* içinde (ss. 73-82). İstanbul, Oğlak Yayınları.
- Can, D. (2010). Mersin Abdalları halkbilimi araştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Civelekoğlu, E. (2010). *Senirkent fıkraları üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Çelik, A. (2001). Tarih araştırmalarında sözlü kaynakların önemi ve fıkraların tarihini öğrenmek. *Milli Folklor*, 7 (52), 79-86.

- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları halkbilimi araştırmaları*. Ankara: Ürün Yayınları.
-(2014). *Alevi cemlerinde nefesler-nefeslerin performans teori bağlamında incelenmesi: Alevi kültür dernekleri Mersin şubesi (cemevi) örneği*. İstanbul: Otorite Yayınları.
-(2015). Kahramanmaraş fıkraları. *Erman Artun Armağanı* içinde (ss.146-172). Adana.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş* (5.b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2003). *Anadolu ve dünya bilgisi Nasreddin Hoca ve fıkraları*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Dedebağı, H. (2007). *Nasreddin Hoca fıkralarının eğitim yönünden değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Devellioğlu, F. (Ed.). (2005). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat* (22.b.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dorson, R. (2006). *Günümüz folklor kuramları* (Çev. S. Gürçayır, & Y. Özay). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Duman, M. (2008). *Nasreddin Hoca ve 1555 fıkrası*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Dundes, A. (1998). Halk kimdir (Çev. M. Ekici), *Milli Folklor*, 5 (37), 139-153.
- Dursun, Y. (1999). *Türk edebiyatında Bektaşi fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duymaz, A. (1994). Mahalli bir zümre tipi: Çepni fıkraları. A. B. Alptekin (Edt.), *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı* içinde (ss. 205-211). Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
-(1997). Türkmen fıkrası tipi Kemine ve Nasreddin Hoca. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, II, 223-233.

- Ekici, M. (1998). Halk bilimi çalışmalarında metin (text), doku (texture), sosyal çevre ve şartlar (konteks) ilişkisinin önemi. *Milli Folklor*, 10 (39), 25-34.
-(2005). Türk sözlü geleneğinde anlatıcılar ve anlatmalar arasındaki ilişkiye art zamanlı (diyakronik) ve eş zamanlı (senkronik) bir bakış. *Fikret Türkmen Armağanı* içinde (ss. 225-229). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
-(2010a). Kuramlar ve yöntemler. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (7.b.) içinde (ss. 57-92). Ankara: Grafiker Yayınları.
-(2010b). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri* (3.b.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
-(1993). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erarlan, E. (2012). *Sivas fıkraları ve fıkra tadında yaşanmış olaylar*. Sivas: Asitan Yayınları.
- Ersoy, R. (2012). Halk bilimi çalışmalarının gelişimine paralel olarak ‘alan araştırması’ kavramını yeniden düşünmek, *Milli Folklor*, 12 (94), 5-13.
- Fıkra (1971). Meydan Larousse (C.4, ss. 631), İstanbul, Meydan Yayınevi.
- Fuat, M. (2002). *Nasrettin Hoca fıkraları*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Gökşen, C. (2002). *Temel fıkraları üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gölpınarlı, A. (1961). *Nasreddin Hoca*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hangün, İ. (2002). *Elazığ fıkraları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Hisar, A. Ş. (1958). *Geçmiş zaman fıkraları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Honko, L. (2000). Halk anlatısı araştırma metodları bu metodların durumu ve geleceği, (Çev. İ. Görkem). *Milli Folklor*, 6 (45), 70-85.
- İçel (1982). *Yurt ansiklopedisi* (C. 5, ss. 3617-3659). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- İçel Şehir Tarihi* (tarih yok). 20 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.i-gunler.com/Icel/Sehir-Tarihi/33> adresinden alınmıştır.
- Kabacalı, A. (1991). *Bütün yönleriyle Nasreddin Hoca, tarihi kişiliği-fıkraları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2005). *Türk Milli Kültürü (26.b.)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karadağ, M. (2004). *Türk halk edebiyatı anlatı türleri (4.b.)*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kaya, D. (2007). *Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Anlara: Akçağ Yayınları.
- Kılınç, N. (2010). *Antalya yöresi Yörük fıkraları üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kotan, Y. (2012). Mahalli fıkra tipine bir örnek: Erzurumlu Naim Hoca, *Turkish Studies*, 7(3), 1791-1802.
- Koz, S. (2005). *Nasreddin Hoca kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Nasreddin Hoca*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, E. & Altay, D. (2005). *Mut claudiopolis*. Mersin: Kültür Yayınları.
- Kurgan, Ş. (1986). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Maviengin, S. (2005). *Dünya fıkra antolojisi*. Ankara: Art Basın Yayın.
- Mersin (tarih yok). 10 Eylül 2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/Mersin_%28il%29 adresinden alınmıştır.
- Mersin Ekonomisi* (tarih yok). 12 Eylül 2014 tarihinde <http://www.cografya.gen.tr/tr/mersin/ekonomi.html> adresinden alınmıştır.

Mersin Nüfusu (tarih yok). 07 Eylül 2014 tarihinde <http://www.nufusu.com/il/mersin-nufusu> adresinden alınmıştır.

Mersin Nüfusu (tarih yok). 20 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alınmıştır.

Oğuz, M. Ö. (2002). Metin ve anlatım ortamı merkezli kuramların Türk halkbilimi çalışmalarına uygulanması üzerine bazı dikkatler. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000*. (ss.549-553). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Oğuz, M. Ö. ve Ekici, M. v.d. (2010). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Okuşluk, R. (1994). *Adana efsaneleri araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Okuşluk Şenesen, R. (2009). *Adana halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği geleneği*. Adana: Altınkoza Yayınları.

Ong, W. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür (sözün teknolojileşmesi)*, (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

Öğüt Eker, G. (2014). İnsan kültür mizah/eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah, Ankara: Grafiker Yayınları.

Özmen, F. (2012). *Mizah dili bağlamında polis konulu fıkralar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Öztürk, A. (1985). *Türk anonim edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Öztürk, A. O. (1998). Gülnar'lı mahalli fıkra tipi Kirit Hoca, torunu ve yöreye ait fıkra ve deyimler, *Milli Folklor*, 5 (38), 25-29.

Paşa, A.V. (1293). *Lehçe-i Osmânî*, İstanbul.

- Sakaoğlu, S. (1977). Nasreddin Hoca fıkralarının motif yapısı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 17 (336), 8029-8031.
-(1980). *Anadolu Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip katalogu*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
-(1984). Fıkra tiplerinin değişmesi. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, 445-456
-(1989). Mut'lu bir fıkra tipi: Çivit Emmi. 2. *Mersin Milli Kültür ve Eğitim Sempozyum Bildirileri 2-4 Aralık 1988*, 138-145.
-(1991). Anadolu mahalli fıkra tipleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7, 1-12.
-(1992). *Türk fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
-(2005). *Nasreddin Hoca fıkralarından seçmeler*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
-(2012). Kalıp fıkra üzerine düşünceler. *Milli Folklor*, 12 (93), 42-52.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2009). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Seratlı, T. G. (2004), *Mizahımızın üç ustası Nasreddin Hoca/İncili Çavuş/Bekri Mustafa*. İstanbul: Selis Yayınları.
- Sertdemir, N. (2014). *Bir mutasavvıf gözüyle Nasreddin Hoca*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Sheridan Aksoy, R. A. (2011). Türk halk şiirini sözlü formül kuramı bağlamında incelemek, *Milli Folklor*, 12 (90), 70-77.
- Soylu, S. (1994). Mut'tan fıkraçı tipler ve bir öneri. *İçel Kültürü*, 33, 20-21.
-(1994). Mut'tan fıkraçı tipler. *Çömelek*, 4 (8), 29.
- Şahin, H.İ. (2010). Türkmenistan'da Nasrettin Hoca ve Timur fıkraları, *Bilig*, 55, 135-146.

- Şenocak, E. (2007). *İronik yaşamda sonsuza yürüyen kahraman: Nasreddin Hoca*. Konya: Mozaik Kültür Vakfı Yayınları.
- Şimşek, E.B. (2010). *Arslanköy (Mersin) ve çevresinde Türk halk edebiyatı ve folklor ürünlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tan, N. (2006). *Nasreddin Hoca Senfonisi*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Tarıman, G. C. (1998). *Nasreddin Hoca fıkralarında insan kadrosu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Topal, Y. (1999). *Mahalli Trabzon fıkraları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Türkmen, F. (1996). Mizahta üstünlük teorisi ve Nasrettin Hoca fıkraları. *Türk Kültürü Dergisi*, 403, 9-15.
-(1999). *Nasreddin Hoca latifelerinin şerhi (Burhaniye tercümesi): transkripsiyon, inceleme, metin*. İzmir: Akademi Kitapevi.
- Uğur, S. (1947). *İçel folkloru*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Usta, İ. (1988). Espriyle Karaca Bey. *İçel Kültürü*, 5, 16-17.
- Usta, İ. (1990). Karacabey'den fıkralar. *İçel Kültürü*, 9, 28-29.
- Ülper, H. (2002). *Nasreddin Hoca fıkralarının dil, üslup ve eğitim yönünden incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ülper, H. (2006). Nasrettin Hoca fıkralarının eğitimsel işlevleri. *Folklor/Edebiyat*, 12 (48), 283-294.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitigi araştırma/inceleme yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında Bektâşi fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yolcu, M. A. (2012). Balıkesir’de mani icracıları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (12), 94-112.

Yüzbaşıoğlu, E. (1998). Silifke’den av fıkraları, *İçel Kültürü*, 58, 18.

EKLER

Ek.1. Fıkra Derleme Soruları

1. Türle İlgili Sorular

1. Yöreden kaynaklanan fıkralar var mı? Hangi kişiler için ne gibi fıkralar anlatılıyor?
2. Yörede Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncilli Çavuş, Behlül Dana gibi tiplerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
3. Bektaşilerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
4. Şairler, yazarlar, devlet adamları üzerine hangi fıkralar anlatılmaktadır?
5. Bazı il, ilçe ve köylerin halkı üzerine hangi fıkralar anlatılmaktadır?
6. Mesleklerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
7. Aile hayatıyla ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
8. Okul, asker hayatıyla ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
9. Anormal tiplerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
10. Yabancı milletlerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
11. Müstehcen hangi fıkralar anlatılmaktadır?
12. Erkeklerin ve kadınların bir arada olduğu ya da ayrı ayrı olduğu ortamlarda hangi masallar anlatılmaktadır?
13. Anlatı türünü icra etme ne kadar zaman alıyor ya da icrası yetişmeyen ve bir sonraki güne kalan anlatı türü hangileridir?

2. Anlatıcıyla İlgili Sorular

1. İyi fıkra anlatanlara ne ad verilmektedir? Bu kişilerin topluluk içinde özel bir yerleri var mı?
2. Fıkralar nerede, ne zaman, kimlerden öğrenilmektedir?
3. Anlatıcının fiziksel özellikleri nelerdir?
4. Anlatıcı ses tonunu, jest ve mimiklerini nasıl kullanıyor?

5. Anlatıcı taklit yapıyor mu? Sopa, mendil vb. kullanıyor mu?
6. Fıkra anlatanlara, para ve armağan veriliyor mu?
7. Anlatıcı, konuya nasıl giriş yapmaktadır?
8. Fıkra anlatılırken yaş grubu ve cinsiyet göz önünde bulunduruluyor mu?
9. Fıkralar, yörede sürekli anlatılır mı?

3.İcra Ortamıyla İlgili Sorular

1. Fıkra kimlere, ne zaman, nerelerde anlatılmaktadır?
2. Fıkralarda anlatılanlara halk inanıyor mu?
3. Anlatı sırasında kendi arasında konuşanlara veya ortamda dikkati bozucu davrananlara ceza veriliyor mu? Veriliyorsa ne tür cezalar veriliyor?
4. İcra ortamında bir şeyler yiyip içiliyor mu?
5. Anlatı başladıktan sonra ortama girip çıkılabiliyor mu?
6. İcra ortamında dinleyiciler, anlatıcuyu teşvik edici şeyler yapıyorlar mı?
7. Anlatılan fıkralarda dinleyicilerin tasvip ettikleri ya da karşı çıktıkları durumlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?
8. Fıkralar, sadece kadınların ya da sadece erkeklerin bulunduğu ortamlarda mı yoksa, her ikisinde bulunduğu ortamlarda mı anlatılır?
9. Derlemecinin ses kayıt cihazı ya da kamerayla anlatımın gerçekleştirildiği ortamda bulunması anlatımı etkiliyor mu? Etkiliyorsa ne tarz etkiler oluyor?
10. Fıkraların güldürmesi, eğlendirilmesi yanında, başa ne gibi faydaları olduğuna inanılmaktadır?
11. İcra öncesi hem anlatıcı hem de dinleyici ne tür hazırlıklarda bulunur?
12. İcra ortamında kadın, erkek ve çocukların oturma düzeni nasıldır?

Ek. 2. Kaynak Kişiler Tablosu

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Doğum Yeri (İlçe-Köy)	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Köy)	Anlattığı Fıkra
K.1	Abdülaziz Tösten	1927 (87)	Silifke (Karakaya)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Silifke	1-Ben de Âdem Yaparım (OŞ/THZ-BAY) 2-Yakmayan Yeri Var mı? (OŞ/THZ-YYV) 3-Kafası Var mıydı (BY-KVM)
K.2	Abdülkerim Gülgün	1951 (63)	Toroslar	İlkokul	Esnaf	Evli	Toroslar	1-Veresiye Olur mu (GÜ/SM/ES-VOM)
K.3	Adem Karain	1987 (27)	Gülнар (Yarması)	Lise	Çiftçi	Bekâr	Gülнар	1-Bir Yeriniz mi Ağrıyor (OŞ/AY-BAĞ)
K.4	Adnan Kayfeci	1964 (50)	Anamur (Dereköy)	Üniversite	Öğretmen	Evli	Anamur	1-Öküz Olsa Düşünüyordum (GÜ/AF-ÖOD) 2-Motor Işığını Yakmamış (ZÜ-MIY) 3-Faiz mi Koyuyormuş (Dİ-FMY) 4-Bu İş İddiaya Bindi (OŞ/THZ-BİB) 5-Allah'ın Yapmadığı İş Yapıyorsun (ZÜ-AİY) 6-En Çok Siz Yersiniz (OŞ/MA-EÇS) 7-Dokuzuncusu Domuz Arıyor (Dİ-DDA) 8-Ekinler Bu Boyda (MO/YE-EBB) 9-Buğdayınız Var Ama Taneniz

								Yok (MO/YE-BVT) 10-Biri Klasik Biri Romantik (MO/YE-BKR) 11-Elini Sıkmaııp da Neresini Sıkacaktık (MO/YE-ENS) 12-Onları Geri Getir (BY-OGG) 13-Eteği Zaten Sana Yakışmazdı (BY-EZY) 14-Altımda Müftü Var da (GÜ/SM/DM-AMV) 15-Bırak Dağınık Kalsın (Dİ-BDK) 16-Anamur-Ermenek Sınırı (BY-AES) 17-Yassı Horoz (BY-YHZ) 18-Sen Hâlâ Böylesin (OŞ/MA-SHB)
K.5	Ahmet Ateş	1939 (75)	Gülнар (Büyükeceli)	İlkokul	Emekli	Evli	Gülнар	1-Yeni Bir Torba (OŞ/TK-YBT) 2-Tarla Bekçisiyim Kızım (MO/YE-TBK)
K.6	Ahmet Durhan	1942 (72)	Bozyazı (Çopurlu)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-Peşin Namaz (OŞ/THZ-PNZ)
K.7	Ali Akı	1935 (79)	Bozyazı (Çopurlu)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-İçinde Olmayın da (OŞ/TK-İOD) 2-Yürü Git Yoluna (OŞ/TK-YGY) 3-Pencerenin Kenarında Kafasını Unutmasın (OŞ/TK-PKU)
K.8	Ali İhsan Gökyel	1966 (48)	Gülнар	İlkokul	Çiftçi	Evli	Gülнар	1-Ehli Müslim (OŞ/AY-EHM)
K.9	Ali Özyurt	1962 (52)	Toroslar	Lise	şoför	Evli	Toroslar	1-Bektaşi ile Hoca (OŞ/THZ-BHC)
K.10	Ali Tefe	1938	Silifke	İlkokul	Çiftçi	Evli	Silifke	1-Hocanın Borcu (GÜ/SM/DM-

		(76)	(Işıklı)				(Işıklı)	HBO) 2-Padişahın Fili (OŞ/TK-PFİ)
K.11	Aliye Çalışkan	1943 (71)	Tarsus (Sayköy)	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli	Tarsus	1-Hocanın Gocuğu (OŞ/TK-HGO)
K.12	Arif Tefe	1939 (75)	Silifke (Işıklı)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Silifke (Işıklı)	1-Nimeti Döktük (BY-NDK) 2-Tuz Ekme (BY-TEK)
K.13	Ayşe Uyar	1966 (48)	Erdemli	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	Erdemli	1-Allahım Sen Biliyorsun (OŞ/THZ-ASB) 2-Goyun Gurt Guzu (BY-GGG)
K.14	Bahadır Özgen	1952 (62)	Çamlıyayla (Atdağı)	Lise	Çiftçi	Evli	Çamlıyayla	1-Hangi Hayvanla Vurduruyor (YA-HHV)
K.15	Bilal Mert	1977 (37)	Anamur (Karaçukur)	İlkokul	Esnaf	Evli	Anamur	1-Duz Eken Dereköylüler (BY- DED)
K.16	Cemil Keleş	1945 (69)	Toroslar (Ayvagediği)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1-Acemi Gelin (GÜ/AF-AGL)
K.17	Cihangir Akdemir	1971 (43)	Silifke (Kırtıl)	Üniversite	Esnaf	Evli	Silifke	1-Gaste mi Okutacam (OŞ/MA- GOK) 2-Senin Deveni Bilmem Napım (ZÜ-SDB) 3-İlk Sayfada Verilecek (Dİ-İSV)
K.18	Durmuş Ali Güneş	1980 (34)	Gülнар (Yarmasu)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Gülнар	1-Sabah Gel Vereyim (BY-SGV)
K.19	Emine Kaya	1934 (80)	Mut (Haydar)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Mut	1-Yassı Tavuk (BY-YAT)
K.20	Emine Orhan	1970 (44)	Tarsus (İncirlikuyu)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tarsus	1-İkisini Bir Arada (GÜ/AF-İBA)

K.21	Esin Arife Zöhre	1953 (61)	Adana	Üniversite	Emekli	Evli	Mezitli	1-Avukatı Nereden Bulalım (Dİ-ANB)
K.22	Gönül Şen	1958 (56)	Yenişehir	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli	Yenişehir	1-Zaten Abdestsiz Namaz Kıldım (Dİ-ZAN) 2-En Sonunda Senin Baban (GÜ/AF-ESS)
K.23	Günay Şen	1981 (33)	Anamur (Güleç)	İlkokul	Esnaf	Bekâr	Anamur (Güleç)	1-Dereköylü ve Motorsiklet (BY-DVM) 2-Dereköylü ve Yassı Tavuk (BY-DYT) 3-Bektaşî ve Yağmur Duası (OŞ/THZ-BYA)
K.24	Halil Güğül	1953 (61)	Bozyazı (Kömürlü)	Lise	Emekli	Evli	Bozyazı	1-Molla Veli Kilime Geldi (OŞ/MA-MVK) 2-Bir Daha Edersin (GÜ/AF-BDE) 3-Buradan Duyulmuyormuş (OŞ/THZ-BDU)
K.25	Halim Yirik	1961 (53)	Akdeniz	İlkokul	İşçi	Evli	Akdeniz	1-Duvar (GÜ/MK-DVR)
K.26	Hamdi Şen	1940 (74)	Anamur (Güleç)	İlkokul	Esnaf	Evli	Anamur (Güleç)	1-Bir Seyis Gerek (MO/YE-BSG)
K.27	Hasan Ali Çınar	1927 (58)	Bozyazı	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli	Bozyazı	1-Haram (OŞ/THZ-HRM) 2-Adama Göre Adam (OŞ/TB-ADM)
K.28	Hasan Erdem	1982 (32)	Anamur (Aşağıkükür)	Lise	Esnaf	Evli	Anamur	1-Ters Ceket (BY-TEC)
K.29	Havva Asar	1968 (46)	Mezitli (Kuyuluk)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Mezitli (Kuyuluk)	1-Ben Yeni Duydum (AZ-BYD)
K.30	Hurşid Kara	1951 (63)	Tarsus (Kerimler)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Tarsus	1-Cumartesiye Bilemem (GÜ/SM/DM-CBM)

K.31	Hüsametdin Oğul	1947 (67)	Bozyazı (Denizciler)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-Yarısı Sana Yarısı Bana 2 (GÜ/SM/DM-YSY) 2-Kaç Ayda Doğurursan Doğur (GÜ/AF-KAD)
K.32	Hüseyin Arıkan	1975 (39)	Akdeniz	İlkokul	Esnaf	Evli	Akdeniz	1-Cimri Adam (GÜ/MK-CAD)
K.33	Hüsnu Kul	1940 (74)	Gülнар (Şeyhomer)	Ortaokul	Emekli	Evli	Gülнар	1-Molla Memet'in Hanımı (OŞ/MA-MMH) 2-Kokuyu Almışlar (OŞ/MA- KAM)
K.34	İbrahim Ay	1950 (64)	Yenişehir	İlkokul	Çiftçi	Evli	Yenişehir	1-İçerinin Fırtınasını Görünce (OŞ/TK-İFG) 2-Sol Ayağımın Abdesti (OŞ/TK- SAA)
K.35	İbrahim Gökmen	1951 (63)	Bozyazı	Ortaokul	Esnaf	Evli	Bozyazı	1-Eşeğin Sözüne Bakma (OŞ/TK- ESB)
K.36	İbrahim Kahraman	1935 (79)	Silifke (Ortaören)	İlkokul	Emekli	Evli	Silifke	1-Bu Namaz da Abdestsizdim (OŞ/THZ-BNA) 2-Akıllı Gelin ve Küp (BY-AGN) 3-Çataklı (BY-ÇAT)
K.37	İhsan Koçak	1936 (78)	Silifke (Karakaya)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Silifke	1-Hepimizin Geleceği Yer (YA- HGY)
K.38	İrfan Fıratlıgil	1948 (66)	Erzurum	Üniversite	Emekli	Evli	Mezitli	1-Bu Düzen Değişecek (MO/YE- BDD) 2-Elimle Bile Kaldırırım (OŞ/AY- EBK)
K.39	İskender Karaaslan	1972 (42)	Gülнар (Ulupınar)	Ortaokul	Memur	Bekâr	Gülнар	1-Bektaşî'nin Namaz Kılması (OŞ/THZ-BNK)
K.40	Kamil Özey	1980 (34)	Silifke (Işıklı)	Lise	İşçi	Bekâr	Silifke (Işıklı)	1-Yan Gelip Yatıyorum (Dİ-YGE)

K.41	Kazım Kaya	1934 (80)	Mut (Çortak)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Mut	1-Musalısı'nın Uyanıklığı (OŞ/MA-MUY) 2-Akıllı Adam (BY-AAD) 3-Bir Sizden Bir Bizden (BY-BSB) 4-Osuruk Değmemiş Yatak (OŞ/MA-ODY) 5-Beylerin Devesini Güderim (OŞ/MA-BDG) 6-Hoca Göle Maya Çalmış (OŞ/TK-HGM) 7-Aklın Varsa Çamura Çök (BY- AVÇ) 8-Ali Çavuş ve Gavurlar (OŞ/MA- AÇA) 9-Balık Gavağa Çıktığı Zaman (OŞ/MA-BGÇ) 10-Dikine Dikine Gömün (BY- DDG) 11-Akıllı Gelin 2 (BY-AGE) 12-Akıllı Gelin Bilir Demedik mi (BY-AGB)
K.42	Kemal Budak	1940 (74)	Gülнар (Büyükeceli)	İlkokul	Muhtar	Evli	Gülнар	1-Doldurur Doldurur İçerim (OŞ/TB-DOİ)
K.43	Kerime Sayalı	1954 (60)	Tarsus (Kerimler)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tarsus	1-Sol Koltuk (BY-SKO) 2-Bir Gün Biriniz Süpürün (GÜ/AF-BBS)
K.44	Kerime Yıldırım	1944 (70)	Toroslar	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Dul	Toroslar	1-Önümüzdeki Ay Dokuz (GÜ/MK-ÖAD)
K.45	Kurtuluş Köroğlu	1962 (52)	Tarsus (Mahmutağa)	Lise	Esnaf	Evli	Tarsus	1-Aklımdaki Olursa (GÜ/AF- AKO)

K.46	Lütfi Uğur	1955 (59)	Silifke (Çadırılı)	Üniversite	Öğretmen	Evli	Silifke	1-Ben Sözümden Dönmem (OŞ/TK-BSD) 2-İçki Âlemi Yapılan Yer (OŞ/TB-İAY) 3-Bu Bizim Değil (BY-BBD) 4-Işıklının Harman Attığı Gibi (BY-İHA) 5-Akıllı Gelin (BY-AKI) 6-Develere Zararı Olur mu (ZÜ-DZO) 7-Evin Anahtarı (MO/YE-EAN) 8-Onun Kalayına Yetemiyoruz (MO/YE-OKY) 9-Kaç Mevsim (GÜ/SM/ÖĞ-KME) 10-Tekenin Kokusu (BY-TKO) 11-Ne Götüreceksin (Dİ-NGÖ)
K.47	Mahmut Atdağı	1945 (69)	Çamlıyayla	İlkokul	Esnaf	Evli	Çamlıyayla	1-Bursalı Emmi (OŞ/MA-BEM) 2-Temel, Fadime ve Dursun (BY-TFD)
K.48	Mahmut Polat	1965 (49)	Toroslar (Ayvagediği)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1-Koca Kazan (GÜ/SM/ES-KKA)
K.49	Mehmet Akı	1956 (58)	Bozyazı	İlkokul	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-Cennete Gidesin Var (GÜ/SM/DM-CGV)
K.50	Mehmet Aktaş	1968 (46)	Erdemli	Lise	Esnaf	Evli	Erdemli	1-Neden Götürmez (Dİ-NGT)
K.51	Mehmet Gözükeleş	1966 (48)	Toroslar (Ayvagediği)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1-Hocanın Eşeği (OŞ/TK-HEŞ)
K.52	Mehmet Kaya	1937 (77)	Mut (Çortak)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Mut	1-Ali Çavuş'un Uyanıklığı (OŞ/MA-AÇU) 2-Akıllı Kaymakam (BY-AKA)

								3-Avradın Donu (OŞ/MA-ADO) 4-Bir Deri Pekmez (OŞ/MA-BDP)
K.53	Mehmet Yılmaz	1970 (44)	Aydıncık	Ortaokul	Çiftçi	Evli	Aydıncık	1-Ben O... Fadime'ye Döndüm (BY-BFD)
K.54	Mete Bülent Deger	1979 (35)	Hatay	Üniversite	Memur	Evli	Yenişehir	1-Bu da Sapık Çıktı (Dİ-BŞÇ)
K.55	Mikail Atıcı	1974 (40)	Akdeniz	Lise	Esnaf	Evli	Toroslar	1-Üç Defadır Diyorum (GÜ/MK-ÜDD)
K.56	Miral Yılmaz	1962 (52)	Toroslar (Ayvagediği)	İlkokul	Esnaf	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1- İslam'ın Şartı (BY-İŞA) 2- Bitmeyen Namaz (ZÜ-BNZ) 3- Limonata-Kahve (OŞ/AY-LKA)
K.57	Muhammet Sucu	1972 (42)	Gülнар (Yarması)	İlkokul	Esnaf	Evli	Gülнар	1-El Fatiha Deyin (GÜ/SM/DM-EFD)
K.58	Muharrem Arıkan	1934 (80)	Bozyazı (Çandır)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-Daha Kırk Gün Buralı (ZÜ-DKB)
K.59	Murat Sayalı	1960 (54)	Tarsus (İncirlikuyu)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Tarsus	1-Yemeğin Kokusu Satan (OŞ/TK-YKS)
K.60	Musa Yenen	1945 (69)	Yenişehir (Çavak)	Üniversite	Emekli	Evli	Yenişehir	1-Orayı Yol Etti (GÜ/AF-OYE) 2-Ülkede Adalet Öldü (Dİ-ÜAÖ)
K.61	Mustafa Bolluk	1940 (74)	Bozyazı	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli	Bozyazı	1-Aramız Bozuk (OŞ/THZ-ARB)
K.62	Mustafa Çimen	1971 (43)	Gülнар (Delikkaya)	İlkokul	İşçi	Bekâr	Gülнар	1-Hadi Bir Daha Tekrarlayalım (BY-HDT)
K.63	Mustafa Garip	1963 (41)	Silifke (Işıklı)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Silifke (Işıklı)	1-Benim Üstüme Yıkılsın (Dİ-BÜY)
K.64	Mustafa	1950	Toroslar	İlkokul	Çiftçi	Evli	Toroslar	1-DP-CHP (MO/YE-DCH)

	Küçük	(64)	(Ayvagediği)				(Ayvagediği)	
K.65	Mümin Üçel	1952 (62)	Silifke (Tosmurlu)	İlkokul	Esnaf	Evli	Silifke	1-Davalık Güneş (BY-DGÜ)
K.66	Nahide Aksel	1931 (83)	Toroslar (Arslanköy)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Toroslar (Arslanköy)	1-Bir Kaynana ve Gelinleri (GÜ/AF-BKG) 2-Ye Kavuşum Ye (OŞ/TK-YKY)
K.67	Namık Doğaner	1956 (58)	Erdemli	İlkokul	Çiftçi	Evli	Erdemli	1- Gemideki Yörük (ZÜ-GYÖ)
K.68	Necati Sayalı	1955 (59)	Tarsus (İncirlikuyu)	İlkokul	Emekli	Evli	Tarsus	1-Önce Kaçanları Yiyelim (GÜ/MK-ÖKY)
K.69	Oğuz Oğuz	1942 (72)	Anamur (Ovabaşı)	Üniversite	Memur	Evli	Anamur	1-Her Gün Tartarlar mı? (OŞ/MA-HGT) 2-Önüne Geleni Taşla (OŞ/MA-ÖGT) 3-Bütün Türkiye Sevinsin (MO/YE-BTS) 4-Allah'tan ki Yüzümüzün Karası Çıkar Cinsinden (OŞ/AY-AYÇ) 5-Kendini Değil Evini Soruyorum (OŞ/AY-KDE) 6-Küçük Sadaka Büyük Sadaka (OŞ/TK-KSB) 7-Sizin mi Dalkavğunuzum Yoksa Patlıcanın mı? (OŞ/TB-SDP) 8-İstihkakın Üstteydi (OŞ/AY-İÜS) 9-Bolca İçki İhsan Eyle Yarabbi (OŞ/TB-BİY) 10-Cortuna Carttt (GÜ/SM/AS-CCA)

								11- Her Gün Yer Değiştiriyor (BY-HGD)
K.70	Ömer Kargı	1955 (59)	Silifke (Işıklı)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Silifke (Işıklı)	1-Olmazsa Hamur Suyu (BY-OHS) 2-Angarya Olsaydı (GÜ/SM/AS-AOL)
K.71	Özcan Özaltun	1987 (27)	Anamur (Aşağıkükür)	Lise	Esnaf	Evli	Anamur	1-Dereköylü ve Havuç (BY-DVH) 2-Tilkinin Kuyruğu (GÜ/SM/ES-TİK)
K.72	Ramazan Küçük	1928 (86)	Toroslar (Ayvagediği)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1-Üçüncü Dünya Savaşı (MO/YA-ÜDS)
K.73	Ramazan Şeker	1939 (75)	Mut (Topluca)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Mut	1-Uçan Kuş Misali (GÜ/MK-UKM) 2-Beddua (Dİ-BED) 3-Bektaş ile Berber (OŞ/THZ-BBR) 4-Hz. Ömer ile Bektaş (OŞ/THZ-HÖİ) 5-Bir Gün Fazla Tutmuş (OŞ/THZ-BGF) 6-Beni Cumaya Yetiştirebilirse (OŞ/TK-BCY)
K.74	Raşit Ekici	1958 (56)	Toroslar (Ayvagediği)	İlkokul	Esnaf	Evli	Toroslar (Ayvagediği)	1-Hesabınızı Alın (BY-HAL)
K.75	Remzi Kır	1967 (47)	Silifke (Tosmurlu)	İlkokul	Muhtar	Evli	Silifke	1-Hepinize Birer Dilim (OŞ/MA-HPD) 2-Biraz Yoldaşlığımız Oldu (ZÜ-BYO) 3-Delbek (ZÜ-DEL)
K.76	Salih Kılıç	1982 (32)	Erdemli	Üniversite	Memur	Bekâr	Erdemli	1-Uzaylı (Dİ-UZA)

K.77	Salih Ok	1956 (58)	Yenişehir (Çavak)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Yenişehir	1-Pekmez (ZÜ-PEK)
K.78	Savaş Keven	1974 (40)	Tarsus (Sayköy)	İlkokul	Çiftçi	Evli	Tarsus	1-Ne Olacak Halin (YA-NOH)
K.79	Serdar Bozdoğan	1978 (36)	Akdeniz	Üniversite	Öğretmen	Evli	Erdemli	1-Gönlüm Rız Olmadı (GÜ/SM/ÖĞ-GRO)
K.80	Sevgi Yirik	1968 (46)	Akdeniz	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Akdeniz	1-Davul Zurna (ZÜ-DVZ) 2-İster Yaz İster Yazma (Dİ-İYİ)
K.81	Sezer Kurt	1979 (35)	Gülнар	Üniversite	Öğretmen	Evli	Gülнар	1-Münasebetsiz (GÜ/SM/DM- MNB)
K.82	Süleyman Gökçe	1931 (83)	Gülнар (Büyükeceli)	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli	Gülнар	1-Onlar Anlar (OŞ/TB-OAN)
K.83	Şerife Ballı	1969 (45)	Mezitli (Kuyuluk)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Mezitli	1-Zehirli Yılan Değiliz (GÜ/MK- ZYD)
K.84	Şevki Cengiz	1952 (64)	Toroslar (Arslanköy)	İlkokul	Emekli	Evli	Toroslar (Arslanköy)	1-Katrancı İle Köse Mehmet (OŞ/MA-KKM)
K.85	Tahir Akı	1944 (70)	Bozyazı (Çopurlu)	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli	Bozyazı	1-Her Yıl Erken Gelir mi? (OŞ/THZ-HEG) 2-Nasıl da Buldunuz Ayaklarımızı (OŞ/TK-NBA)
K.86	Talih Balıkan	1932 (82)	Adana	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli	Yenişehir	1-Bir Tek Ortadakinden Hoşlanmadım (GÜ/AF-BOH)
K.87	Yaşar Özdemir	1967 (47)	Aydıncık	Lise	Şoför	Evli	Aydıncık	1-Gözüme Hoş Görüldüğünde (Dİ- GHG) 2-Pek Aklım Kesmiyor (GÜ/MK- PAK)
K.88	Yaşar Taş	1960	Mut	İlkokul	Çiftçi	Evli	Mut	1-Dikine Dikine Gömün (OŞ/MA-

		(54)						DDİ) 2-Yarısı Sana Yarısı Bana 1 (GÜ/SM/DM-YSB) 3-Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret (OŞ/AY-MAE) 4-Eşek ile Öküz (Dİ-EİÖ) 5-Allah'a Emanet (BY-AEM) 6-Çivit Emmi ve Doktor (OŞ/MA- ÇEV) 7-İtibar (OŞ/THZ-İTİ) 8-Özrün Kabahatinden Büyük Olsun (BY-ÖKB)
K.89	Yurdanur Çelik	1961 (53)	Tarsus (İncirlikuyu)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tarsus	1-Baba Yüreği İşte (GÜ/AF-BYİ)
K.90	Yusuf Yıldız	1929 (85)	Toroslar (Arslanköy)	İlkokul	Emekli	Evli	Toroslar (Arslanköy)	1-Hocanın Karısı (OŞ/TK-HKA) 2- Elin Ağzı Torba Değil (OŞ/TK- ETD) 3-Ancak Varırım (OŞ/TK-AVA) 4-Behlül Dana ve Harun Reşid (YA-BDH)
K.91	Zafer Alkanlar	1984 (30)	Akdeniz	Üniversite	Esnaf	Bekâr	Mezitli	1-Şeytan Taşlıyoruz (GÜ/MK- ŞTL)

Ek.3. Fotoğraflar

Mut/Çortak köyünde bir ev

Mut ilçesinde bir köy kahvehanesi

Mut ilçesinde bir köy kahvehanesi

Gülner ilçesinde bir cami avlusu

Toroslar ilçesinde bir kahvehane

Gülnar/Delikkaya Köyünde bir tarla bahçesi

Tarsus ilçesinde esnaf dükkânı

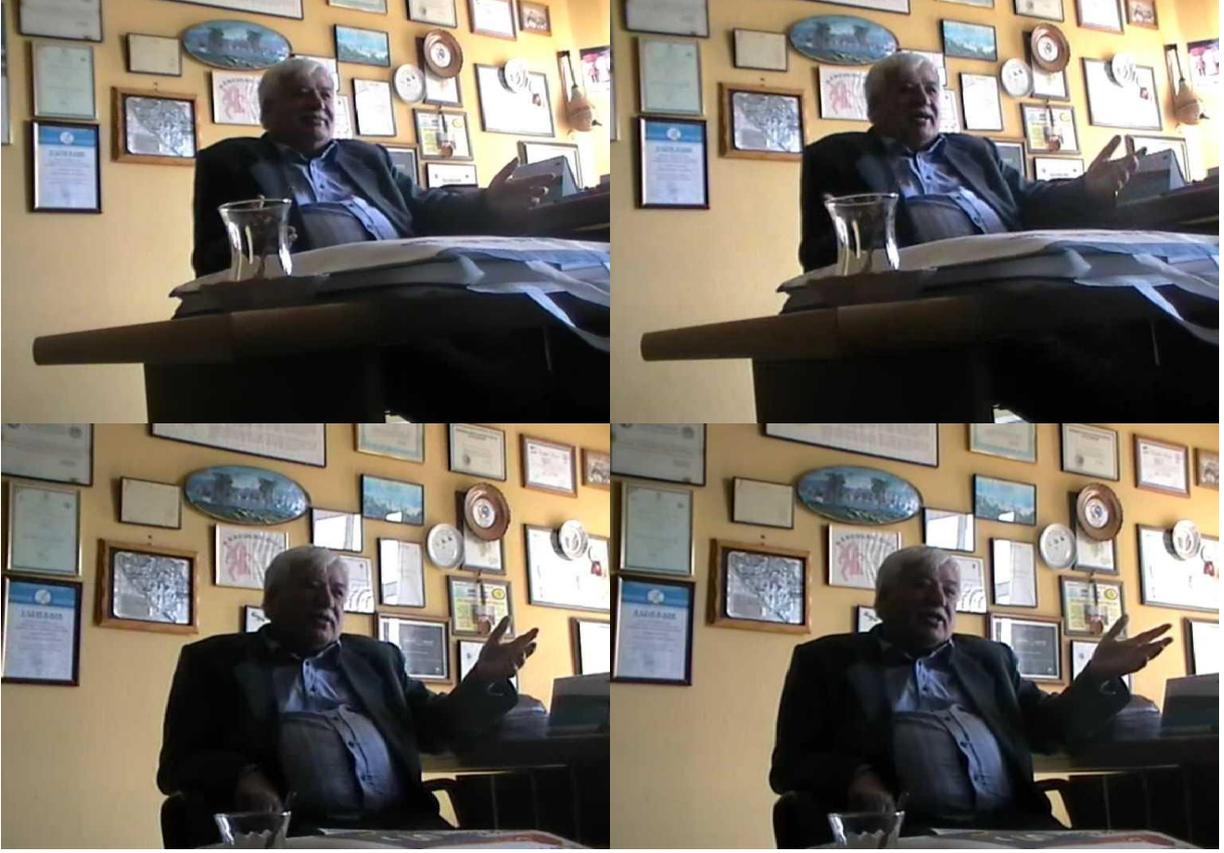
Bozyazı ilçesinde bir esnaf dükkânı

Toroslar/Arslanköy'de bir seçim bürosu

Toroslar/Arslanköy'de bir seçim bürosu

Silifke Belediye Binası

Anamur'da bir parti binası

Silifke'de bir hastane bahçesi

Silifke'de bir kültür merkezi

Bozyazı'da bir seçim bürosu

Toroslar/Ayvagediği'nde bir kahvehane

Ek.4. Harita

Ek.5. Özgeçmiş

Adı-Soyadı: Zeynep İrem DEGER

Doğum Yeri ve Tarihi: Seyhan, 10.10.1987

Medeni Durumu: Evli

Yabancı Dil: İngilizce

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: (2011-2015) Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi: Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi

Danışman: Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN

Lisans: (2005-2009) Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Lisans Tezi: Kocaeli İshakçılar ve İhsaniye Köyünde Geçiş Dönemleri, Bayramlar ve Törenler

Danışman: Prof. Dr. Işıl ALTUN

Ortaöğretim: (2002-2004) Ceyhan Lisesi

(2001-2002) Lüleburgaz Lisesi

İLETİŞİM BİLGİLERİ

e-posta: zeynepiremf@gmail.com

Tel: 05388755081